

ભાગ્યોદયની સાતમા વર્ષની ભેટ.

ગૃહિણી-રત્નમાળા

યાને

કૌમુદિનીની આત્મકથા.

ભાગ—૧ લો.

ગૃહજીવન.

લેખક અને પ્રકાશક.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે.

તાંત્રી-ભાગ્યોદય.

કર્મો, કાવલોના શિક્ષક, મનપાન, ભવિષ્યવેતા, ધરનોવૈધ,

ગિનાદગંદ, સર્ગીયસુખ વિગેરે. ભાગ્યોદય ઑશીસ.

અમદાવાદ.

મુદ્રિત રૂ. ૨-૦-૦.

આળકોની બુદ્ધિ અને યાદશક્તિ વધારી બુદ્ધિશાળી બનાવનાર મેમોરાઇઝન.

આ દવા રપેક્ષ્ય બાળકો માટે છે. બાળકોનું મગજ શાંત અને છે. તેમની મગજશક્તિ વધારે છે. બુદ્ધિ અને યાદશક્તિ વધારે છે, લઘુવામાં બુદ્ધિશાળી બનાવે છે. દરેક બાળકને બુદ્ધિશાળી બનાવવા માટે અને લઘુવામાં ચાકાક અને હોશીયારો બનાવવા માટે આ દવા ધણીજ અકિસર, અનુભવસિદ્ધ અને હજારો બાળકોને ફાયદો આપી વિખ્યાત થયેલી છે. તમારા બાળકો માટે એકવાર જરૂર આજ માની ખાત્રી કરો કી. ૩ ૨-૦-૦

દરેક માણસે પોતાની પાસે હંમેશાં રાખવા લાયક અમૃતજીવન.

આ દવા ઘણી ઉપયોગી છે. તે બુદ્ધિ બુદ્ધિ અનુપાનથી હજારો દરદાને મટાડે છે. શરીર ઉપર ચોપડવાથી તેમજ પીવાથી ઘણાં દરદો મટે છે. જેમાં કે— તાવ, ઉદરસ, ઝાડો, ઉત્તરી, કાલરા, ચૂંક, અતિસાર, ખાધું ન પચવું, વા, દુઃખાવો વિગેરે તમામ રોગ ઉપર આ એકજ દવા ગુણકારી છે. કી. ૩. ૧-૦-૦

ગમે તેવા વૈભવો પણ શક્તિ વગર સુખ આપતા નથી માટે ટોનીક પીલસ.

વાપરો. આ દવાથી શરીરમાં કાયમની શક્તિ આવે છે. ધાતુ સુધારે છે, ધાતુને સુધારી ઘટ્ટ અને ચીર્યવાળી બનાવે છે, પેશાબે કેરવન જતી ધાતુને અટકાવે છે. ધાતુનું પાતળું પડવું, કેટલો દુખરી, ફાટ, ચૂસ, કળતર નપુષકતા વિગેરે ધાતુગત દરદા મટાડી મનુષ્યની યુવાન બનાવે છે અને ખર્ચ પુરુષત્વ અક્ષે છે. એકવાર અનુભવ કરવા લલામણ છે. તેથી લોહી સુધરશે, ધાતુનો વધારો થશે ને શક્તિ મળશે. કી. ૩ ૧.

હરશનાશક પીલસ.

ગમે તેવા દરસ, લોહી પડવું, સુકા ગમે તેવા મંદ છે, હજારો માણસોને ફાયદો થયો છે. એકવાર ખાત્રી કરો કી. ૩ ૩-૦-૦ અનુપાનની કી. ૨-મળી ૩. ૫-૦

દેવે કેવીમિલ વર્કસ—અમદાવાદ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૮-૫૬ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ગુરુગ્રંથ સંપાદન

વિષય ૬૪૫૭.૩

ગૃહિણી-રત્નમાળા

યાને

કૌમુદિનીની આત્મકથા.

ભાગ—૧ લો.

ગૃહ જીવન.

લેખક અને પ્રકાશક.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે.

તંત્રી—ભાગ્યોદય.

કર્તા, કાયદાનો શિક્ષક, ધનવાન, બિવિખ્યવેતા, ઘરનોવૈધ,
વિનોદચંદ્ર, સ્વર્ગીયસુખં વિગેરે. ભાગ્યોદય ઑશીસ.

અમદાવાદ.

(સર્વાધિકાર સ્વાધિન છે.)

પ્રથમાવૃત્તિ.

સને ૧૯૧૯.

પ્રત ૩૦૦૦.

આ પુસ્તક શ્રી ભાગ્યોદય પ્રીત્વીંગ પ્રેસમાં

જેઠાલાલ દેવશંકર દવેએ છાપી અને પ્રસિદ્ધ કર્યું.

ખાડીઆ-અમદાવાદ.

મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

કૌમુદિનીની આત્મકથા.

ભાગ ૨ જો.

સમાજ જીવન.

આ પુસ્તકનો ખીજો ભાગ છપાય છે તે પણ આ પુસ્તકના પહેલા ભાગ જેવોજ ઉપયોગી અને દરેક સ્ત્રીપુરુષે વાંચી મનન કરવા યોગ્ય છે. તેમાં પણ પચીસ ઉપરાંત પ્રકરણો છે. તેમજ અનેક દાખલા દલીલો અને દૃષ્ટાંતોથી સ્ત્રીઓનું જીવન સુધરે તેવા વિષયોથી ભરપુર બનાવ્યું છે. તેમાં સ્ત્રીઓએ ગૃહસ્થાશ્રમને સ્વર્ગીય નંદનવન જેવો બનાવવાની કળા ઉપરાંત તેણે સમાજનું શુભ શી રીતે કરવું, ઘરમાં પતિને શી રીતે વશ કરવો, બાળકોને પ્રેમાળ શી રીતે બનાવવાં, અન્ય સ્ત્રીઓનો પ્રેમ પોતાના ઉપર શી રીતે વધે, પોતાના પતિવ્રત ધર્મનું પાલન સંકટ વખતે શી રીતે કરવું, આપણા ધાર્યા પ્રમાણે બાળકોને શી રીતે બનાવવાં, સ્ત્રીઓ અને બાળકોના ખાસ વ્યાધિ, તેના ધરગતુ ઉપચારો, તે ઉપરાંત ધરકુટુંબમાં થતા સાધારણ વ્યાધિઓ અને તેને મટાડનારી દવાઓ વિગેરે અનેક વિષયો ચર્ચેલા છે. ઘણી સતી સ્ત્રીઓનાં જીવનચરીત્રોથી આ પુસ્તકને રસમય બાષામાં લખેલું છે. તેમાં કૌમુદિનીનું સમાજજીવન-અને મુખ્ય અવસ્થા વિગેરે વર્તાત આવે છે. કીંમત રૂ. ૨-૦-૦.

બાળ્યોદયના જે ગ્રાહકો આ માસમાં પોતાનું નામ અગાઉ ગ્રાહકમાં નોંધાવશે તેની પાસે રૂ. ૧-૮-૦ લેવાશે. ગ્લેઝ કામળ દળદાર પુસ્તક પાકું પુઠું. વ્યવસ્થાપક બાળ્યોદય-અમદાવાદ.

પ્રસ્તાવના.

આજકાલ સ્ત્રી ઉપયોગી પુસ્તકોની ઘણીજ જરૂર છે, પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓને સુધારવાની ઘણીજ આવશ્યકતા છે. કારણ કે સ્ત્રીઓ એ સમાજના મૂળરૂપ છે. ન્યાં સુધી સ્ત્રીઓ સુધરશે નહિ ત્યાં સુધી તેનાં બાળકો અને બાવિધ્યની પ્રજા સુધરવાની નહિ, અને પ્રજા ન્યાં સુધી સુધરી સન્માર્ગે વળશે નહિ ત્યાં સુધી દેશની ઉન્નતિ થવાની નહિ. તેથી દરેક પુરુષે સર્વથા પ્રથમ સ્ત્રીઓને સુધારવા યત્ન કરવો જોઈએ.

આ પુસ્તક સ્ત્રીઓને ઘણે ભાગે ઉપયોગી થાય, તેમજ સ્ત્રીઓ રસપૂર્વક તે વાંચી અને સમજી શકે તેવા સહેલા વિષયોથી બરપૂર છે, તેનું એકેએક પ્રકરણ સ્ત્રીઓને મનન કરવા યોગ્ય છે. આ વર્ષે ભાગ્યોદયના ગ્રાહકોને આવું સ્ત્રીઉપયોગી પુસ્તક ભેટ તરીકે આપવા ઘણા ગ્રાહકોની માગણી થવાથી તેને બહાર પાડ્યું છે.

આ પુસ્તક બંગાળી એક ‘અમલા ખાંધવ’ નામના પુસ્તકને આધાર લઈ લખેલું છે. અને હાલના જમાનામાં સ્ત્રીઓને ઉપયોગી થાય તેવી રીતે કાંઈક આત્મકથા રૂપે સ્ત્રીઓ સમજી શકે અને તેમને તેમાં રસ પડે તેવી રીતે લખેલું છે, આશા છે કે જેથી દરેકને તે ઉપયોગી થઈ પડશે. આ પુસ્તક દરેક ઘરમાં હોવું જોઈએ અને ઘેરઘેર દરેક સ્ત્રીએ તેને વાંચી મનન કરવું જોઈએ. તમે પણ તમારા આડોશીપડોશીની સ્ત્રીઓમાં તે વંચાવશો. જે સ્ત્રીઓ બચેલી ન હોય તેને તેના પતિએ રોજ થોડું થોડું વાંચી અને તેને સમજાવવું જોઈએ.

આ પુસ્તક જો અમારાં ગ્રાહકોને પસંદ પડશે તો હવે પછી જેમ અને તેમ સ્ત્રી ઉપયોગી પુસ્તકો પ્રગટ કરવાનો યત્ન કરીશું.

રામનવમી સંવત ૧૯૭૫

તા. ૮-૪-૧૯૧૯

ભાગ્યોદય ઓફીસ.

ચીચીરાડ—અમદાવાદ.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે.
કર્તા.

વિષયાનુક્રમશિકા.

પ્રકરણ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
પ્રા. ૧ હું	કૌમુદિનીની આત્મકથા	૧
,, ૨ જું	પતિની સાથે પત્નિએ કેવી રીતે વર્તવું ...	૫
,, ૩ જું	પતિપત્નિનો એકબીજા ઉપરનો પ્રેમ કેવો હોવો જોઈએ? ૨૧	
,, ૪ થું	સ્ત્રીઓના ચારિત્ર્ય ઉપર સમાજની ઉન્નતિનો આધાર ૪૪	
,, ૫ મું	સતિત્વ એ સ્ત્રીનું અમૂલ્ય રત્ન છે... ..	૬૧
,, ૬ હું	સ્ત્રીએ પોતાના પતિની સાથે કેવી રીતે વર્તવું? ૭૬	
,, ૭ મું	સ્ત્રીઓનું શરમાળપણું અને લજ્જાશીલ સ્વભાવ. ૮૨	
,, ૮ મું	સ્ત્રીઓએ ગુપ્ત વાત પ્રકટ કરવાની ટેવ ને વાચાળપણું ૯૪	
પ્રા. ૯ મું	સ્ત્રીઓએ શિષ્ટાચારી અને વિનયી થવું ...	૧૦૧
,, ૧૦ મું	સ્ત્રીઓનું હૃદય કેવું હોવું જોઈએ	૧૦૯
,, ૧૧ મું	સ્ત્રીઓએ આડોશી પાડોશીની સાથે કેવી રીતે વર્તવું ૧૧૯	
,, ૧૨ મું	ગૃહસ્થાશ્રમના સુખમાં વિદ્વન નાંખનાર શત્રુઓ ૧૨૭	
પ્રા. ૧૩ મું	આવદાની ઉપર નજર રાખી સ્ત્રીએ ખર્ચ કરવું. ૧૩૬	
પ્રા. ૧૪ મું	વહુ અને સાસુનું એક બીજા પ્રતિનું કર્તવ્ય... ૧૪૬	
,, ૧૫ મું	માતાની પુત્રીને ઉત્તમ શિક્ષણ આપવાની જવાબદારી ૧૫૫	
,, ૧૬ મું	સ્ત્રીઓએ રાખવી જોઈતી ગંભીરતા ને શાંતિ ...	૧૬૫
,, ૧૭ મું	સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ કેવો હોવો જોઈએ... ..	૧૬૮
,, ૧૮ મું	સ્ત્રીઓએ હંમેશાં સંતોષ રાખવો	૧૭૨
,, ૧૯ મું	હાલમાં કેવા સ્ત્રીશિક્ષણની જરૂર છે	૧૭૭
,, ૨૦ મું	સ્ત્રીઓએ નવરાશનો વખત શી રીતે ગાળવો ...	૧૮૩
,, ૨૧ મું	સ્ત્રીઓએ પોતાના શરીરનું સંરક્ષણ શી રીતે કરવું. ૧૯૦	
,, ૨૨ મું	સ્ત્રીઓએ બાળકોનું લાલનપાલન શી રીતે કરવું? ૨૦૦	
,, ૨૩ મું	ગૃહણીપદ અને તેની જવાબદારી	૨૨૧
,, ૨૪ મું	ગર્ભવતી સ્ત્રીનું કર્તવ્ય અને બાલકનું લાલનપાલન ૨૧૮	
,, ૨૫ મું	ગૃહસ્થાશ્રમમાં સ્વર્ગીય સુખનો આપનાર વાતો... ૨૨૬	

જેઠાલાલ દેવશંકર દવેકૃત પુસ્તકો—અમદાવાદ

વગર મુંડીએ, અને વગર મહેનતે પૈસાદાર થવું હોય.

જો તમને કંઈ પણ ધંધો કે નોકરી ન મળતી હોય અને પૈસા માટે વલખાં માર્યા કરતા હોતો આજેજ એક પત્ર લખી

ધનવાન (ખીજી આવૃત્તિ)

નામનું પુસ્તક મંગલો તેની અંદર ૧૩ ભાગ અને બસો પ્રકરણમાં મનુષ્યે પૈસા શી રીતે પેદા કરવા, કયો ધંધો કરવો કેવી રીતે કરાવું, ધનવાન થવા માટે શું કરવું, નોકરીમાં પ્રમાણિક-પણે પૈસાદાર શી રીતે થવું, વેપાર કેવા અને કયા કયા પ્રકારના કેવી રીતે કરવા. વગર મુંડીએ ધંધો શી રીતે વધારવો, વગર પૈસે ધંધાના જાણકાર શી રીતે થવું અને વેપારમાં લાખો રૂપિયા શી રીતે પેદા કરવા, ખેતીમાં—જમીનનો ફેટલો કસ શી રીતે વધારવો, કેવા પ્રકારની ખેતી કરવી, જે વીંદામાં દશ મણુ અનાજ થતું હોય તેમાં સો મણુ શી રીતે પકવવું, કેવા પ્રકારનું ખાતર ઉત્તમ વધુ કરનાર છે, દરેક પ્રકારના અન્નજ, ફળ, પુત્ર વિગેરેનું વાવેતર કેવી રીતે કરવું કે વધારે પાકે. કેવી રીતે ખેતીના ધંધામાં પૈસાદાર થઈ શકાય, સોનું રૂપું વીગેરે ખતીજ પદાર્થની શોધ, અનાવટ અને તેનો ઉપયોગ સ્લેટ, પેન, અગરખ, ફટકડી, પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીશ વીગેરની અનાવટ અને વેપાર, ઝવેરાતનો વેપાર, દરેક પ્રકારના હીરા, મોતી પારખવાની વિદ્યા, હીરામાંથી છાંટો કાઢવો, કુદરતી મોતી, મોતી વીંધવાની રીત, મોતી ધોવાની અને સુવારવાની જુદી જુદી રીતો, તે ઉપરાંત હુન્નરકેદોગ, તેમાં તમામ પ્રકારના રંગો અનાવવાની રીત, કાગળ અનાવવાની રીત, ચામડાં કેળવવા વીગેરેનો ઉદ્યોગ તથા સાબુ અનાવવાની રીત, મીણખતી અનાવવાની કળા, ફેટાગ્રાફનો ધંધો શીખી ફેટા પાડવાની વિદ્યા, અનેક પ્રકારના સીમેન્ટ અનાવવાની ક્રિયા, જુદી જુદી જાતનાં વારનીસો અને તેલો, બટનો દીવા-

સળીયો, અનાવવાની કળા, સોનું અને રૂપુ અનાવવાના પ૦ પ્રયોગો, અનાવટી ધાતુ અનાવરી. હાથીદાંત જેવું લાકડું અનાવવું. ઉંદર, ચાંચડ, ઉધેવ, માંકણુ વિગેરે જંતુઓને દુર કરવાની રીત.

અનાજ સળે નહિ તેના ઉપાય, લાકડાં સળે નહી તેના ઉપાય લુગડાં કે ધાતુ ઉપરથી ડાખ કાઢવા, ભેગ પારખવાની રીત, અગર, ખતી, ખરાસ વીગેરે અનાવવું, કંકુ અખીલ, કાથો, એળીયો આરસ પ્હાણુ, હાથીદાંત, હીંગળોક, વિગેરે અનાવવાં, હીરામાણુક અનાવવાં. વાળ વધારવાના ને કાળા કરવાના ઉપાયો, આઇસ્ક્રીમ, સોડા, લેમો નેડ અનાવવું, શરખતો અનાવવા, જુદી જુદી જાતનાં અત્તરો અને હેરઓઇલોની અનાવટ, લવંડર, કાલન વોટર, ફેલારીડાવોટર, અંગરાજ, ગુલાબજલ, ટોનીક. જંજીર વિગેરે અનાવવાની રીત, સોડાવોટર ને લેમોનેડ માટે પાવડર અનાવવો ખીસ્કોટ અનાવવાં, છીંકણી અનાવવી, મીણખતી અનાવવી, સ્લેટપેનો અને પેન્શોલ અનાવવી, દાટેલું ધન શોધી કહાડવાની વિદ્યા, શીંગડાનાં છીપ જેવાં ખટન અનાવવાં, વીજળી અનાવવી, દુધમાંથી વધુ માંખણુ કાઢવાની રીત, વીજળીની અંગુઠી અનાવવી, ખારી સુંડ અને પીંપર અનાવવી, સીગારેટ અનાવવી, ખસ અનાવવા, કાચ ને ફેટાને સાંધવાતું મિશ્રણ, રાગ સુધારવાના પ્રયોગો, દારૂ ને અફીણુ છોડાવનારા પ્રયોગો, કપુરની માળા અનાવવો, ગંધકતો ને પારાના પ્યાલા અનાવવા, ચીકણી સોપારી અનાવવી, મોતીને પાણીદાર અનાવવું, સોનાના વરક અનાવવા, દરેક પ્રકારની અંગ્રેજી પેટ'ટ દવાઓ, અર્કો. ટીંચર અને એસેન્સો અનાવવા, જેવી કે કાર્બોનેટ ઓફ એમોનીયા, ઓક્સાઇડ ઓફ આયર્ન, કલોરાઇડ ઓફ ગોલ્ડ, લાર્મનજ્યુસ, પોટાસ, ટોનીકપોલ્સ, કાલેરા મીક્ચર, દાદરનો મલમ, કાલેરાફોર્મ-કવીનાઇનની ગોળીઓ. ફેસ્ફરસ પીલ, કંપાઉન્ડ આયર્ન મીક્ચર, સીરપ ઓફ હાઇપોફોસ્ફાઇટ ઓફ લાઇમ, નાઇટ્રીક પોટાસ, પેનકીલર. કલોરોડાઇન, સાઇટ્રીક એસીડ,

ડાવર્સ પાવડર, કાલનર્ગાટર, નાઇટ્રીક એસીડ, ઈસ્ટન્સ પીલ્સ, સારસા પરીલા, બાલામૂત, મેથોલ, બામ, બાલનાશક સાબુ, તાંબુલવટી. દરેક પ્રકારના મલમ ઉપરાંત આયુર્વેદીય દવાઓ, બખો, માત્રાઓ, રસાયનો, ગોળીયો, આસવો ચુર્ણો વિગેરે હજારો પ્રકારના મનુષ્યને ધનવાન બનાવનાર પ્રયોગો આ પુસ્તકમાં આપ્યા છે. પછી ધન પ્રાપ્તિ માટે ઇશ્વરની મદદ મેળવવાના આધ્યાત્મિક ઉપાયો અને ગરીબમાંથી તવંગર થનાર માણસોના દૃષ્ટાંતો ઉપરાંત ધણા વિષયોનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કર્યો છે હજારો નકલો ખરી મધ્ય છે બીજી આવૃત્તિ પણ ખરી જવા આવી છે, આ પુસ્તકથી ધણા માણસો પૈસાદાર બન્યા છે અને તેના સેંકડો પત્ર મળી ચુક્યા છે કી. રૂ. ૫-૦-૦ પો. ૦-૫-૦. ભાગ્યોદય ઓફીસ-અમદાવાદ.

સ્ત્રીઓને રાત્રિદિવસ મનન કરવા યોગ્ય

સ્ત્રી-હિત શિક્ષા.

આ પુસ્તકમાં નવલકથારૂપે એક સ્ત્રી પોતાની વિતેલી કથા અને અનેક સ્ત્રીઓનાં જીવન ચરિત્રોના પ્રભાવથી હજારો સ્ત્રીઓનાં જીવન શી રીતે સુધારી શકે છે, તેનું રસમય ભાષામાં વર્ણન છે. સ્ત્રીની પોતાની ફરજો અને કર્તવ્ય, પુરુષપ્રતિ તેનું વર્તન કેવું હોવું જોઈએ. બાળકોને મહાન શી રીતે બનાવવા, સ્વર્ગનું સામ્રાજ્ય પોતાના ગૃહરાજ્યમાં શી રીતે લાવવું. બાબિયારાદિ દુષ્ટ કર્મોથી શી રીતે બચવું, પતિવ્રતધર્મનું યથાર્થ રહસ્ય, ધરકારભાર શી રીતે ચલાવવો વિગેરે વિષયો છે, નાની બાળકી વાંચી શકે, તેમ જ યુવાન અને વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ પણ શીખામણ લઈ સુધરી શકે તેમ છે, નિંદ વિષયોથી નિરાળું છે. ભાષા સાદી અને સરળ. જેમાં સેંકડો સ્ત્રીઓનાં જીવન ચરિત્રોનો સમાવેશ થાય છે. પાકું પુકું. ગ્લેઝ કામળા કી. રૂ. ૨-૦-૦ ભાગ્યોદય ઓફીસ-અમદાવાદ.

સ્રીઓને શક્તિ આપનારી દવા

સુંદરીસાથી (રજીસ્ટર્ડ)

સ્રીઓને યતાં ગુણ દરદો, લોહીવા રક્ત અને શ્વેતપ્રદર માસિક અટકાવ અનિયમિત આવવો; ફાટ, ચુસ કળતર ધાતુનું જલું શરીર સુકાઈ ઘોળી પુણી જેવું થઈ જવું, અશક્તિ ગર્ભાશયનો સોનો, તાવ, ઉદટ્ટી, માથું ચઢવું, કેટલો ફાટવી; હાંફ ચઢવો વિગેરે સ્રીઓનાં તમામ દરદો આ દવાથી મટી જાય છે, અને શરીર તંદુરસ્ત બનાવી શક્તિ વધારે છે. ગર્ભાશયને સુધારી ગર્ભ ધારણ કરી શકે તેવું બનાવે છે. સુવાવડ તો રોગો મટે છે. આ દવા પીવાથી અધુરે કસુવાવડ થતી નથી. લાખો સ્રીઓએ તેનો ઉપયોગ કરી અનુભવ કરેલો છે. એક વાર મંગાવી ખાત્રી કરવા બક્ષામણ છે બા. ૧ ની કી. રૂ. ૧-૦ ત્રણની કી. રૂ. ૨-૧૦-૦

પુરૂષોના ધાતુગત દોષો મટાડી શક્તિ આપનાર

જીવન

આ જીવન એ ખરેખર મનુષ્ય માત્રને નવીન જીવન બક્ષનારજ છે. તેના સેવ-નથી શરીર મજબુત અને પુષ્ટ થાય છે. અશક્તિ; ધાતુગત દોષો; અમ્લપિત; ખાધું ન પચવું; બંધકોશ, ધાતુનું જલું; સાંધા દુખવા, ધાસ ચઢવો, ઠંડાળો આવવો; દુખળાપણું વગેરે દોષો મટાડે છે.

આ જીવનથી શરીરમાં નવી જુવાની અને બળ આવે છે. ખાધું પચે છે, અને લોહીને સુધારી શરીર પુષ્ટ રાખે છે. મગજે ઠંડક આપે છે. જ્ઞાન શક્તિને વધારે છે ચાદલાસ્તને તીવ્ર બનાવે છે અને માનસિક શ્રમને મટાડે છે. હુમેસાં શરીર નિરોગી રાખી મગજે ઠંડક આપી શરીરમાં શક્તિ આપનાર આ એકજ ઔષધ ગુણકારી ઠર્યું છે. હજારો માણસોએ વાપરી ખાત્રી કરી છે. હાલ હજારો માણસ તેનો ઉપયોગ કરે છે, રતલી ડબાની કી. રૂ. ૨-૦-૦ ત્રણની કી. રૂ. ૫. પોસ્ટેજ ૦-૮-૦.

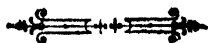
દ્રવે કેમીકલ વર્કસ-અમદાવાદ

ગૃહિણી-રત્નમાળા

યાને

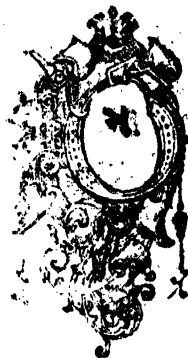
કૌમુદિનીની આત્મકથા.

પ્રકરણ ૧ છું.

કૌમુદિનીની આત્મકથા.

રો જન્મ સુરતના એક આમરદાર ગણુતા નવીન
ચંદ્ર વજાલને ત્યાં થયો છે. સુરતમાં મારા પિતા
પચીસેક વર્ષથી રહેતા હતા. તેઓ પહેલાં જંબુ-
સરની મામલતદારની કચેરીમાં કારકુનની નોકરી
કરતા હતા. જાતે પાક્કણ હતા અને નાનપણમાં

ગરીબાઇમાં ઉછરવાથી સ્કોલરશીપ અને ટ્યુશન વિગેરેની મદદથી મહામહેનતે મેટ્રીક સુધી લખ્યા હતા. તેઓએ મેટ્રીક પાસ થયા પછી ૧૨ રૂપિયાના પગારની મામલતદારની કચેરીમાં કારકુનની નોકરી સ્વિકારી હતી. મારો જન્મ જંજુસર થયો હતો. મારી મા સુશીલ અને પ્રેમાળ હોવાથી મારામાં જન્મથી જ તેવા સંસ્કારો પડ્યા હતા.

મારા પિતાને ટુંક પગાર મળતો હોવાથી તેટલા પગારમાં મહામુશીબતે મારાં માખાપ ગુજરાન ચલાવતાં હતાં. ધરતું સઘળું કામકાજ મારી માજ કરતી હતી. હું પાંચેક વર્ષની થઈ ત્યારથી મારી માએ મને રમતમાં ને રમતમાં આંક તથા કોકા શીખવાડ્યો હતો. તે ધરની દરેક વસ્તુ સ્વચ્છ રાખતી, બેઠતીજ વસ્તુઓ અમારા ધરમાં હતી. મારી માની પાસે પલ્લામાં જે જણસો મળેલી તે સિવાયની એક પણ જણસ નહોતી. તેને નવાં નવાં લુગડાં અને જુદા જુદા ઘાટની જણસો પહેરવાનું મન થતું નહિ. મારા પિતાના ટુંક પગારમાં અમારું પરાણે જ પૂરું થતું, તો પછી જણસ લાવની તો વાત જ ક્યાં ? આવક ખર્ચનો હિસાબ મારી મા જ રાખતી. મારા બાપને નોકરી મળ્યા પછી તેમણે નોકરીની સાથે સાથે વકીલનો અભ્યાસ કર્યો અને હીરટ્રીક પ્લીડરની પરીક્ષામાં પાસ થયા. વકીલની પરીક્ષા પાસ કર્યાથી તેમણે હવે સુરત જઈ વકીલાત કરવાનો વિચાર કર્યો. જેથી સનંદ આવ્યા પછી નોકરીનું રાજીનામું આપી દીધું.

હવે પછી હું તથા મારા પિતા અને માતા સર્વે સુરત રહેવા લાગ્યાં. સુરત ગયા પછી મારા બાપનો ધંધો સારો ચાલવા લાગ્યો. અને તેથી ધામે ધામે પૈસા પણ સારા મળવા લાગ્યા. તે વખતે પણ મારી મા તો સાદાં કપડાં જ પહેરતી અને જણસ લાવ તરફ વધુ

પ્રીતિ રાખતી નહિ. મારા આપ કોર્ટમાંથી આવતા તે વખતે મારી મા તેમને પાણી વિગેરે આપી તેમનો શ્રમ મટે તેવી રીતે આનંદ વાર્તા કરતી. મેં કોઈપણ દિવસે મારી માનું મેં ચઢેલું જોયું નથી. તે હંમેશાં આનંદી રહેતી તેનો સત્વજો વખત ધરકામ કરવા ઉપરાંત મારા પિતાની મરણ સંપાદન કરવામાં જતો.

નાનાં છોકરાંને નાનપણથી પોતાના માઆપના વિચાર અને વર્તનનું અનુકરણ કરવાની ટેવ હોય છે, તે પ્રમાણે હું પણ નાનપણથી મારી માનું અનુકરણ કરતાં શીખી હતી, અને તેથી મને કોઈ દિવસે કલેશ ગમતો નહિ. આનંદની વાતો કોઈ કરતું તો તે સાંભળવાનું મને મન થઈ જતું. હું જરા મોટી થતાં મારી માને કામકાજ કરવામાં મદદ કરતી, ધણીવાર રસોઈ કરવા, ઘરની સ્વચ્છતા જાળવવા અને દરેક વસ્તુ વ્યવસ્થિત રાખવામાં પણ હું મદદ કરતી હતી. મને નાનપણથી જ નવરા બેસી વાતોના તડાકા મારવાની ટેવ નહોતી, ઘડી નવરાશ મળે તો વાંચવાનું મન થતું, અને કોઈ ચોપડી લઈ વાંચવા બેસતી. સુરત આવ્યા પછી મારી ઉમ્મર થતાં મને સુરતમાં જ પરણાવી. અમારી નાતમાં ઘણા લોકો છોકરીઓના પૈસા લે છે; પરંતુ મારાં માઆપ સારા વિચારનાં હોવાથી તેમણે દીકરીના પૈસા લેવા એ તો દીકરીના લોહીમાંસને વેચી તેનાં નાણાં ઉપજાવવા જેવું માન્યું હતું તેથી તેમણે મારાં સાસરીયાં પાસે કાંઈ પૈસા લીધા નહોતા. ઉલ્ટા કાંઈક ખર્ચાંને મને પરણાવી હતી. મારા સાસરાનું ઘર કુળવાન ગણાતું; પરંતુ પૈસે ટકે સુખી નહોતું તેથી મારે જતાં વેંત જ કામધંધામાં પડવું પડ્યું હતું.

અમારી પડોશમાં એક મોટા જમીનદાર રહેતા હતા તેમના ઘરમાં અમે કોઈ દિવસ કલેશ કે કંકાશ જોતાં નહોતાં, તેમને બે ત્રણ

છોકરા હતા તે દિવસે નોકરીએ જતા એટલે અપોરના તેમની પત્નિ અને વહુઓ ઘેર રહેતાં. અમે નવરાશના વખતમાં ત્યાં જઈ ઘડી વાર બેસતાં અને સંસારના કાથાકબલાની વાતો સાંભળતાં.

તેમની પત્નિનું નામ શારદા હતું, તે બાઈ પવિત્ર અને સરળ હૃદયની હતી. તેમની પાસે અમે ઘણી વાર જતાં એટલે એકવાર મેં તેમને પૂછ્યું કે:—“ શારદા બા—આ સંસારમાં આપણું સ્ત્રીઓએ શી રીતે વર્તવું જોઈએ કે જેથી સુખી થવાય એવી કંઈ વાતો કહો તો સાહે, કે બે અક્ષર સાંભળી અમારા જેવી જીવાન છોકરીઓ પણ કંઈક સુખી થાય. ”

આ સાંભળી તેમણે કહ્યું કે—“ કૌમુદિની, તારી વાત સાચી છે. આપણે આમ રોજ અપોરના વખતમાં નવરાં બેસી રહીએ કે હૃદ્યાં કરીએ તેના કરતાં કંઈ આપણો સુધારો થાય તેવી બે વાતોની ચર્ચા કરીએ તો સાહે, એવો મારો પણ વિચાર થયો હતો. ઠીક, આજે તો મોડું થયું છે પણ કાલથી જરૂર આપણે તેવી કંઈ વાતો કરીશું. ”

આથી સર્વે સ્ત્રીઓને પણ આવી વાતો સાંભળવાની જીજ્ઞાસા પ્રકટી અને કાલે સર્વેએ જોડા આવવાનો નિશ્ચય કરી અમે ત્યાંથી છી ઘેર ગયાં.

પ્રકરણ ૨ જી.

પતિની સાથે પત્નીએ કેવી રીતે વર્તવું.

જે દિવસે અમે સર્વ શારદા બહેનને ત્યાં જરા કામકાજથી બહેલાં પરવારી ગયાં, બધાં એકઠા થયા પછી મેં કહ્યું કે:—“શારદા બહેન ! આપણી પડોશમાં ચોથે ઘેર મંછા નામની એક સ્ત્રી રહે છે. તેના પતિને રેલ્વેમાંથી મહિને દિવસે વીસ રૂપિયા મળે છે આવી મોંઘવારીમાં તેથી શું પુરું થાય, છતાં પણ ઘણીવાર તેમના

ઘરમાં મંછા પોતાના પતિની સાથે જણસો કરાવવાની તકરાર કરે છે અને કહે છે કે,—“ગમે તેમ થાય પણ મારે હિરાકંડીતો જોઈએ જ. હું ગદ્દ સાલની એક સાડી કરાવાનું કહું છું તેનું તો હજુ ઠેકાણું જ પડ્યું નહિ, અમે ઘરમાંને ઘરમાં રહી તમારાં લુંડાપણાં કરીએ, પણ તે કાંઈ તમારા હિસાબમાં છે.” આમ કહી રડકકળ કરતાં મેં સાંભળ્યું છે. કહો શારદા બહેન ! હવે તેના પતિ વિનાયક ની શી બહેલે ! હવે એ હિરાકંડીના રૂપિયા લાવે ક્યાંથી, ને મંછાનું સમાધાન થાય શી રીતે ? આવાં કેટલાં કુટુંબો દુઃખથી પીડાતાં હશે ! માટે અમને સદ્બુદ્ધિ થાય તેવી એક વાત આજે સંભળાવો તો સાહે.”

શારદા—“બહેન ! તે કહી તે વાત હું પણ જાણું છું. ઘેરે ઘેર માટીના ચુલા છે. ન્યાં સુધી આપણા સમાજમાં સ્ત્રીઓ સુધરી પો-

તાની ફરજ શું છે તે સમજતાં શીખશે નહિ, ત્યાં સુધી એ કલેસ કંકાશનું મૂળ જવાનું નથી. વર અને કન્યાની મોટી ધામધૂમથી લગ્ન કરી માખાપ પોતે પોતાની ફરજ બજાવી એમ સમજે છે, પણ તેમ નથી. તેમણે પોતપોતાનાં બાળકોને ઉચ્ચ શિક્ષણ આપી ભવિષ્યની જીંદગી શી રીતે સુધરે, તેનું જ્ઞાન આપવું જોઈએ. દરેક સ્ત્રીએ પતિની સાથે કેવું વર્તન રાખવું જોઈએ તે હું તમને આજે જણાવું છું અમે નાનાં હતાં ત્યારે અમારા ગામમાં એક વૃદ્ધ સ્ત્રી પુરુષ કે જે બ્રાહ્મણ હતાં તેમને ત્યાં જતાં, તેમની સ્ત્રી નર્મદા અમને કહેતી કે:—“ જહેન ! આ જગતમાં સ્ત્રીનો સાચો મિત્ર, ખરો મદદગાર કે ખરો આશ્રવદાતા જે ગણો તે તેનો પતિ જ છે. પોતાના સુખી કે દુઃખી અવસ્થામાં, સમ્પત્તિવાળી સ્થિતિમાં, કે વિપત્તિવાળી અવસ્થામાં પણ તે હંમેશાં પોતાની સ્ત્રીનું રક્ષણ અને પાલનપોષણ કરે છે અબજાનું બળ તેનો પતિ જ છે. સ્ત્રીએ પતિના સુખથી સુખી અને પતિના દુઃખથી દુઃખી થવું જોઈએ. પતિના જીવવાથી જ તેનું જીવન સાર્થક છે અને પતિના મૃત્યુની સાથે તેનું જીવવું મરવા તુલ્ય છે. એથી દરેક સ્ત્રીનો ધર્મ છે કે તેણે પોતાના પરમ દિતસ્વી પતિ દેવનાં ચરણોની તન અને મનથી સેવા કરવી જોઈએ.

આ વિશ્વમાં સ્ત્રીઓનું જે કાંઈ મહત્ત્વ છે, જે કાંઈ પ્રતિષ્ઠા છે તે સર્વ પોતાના પતિને તે હંમેશાં પ્રસન્ન અને સુખી રાખી શકે તેમાં જ છે. ભગવાન મનુ કહે છે કે:—

न स्त्रीणां पृथग्यज्ञं न व्रतं नाप्यु पोषितम् ।

पतिं सुश्रुषयेद्यन्तु तेन स्वर्गं महीयते ॥

ભાવાર્થ—“ સ્ત્રીઓને માટે (પતિ સેવા સિવાય) કોઈ જીદા યજ્ઞ, વ્રત, કે ઉપવાસ નથી કે જેથી તે સ્વર્ગમાં પહોંચી શકે. પરંતુ

જે સ્ત્રીઓ પોતાના સ્વામીની સેવા કરે છે, તેજ સ્વર્ગને મેળવી શકે છે.”

રામાયણમાં પણ કહ્યું છે કે:—

“एकै धर्म एक व्रत नेमा, काय वचन मन
पतिपद प्रेमा ।”

શુદ્ધચિત્તે પતિની સેવા કરવી અને તેમને સુખી રાખવા એ સ્ત્રીઓનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. આ વિશ્વમાં પતિસેવા રૂપ મહાયત્તમાં પોતાના તન અને મનની આહુતિ આપ્યા વગર સ્ત્રીઓનું જીવન કાંઈ પણ કામનું નથી એમ નિશ્ચય માનજો. પતિ ગમે તેવો મૂર્ખ હોય, નિર્ધન હોય, રોગી હોય કે વ્યસની હોય, છતાં પણ સ્ત્રીએ તેના કલ્યાણમાં રહી તેનું માન સાચવી તેની સેવા સુશ્રુષા કરવી જોઈએ;

પતિ એ સ્ત્રીની દરેક અવસ્થાનો સ્વામી છે. મનુભગવાન કહે છે કે:—સ્વામી ગમે તેવો દુરાચારી હોય, ગુણ વગરનો હોય તોપણ તે સતિ સ્ત્રીઓને માટે તો પૂજનીય છે. ખરું કહું તો સ્વામી ગમે તેવો હોય છતાં પણ તેમાં સંતુષ્ટ રહેવાથી સ્ત્રીઓને આ લોકમાં સુખ અને સન્માન મળે છે એટલું જ નહિ; પરંતુ પરલોકમાં પણ શાંતિ મળે છે.

શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે સ્ત્રીઓનો પતિ જ ધર્મ, પતિ જ ગતિ, અને પતિ જ તેનું સુખ અને સાચા સૌભાગ્યરૂપ છે. પતિ જ તેનું વસ્ત્ર, જૂથણ અને સૌંદર્ય છે. સૂર્ય વગરનો સંસાર અને પતિ વગરની સ્ત્રી બંને અધકારમય છે. જે સ્ત્રીઓ પોતાના પરમપૂજ્ય, પતિ દેવનો અનાદાર કરે છે, ચિત્તથી તેની સેવા કરતી નથી, તેનાથી સંતુષ્ટ રહેતી નથી તે અતિશય નીચ અને પાપીણી છે. તેવી સ્ત્રીને

સંસારમાં સુખ કે સન્માન મળતું નથી. સર્વ કાષ્ઠ તેની નિંદા કરે છે અને ખરી રીતે તેવી સ્ત્રીઓ સ્ત્રીકુળને કલંકિત કરનાર છે.

ઉત્તમ સ્ત્રી જેવી રીતે પોતાનો પતિ સુખી થાય, જેવી રીતે તે સંતોષ પામે અને જે રીતે તેનું સાઈ થાય તેવી રીતે વર્તવામાં અને તેવાં કાર્યોમાં પ્રીતિ રાખનારી છે. તે મરતા સુધી પતિનું હિત થાય તેવાં કાર્ય કરવાની કદી આનાકાની કરતી નથી. જે કાર્ય કરવાથી પતિ અપ્રસન્ન થાય તેવાં કાર્ય કરવાથી તે હંમેશાં દૂર રહે છે.

ભગવાન મનુ કહે છે કે:—“જે સ્ત્રી પતિલોકને ધ્વજનારી છે, તે પતિને અપ્રિય લાગે તેવાં કામ કદી બૂલેચૂકે પણ કરતી નથી.” સ્ત્રીએ પોતાના પતિની છાયાની માફક અનુગામીની થવું જોઈએ અને હંમેશાં પ્રસન્ન મનથી પતિના મનને અનુકૂળ કામ કરવાનો ઉપાય કરતા રહેવું જોઈએ. પતિને પ્રિય લાગે તેવાં કામ કરવાં અને અપ્રિય જણાય તેવાં કામોથી બચતા રહેવું એ જ સાચી પતિ સેવા છે.

સ્ત્રીઓએ કદી પણ પતિની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરવું ન જોઈએ. તે જે કામ કરવાનું કહે અને જે ઉપદેશ આપે તેનો પસન્ન ચિત્તે સ્વિકાર કરી લેવા જોઈએ જો કાંઈ પતિ પોતાની પત્નિપર કાર્ષ્ણ્ય કારણથી અત્યાચાર કરે તો તે તેની બૂલ કહેવાય, પરંતુ તેથી તેનો અદલો લેવા સ્ત્રીએ તૈયાર ન થવું જોઈએ. જે સ્ત્રી પોતાના સ્ત્રી સ્વભાવને અનુકૂળ સરળતા, સહનશીલતા, ક્રામળતા, દયા, ભક્તિ, અને પવિત્રતા, વિગેરે ઉત્તમ ગુણોવડે, પતિના દુરાચારો અને દુર્ગુણોને દૂર કરી શકતી નથી તે પછી પોતાના પતિના સૌભાગ્ય કે હિતકારક કાર્યો શી રીતે કરી શકવાની? જે વખતે કારણવશાત્ પતિ પોતાના ઉપર ક્રોધ કરે અને ગુરસામાં આવી ગાળે ભાંડે, કે કદુ વચનો

કહે, અથવા કદી મારપીટ કરવા ઉશ્કેરાય તો તે વખતે સ્ત્રીએ ચૂપ રહેવું જોઈએ. કેમકે વિધાતાએ સ્ત્રી જાતિને કામળ સ્વભાવની બનાવી છે. બદલો લેવાને માટે ઉગ્રસ્વરૂપ ધારણ કરવાનું પરિણામ ધણું જ ખરાબ આવે છે. સ્ત્રીએ પતિને પગપાંચું કે તેને હેરાન કરવો એ ધણું જ નિંદનિય છે. મૂર્ખ સ્ત્રીઓ જ એવાં કુકર્મ કરવાનું સાહસ કરે છે. બુદ્ધિવાન સ્ત્રીઓ એવો નિષ્કુર વ્યવહાર કરીને કદી પણ પોતાના પતિના ચિત્તને દુભાવતી નથી.

આ વખત એવો આવ્યો છે કે ઘણી સ્ત્રીઓ પતિ ભક્તિ શું છે એના રહસ્યને પણ સમજતી નથી. અને જ્યાં ત્યાં પશ્ચિમનો પવન ફેલાતાં સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યની હિલચાલ ચલાવનારી સ્ત્રીઓ પતિભક્તિ સમાન સ્વર્ગીય વસ્તુની કીમત પણ સમજી શકવા અસમર્થ છે ચાલુ જમાનામાં સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્યનું પરિણામ એ આવ્યું છે, કે તેઓ પતિને પોતાના ખેલની વસ્તુ તરીકે માને છે. તેઓ પોતે જ સ્વતંત્ર થવા માગે છે તો પછી તેમનો પતિ ઉપર ખરો રનેહ તો હોય જ શાનો? તેઓ પતિ એ સ્ત્રીઓને દેવ તુલ્ય પૂજનીય છે એ વાતનો સ્વિકાર કરી શકતી નથી, તે પતિની સાથે પ્રેમ રાખવા ઇચ્છે છે; પરંતુ તેની પૂજા કરવાનું તેમને પસંદ નથી. પતિને દેવતુલ્ય સમજવા, તેને વશ વર્તવું, તેની સેવા કરવી, એ સર્વ વાતો તેને ખટકે છે. પતિવ્રતા સ્ત્રીનામાં આવાં લક્ષણો ન હોવાં જોઈએ. તેમણે હંમેશાં આવા ખરાબ વર્તનથી બચવું જોઈએ.

તેઓ પતિ અને પત્નિનો સરખો દરજ્જો છે એમ માનવા લાગ્યાં છે આજકાલના સુધારાવાળાઓના સંસર્ગમાં આવતાં પુનર્જન્મના એક નવા ધર્મગમાં સપડાતાં તેમના મનમાંથી સાચી પતિ સેવા કરવાની વૃત્તિ ઉઠી ગયેલી હોય છે.

જહેન ! શું કહું. અમારા ગામમાં એક મુકુંદરાય કરીને સુધારાવાળા રહે છે. તેઓ કાલેજમાં પ્રોફેસર હતા. તેમની તમામ છોકરીઓ અંગ્રેજી ભણી ખી. એ. સુધી શીખેલી હતી, તે છોકરીઓ નાનપણમાંથી જ છોકરાઓના સંસર્ગમાં ઉછરેલી હોવાથી તેમ જ પાશ્વિમાત્ય વિદ્યાના પ્રભાવથી પતિ એ પતિને પૂજનીય છે, એ પ્રકારની ભાવના જ તેમના મનમાંથી ઉઠી ગઈ હતી. તેઓ કહેતી કે “ પતિ મરી જાય તો પુરુષ ખીજ સ્ત્રી પરણે, તો પછી પતિ મરી જાય તો આપણે ફરી ખીજ પુરુષ સાથે પુનર્લગ્ન કેમ ન કરવું ? ” ખરેખર ! શું કહું જહેન ! તેજ છોકરીઓને જ્યારે મોટી ઉમ્મરે પરણાવી, સાસરે મોકલી ત્યારે તેમના રોજ ઠપકા આવવા માંડ્યા. સુધારાના સંસર્ગવાળી ગ્રેજ્યુએટ થએલી છોકરી ઘરકામ શી રીતે કરી શકે ? પતિસેવા કરવાનું તો તે શીખી જ નહોતી, તે તો પતિને એક મિત્ર તુલ્ય માનતી. વળી તેઓ પતિથી અસંતુષ્ટ રહેવા લાગી. ઈશ્વરને કરવું કે મોટી છોકરી અને તેના પતિને ખટપટ જાગી-જીવજ મળ્યો નહિ. તે ધારતી કે પતિ મરશે તો ખટપટ જશે, ક્યાં જન્મારો રાંડેલા રહેવું છે તે સંતાપ છે ? વળી કાંઈ સારો વિદ્વાન મારે લાયક વર શોધી કાઢી પુનર્લગ્ન કરી નવો ઘરસંસાર માંડીશું. ” આવા વિચારથી તે પતિના ઉપર ખીલકુલ રોષ રાખતી નહોતી. અંતે તેના ધણીને સંગ્રહણીનો રોગ લાગુ પડ્યો અને તે મરી પણ ગયો. તેમાં આ છોકરીનું શું ગયું ! તેણે કાળી કાઢીયાની માફક નાતરું—અરે ! પુનર્લગ્ન કર્યું. કહો જહેન ! જ્યાં સ્ત્રીના મનમાં આવી ભાવના હોય, ત્યાં આ આર્યગૃહસંસાર સુખી શી રીતે નીવડે ! ત્યાં પતિ પતિના સુખનો યથાર્થ લાવો શી રીતે મળી શકે ? માટે જહેન, તમારે તો હવે સાસરે રહેવું છે. ત્યાં સર્વથી મુખ્ય કામ પતિસેવા કરવાનું છે તે જૂલતાં નહિ.

ઘણી સ્ત્રીઓ એવી નીચ અને હલકા હૃદયની હોય છે કે તે પતિનો જરા સરખો દોષ જોતાં કે તેનો કાંઈક વાંક જણાતાં તેના ઉપર ઉકળા પડે છે અને મોંમાંથી આવે તેવાં વચનો સંભળાવે છે. આવી વખતે આ સ્ત્રીઓને ખરું ખોટું કાંઈ સુઝતું નથી. ઘણી સ્ત્રીઓને તેમના પતિએ મોંઢે ચઢાવેલી હોય છે, જેથી તે આગળ જતાં પતિનો હિસાબ ગણતી નથી, તેને હુંકારા-હુંકારા કરતાં પણ આંચકા ખાતી નથી. પોતાના ઘણીને “રડ્યા, મૂવા, સૂઝતું નથી, ખજર પડતી નથી? છોકરાં રડે છે તેને લેતાં શું થાય છે, હું કાંઈ નવરી નથી તમારા કપાળમાં ઘડી ઘડીને ફાકું.” આવાં અનેક નિંદનિચ વચનો સંભળાવે છે. આવી સ્ત્રીઓને કુતરા સમજવી જોઈએ. આવી સ્ત્રીઓ જે ઘરમાં હોય છે ત્યાં હંમેશાં કલેશ અને કંકાસનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તી રહે છે. ઘણી સ્ત્રીઓ રહેજસાજ આખતમાં પતિની સાથે રીસાય છે, મોં ચઢાવી તેની સાથે ઓતતી નથી, જીણકા-જીકોટા કરે છે અને ઘણી વખતે તો પાંચ સાત દિવસ કાંઈ ખાતી પીતી નથી. ને રોકકળ કરી પતિને કંટાળો આપે છે.

ઘણી સ્ત્રીઓ મંછાની માફક પતિ પાસે સારા સારા વસ્ત્રા-લંકારોની માંગણી કરે છે અને જો તે મળતાં નથી તો તે રીસામાં કરે છે. અને જો તેના મનના ધાર્યા પ્રમાણે તેનો પતિ તેને કાંઈ જણુસ કે કાંઈ સારાં સારાં પોશાકાં કે સાડીઓ લઈ આપતો નથી તો તે હંમેશાં રાતદિવસ પોતાના પતિને સતાવ્યાં કરે છે. અને ત્યાં સુધી ધારેલી વસ્તુ મળતી નથી ત્યાં સુધી રીસાયાં કરે છે. અને જીણકા-જીકોટા કરી પતિને પળવણી કરે છે, આવી સ્ત્રીઓ પતિવ્રતપણું શું છે કે પતિ પ્રત્યે પત્નિની શી ફરજ છે તે સમજી શકતી નથી. તે તો માત્ર ખાવા પીવા અને લુગડાં ધરેણાં પુરાં

પાડનાર પ્રાણી તરીકે જ પોતાના પતિને માને છે. માટે બહેન કોઈ પણ સ્ત્રીએ આવું વર્તન રાખવું બેધએ નહિ. અને હંમેશાં પતિની સ્થિતિનો વિચાર કરી, જે રીતે પોતાનો પતિ રાજી રહે તે રીતે વર્તવું બેધએ.

સ્ત્રીએ તો સારા ગુણને ધારણ કરવા એજ ખરાં વસ્ત્રાલંકાર છે. ગમે તેટલાં સારાં વસ્ત્રાલંકાર હશે, છતાં પણ બે ઉત્તમ ગુણ નહિ. હોય તો તે સ્ત્રીને ખરા સુખ અને આનંદનો અનુભવ થવાનો નહિ માટે પ્રત્યેક બહેને હંમેશાં પોતાનામાં ઉત્તમ ગુણોને ધારણ કરી રાખવાની કાળજી રાખવી બેધએ.

ઘણી સ્ત્રીઓ એવી ચપળ સ્વભાવની હોય છે કે તે પોતાના પતિના દોષ બીજાને કહેવાને જરા પણ સંકોચાતી નથી, પણ સ્ત્રીએ પોતાના પતિના દોષ બીજાને કહેવા એ યોગ્ય નથી; પરંતુ તેના દોષ જણાય તો તે દોષ અન્યના આગળ છુપાવવાનો પ્રયત્ન કરવો બેધએ. પતિના દોષ હોય તો તે છોડાવવા માટે પતિની સાથે શી રીતે વર્તવું તેને ઘણી સ્ત્રીઓ જાણતી નથી. અને કદાચ કોઈ જાણતી હશે તો તે પોતાના પતિના દોષ છોડાવવા માટે યોગ્ય પ્રયત્ન કરતી નથી.

દરેક સ્ત્રીએ પોતાના પતિનો દોષ છોડાવવાને માટે તેની સાથે નમ્રતાપૂર્વક અને મીઠી વાણીથી તે દોષનો ત્યાગ કરવાની તેમની પ્રાર્થના કરવી. અને કદાચ એમ કહેવા છતાં પણ બે તે ન માને તો નમ્રતાપૂર્વક તેના ચરણોમાં મસ્તક મૂકીને વારંવાર કરગરી તે દોષોને ત્યાગ કરવાનું કહેવું બેધએ, અને ત્યાં સુધી તેના દોષનો ત્યાગ થાય નહિ ત્યાં સુધી વારંવાર તેને વિનયપૂર્વક તેનો ત્યાગ કરવાની પ્રાર્થના કર્યા કરવી.

સ્વામી ગમે તેટલો કઠિન હૃદયનો હશે, તોપણ તે જો આ પ્રમાણે પોતાની પત્નિ વારંવાર દોષોને છોડાવવાની પ્રાર્થના કરતી હશે તો તેનું હૃદય જરૂર પલળશે અને પોતાની સ્ત્રીની પ્રાર્થનાને માન આપી તે પોતાના દોષોનો ત્યાગ કરશે.

પતિ ખરાબ રહેતો ચાલતો હોય તો તેને મારા માર્ગે વાળવા માટે સ્ત્રીએ પોતાનાથી બનતી તમામ મહેનત કરવી જોઈએ. પણ સ્ત્રી નિરાશ થઈ ઉદાસ થઈ બેસી રહેવું ન વંતરે. ત્યાં સુધી પતિ સારા માર્ગે ન વળે ત્યાં સુધી તેના હિતકર મિત્રની માફક તેને નિમિષપૂર્વક નમ્ર વચનોથી ખરાબ કાર્યોથી બચાવી પડતાં સંકટોનું અને હિતમ કાર્યોથી મળતા ફાયદાનું વર્ણન કરી તેને સારા માર્ગે વળવા દરેક જ પ્રાર્થના કર્યા કરવી વંતરે. પુરુષને તેની સ્ત્રી સારા માર્ગે જોટલી રહેવાઈથી વાળી શકે છે તેટલી મહેનતથી બીજું કોઈ વાળી શકતું નથી. પતિને સારા માર્ગે વાળવા અને તેના દોષો કે અવગુણોનો ત્યાગ કરાવવા માટે સ્ત્રીએ તેના ઉપર ઘણી જ પ્રીતિ રાખી, તેની સેવા કરી તેની પ્રીતિ સંપાદન કરવી વંતરે. પતિ ઉપર ખરા અંતઃકરણથી પ્રીતિ રાખનારી સતિ સ્ત્રી જ પોતાના કંઠાર રવબાવના પતિને સુધારી સારા માર્ગે વાળી શકે છે.

પતિની હાજરીમાં સ્ત્રીને પોતાની ઇચ્છાનુમાર કોઈ પણ કામ બુનો અધિકાર નથી. તે પોતાના પતિની આજ્ઞાથી અને સમ્મતિથી જ પોતાના ઇચ્છિત કાર્યોને પૂર્ણ કરી શકે છે. જે કાર્ય કરવા પતિ અસંતુષ્ટ થાય અને જે કાર્ય પતિને અસંતુષ્ટ બનાવના કારણરૂપે હોય તેવાં કાર્ય કદાપિ પણ સાધ્વિ સ્ત્રીએ કરવાં જોઈએ.

પતિને પ્રિય લાગે તેવાં કામ કરવાને માટે પ્રીતિ રાખવી એ

સ્ત્રીનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. તે કર્તવ્યથી વિમુખ થવું એ સ્ત્રીને માટે હાનિ કર્તા છે. સ્વામીનું બહુ ઇચ્છનારી સ્ત્રીએ તો પોતાના પતિની આજ્ઞાકારિણી થઈ એક દાસીની માફક તેની આજ્ઞા પાળવામાં હંમેશાં તત્પર રહેવું જોઈએ. પતિની આજ્ઞા માનવામાં બેદરકારી કરવી, સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કરવું કે ‘ એ કામ તો મારાથી બની શકશે નહિ ’ એવું કહેવું એ ઘણું શોચનીય છે. પતિ જેમ કહે તેમ કરવું અને હંમેશાં તેની મરજી પ્રમાણે જ વર્તવું એ સતિ સ્ત્રીનું કર્તવ્ય છે.

આ દુઃખમય સંસારમાં પુરુષને તેની સ્ત્રીના જેવી બીજી કોઈ પણ વ્યક્તિ તેનું હિત કરનારી અને સંતોષ આપનારી નથી. તમારે હંમેશાં યાદ રાખવું જોઈએ કે સ્ત્રી તેના સ્વામીના જીવન માર્ગની સંગિની, અને મંગલ કરનારી દેવી છે તે પોતાના પતિના પાપ, પુણ્ય અને શરીરની અર્ધાં લાગીદાર છે. જેથી જ તેને અર્ધાંગિની કહે છે.

પતિ જે વખતે સુખી હોય તે વખતે તમારે તેના સુખે સુખી થવું જોઈએ અને તેના હૃદયના દુઃખનો ભાર ઓછો કરવો જોઈએ. પતિને વિપત્તિને વખતે સાધ્વી સ્ત્રીએ સાહસ, ધૈર્ય અને ઉપદેશ આપી હીમત આપવી જોઈએ અને સંમ્પતિના વખતમાં તેના ચિત્તને પ્રસન્ન રાખવાનો યત્ન કરવો જોઈએ અને રોગી અવસ્થામાં તેની સેવા સુશ્રૂષા કરી તેના રોગ અને દુઃખને દૂર કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો એ કુલીન સ્ત્રીનું કર્તવ્ય છે.

ઘણી સ્ત્રીઓ ત્યાં સુધી પતિની સુખી અવસ્થા હોય છે કે પૈસે ટકે સુખી હોવાથી, જથ્થસભાવ કે લુગડાંલત્તાં પોતાનો મરજી પ્રમાણે લાવી આપે છે ત્યાં સુધી તેની ‘ હાજી હા ’ કરનારી અને તેના કલ્યાણ પ્રમાણે વર્તનારી હોય છે. પરંતુ કદાચ કોઈ વખતે દુઃખી અવ-

સ્થાને લીધે કે પૈસાની તાણુને લીધે જે પતિ-તેની સ્ત્રીના કલ્યા પ્રમાણે વસ્ત્રાભૂષણો લાવી આપતો નથી તો તે વખતે તેનાથી રીસાય છે. અને ઘરમાં કંકાસ કરી મૂકે છે ઘણી સ્ત્રીઓ પોતાના પતિની દરિદ્ર અવસ્થામાં તેનું સન્માન રાખતી નથી અને તેને અનાદારની દષ્ટિથી જુવે છે. ઉપરાંત ઘણી વખતે તો કદુ વચ્ચેનાથી તેના અંતરને દુભાવ્યા કરે છે. એ ઘણું જ શોચનિય છે. આવી સ્ત્રીઓ સાધ્વી કે પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ હોતી નથી પણ તેની ગણતરી કુદ્દા સ્ત્રીઓમાં જ થાય છે. આવી સ્ત્રીઓ પતિ સેવા કરવી કે પતિની પ્રીતિ સંપાદન કરી તેની મરજી પ્રમાણે વર્તવું એ પોતાનો ધર્મ છે કે ફરજ છે એમ માનતી નથી. તે માત્ર પતિ તેના કલ્યા પ્રમાણે લુગડાં બરેણાં લાવી આપે તો પોતે પણ પતિની મરજી પ્રમાણે વર્તે છે પણ જે કોઈ દિવસ પતિથી તેની મરજી ન સંતોષ થાય તો આખા ઘરમાં દસ દિવસ સુધી કંકાસ ચલાવતો નથી.

પતિની ગરીબ કે દુઃખી અવસ્થામાં જે સ્ત્રીની પતિભક્તિ ઓછી થઈ જાય છે તે પત્નિ નામને પણ યોગ્ય નથી. એવા નીચ સ્વભાવની સ્ત્રીઓ જ આ સંસારને દુઃખમય બનાવી મૂકે છે. આપણે આજકાલ ઘણી જગ્યાએ ઘણાં સ્ત્રીપુરુષોને યથાર્થ ગૃહસ્થાશ્રમનું સુખ મળેલું જોતાં નથી તેમજ દુઃખ અને કંકાસમાં દહાડા વોતાવતાં જોઈએ છીએ તેનું પણ એજ કારણ છે.

મનુ ભગવાન કહે છે કે “ દૈવયોગે કે ગમે તે રીતે પોતાનો સ્વામી દરિદ્ર કે રોગી બને તો તે વખતે જે સ્ત્રી તેની અવસા કરે છે તે વારંવાર ગદ્ગદી અને કુકરીનું શરીર ધારણ કરે છે. ” સ્ત્રીઓએ પોતાની આવી ખરાબ ટેવનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. પતિની સ્થિતિ ગમે તેવી હોય તોપણ સ્ત્રીએ તેથી સંતોષ માનવો જોઈએ.

અને એવી દશામાંથી ઉન્નતિ કરવાને માટે તેણે પતિને મદદ કરવી જોઈએ અને તેને યોગ્ય સલાહ આપી ધીરજ આપવી એ તેનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે.

દરેક સ્ત્રીએ આપણા શાસ્ત્રમાં અને પુરાણમાં વર્ણવેલી સતિ અને સાધ્વી સ્ત્રીઓનાં ચરિત્રોનું અધ્યયન કરવું જોઈએ. આ માટે અમારા તરફથી ચાલુ સાલમાં બહાર પડનાર ‘સ્ત્રી હિત શિક્ષા’ નામનો સ્ત્રીઓનો ઉપયોગી ગ્રંથ વાંચવા ભક્ષામણ છે. તેમાં અનેક સતિ સ્ત્રીઓનાં ચરિત્રોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. મહાભારતમાં ગાંધારી અને સીતાના દષ્ટાંત વાંચતાં તમને જણાશે કે સતિ સ્ત્રીઓ પોતાના પતિની સેવા કેવી રીતે કરી શકે છે. ધૃતરાષ્ટ્ર-આંધજી હોવાથી, રાત્ન્યવૈભવ-પુત્રાદિક અનેક સંપત્તિ હોવા છતાં પણ તેની સ્ત્રી ગાંધારીએ જીવન પર્યંત પોતાની આંખે પાટા આંધી પોતાના પતિની પદ સેવા કરી હતી. અને તે તેમને સુખી કરવા માટે સતત પ્રયત્ન કરતી અને પોતાના પતિની સેવા ચાકરી કરવામાં જ સુખ માનતી હતી. પોતાનો પતિ આંધજી છે એ વેા ભાવ તેના મનમાં કદી આવ્યો નહોતો અને તે કદી પણ તેથી દીલગીર થઈ નહોતી. આંધજી પતિ છે માટે તેથી અસંતોષ માની તેના પ્રતિ કદી પણ તેણે બેદરકારી બતાવી નથી. પરંતુ ગમે તેવો તોય પોતાના માથાનો મુકુટ માની જન્મારા પર્યંત તેની સેવા કરવામાં જ તેણે પોતાનું શુભ માન્યું હતું.

તેવી જ રીતે રામચંદ્ર જેવા સમર્થ રાજા અને ઈશ્વરાવતાર પુરુષનાં પત્નિ સીતા પણ રામના સુખે સુખી અને રામના દુઃખે દુઃખી થયાં હતાં. રામચંદ્રને જ્યારે વનવાસ જવું પડ્યું, ત્યારે સીતા-જીએ ઘેર રહી રાત્ન્ય વૈભવ ભોગવવો નકામો માન્યો. અને પોતાના

પતિ સાથે જંગલોમાં અને પહાડોમાં ફરી અનેક પ્રકારનાં સંકટ ભોગવીને પણ પોતાના પતિની સાથે રહી તેમની સેવા કરવામાં જ સુખ માન્યું હતું, ત્યાં તેમનું હરણ થયું, જેથી રામને શોક થયો, રામે તેમની શોધ કરી લંકાના રાજા રાવણને નાશ કરી સીતાને મેળવ્યાં છતાં પણ અયોધ્યામાં આવ્યા પછી સીતાજી નિર્દોષ હોવા છતાં પણ તેમને ગર્ભાવસ્થામાં હિંસક પશુઓથી ભરપૂર વનમાં મોકલવાની રામચંદ્રજીએ રહેજ કારણને લઈ આજ્ઞા કરી. તોપણ તે પતિની આજ્ઞાનું સીતાજીએ ઉત્તમ રીતે પાલન કર્યું. અને પતિના ભયંકર અત્યાચારોથી પીડા પામવા છતાં પણ તે કદી પણ પોતાના પતિનાં ચરણોની સેવા કરવાનું ભૂલ્યાં નથી અને કદી પણ પોતાના પતિનો વાંક પોતાના મનમાં લાવ્યાં નથી. ઉલ્ટાં તેમણે જન્મે જન્મ રામચંદ્રજીને જ પતિરૂપે મેળવવાની ઇચ્છા રાખી હતી.

પતિની સુખી અવસ્થામાં પતિની સેવા તો દરેક સ્ત્રી કરી શકે છે, પતિ પોતાની મરજી પ્રમાણેના પદાર્થો લાવી આપે ત્યાંસુધી તો તેની મરજી પ્રમાણે દરેક સ્ત્રી વર્તી શકે છે પરંતુ જ્યારે પતિની દુઃખી અવસ્થામાં તેની સાથે રહી દુઃખ ભોગવવામાં અને પોતાની મરજી પ્રમાણેના પદાર્થો માગવા છતાં પણ પતિ ન લાવી આપે ત્યારે પણ જે સ્ત્રી પતિ સેવા કરવાને ચૂકતી નથી અને જેની પોતાના પતિ ઉપરની પ્રીતિ જરા પણ ઓછી થતી નથી તેજ પત્નિ નામને દીપાવનાર છે.

એક વખતે મુંબઈમાં ચીમનલાલ નામનો એક વણીક રહેતો હતો તેની ચંચળ નામની સ્ત્રીને અને તેને રોજ ખટાપટ ચાલતી હતી. ચીમનલાલ વ્યસની અને અઢારે ધંધા કરનાર હોવાથી વારં-વાર ચંચળ તેને નમ્રતાથી સીધે રસ્તે ચાલવા કહેતી, તેમાં એક

દિવસે ચીમનલાલે તેને આવેશમાં આવી જઈ ખૂબ મારવા માંડી, અડોશી-પડોશી ભરાઈ ગયા. ચંચળને એવી મરણતુલ્ય મારી કે તે હવે મરશે કે જીવશે તેની પણ શંકા થવા માંડી, એવામાં પોલીસ ત્યાં આવી પહોંચી તેણે ચંચળને છોડાવી અને ચીમનલાલ ઉપર મહાવ્યથા અને ખૂની હુમલાની ફરીયાદ માંડી ચંચળને દવાખાનામાં મોકલી. આટલો માર પડવા છતાં પણ ચંચળનું મન તેના પતિ ઉપરથી જરા પણ ચસક્યું નહોતું. તેની પતિભક્તિ ઉત્તમ પ્રકારની હતી. પોતાના પતિને શું જોઈએ. તે શું ખાશે, શું પીશે, શી રીતે પ્રસન્ન થાય, તેનું જ ઘેર ચિંતવન કરતી. જ્યારે દવાખાનામાં તેને કંઈક ભાન આવ્યું ત્યારે તે પાસે બેઠેલાં તેનાં સર્ગાજ્ઞાલાંને પૂછવા લાગી કે:—“ અરેરે ! તેમની શી દશા થઈ હશે ! તે શું ખાતા હશે ! ખાવા કરતાં તો તેમને આવડતું નથી ! હાય ! હું ક્યારે સાજી થઈ ઘેર જઈશ, અને તેમની પ્રીતિ સંપાદન કરીશ ! અરે તેમની શી વલે થતી હશે, તેમણે કાઈ દિવસે પાણીનો લોટાય પાણી-આરેથી લઈ પીધો નથી. ” આ પ્રમાણે ઉદ્દગારો તે વારંવાર કાઢતી. તે સાંભળી તેની પાસે બેઠેલાં તેનાં સર્ગાજ્ઞાલાં કહેતાં કે:—“ એસ એન, જવા દેને હવે તેનું નામ, આટલો માર પડ્યો તોય હજી એને શા ઉપર જોઈ રહી છું. તને મટશે તો બધાંય સારાં વાનાં છે. ફરી મરી જવા માટે હવે તેને ઘેર જવું છે ? ” આ સાંભળી તેને ખેદ થતો. પોતાના પતિનું કાઈ ભૂંડું બોલતું તે તેનાથી સાંખી શકતું નહિ. તે દવાખાનામાં પણ જે આવે તેને પોતાના પતિની ખબર પૂછતી અને કહેતી કે:—“ તે દુઃખી તો નથી થતા ને ? ” આમ પોતાના પતિની ચિંતામાં તે પોતાનું દુઃખ પણ ભૂલી ગઈ હતી. તે બ્રહ્મીવાર પોતાના પતિને પોતાની પાસે બોલાવવાના સંદેશ કહાવતી.

પણ ચીમનલાલ શું જોઈને આવે ! તેને તો ઘણો પસ્તાવો થયો હતો.

ચંચળના હૃદયમાં અપૂર્વ પતિભક્તિ ભરેલી હતી તેના હૃદયમાં પતિ પ્રેમ ઉભરાઈ જતો હતો. પતિ પ્રેમ સાંભળતાં પોતાના પતિએ મરણ તુલ્ય માર માર્યો તે દોષ તેને સાંભળતો નહિ. પોતાને આટલો બધો માર પડ્યો તેમાં પતિનો દોષ નથી પણ પોતાનો જ દોષ છે એમ કહેતી.

ચંચળને જ્યારે મટયું અને હવે તેને દવાખાનામાંથી ઘેર જવાની રજા આપી ત્યારે મેજસ્ટ્રેટની પાસે પોલીસે કરેલી ફરીયાદ નીકળી. એક બાળુ ચંચળ અને બીજા બાળુ ચીમનલાલ ત્રહોમતદાર તરીકે ઉભો રહ્યો. આ દસ્ય જોઈ ચંચળની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં. ચંચળની જ્યારે જુવાની લેવામાં આવી ત્યારે તેણે કહ્યું કે:—મારા પતિનો બિલકુલ વાંક નથી, મારા દોષથી જ મારી આવી વલે થઈ હતી. માટે મારા પતિને છોડી દેવા જોઈએ, મને વાગ્યું તેમાં મારો જ દોષ છે.” આમ કહેતાં કહેતાં તો તે રડી પડી અને પોતાના સ્વામીને છોડી દેવા પ્રાર્થના કરવા લાગી.

આ જોઈ ડોર્ટમાં બેઠેલા મેજસ્ટ્રેટ ઉપરાંત વકીલ ઝેરીસ્ટરો પણ આશ્ચર્ય પામ્યા, “આટલી બધી મારવા છતાં પણ તેને પોતાના પતિ ઉપર આટલો બધો પ્રેમ, આટલી બધી ભક્તિ ! તારી પતિ ભક્તિને ધન્ય છે.” એમ સર્વે કહેતા જણાયા. જ્યારે મેજસ્ટ્રેટ સાક્ષીઓ વીગેરેની જુવાની લઈ કેસ સાંખીત કર્યો ત્યારે ચંચળ ઉપર દયા લાવી ચિમનલાલને છ મહિનાની સજા કરી. આ વખતે ચંચળના મનની જે દશા થઈ હતી તે જોઈ સર્વ કોઈની આંખમાંથી આંસુ નીકળી પડ્યાં. સજા ફરમાવતાં જ તે મૂર્છાવશ થઈ ગઈ અને રડકકળ

કરવા લાગી. સર્વ કાંઈ તેની પતિભક્તિ જોઈ મોંમાં આંગળાં ધાલવા લાગ્યા. ખરેખર ચંચળ જેવી પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ જ દેશનો ઉદ્ધાર કરનારી છે. આ દશ્ય જોઈ ચીમનલાલની આંખમાં પણ આંસુ આવી ગયાં. તેણે કરેલા તોફાનનો તે પસ્તાવો કરવા લાગ્યો, અને પોતાની પત્નિ ઉપર તેને ઘણી દયા આવી. છેવટે જ્યારે ચીમનલાલ જેલમાંથી છુટીને ઘેર આવ્યો, ત્યારે ચંચળ ઝૂરી ઝૂરીને અરધી થઈ ગઈ હતી. ચંચળ પાછી પોતાના પતિને ત્યાં ગઈ અને તેણે પતિભક્તિથી પોતાના નિર્દય અને કુર પતિને પણ પોતાને વશ કરી લીધો.

આ પ્રમાણે પતિવ્રતા સ્ત્રી પોતાના સ્વામીની ગમે તે દશામાં પણ તેનું હિત જ ધ્યેય છે. તેને પોતાના પતિનો દોષ જણાતો નથી. તે તો માત્ર પતિસેવા કરી પતિને પ્રીતિથી વશ કરવાનું જ સમજે છે. દરેક સ્ત્રીએ પોતાના પતિની સાથે હળીમળીને રહેવું જોઈએ. હંમેશાં તેને સુખો અને પ્રસન્ન રાખવાને માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જે આ પ્રમાણે વર્તે છે તે સ્ત્રી નથી પણ લક્ષ્મી છે. તેનું જીવન આ સંસારમાં સુખ, શાંતિ અને આનંદનો અનુભવ કરે છે. આવી પતિવ્રતા સ્ત્રી જે ઘરમાં હોય છે ત્યાં લક્ષ્મીનો પણ વાસો હોય છે, એટલે તેનો પતિ પણ પૈસે ટકે સુખી થાય છે. આ પ્રમાણે દરેક સ્ત્રીએ પોતાના પતિની સેવા કરી તેની પ્રીતિ સંપાદન કરવા સતત પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

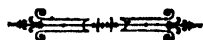
બહેન ! હવે મોઢું થયું છે. જો તમારી મરજી હોય તો આપણે કાલે બીજી વાત કહીશું. આજે તો મેં જે નાનપણમાં સાંભળ્યું હતું તે વાત તમને કહી, તમારે સર્વેએ એ ધ્યાનમાં

પતિ પત્નિનો એક બીજા ઉપરનો પ્રેમ કેવો હોવો જોઈએ ? ૨૧

રાખી તે પ્રમાણે વર્તવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જ્ઞેન કુમુદિની ! તારી મરજી હોય તો કાલથી મંજાને પણ અહીં બોલાવતી આવજો.”

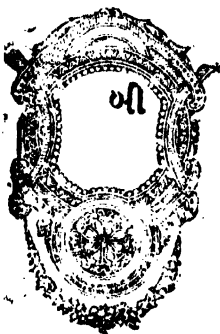
કુમુદિની—“ વાહ ! શારદા જ્ઞેન આજે તો ત્હમે હદ કરો નાંખી. અમારા જેવી જુવાન વહુ વાડ્યોને માટે આથી બીજો કેવો ઉપદેશ જોઈએ. હવે તો અમે રોજ આવીશું. ”

આમ કહી અમે સર્વે પોતપોતાને ઘેર ગયા.

પ્રકરણ ૩ જી.

પતિ પત્નિનો એક બીજા ઉપરનો પ્રેમ કેવો હોવો જોઈએ ?

જે દિવસે સવારમાં હું મંજાને ત્યાં ગઈ, તે વખતે મંજાને ત્યાં ધમાધમી ચાલી રહી હતી. મંજા મને ઓળખતી હતી જેથી મને આવતાં જોઈ એકદમ કાંઈક સંકોચ પામી બોલીઃ—
“ આવો કૌમુદિની જ્ઞેન ! તમે અત્યારે ક્યાંથી ભૂલાં પડ્યાં છો ”

મેં કહ્યુંઃ—“ વાહ મંજા જ્ઞેન ! એમાં ભૂલાં શાનાં પડવું તું, આ તો જરા નવરી હતી ત્યારે કહ્યું ચાલ, આપને મળી આવું એવો વિચાર કરી અહીં આવી છું. કેમ ખુશીમાં છો ને ? કેમ કંઈ હમ-શાનાં જણાતાં નથી ? ”

મંજા—“ શું આવું જ્ઞેન ! આ ધરના કાથા કબલામાંથી

નવરી પહું ત્યારે આવુંને. બેસો બહેન ! કંઈ કામકાજ કહેશો. ”

મેં કહ્યું:—“ ના રે બહેન કામ તો શું હોય ! આ તો આપને મળવા જ આવી હતી. વળી અમે સર્વે શારદા બહેનને ત્યાં બપોરે જમી પરવારી બેસવા જઈએ છીએ, ત્યારે કહ્યું કે તમને નવરાશ હોય તો આવજો. ઠીક બે ઘડી ગમ્મત છે તે કહેવા આવી હતી. વળી શારદા બહેન પણ તમને સંભાળતાં હતાં. ”

મંછા—“ ના કેમ સંભાળે આ ! હું આજે જમી પરવારી બપોરની તમારે ત્યાં આવીશ, પછી આપણે સાથે જઈશું. એ જમીને નોકરી ઉપર જશે એટલે હું તો નવરી જ છું. હું પણ એવું શોધતીજ હતી. બપ્પું નવરાં બેઠાં ગમતું પણ નથી. ”

મેં કહ્યું:—“ ઠીક, ત્યારે બહેન જઈ છું. તમે આવજો એટલે આપણે સાથે જઈશું. હ્યો બેસો બહેન. ”

આમ કહી હું મારે ઘેર આવી. પછી જમી પરવારી મંછા પણ ત્યાં આવી એટલે અમે સર્વે શારદાને ત્યાં ગયાં. ત્યાં ગયા પછી મેં કહ્યું:—“ શારદાબહેન ! આજે તો મંછાબહેન પણ આવ્યાં છે. આપનું નામ દીધું કે તરતજ તેમને પણ અહીં આવવાનું મન થયું. હ્યો ત્યારે આજે કંઈ વિષય કહાડો તો સાં. જીવો બહેન ! અમે તો નાનાં છીએ, અમારી ફરજ પણ સમજતાં નથી, અમે તો પરણીને સાસરે જવું અને ત્યાં લોકાચાર પ્રમાણે ખાવા-પીવા કરી ધરકામ કરવા સિવાય બીજું કંઈ જાણીએ નહિ. વળી સ્વાભાવિક રીતે બીજી સ્ત્રીઓને સારાં લુગડાં કે ઘરેણાં પહેરતાં અમને પણ તેવા વસ્ત્રાલંકારો પહેરવાનું મન થાય છે, અને તે અમારા પતિ પાસે મેળવવાં એવી અમારી માન્યતા છે, અને જો ન આપે તો અમારો જીવ ઉંચો થાય ત્યારે જરા કલેશ થાય. આ

વિશ્વમાં અમારા જેવી ઘણી સ્ત્રીઓ હશે કે જે રાતદિવસ—પતિને વસ્ત્રાલંકારો માટે સતાવી દુઃખી કરતી હશે, અને પોતે દુઃખી થતી હશે. માટે અમે દુઃખથી બચીએ એવો કાંઈ ઉપાય કહો તો સારું. ”

મંછા—“ હા બહેન ! ખરું કહ્યું. ૨૩યું બધાં પહેરે ને આપણે ન હોય ત્યારે મન તો થાય જ તો, આજો જન્મારો ધરનો ધંધો કરી કરીને મરી જઈએ ને કોઈ દહાડો સારું—લુધકું કે સારી જલ્સ તો પહેરવા મળે નહિ, ત્યારે બધું જીવીને પણ શું કરવું ? આ મારી જ વાત કહું—એક વાલની વીંટી પણ ન મળે, શું કરીએ બહેન, કહી કહીને જીભનો કુચોય થઈ ગયો પણ કંઈ વળ્યું નહિ. હવે જન્મારો આવો જ કહાડવાનો ને ? ”

શારદા—“ ખરી વાત છે બહેન ! આપણ સ્ત્રીઓને નાન-પણથી જ બીજાની પાસે કોઈ વસ્તુ જતાં તેને મેળવવાનું મન થઈ જાય છે. કોઈએ કોઈ સારી સાડી પહેરી હોય તો તેવી સાડી પહેરવાનું આપણને મન થાય, કોઈએ કંઈ સારી ચીજ પહેરી હોય તો તેવી જલ્સ પહેરવાનું મન થઈ જવાનું. એ બધી આપણી બુદ્ધિની કચાસ સમજવી. સ્ત્રીઓને નાનપણમાંથી યથાર્થ શિક્ષણ ન મળવાથી તેઓ મોટી ઉમ્મરે સાસરે જતાં એવી નકામી રહેજ બાબતોમાં પણ પતિ સાથે વિખવાદ કરી બેસે છે. સ્ત્રીઓએ સ્વચ્છતા રાખી પોતાનાં વસ્ત્રો સ્વચ્છ પહેરવાં જોઈએ. અને પોતાની સ્થિતિ ન હોય તો ઘરેણાં ગાંઠાં માટે પતિને સતાવવા ન જોઈએ. આપણે ઘરની સ્થિતિનો વિચાર કર્યા વગર જલ્સ ભાવની આડાઈ કરીએ, પણ તે પતિ પાસે મૂઢામાં જ પૈસા ટકાની સ્થિતિ રંક હોય તો ક્યાંથી લાવીને જલ્સો કરાવે ? ઘેર દેવાવાળા ફેરા ખાતા હોય ને પછી

આપણે જાણુસો માટે પતિને સતાવીએ એ કેવી મૂર્ખાઈ કહેવાય ! આપણે તો આપણા પતિને દરેક અવસ્થામાં મદદગાર થવું જોઈએ અને તેની સ્થિતિ કદાચ નરમ હોય તો તે વખતે તેને હિંમત આપી કેટલીક વસ્તુઓ વગર ચલાવી લેવું જોઈએ. પતિના સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી બની રહે એજ યથાર્થ પત્ની છે.”

મેં કહ્યું:—“ જહેન આપ કહો છો તે અક્ષરશઃ ખરી વાત છે પણ તે અમારા માન્યામાં ક્યાં આવે છે? અમે તો એમ માની એ કે “ વર મરો કે કન્યા મરો પણ ગોરનું તરલાંણું લરો ” એ કહેવત અનુસાર પતિનું ગમે તે થાય, તેની પાસે પૈસા હોય કે ન હોય તે અમારે જોવાનું નહિ, તેને પૈસાની ગમે તેટલી બીડ હોય, દેવાવાળા ગમે તેમ સતાવ્યાં કરતા હોય, તે અમારે જોવાનું નહિ, અમારે તો તે ફાવે તો માથુ કુટે, બીખ માગે, ગમે તેમ કરે, પણ અમારી માગણીઓ પુરી કરે, અમને વસ્ત્રો અને ધરણાં જોઈએ તે ગમે તેમ કરીને લાવી આપે, એવા વિચારનાં, અને એથી જ અત્યારે અમારી અધોગતિ થયેલી છે. માટે અમારે શી રીતે મનવાળા બેસી રહેવું તેનો અને અમારો ગૃહસ્થાશ્રમ કલેશમય ન બને તેનો કંઈ ઉપાય બતાવો તો સારું, કેમ મંછા જહેન ! ”

મંછા કે જે આ વાદવિવાદ સાંભળતી હતી તે તો શરમાઈજ ગઈ. તેની તમામ વાત આમાં આવી હતી. તેણે આ સાંભળી કહ્યું:— “ ખરી વાત છે જહેન, આપણે સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ જ એવો છે. માટે હવે તો શારદા જહેન કંઈ સુધારે તો સુધરે.”

શારદા—જુવો જહેન ! સ્ત્રી અને પુરુષનું લગ્ન થાય છે એ કાંઈ સાદા કે વેચાણ જેવું નથી. પવિત્ર ભાવથી જીવનપર્યંત સ્ત્રી અને પુરુષનો જે સંબંધ જોડવામાં આવે છે તેને લગ્ન કહે છે.

સ્ત્રી અને પુરુષ વિવાહ સૂત્રથી બંધાય છે ત્યારે તેના પ્રાણ અને હૃદય એક ખીજા સાથે મળતાં પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે. ન્યારે બંનેની એક આશા, એક ધ્યેય, એક ધ્યાન, એક જ્ઞાન અને દરેક વાતે એકતા થઈ જાય છે, સ્ત્રી પતિમાં અને પતિ પોતાની સ્ત્રીમાં એકત્ર થઈ જાય છે, બંને જુદાં જુદાં શરીર એક થતાં એક નવીન પ્રિય દર્શી યુગલ મૂર્તિનું રૂપ ધારણ કરે છે. ત્યારે એ પ્રકારના નિર્મળ અને મધુર મિલનને દામ્પત્ય પ્રેમ-પતિ પત્નિનો પ્રેમ કહે છે. આ પ્રકારનો સ્ત્રીમાં આધ્યાત્મિક મિલનનો ભાવ ઘણો જ ગંભીર છે. તેનો ઉદ્દેશ મહાન છે. પતિપત્નિનો શારીરિક સંબંધ થવો એટલેથી જ સંસારની મર્યાદા માની બેસવાનું નથી; પરંતુ શારીરિક સંબંધની સાથે પતિ પત્નિના માનસિક સંબંધની પણ એકત્રતા થવી જોઈએ. બંનેના વિચાર એક સરખા થવા જોઈએ. પતિ વિચાર કરે તેવા જ તેની પત્નિના વિચાર હોવા જોઈએ. પત્નિ જે કાર્ય કરવાનો વિચાર કરે તેજ કાર્ય કરવાનો તેના પતિનો પણ વિચાર થવો જોઈએ. એ પ્રકારના સંબંધને માનસિક સંબંધ કહે છે. દરેક સ્ત્રીએ પોતાના પતિ સાથે માનસિક સંબંધથી એકત્ર જોડાતાં શીખવું જોઈએ. તે ઉપરાંત ત્રીજો સંબંધ આધ્યાત્મિક છે આત્મા સંબંધી વિચારો અને કર્તવ્યોમાં પણ બંનેની એકતા હોવી જોઈએ બંનેના ઈષ્ટ, ઉપાસના, અને આશય એક હોવા જોઈએ. નહિ કે પતિ શિવ ધર્મીય હોય, તો પત્નિ વૈશ્ણવ; પતિ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનો હોય તો પત્નિ વલ્લભાચાર્યના બાળકોને માનનારી હોય; આમ પરસ્પર કોઈ પણ પ્રકારના આચાર, વિચાર કે વર્તનમાં ભેદ હોવો ન જોઈએ. પતિ ઘેર સંન્યા પુંજ કરવા પાણી માગતો હોય કે પૂજનાં વાસણો સ્વચ્છ કરી આપવાનું જણાવતો

હોય ત્યાં પતિ તે કામ પડયું મૂકી, છોકરાંને ઘેર રડતાં કકળતાં મૂકી પતિને સાચવવાનો હુકમ કરી બહાર કેઢે કાથરી લટકાવી દેવ દર્શને જતી હોય અને રણુછોડજીનાં કે નરનારાયણનાં દર્શન કરવાને ઉતાવળી ઉતાવળી દોડતી હોય એવી સ્ત્રીની ધાર્મિકતામાં ખૂબો મૂકવા જેવું છે. આ પ્રમાણે પતિ અને પતિની ઇષ્ટોપાસના માટે પણ જુદા જુદા માર્ગે પ્રવર્તેલાં ન હોવાં જોઈએ.

પતિ પતિના આધ્યાત્મિક સંબંધનો ભાવ મહાન ગંભીર છે. તેનો ઉદ્દેશ મહાન છે. તેના મૂળમાં જ પરમાત્માનો જે ગૂઢ આશય છુપાયેલો છે તેને કાર્યમાં પરિણત કરવો એજ દમ્પતિના નિર્મળ પ્રેમના પરમ ગૌરવરૂપ અને અંતિમ ઉન્નતિ કર્તા છે. તે ગુઢ અભિપ્રાય એ છે કે:—સ્ત્રી પુરુષે એક સાથે, એકમતે અને એક જ ઇચ્છાથી એક બીજાને અવલંબીને પરમેશ્વરના પ્રિય કાર્યની સાધના કરવી. પ્રેમનો એજ મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. એથી જ શાસ્ત્રોમાં સ્ત્રીને સહધર્મચારિણી કહે છે.

આ મોહમય સંસારમાં કોઈ પણ પુરુષ એકલો રહી પોતાનું રક્ષણ કરી શકતો નથી. કોઈ પણ સ્ત્રી કે પુરુષ વિષય વાસનાઓથી પોતાને બચાવી શકતાં નથી. એથી જ કુદરતના નિયમાનુસાર પતિ પતિનો આ પવિત્ર દાંમ્પત્ય સંબંધ છે. તમે કોઈ પણ પ્રાણિ જુઓ જુદા ઇશ્વર તરફ દૃષ્ટિ નાંખો, તો ત્યાં પણ પુરુષ અને પ્રકૃતિ, બ્રહ્મ અને માયા; પશુ પક્ષી, મનુષ્ય, દેવ અને ઇશ્વર સર્વ જ્યાં જોશો ત્યાં પતિ અને પતિની સિવાય તમને જણાશે નહિ. જેમ એક પર-ડાથી ગાકુ ચાલી શકતું નથી, તેમ સ્ત્રી અને પુરુષમાંથી એકની ખામી હોય છે તો આ સંસારમાં નભવું મૂકેલ છે. જો આ સં-સારમાં આ પ્રમાણે સ્ત્રી અને પુરુષનો પતિ પતિનો સંબંધ પ્રચ-

લિત ન હોત અને જેને જેમ ફાવે તેમ વર્તતા હોત તો આજે સમાજ નષ્ટ બ્રષ્ટ થઈ જાત અને મનુષ્યના હૃદયમાં, દયા, સ્નેહ, બીજના દુઃખે દુઃખી થવું અને ધર્મ પરાયણતા વિગેરે ઇશ્વરીય ભાવો કદી જણાત નહિ. અને મનુષ્યનું હૃદય વિષધર સર્પને રહેવાની આવાસ ભૂમિ જેવું બની જાત અને આ સંસારમાં રહેવા યોગ્ય રહેત નહિ. આ દોષોથી અચવાને માટે જ દાંમ્પત્ય પ્રેમની સૃષ્ટિ શ્રી ઇશ્વરે ઉત્પન્ન કરી છે.

દાંમ્પત્ય પ્રેમ વગર મનુષ્યમાં મનુષ્યપણું આવત નહિ અને મનુષ્યોનું હૃદય મરૂભૂમિના જેવું શુષ્ક અને દોષોથી મલીન થઈ જાત. ભગવાનની એવી અપૂર્વ માયા છે કે જેણે મનુષ્યને મનુષ્ય બનાવવાને માટે, પાપ, તાપ, વ્યભિચાર વિગેરે વિપત્તી અચવાને માટે અને તેને સ્વર્ગીય સુખનો અધિકારી બનાવવાને માટે સ્ત્રી પુરુષના હૃદયમાં દાંમ્પત્ય પ્રણયનો સંચાર કરી દીધો છે. આ દુઃખ જવાળામય-સંસારરૂપી ઘોર વનમાં દાંમ્પત્ય-પ્રણયની મોહિતી શક્તિ જ નંદનવન સમાન રમણીય અને સુખ શાંતિ અર્પનાર છે. એજ દાંમ્પતિ નાના પ્રકારના સુખનો અનુભવ કરતાં ધીમે ધીમે પોતાની ઉન્નતિ કરી શકે છે.

પતિ પતિનનો પ્રેમ સવ સુખ અને ઉન્નતિના મૂળરૂપ છે. પરંતુ દાંમ્પતિના હૃદય અને ચરિત્ર ઉપર જ સવ સુખ અને ઉન્નતિનો પૂર્ણરૂપે આધાર છે. સ્વામી અને સ્ત્રીના વ્યવહારના જરા સરખા દોષથી આ સુખમાં તિવ્ર વિષ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. પરંતુ દાંમ્પતિના પરસ્પર એક મન અને એક પ્રાણથી એકાકાર થઈ જવાથી તેમ જ પોતાનું કર્તવ્ય સમજીને કાર્ય કરવાથી તેમને એટલું સુખ મળી શકે છે કે જે કોઈ અતુલ ઐશ્વર્યશાલી રાજાને પણ

મળી શકતું નથી. દાંમ્પત્ય પ્રણય અર્થાત પતિ પત્નિનો પ્રેમ ધણો નિષ્કલંક અને મધુર છે. તેનો ઉપયોગ ધણી સાવધાનીથી કરવો જોઈએ.

અનેક સ્ત્રીઓ આવી વાતોને બિહકુલ સમજતી નથી અને તેથી જ અનેક પતિ પત્નિયોનાં હંમેશાં મન મળતાં નથી અને એક બીજાથી અસંતુષ્ટ રહે છે, અને તેથી તે પરસ્પર એક બીજાથી સુખી થઈ શકતાં નથી.

ધણી જગ્યાએ તો સ્ત્રીના રાત દિવસના કંકાસથી પુરુષો ધરમાં કાંઈ સુખ નથી એમ માની સંસારનો ત્યાગ કરી ખાવા થઈ જાય છે. મારા પીયેરમાં જ એક સ્ત્રી એવી હતી કે જે રાત દિવસ પોતાના પતિને સતાવ્યા કરતી, તેનો ધણી ગરીબ અને સાધારણ ધંધો કરી ગુજરાન જોટલું કમાતો, તેમાં સ્ત્રીની ઇચ્છા શી રીતે પુરી થઈ શકે ? જેથી સ્ત્રી તે બિચારાને જ્યારે ધરમાં આવે ત્યારે સંતાપતી, પૂરું પેટ ભરીને ખાવા પણ દેતી નહિ. અંતે તે બ્રાહ્મણ દુઃખથી કંટાળી તે સ્ત્રી અને ત્રણ છોકરાંનો ત્યાગ કરી નાસી ગયો, તેના ગયા પછી તે સ્ત્રીને અને છોકરાંને કાંઈ કમાઈ લાવીને આપી શકે તેમ નહોતું તેથી ઘેર ઘેર ભીખ માગવી પડતી, અને દરણાં ખાંચણાં કરી પરાણે પૂરું કરવું પડતું. આવી રીતે સ્ત્રી અને છોકરાં અન્ન અને વસ્ત્ર વગર ટટળવા માંડ્યાં અને પુરુષ પણ આવો થઈ ઘેર ઘેર ભીખ માગી પૂરું કરવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે સ્ત્રી પુરુષના કંકાસથી આ કુટુંબ દુઃખમાં રવડવા માંડ્યું. આવી રીતે ધણી જગ્યાએ સ્ત્રીના ત્રાસથી પુરુષોને સંસાર છોડી દેવો પડ્યો છે. માટે સ્ત્રીએ તો પોતાના પતિનું મન દુઃખાય એવું એક પણ કામ કરવું નહિ.

ધણી જગ્યાએ તો સ્ત્રીના કલેશ કંકાસથી પુરુષો ગૃહસ્થાશ્રમથી

પતિ પત્નિનો એક બીજા ઉપરનો પ્રેમ કેવો હોવો જોઈએ? ૨૬

કંટાળી આત્મહત્યા કરે છે. અને આવી રીતે સ્ત્રીના કંટાળા-
દથી પુરુષ નારી બન્યો છે કે આત્મહત્યા કરે છે સારે પછી સ્ત્રીને
પસ્તાવો થાય છે. અને અંતે જન્મારો દુઃખમાં ગાળી મૃત્યુ પામે
છે. માટે પ્રત્યેક સ્ત્રીએ પોતાના પતિની પોતાના ઉપરથી જરા પણ
પ્રીતિ ઓછી થાય એવું કોઈ પણ કાર્ય કરવું ન જોઈએ. અને
હંમેશાં તેની મરજી સાચવી તેને સુખ થાય તેમ વર્તવું જોઈએ.

જે કે દાંમ્પત્ય-પ્રણય ભંગ થવામાં સ્ત્રી અને પુરુષ બંને
કારણરૂપ છે. તથાપિ આપણા શાસ્ત્રોમાં કહ્યા પ્રમાણે અને ચાલતી
રૂઢી પ્રમાણે જોતાં તો આ વિષયમાં સ્ત્રી જ સંપૂર્ણ દોષવાન ગણી
શકાય છે. જે સ્ત્રી પોતાના પતિનો જેવો પોતાના ઉપર પ્રેમ હોય
છે તે પ્રમાણમાં જ તેના પ્રતિ પોતાનો પ્રેમ બતાવે છે તેવી સ્ત્રીની
સાધ્વિ સ્ત્રીમાં ગણના થઈ શકતી નથી.

પુરુષોનું હૃદય સ્વભાવથી જ કઠોર અને સ્ત્રીનું હૃદય સ્વભા-
વથી જ કોમળ હોય છે. સ્ત્રીના પ્રેમરૂપી જળનું સિંચન થતાં પુરુ-
ષોનું કઠિન હૃદય આદ્રી બનીને તેમાં દયા, નમ્રતા આદિ કોમળ
વૃત્તિના અંકુરો ફૂટે એવી વિધાતાની ઇચ્છા છે. જેથી સ્ત્રીએ પોતાના
પતિની કઠોરતા કે પતિપ્રેમની બેદરકારી તરફ ધ્યાન આપવું ન
જોઈએ અને પતિના કઠોર સ્વભાવ અને વર્તન સહન કરવાની
સહનશીલતા રાખવી જોઈએ. અને હંમેશાં તેમને પ્રસન્ન રાખવાનો
પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

સ્વામી ગમે તેવો નિષ્કુર અને કઠોર સ્વભાવનો ભલે ને હોય
તો પણ તમારો નમ્ર સ્વભાવ અને વર્તન તેનું હૃદય તમારા તરફ
વાળ્યા વગર રહેવાનું જ નહિ. ગંભીરતા અને અટલતા વગર દાંમ્પતિ
પ્રણય સ્થાયી રહી શકતો નથી. પતિપત્નિનો પ્રેમ એ ગૃહસ્થાશ્રમના

સુખ અને આનંદના મૂળ રૂપ છે. દામ્પત્ય પ્રેમ વગર મધુર ગૃહ સુખ હંમેશને માટે નષ્ટ થઇ જાય છે ધરમાં પતિ પોતાની ગૃહ લક્ષ્મીની કૃપાથી જેવા વિમળ સુખને મેળવી શકે છે તેવું બીજાથી મેળવી શકતો નથી. જે ધરમાં પતિ પત્નિમાં ગંભીર પ્રેમ અને અટલ સ્નેહ હોય છે તે ધર યથાર્થ રોતે આનંદના મંદિર જેવું હોય છે.

ભગવાન મનુ કહે છે કે:-“ જે ધરમાં સ્ત્રીના વડે પતિ અને પતિના વડે સ્ત્રી સંતુષ્ટ રહે છે તે ધરમાં હંમેશાં આનંદ રહે છે. ” પતિ પત્નિમાં અવિચલ પ્રેમ અને દૃઢ અનુરાગ ન હોવાથી જ નાના પ્રકારના દુઃખ, ઉપદ્રવ અને અશાંતિ ઉત્પન્ન થઈને ધર દગ્ધ થઇ જાય છે. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રથી પણ માનવામાં આવે છે કે પતિ પત્નિમાં દૃઢ પ્રેમ નથી હોતો તો તેનાં સંતાન બળવાન, બુદ્ધિમાન અને શાંત સ્વભાવનાં હોતાં નથી, તેથી જો તમારે આ સંસારમાં સુખી રહેવાની ઇચ્છા હોય, પાપ, દુઃખ અને બલિયારાદિ દોષોના વિકાળ મુખમાંથી બચવું હોય તો, નિરોગી, શાંત, બુદ્ધિમાન, અને સુંદર બાળકોનાં મુખ જોઇ તમારા હૃદય અને નેત્રોને શીતલ કરવાની ઇચ્છા હોય તો, જે પ્રમાણે વર્તવાથી તમારો અને તમારા પતિનો પ્રેમ અવિચળ અને વિક્ષેપ વગરનો હંમેશને માટે રહે, તે પ્રમાણે વર્તો, અને જેવી વાણી, વિચાર કે વર્તનથી એ પ્રેમમાં જરા પણ વિઘ્ન પડે તેવી વાણી, વિચાર અને વર્તનથી દૂર રહેજો. દામ્પત્ય પ્રેમના મૂળમાં ભક્તિ અને શ્રદ્ધા રાખવી એ ધણું જરૂરનું છે. જે પ્રેમમાં ભક્તિ અને શ્રદ્ધા હોતી નથી તે પ્રેમને પ્રેમ સમજતાં નહિ. શ્રદ્ધા અને ભક્તિ વગરના લુપ્તા પ્રેમથી સુખની આશા રાખવી બ્યર્થ છે.

પતિનો આંતરિક સ્નેહ પ્રાપ્ત કરવા એજ પત્નિના સૌભાગ્ય

રૂપ છે. આ સ્નેહ શી રીતે પ્રાપ્ત કરવો એ દરેક સ્ત્રીએ શીખવાની આવશ્યકતા છે. ઘણી સ્ત્રીઓ કહે છે કે ઉત્તમ રૂપ વગર પતિના ચિત્તને પોતાના તરફ વાળી શકાતું નથી; જો સાફ રૂપ હોય છે તોજ પતિને પોતાને વશ કરી શકાય છે. પણ તેમ નથી. જો આવા કુવિચારને વશ થઈ પોતાના રૂપ અને સૌંદર્યવડે જ પતિના હૃદય ઉપર પોતાનો અધિકાર જમાવવાનું ઇચ્છે છે તે મૂર્ખ અને અભાગિની છે. આવી સ્ત્રીઓ પતિના સાચા પ્રેમને મેળવી શકતી નથી. જ્યાં સુધી રૂપ હોય છે ત્યાં સુધી જ તેનું સૌભાગ્ય માનવું અને જ્યાં ઉમ્મર થતાં રૂપ નષ્ટ થવા માંડે છે ત્યાં જ તેના પ્રતિનો પતિનો પ્રેમ ઓછો થતો જાય છે. જે સ્ત્રીઓ પતિને સુખી કરીને જ પોતે સુખી થાય છે, જે પોતાના પતિના ચરણની રજને પોતાને માથે ચઢાવવામાં પોતાનું અહોભાગ્ય સમજે છે તેજ પતિનો આંતરિક સ્નેહ મેળવી શકે છે. આવી સ્ત્રીઓ ઉપર તેનો પતિ હંમેશાં સંતુષ્ટ રહે છે અને તેના ઉપર ખરા હૃદયથી પ્રેમ રાખે છે. એ પ્રેમ રૂપના મોહની માફક ઝટ નષ્ટ થઈ જતો નથી.

ઘણી સ્ત્રીઓ પતિનો પ્રેમ પોતાના ઉપર ન દેખે તો તે તેના ઉપર પણ પ્રેમ રાખતી નથી અને અભિમાનના ગુમાનમાં મોં ચઢાવીને પોતાના પતિથી એવી વિમુખ અને અપ્રસન્ન રહે છે કે તે ઘણી વાર તો તેનું નામ સાંભળીને પણ ડંટાજો ખાય છે. આવી સ્ત્રીઓ કદી પણ પતિ પ્રેમના ખરા સ્વાદનો અનુભવ કરી શકતી નથી. જો તમારા ઉપર તમારો પતિ પ્રેમ ન રાખે તો ભલે, પણ તમારે તો તેના ઉપર જરૂર પ્રેમ રાખવો જ જોઈએ. કેમકે તે તમારા સર્વ સ્વરૂપ અને આશ્રયદાતા છે. આ પ્રમાણે જો તમે તમારા પતિ ઉપર ખરા અંતઃકરણથી અનુરાગ રાખશો તો તે પણ

તમને પોતાનું હૃદય સમર્પણ કર્યા વગર રહેશે નહિ, અને ધણે દિવસે પોતાની કઠોરતાનો પણ ત્યાગ કરી તમારી સાથે હળીમળી જશે. માનો કે કદાચ તમારો પતિ તમારા ઉપર સ્નેહ ન રાખતો હોય અને હંમેશાં તમારાથી વિરક્ત રહેતો હશે; છતાં પણ જો તમે તેના ઉપર હૃદયના ભાવપૂર્વક પ્રેમ રાખશો અને તેને માટે પ્રાણ આપવા પણ તૈયાર રહેશો તો, ધણે દિવસે તે પણ તમારા ઉપર સ્નેહ રાખશે. અને વખત આવે તમારા સ્નેહથી આકર્ષાઈ તમારા પ્રેમને માટે એક દિવસ તેને રડતો જોશો. તમારો સદ્વ્યવહાર અને ઉચ્ચ હૃદયને જોઈને તેનું મન જરૂર તમારા પ્રતિ વળવાનું.

સ્ત્રીને માટે તો પોતાના પતિની ઇચ્છાનુસાર ચાલવું એજ તેના પ્રીતિપાત્ર બનવાનો મુખ્ય ઉપાય છે. ગમે તેમ હોય પણ તમારે તો તમારા પતિના મનને અનુકૂળ જ બનીને રહેવું જોઈએ. પતિનો સ્વભાવ જોવો હોય તેવો જ સ્વભાવ તમારો રાખવો જોઈએ. એમ કર્યા વગર પતિના મનને મેળવવું મુશ્કેલ છે. છતાં પણ તમારે એમ ન સમજવું કે સ્વામીનો સ્વભાવ નિંદનીય અને ચારિત્ર ખરાબ હોય તો તમારે પણ તેના સ્વભાવ અને ચારિત્રને અનુકૂળ તમારો સ્વભાવ પણ ખરાબ અને ચારિત્ર નિંદનીય રાખવું. તમારે તો જો તમારા પતિનો સ્વભાવ ખરાબ હોય, તેની ટેવો નિંદનીય હોય કે ચાલચલકત હલકી હોય, તો જ્યાં સુધી તમારે ચાલે ત્યાં સુધી તેને સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. કેમકે પતિ પતિનો એક ભાવ ન હોવાને લીધે એક બીજાને પરસ્પર વિવાદ ઉત્પન્ન થતાં સ્નેહસાજ બાબતમાં મન ઉંચાં થઈ જવાનો સંભવ છે, જેથી પતિપત્નિ બંને દામ્પત્ય સુખથી વિમુખ રહે છે. એથી તમારે ખરા દામ્પત્ય સુખને મેળવવાની ઇચ્છા હોય તો કોઈ બનાવટી ઉપાયની કે પતિને વશ

કરવા માટે મંતરજંતર અને સાધુ સંતને ખોળવા જવાના ઉપાયની મદદ ન લેતા તમારે તમારા સ્વામીના મનને અનુકૂળ બનીને રહેવું જોઈએ.

દામ્પત્ય પ્રણયના અનેક શત્રુ સ્ત્રીઓના હૃદયમાં વાસ કરીને રહે છે, આ શત્રુઓથી દરેક સ્ત્રીએ બચવું જોઈએ અને તેમને છૂટી લઈ પોતાના સંસારના સુખના ખરા સ્વાદનો અનુભવ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. તે શત્રુઓનું સંક્ષિપ્ત રીતે હું આ પ્રમાણે વર્ણન કરું છું તે લક્ષમાં રાખશો તો તમે ભવિષ્યમાં તમારા દામ્પત્ય પ્રેમના ખરા સુખનો અનુભવ કરશો.

૧ કેટલીક સ્ત્રીઓ ઘણી અભિમાની અને રીસાળ હોય છે તે એમ સમજે છે કે વારંવાર રીસાવાથી પતિ મનાવશે અને માન આપશે, તેથી તે ઘણીવાર રહેજસાજ બાબતોમાં રીસાઈ મોં ચઢવી ખેસે છે જેથી તેના પતિને તેને મનાવવી પડે છે. જો પતિ તેના ધાર્યા પ્રમાણે માન આપતો નથી, તો તેને ઘણો રોશ ચઢે છે. અને પતિ મનાવે છે કે તરત પાછી ખુશ ખુશ થઈ જાય છે, સ્ત્રીઓની આ પ્રકારની ટેવ ઘણી ખરાબ સમજની એથી તો તેનો સ્વામી તેના ઉપર વધુ સ્નેહ રાખતો નથી; પરંતુ ઘણે દહાડે તેના ઉપરથી તેનું મન ઉતરી જાય છે.

આ પ્રકારની ટેવવાળી સ્ત્રીને પોતાના પતિના ખરા સ્નેહનો લાભ મળતો નથી અને તેના દામ્પત્ય પ્રેમમાં હંમેશાં વિલેપજ રહે છે. તે પતિના હૃદયના પ્રેમનો અધિકાર મેળવી શકતી નથી. જો સ્ત્રી પોતાના પતિના ચરણોમાં અભિમાન અને રોડાને હોતી દે છે, તેજ સ્ત્રી પતિપદને યોગ્ય છે. સ્ત્રીઓનો પતિની સાથે ઘડી ઘડીમાં રીસાવાનો સ્વભાવ-એ પતિના પ્રેમમાં વિધ્ન નાંખનાર

છે. તેણે પતિની વાણીથી કે વર્તનથી જરા પણ મનમાં ખેદ કરવો નહિ અને રીસાતું જોઈએ નહિ. વારંવાર રીસામણાં મનામણાં માગ-હૃદયથી પતિના મનથી ઉતરી જવાય છે અને તેથી તેનું મન કદી પોતાની સ્ત્રી ઉપર ઠરતું નથી. તેનું પરિણામ એ આવે છે કે તે ઘણે દહાડે પણ પતિના પ્રેમને જીતી શકતી નથી અને ખરા દાંખપત્ય પ્રેમના સુખને મેળવી શકતી નથી માટે દરેક સ્ત્રીએ જો પોતાનામાં આવી ખોડ હોય તો તે સુધારવી જોઈએ.

પતિપત્નિ વચ્ચે કપટ કે પ્રપંચ હોવો ન જોઈએ પણ તેમનો એક બીજા પ્રતિનો વ્યવહાર સરળ હોવો જોઈએ. કપટ યાને પ્રપંચ હૃદયની ઉદારતાને નષ્ટ કરે છે અને હૃદયને કઠિન બનાવે છે. જે પ્રેમમાં સરળપણાની ખામી હોય છે તે પ્રેમ સુખદાયક થઈ શકતો નથી. એક બીજાનામાં જો સરળ અને સત્ય વ્યવહાર હોતો નથી તો, એ પતિ પત્નિના પ્રેમમાં વિક્ષેપ રૂપ છે. પતિ પત્નિએ એક બીજાની સાથે મન ખોલીને સાચેસાચી વાત કરવી જોઈએ. જો સ્ત્રી પોતાના સ્વામીને દિલ ખોલીને પોતાના મનની વાત કહે નહિ, જે કહે તે, કે જે વિચાર કરે તે, પતિના હૃદયનાં કમાડ ખોલીને સરળ મનથી કહે નહિ તો નક્કી માનજે કે એવી સ્ત્રીઓ ઉપર તેમના પતિનો સાચો અનુરાગ પ્રકટતો નથી.

દરેક સ્ત્રીએ સમજવું જોઈએ કે જે આપણો સ્વામી છે, જે આપણો માલીક છે, તેનાથી છુપાવવા જેવો કંઈ વાત છે ? તેનાથી જુદાં રાખવી શા માટે ? પતિ અને પત્નિ બંને એક જ હૃદયરૂપ છે, તે બંનેનાં શરીર, હૃદય અને મન તો એક જ હોવાં જોઈએ, તેમની વચ્ચે ભેદભાવ કે, કપટભાવ રાખવો એ ઇશ્વરના નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરવા જેવું છે એથી પતિની આગળ તો તમારે સર્વ પ્રકારના

કપટ વ્યવહારનો પરિત્યાગ કરવો એજ તમારો પરમ ધર્મ છે.

દરેક પતિ અને પતિના વિચાર અને આચાર એક જ પ્રકારના હોવા જોઈએ. પતિની કોઈ પણ વાત પતિથી છાની હોવી ન જોઈએ, કે પતિની કોઈ વાત પોતાની પતિથી છાની હોવી ન જોઈએ. તેમણે એક બીજાથી જુદાઈ રાખવી ન જોઈએ એજ દાંમ્પત્ય પ્રેમના સુખનો અનુભવ કરાવનાર છે.

ધણી સ્ત્રીઓ પોતાના કામકાજમાં જો કંઈ ભૂલ થઈ જાય છે, કે કંઈ ચૂક પડે છે તો તે ભૂલ કે ચૂકને પતિની પાસે પ્રકટ કરતી નથી અને તે ભૂલ પતિથી છુપાવવા માગે છે એ તેમની મોટી ભૂલ છે, ધારો કે તમારાથી કંઈ ભૂલ થઈ ગઈ અને તે પતિ જાણશે તો અપ્રસન્ન થશે એમ માની તે વાત પતિથી છુપાવી રાખી. પરંતુ જ્યારે એ દોષ પાછળથી પતિના જાણવામાં આવે છે ત્યારે તે તમારા ઉપર તે ભૂલ કરી તો કરી પણ પાછી છુપાવી રાખી તેને માટે વધુ અપ્રસન્નતા દર્શાવે છે. તો એ પ્રમાણે વધુ અપ્રસન્નતા બહારવા કરતાં ભૂલ થાય તો તે પોતાની ભૂલ પતિના આગળ તરતજ કબુલ કરી દેવી એ ઉત્તમ છે. જ્યારે કોઈ પણ વખત પતિથી છુપી રાખવી એ પાપ તુલ્ય છે તો પછી પોતાની ભૂલ પણ પોતાના પતિની આગળ છુપાવવી એ પણ મહા પાપતુલ્ય છે.

સરળ મનથી પોતાની ભૂલને કબુલ કરી દેવાથી પછીથી તે ભૂલને સુધારી શકાય છે. એમ કરવાથી પછીથી બીજા હાનિ વેઠવી પડતી નથી. એક દોષને સંતાડવા જતાં બીજા ધણી વાતો જુડી અને બનાવટી ઉપજાવવી પડે છે, કે જેથી પાછળથી પતિનો અવિશ્વાસ બહારી લેવા જેવું મહાસંકટ આવી પડે છે. પોતાનામાં દોષ હોય તો તે દોષથી બચવાને માટે પતિની પાસેથી ઉપાયો જાણી

લેવા જોઇએ અને જો તેમ કરવામાં આવતું નથી તો તે દોષો આ-
પણા હૃદયમાં પોષાઇને અંતે નાનામાં નાનો દોષ પણ મહાન દોષરૂપે
થઇ તમારું સર્વનાશ કરે છે. એથી દરેક સ્ત્રીએ પોતાના પતિની
આગળ પોતાના દોષને કચુલ કરીને તેની ક્ષમા માગી લેવી જોઇએ.
અને એવી રીતે પોતાના ચરિત્રના કલંકને દૂર કરીને પવિત્ર બનવું
જોઇએ. આમ કરવાથી તમારું પતિ પ્રેમનું અંધન પાકું થશે અને
તમે સ્હેજમાં જ તમારા પતિના હૃદયઉપર તમારો અધિકાર
જમાવી શકશો.

પતિ પતિનું હૃદય એક હોવું જોઇએ અને જો તેઓ એક
ખીજથી કાંઇ જૂલ કે દોષ થયો હોય છે, તે જાનો રાખવા જાય છે
તો તે બંનેની એકત્રતામાં વિક્ષેપ પડે છે અને તેથી તેમને દાંખપત્ય
પ્રેમના ખરા સુખનો અનુભવ થતો નથી, અને સ્હેજ સ્હેજ બાબતોમાં
મતભેદ પડી જતાં ધર કંકાશ રૂપ બની જાય છે. માટે દરેક
સ્ત્રીએ પોતાના પતિથી કાંઇપણ વાત છુપાવવી નહિ. પોતાની જૂલ
થઇ હોય કે પોતાનાથી કંઇ હાનિ થઇ હોય તો તે વાત પણ પતિને
સાથે સાચી કહી દેવી જોઇએ. અને ફરી તેવો દોષ કે જૂલ ન
કરવા માટે ક્ષમા માગી લેવી જોઇએ. આથી પતિના હૃદયમાં વિક્ષેપ
પડવાનો નહિ, અને અંતે એકબીજાનાં મન જુદાં પડવાનાં નહિ
આ પ્રમાણે દરેક સ્ત્રીએ પોતાના ગૃહસ્થાશ્રમના ખરા આનંદનો
અનુભવ કરવો હોય તો પતિની સાથે એકતા સાધવા માટે પોતાની
જાનામાં જાની વાત પણ પતિને કહેવી જોઇએ અને તેની સાથે
જરાપણ જુદાઇ રાખવી જોઇએ નહિ.

દરેક સ્ત્રીએ પોતાને સાસરે ગયા પછી સાસરીયા સાથે હળી
મળીને રહેવું જોઇએ અને તેમની સાથે સ્નેહ રાખી તેમના પ્રેમના

પાત્ર બનવું જોઈએ. પોતાના પતિનાં માતાપિતાને પોતાનાં માતા પિતા તુલ્ય માની તેમની સેવા કરવી જોઈએ. નણુંદ, દીયેર, જેઠ વિગેરે જે પતિનાં કુટુંબીયો હોય તેમની સાથે પોતાના કુટુંબીયો માફક જ સ્નેહથી વર્તવું જોઈએ. તેમની સાથે સ્હેજસાજ બાબતોમાં બોલાબોલી કરવી, લગાઇ ઝઘડો કરવો, કે અવિનયથી અણબનાવ રાખવાથી પતિની પ્રસન્નતા આપણા ઉપર રહી શકતી નથી, એથી દરેક સ્ત્રીએ પોતાના ઘરમાં પોતાનો પતિ જે જે માણસો સાથે જેવું વર્તન રાખતો હોય તે પ્રમાણે તેણે પણ તેમની સાથે તેવું વર્તન રાખી તેમને સંતોષ આપવો જોઈએ. પતિ જેની મર્યાદા રાખતો હોય, જેનાથી ડરીને ચાલતો હોય, જેની સાથે મમતા કે સ્નેહ રાખતો હોય, કે જેની સાથે માન મર્યાદા રાખતો હોય તેની સાથે તમારે પણ તેની જ મર્યાદા, પ્રેમભક્તિ અને સન્નજનતા રાખવી જોઈએ અને પોતાનાં સાસરીયાંની આપણા ઉપર અપ્રિતિ થાય તેવું વર્તન રાખવું જોઈએ નહિ.

સ્ત્રીએ સ્વામીની આગળ સ્વાર્થવૃત્તિ રાખવી ન જોઈએ. જે સ્ત્રી રાતદિવસ પોતાના સ્વાર્થમાં મગ્ન રહે છે તે સ્વામીને સુખી કરી શકતી નથી, તેમ પોતે પણ સુખી થઈ શકતી નથી. જે સ્ત્રી પતિના સુખને માટે પોતાના ભોગની ઇચ્છાનું દમન કરી શકતી નથી તેને પતિ સેવામાં કાંઈ પણ સુખ મળતું નથી. અને તેથી સ્ત્રી પોતાના પતિ ઉપર હ્રદયના બાવપૂર્વક પ્રીતિ પણ રાખી શકતી નથી. સ્વાર્થપરતા એ પ્રેમના મહાશત્રુ રૂપ છે. પતિના ચરણોમાં તેને વિસર્જન કર્યા વગર તેનું કલ્યાણ થતું નથી. જો તમે સ્વાર્થને ત્યાગ કરીને સ્વામીને આત્મદાનદ્વારા સુખી કરી શકશો તો જ તમે પણ સુખી થઈ શકવાનાં. કેટલીક સ્ત્રીઓ પતિ રાજી રહે કે ન રહે તેની

દરકાર રાખતી નથી પણ પોતાના સ્વાર્થની ખાતર પતિને અમુક અમુક વસ્તુઓ માટે સતાવ્યા કરે છે. આવી સ્ત્રીઓ પણ પતિના ચત્રાર્થ પ્રેમને સંપાદન કરી શકતી નથી.

પ્રેમનાં જોડલા શરૂ છે તેમાં ક્રોધ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. જે સ્ત્રીઓ જીજ્ઞાસુઓને માટે ગુસ્સે થઈ જાય છે, અને જેનો સ્વભાવજ ચીડીયો કે ક્રોધી થઈ ગયો હોય છે, અને તેથી નજીવાં કારણો માટે રીસાતાં, ગુસ્સે થતાં, મોં ચઢાવતાં કે ગમે તેવા હુંકારા તુંકારા કરી ક્રોધને પ્રદર્શિત કરતાં અચકાતી નથી, તેવી સ્ત્રીઓ પોતાના સ્વામીના પ્રેમરૂપી અમૃતનું આસ્વાદન કરી શકતી નથી. જે સ્ત્રીને પતિના સેંકડો દોષો હોવા છતાં પણ ક્રોધ થતો નથી, પતિની પાસે રીસામણાં મનામણાં કરી માન માગવાનું મન થતું નથી, તેનાથી પતિને એક કલાક પણ વિરક્ત રહી શકાતું નથી, અને તેના લખિત પ્રેમમાં શિથિલતા થતી નથી; પરંતુ પોતાના દોષોનો ત્યાગ કરવાની પ્રયત્ન ધમ્મજા રાખે છે તેજ સ્ત્રી પતિના પ્રેમરાજ્યની ચત્રાર્થ રાણી થઈ શકે છે. પતિ પ્રેમને માટે તેને પ્રયત્ન કરવો પડતો નથી. પ્રેમજ તેને પોતાના પ્રતિ ખેંચી શકે છે અને પતિનો પ્રેમ સંપાદન કરાવે છે.

ધણી વિલાસી-ભોગ ભોગવવાની ધમ્મજાવાળી સ્ત્રીઓ હંમેશાં મલિન વિલાસવાસનાને માટે પતિને પીડા આપ્યાં કરે છે. ધણી સ્ત્રીઓ સારાં સારાં કપડાંની અને જશ્યુસોની શાખીન હોય છે તે પોતાના પતિના અણુમૂલ્ય પ્રેમના ખદલામાં તેને સતારી સાધારણ કપડાંલત્તા અને ઘરેણાંજ મેળવી શકે છે તેના ભાગ્યમાં પતિપ્રેમનું સુખ હોતુંજ નથી.

જેનો તમારે તમારા ક્ષણિક સુખને માટે, નજીવા, શૃંગારને માટે, પતિને કષ્ટ આપવું ન જોઈએ. અને વારંવાર એમ જણસભાવ

કે કપડાંલત્તાની લઈ કરી તેની અપ્રસન્નતાના કારણરૂપ ન બનવું. કદાચ તમારા પતિની સ્થિતિ હોય અને તે પોતાની ઇચ્છાથી તમને ધરેણું વિગેરે આપે તો તમારે તેનો નિશેધ કરવો ન જોઈએ. કેમ કે વસ્ત્રાભૂષણોની તૃષ્ણા એ વિલાસિતા સ્ત્રીઓનો એક મોટો અવગુણ છે. અનેક સ્ત્રીઓ વસ્ત્રાભૂષણોને માટે પોતાના પતિને હંમેશાં રંજીત્યાં કરે છે. કાશુ જાણે કે એવી સ્ત્રીઓનાં હૃદય કેવાં કઠોર હશે ! તેવી સ્ત્રીઓ પતિની મુશ્કેલી તરફ જરા પણ ધ્યાન આપતી નથી. પતિ રાત દિવસ પરિશ્રમ કરીને ધણીજ કઠિનાઈથી ધન પેદા કરતો હોય, જરા પણ ઝંપીને બેઠા વગર સતત મહેનત કરીને તેના લોહીનું પાણી થઈ જતાં પણ પૈસો દેખતો ન હોય, તેના તરફ સ્ત્રીએ જરા પણ ધ્યાન ન આપતાં તેને રાત દિવસ ધરેણું અને વસ્ત્રો માટે સતાવ્યા કરવો એ કેવું નિર્દયપણું છું.

આવી સ્ત્રીઓ પોતાની હાલતનો વિચાર કર્યા વગર ધરેણુંને માટે પોતાના પતિને દેવાના ફંદામાં ફસાવી દે છે, કે જે દેવામાંથી તે બિચારો છુટવા પણ પામતો નથી. આવી પતિ અહિંતૈષિણી સ્ત્રીઓ સ્વામીના સર્વનાશકના મૂળ કારણરૂપ છે. આવી સ્ત્રીઓ પતિનો પ્રેમ જન્માભરમાં મેળવી શકતી નથી, એટલુંજ નહિ; પરંતુ તે બંનેનો જીવ કદી પણ મળતો નથી, અને તેથી એક બીજા પ્રતિનો જે ખરો દાંમ્પત્યરત્નેહ તેનો તેમને અનુભવ થતો નથી. માટે ડાહી સ્ત્રીઓએ કદી પણ પોતાના પતિનો વસ્ત્રો અને આભૂષણો માટે જીવ દુલવવો નહિ. ધણી જગ્યાએ સ્ત્રીઓમાં દેખાદેખી ધણી જથ્થેસો પહેરવાનો સ્વભાવ પડી ગયો હોય છે. ધણી સારા ધરોમાં સ્ત્રીઓ ધણી શૃંગાર પ્રિય હોય છે. તેઓને નવી નવી સાડીયો, નવાં નવાં પોત્રકાં અને નવી નવી બંગડીયો, કંડીઓ, વિગેરે આભૂષણો પહેરવાનો શોખ હોય

છે. પોતાની સ્થિતિ સારા હોય છે તો તો ઠીક, નહિ તો દેખાદેખી એવી સાડાઓ, પોલકાં અને જશુસભાવો પહેરવાની ઉમેદ રાખવી, અને પોતાની સ્થિતિનો વિચાર કર્યા વગર અમુક સ્ત્રી અમુક સ્ત્રી પહેરે તો મારે પણ તે જોઈએજ એ પ્રકારના દેખાદેખીના વિચારે પતિને તે તે વસ્તુઓ માટે આડાર્થ કરી સતાવવો અને તેની અવકુ-
પાના પાત્ર બનવું એના જેવી બીજી મુખાંધ નથી.

બણી સ્ત્રીઓ તો અમુક અમુક સ્ત્રીજ લાવવીજ પડશે, એવો પતિને હુકમ કરનારી પણ મેં જોઈ છે. અથવા તો પોતે બનરમાં જઈ અમુક જણસ કે લુધડાંની ખરીદી કરી લાવી તેનું બીલ પતિને આપે છે કે હ્યો આ ચૂકવી દેજો. વળી કેટલીક સ્ત્રીઓ મિથ્યા ખાન-
પાનની શોખી અને કેટલાક બહેમના ધરરૂપ હોય છે, પોતાનો પતિ જાણતો પણ ન હોય ને કહેશે કે આજે તો સત્યનારાયણની કથા કહેવરાવાની છે, આજે તો વ્રાહ્મણ જમાડવાના છે, આજે તો દસ સાધુ જમા-
ડવાની મેં ખાધા રાખી છે, તે જમાડવાજ પડશે.” આવા પ્રકારનાં ગળ ઉપરાંત ખર્ચ કરવા તૈયાર રહે છે અને વારંવાર પૈસા ટકા માટે પોતાના પતિને સ્ત્રીને સતાવ્યાં કરે છે.

બહેનો ! આ પ્રકારે મિથ્યા ખાવા પીવાના પદાર્થોમાં કે કપડાં લતાં અને જણસભાવને માટે પતિને કષ્ટ આપતાં જેના મનમાં કાંઈ પણ દુઃખ કે સંકોચ થતો નથી, તેવી સ્ત્રીને પતિ ન કહેતાં રાક્ષસી કહેવી જોઈએ.

હમણાં થોડા વખત ઉપરજ મારા પીયેરમાં એક યુવક પોતાની સ્ત્રીની જણસભાવની આડધને લીધે અને પોતાની ખાસે પૈસા ન હોવાથી, તેમ ગામમાં કોઈ ધીરતું ન હોવાથી પોતાની પતિનનાં કંટુ વચ્ચેથી આવેશમાં આવી જઈ, કુવામાં પડી મરી ગયો. તેની સ્ત્રી

કહેતી કે ‘અમુક કંઠી તો મારે જોઈજે, આ બંગડીઓ તો તમારે કરાવવીજ પડશે, પરણ્યા આવ્યા ત્યારે વિચાર નહોતો કર્યો, મને તેમ કરો પણ મને તો મારે અમુક જણસ જોઈએ તે તમારે આપવીજ પડશે.’ રાતદિવસ આવા વાક્યબાણો તેનાથી સહન થઈ શક્યાં નહિ. તેના ઘરમાં એક પણ દિવસ કંકાસ હોવાતો નહિ, અને તે વિચારો સ્ત્રીના ત્રાસથી ત્રાસી જીવ જોઈ જોડો. માટે જોઈ નહોતો. આવા જણસભાવના મિથ્યા મોહનો ત્યાગ કરજો, અને કંઠી પણ તમે તમારા પતિને જણસભાવ માટે સતાવશો નહિ. કારણ કે તેથી તેનો તમારા ઉપર પ્રેમ રહેતો નથી, અને તે ઘણી મુંઝવણમાં પડી દુઃખી થાય છે. પતિપ્રેમ કરતાં જણસભાવની ઈર્ષ્યા વધુ ગણતારી નહિ, પતિ પ્રેમ આગળ વસ્ત્રાલંકારોની કાંઈ પણ ઈર્ષ્યા નથી એમ માનજો.

જો તમે ગૃહસ્થાશ્રમના ખરા સુખને મેળવવાની ઇચ્છા રાખતાં હો, જો તમે તમારા પતિના પ્રેમની ઇચ્છા રાખતાં હો, તો તમારે ઉત્તમોત્તમ ગુણોનાં તમારાં આભૂષણો બનાવવાં. એવાં આભૂષણોની પ્રાપ્તિને માટેજ તમારે હંમેશાં યતન કરતા રહેવું જોઈએ. લજ્જા, અને શીલ એ ગુણો સ્ત્રીઓના અપૂર્વ આભૂષણરૂપ છે. પવિત્રતા એજ તેના ગણના હાર રૂપ છે અને ધર્મની કીર્તિ એજ તેને પહેરવાના વસ્ત્રતુલ્ય છે.

જો કુલલલનાઓ વસ્ત્રાભૂષણોની એકદમ દાસીરૂપ બની જાય છે, તેના ચિત્તની અશાંતિ, હૃદયની દરિદ્રતા અને બીજાના મોં સામું તાકી રહેવાની ટેવને જોઈને ખરેખર મને દુઃખ થાય છે. તેમની તે હીનતા જલ્દી દૂર થાય એવુંજ આપણે ઇચ્છીશું કેમકે જણસભા-

વના વધુ પ્રેમથી તેને પોતાના રૂપના અભિમાનની જુદી બડાઇઓ હાંકવાની ટેવ પડી જાય છે કે જે ટેવ ધણીજ ખરાબ હોય છે.

જે સ્ત્રીઓ ભાગ્યશાળી આડોશીપાડોશી સ્ત્રીઓના જલસ-ભાવને જોઇને તે પ્રમાણેની જલસભાવ મેળવવા માટે પોતાના પતિ-પ્રેમનો પણ દરકાર રાખતી નથી, તેવી સ્ત્રીઓ એવી અનુચિત લાલ-સાને વશ થઇ ગમે તે પાપ પણ કરી શકે એમાં નવાઈ શી છે ? અનુચિત વસ્ત્રાલંકારો મેળવવાની લાલસા રાખવી એ અનેક આપ-ત્તિઓના મૂળરૂપ છે.

સ્ત્રી જ્યાં સુધી પોતાના ચારિત્ર્યને ઉત્તમ બનાવી શકતી નથી ત્યાં સુધી પોતાના પતિના પ્રિય પાત્રરૂપ બની શકતી નથી. દમ્પત્તિ માં વિશેષે કરીને સ્ત્રીનું ખરાબ હોવું એ મહા આપત્તિજનક છે. જેથી સ્ત્રીએ પોતાના વર્તનને પવિત્ર અને નિર્મળ બનાવવું જોઈએ. જો તેનું ચારિત્ર્ય ઉચ્ચ પ્રકારનું હોય છે તો તેના ઉપર તેના પતિની પ્રીતિ વધે છે, અને કદી પણ કોઈ પણ બાબત માટે તેને શંકા રહેતીજ નથી. માટે દરેક સ્ત્રીએ જેમ બને તેમ પોતાના વિચાર અને વર્તનને નમુનારૂપ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

બહેનો ! આ જગતમાં સ્ત્રીઓને પતિનો પ્રેમ મેળવવા જેવું બીજું ઉત્તમ કાર્ય કરવાનું નથી. તે ગમે તેમ ડાહી કે વિદ્વાન હશે તોપણ જો પોતાના પતિના પ્રેમને મેળવી શકતી નથી, પોતાના પતિના હૃદયને જીતી શકતી નથી તો તેનું તે તમામ ડહાપણ મિથ્યા છે એમ માનજો. તેને પતિ વગર બીજું કોઈ બહાણું નથી, તેને તારનાર કે બુડાડનાર તેનો પતિજ છે માટે દરેક સ્ત્રીએ પોતાના પતિનો પ્રેમ મેળવવા માટે ઉપર કહ્યા તે તમામ શત્રુઓને જીતી

પતિના શરીરથી શરીર, મનથી મન અને આત્માથી આત્મા મેળવી દઈ તેની સાથે એકરૂપ થઈ રહેવું જોઈએ.

હ્યો બહેનો ! આજે જરા વધુ વાર થઈ છે. વળી જોટલું જાણ્યું તેટલું જો આપણે આચારમાં ન ઉતારી શકીએ તો જાણેલું મિથ્યા છે, માટે આજ તો આટલેથીજ બંધ કરું છું. આજે કહેલી સર્વ વાતોનું મનન કરજો અને જોટલું બને તેટલું આચારમાં ઉતારવા પ્રયત્ન કરજો. આતો મેં નાનપણમાં સાંભળેલી વાતો તમને કહી બતાવી છે. ”

મંછા—“ બહેન ! આજે તો મારાં ધનભાગ્ય ! આવી આવી વાતો તો મેં કદી પણ સાંભળી નહોતી. પતિ શું, પતિન શું, એની તો મને કદી સમજણ પણ નહોતી, આજ તો તમારી વાતો સાંભળી મારું પણ ભાગ્ય ફરી ગયું. હશે બા, રાંધવાનો વખત થયો છે માટે જઈ છું હવે તો રોજ આવીશ. ”

મેં કહ્યું—“ વાહ શારદા બહેન ! આજે તો હૃદ કરી છે, તમે અમારે માટે આટલો શ્રમ લો છો એ કાંઈ ઓછી વાત નથી. અમે સુધરીશું તો તમને આશીષ દઈશું. હ્યો માફ કરજો બહેન, હવે અમે પણ જઈએ છીએ. હ્યો ઉઠો. ”

આમ કહી અમે સર્વ પોતપોતાને ઘેર ગયાં, અને શારદા પણ કામે વળગી.

પ્રકરણ ૪ થું.

સ્રીઓના ઉત્તમ ચારિત્ર્ય ઉપરજ સર્માજની ઉન્નતિનો
આધાર છે.

રા પતિ આ વર્ષે મેટ્રીકની પરીક્ષામાં પાસ થઈ
કૉલેજમાં જોડાયા હતા કૉલેજનું ખર્ચ પુરું
કરી શકાય તેવી અમારી શક્તિ નહોતી તેથી
મેટ્રીક પાસ થયા પછી કંઈ નોકરી કરવાનો
તેમનો વિચાર થયો હતો, પરંતુ મેં મારી
માતાને આ વાત જણાવતાં તેણે મારા પિતાને

હા-એમનું કૉલેજનું ખર્ચ જે થાય તે આપવાનું કબજા કરાવ્યાથી
તેમણે કૉલેજનો અભ્યાસ કરવા માંડ્યો. હું તેમના અભ્યાસમાં વિક્ષેપ
પડે તેવું એક પણ કાર્ય કરતી નહિ. ઉલટી તેમનાં પુસ્તકો વિગેરેની
સંભાળ રાખી તેમને ખેસવા ઉડવાના ખંડને સ્વચ્છ રાખી, તેમનું
મગજ શાંતપણે અભ્યાસ કરી શકે તે પ્રમાણેની વ્યવસ્થા રાખતી.

સવારમાં પાણી ભરવા વિગેરેનું કાર્ય કરતી, દસ વાગ્યાની અં-
દર રસોઈ પણ હુંજ બનાવી દેતી અને બધા જમી રહ્યા પછી
અખોટ કરી હું તથા મારી સાસુ શારદા બહેનને ત્યાં જતાં. ત્યાં
બહુવાર શીવવાનું, ભરવાનું એવું પરચુરણ કામ શીખવાડવાની પણ
વ્યવસ્થા કરેલી હોવાથી વાતો સાંભળતાં ગમ્મતની સાથે અમે ભરવા
ગુંથવાનું કામ શીખતાં. વળી જે અલણ સ્રીઓ હતી તેઓ પોતે

લખી વાંચી શકે તેટલો અભ્યાસ પણ ત્યાં કરતી. આ પ્રમાણે સ્ત્રીઓ ની એક શાળા જેવું શારદા બહેનનું મકાન થઈ ગયું હતું.

આ વાત જોમ જોમ બહાર પડતી ગઈ તેમ તેમ ઘણી સ્ત્રીઓ ત્યાં આવવા લાગી. બિચારી મંછા તો શારદા બહેનની વાતો સાંભળી દિગ્ભ્રમ બની ગઈ, તેણે ઘેર જઈ પોતાના પતિ પાસે જણાવવા લાગી. હું કરવી છોડી દીધી, અને પોતાના ઘણીની મરજી સાચવવા લાગી. આ પ્રમાણે અમે હંમેશાં શારદા બહેન પાસે બોધ સાંભળતાં અને અન્યને સંભળાવતાં. મંછાએ પણ બીજાં બે ચાર ઐરાને આ વાત કહી તેથી તેઓ પણ ત્યાં આવવા લાગ્યાં. આ પ્રમાણે આજે તો અમારું મંડળ વધી ગયું હતું.

હું જમી પરવારી એમાં અખોટ કરી તૈયાર થઈ હતી, તેવામાં મંછા, ગિરજા વિગેરે બે ચાર બીજી સ્ત્રીઓને લઈ મારે ત્યાં આવી, તેને જોઈ મેં તેમને આદરસત્કાર આપી બેસાડ્યાં અને વખત થઈ ગયેલો હોવાથી સ્નેહસાગ વાતચિત કરી અમે સર્વે મારે ઘેરથી ઉઠી શારદા બહેનને ત્યાં ગયાં. આજે અમે જોયું તો ત્યાં મહેલાની બધી સ્ત્રીઓ આવી ગઈ હતી. જેથી મેં શરમાઈને કહ્યું કે:— “શારદા બહેન ! આજે જરા માંડું થયું છે તેથી ક્ષમા કરશો. આજે તો આ ગિરજાબહેન અને આ બીજી બહેનો તમારી મધુર વાણીને સ્વાદ લેવા આવેલાં છે. આપના બોધથી અમારો તો લવ-સુધરી જ જવાનો.

જો આ પ્રમાણે દરેક ઠેકાણે સ્ત્રીઓ બપોર પછીનો પોતાની નવરાશનો વખત—આવી બોધકતાનો ચર્ચા કરવામાં માણે અને પોતાની ઉન્નતિ કરે, તો આ આર્યસંસાર સુધરી શકે અને સંસાર-માંથી મુક્તિ મળે નાશ થાય.”

શારદા—“ જ્યેન કૌમુદિની, ખરી વાત છે, આપણુ સ્ત્રીજાત વેલ જેવી છીએ, જેમ વેલને જે નજીકનું ઝાડ હોય ત્યાં વળતાં વાર લાગતી નથી તેમ સ્ત્રીને પણ જે રસ્તે વાળવામાં આવે તે રસ્તે વળતાં વાર લાગતી નથી, માટે નવરાશનો વખત દરેક સ્ત્રીએ પોતાની શી ફરજ છે તેના વિચારમાં ગાળવો જોઈએ અને જેમ અને તેમ પોતાના વર્તનને સુધારી પતિ શી રીતે સુખી થઈ શકે તેના વિચાર કરી તે પ્રમાણે વર્તવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

દરેક પુરુષ અને સ્ત્રીએ પોતાનું ચરિત્ર્ય ઉત્તમ પ્રકારનું કરવું જોઈએ. ચારિત્ર્ય એ એક કિંમતી રત્ન છે, જેના આગળ સંસારની કોઈ પણ કિંમતિ વસ્તુની તુલના થઈ શકતી નથી. ચરિત્ર મનુષ્યને સારી રીતે અને ઉત્તમ ગુણોથી અલંકૃત કરી દે છે, ચારિત્ર્યખળથી સ્ત્રીઓ પૂજનિય બની શકે છે. ઉત્તમ ચારિત્ર્ય વાળી સ્ત્રીજ દેવી દુત્ય ગણાય છે અને તેવી સ્ત્રીના ઉપર મનુષ્યોના હૃદયમાં જેવી ભક્તિ, શ્રદ્ધા અને પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય છે તેવી અન્યના ઉપર થતી નથી. સર્વ લોક આદરસન્માન અને વિશ્વાસની સાથે તેના ચારિત્ર્યનું અનુકરણ કરી સર્વ કોઈ પ્રશંસા કરે છે. ખરાબ ચારિત્રવાળી સ્ત્રીના કોઈ વિશ્વાસ રાખતું નથી અને તેના ઉપર કોઈ પ્રીતિ પણ રાખતું નથી; પરંતુ તે જે કાંઈ કામ કરે છે તે પ્રતિ સર્વ કોઈ શંકાની નજરથી જુવે છે. દુરાચારી વિદ્વાન કરતાં સદાચારી મૂર્ખ માણસ હજાર દરજ્જે સારો છે, જેનું ચારિત્ર્ય ઉત્તમ અને પવિત્ર હોય છે તેજ આ માનવસમાજમાં અનુકરણીય અને આદર્શરૂપ બની શકે છે.

આપણા સમાજનો બધો આધાર સ્ત્રીઓના ઉપર છે. સ્ત્રી આખો દિવસ ઘરમાં રહે છે, તેમજ બાળકો જન્મે છે ત્યારથી જ તેની માતાના સહવાસમાં ઉછરી મોટાં થાય છે તેનો નાનપણનો

તમામ સમય માતાના સહવાસમાં જ જાય છે, જેથી જે સ્ત્રીઓ ઉત્તમ ચારિત્ર્યવાળી અને પવિત્ર હોય છે તો તેનાં બાળકો પણ તેનું અનુકરણ કરી તેના જેવાં થાય છે. માટે આ સંસારમાં સ્ત્રીઓનાં ચરિત્ર પવિત્ર અને નિષ્કલંક બનાવવાની જ સર્વથી પ્રથમ જરૂર છે. સ્ત્રીઓનાં ચરિત્ર પવિત્ર થયા વગર મનુષ્યોનાં ચારિત્ર્યની ઉન્નતિ થવી એ અસંભવિત છે.

સ્ત્રી એ ધરની રાણી રૂપ છે. જે ધરની રાણી જાતે જ દુર-ચારિણી હોય છે, તે ધરનું સત્યાનાશ વળી જાય છે. પુરુષોની ચારિત્રહીનતાથી સમાજની જેટલી હાનિ થતી નથી તેથી હજાર ઘણી વધુ હાનિ સ્ત્રીઓની દુશ્ચરિત્રતાથી થઈ શકે છે. સ્ત્રી એ સંસારના મૂળ રૂપ છે. જેનું મૂળ સડેલું હોય તેનું પરિણામ કેવું આવે તેનો તમેજ વિચાર કરજો.

આજે સમાજમાં દષ્ટિએ પડતા લિન્ન લિન્ન જાતિના મનુષ્યો, સ્ત્રીઓ અને પુરુષો એક વખત સ્ત્રીના ઉદરમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં બાળકો હતાં. તેજ બાળકો તેમની માતાના સંસ્કારોથી વિભૂષિત થતાં મોટાં થઈ આજે સમાજરૂપે આપણી દષ્ટિએ પડે છે. ત્યારે બાળકનો જન્મ થાય છે ત્યારે માતાનો ખોળો જ તેના આશ્રયરૂપ અને માતાના સ્તનનું દુધજ તેના જીવનના હેતુ રૂપ હોય છે. તેનો પિતા તો જમવા જેટલોજ વખત ધીર રહી બાકીનો વખત બહાર પૈસા કમાવામાં કાઢે છે. અને દિવસમાં કલાક બે કલાક પોતાના બાળકનો સમાગમ રાખતો હોય તો મહાભાગ્ય ! પણ એવીસે કલાક બાળકને તેની માતાનો સહવાસ હોય છે. અને એવી રીતે બાળક લગભગ દસ બાર વર્ષ સુધી તેની માતાના સંસર્ગમાં રહી ઉછરે છે. બાળક નાનું હોય છે ત્યારથી જ માતાના ધાવણુની સાથે તેના સમસ્ત ગુણો, અવગુણો

અને ચારિત્ર્યના સંસ્કારને પણ પોતાનામાં પ્રહણ કરે છે. તેથી જો માતા સુશીલ હોય છે તો તેના સત્સંગથી તેનાં સંતાન પણ સુશીલ બને છે. પણ જો માતાનું ચરિત્ર ઉત્તમ હોતું નથી તો નાનપણથીજ બાળકો તેની ચિકિત્સા કરતાં હોવાથી ભવિષ્યમાં તેનાં બાળકો પણ દુશ્ચરિત્ર અને અવગુણી બને છે.

દરેક જગ્યાએ જોઈશું તો બાળકો તેના માતા પિતાના જોવાંજ સ્વભાવવાળાં થાય છે. જો તેઓ ઉત્તમ ચારિત્ર્યવાળાં હોતાં નથી તો તેમનાં સંતાનોમાં પણ તેમના દોષો ઉતરી આવે છે, કેમકે મનુષ્યને ગુણનું અનુકરણ કરતાં વાર લાગે છે પણ અવગુણોનું તો તરત જ અનુકરણ કરી શકે છે માટે દરેક સ્ત્રીએ ઉત્તમ ચારિત્ર્યશીલ થવું જોઈએ કે જેથી તે પોતાના પતિને પણ સુખ આપી શકે, અને પોતાની પ્રજાને પણ ભવિષ્યમાં ઉત્તમ ચારિત્ર્ય વાળાં બનાવી શકે.

આ વિશ્વમાં સ્ત્રીઓએ માતા થવાનું છે અને માતાજી આ સમાજની ભવિષ્યમાં ઉન્નતિ કરી શકે છે માતા જ પોતાનાં સંતાનોની મુખ્ય શિક્ષા ગુરુ છે અને તેનું ચરિત્ર્યનું જ બાળકોને સર્વથી પહેલાં અનુકરણ કરવાનું છે. તે પોતાનાં નાનાં નાનાં કુમળી વયનાં બાળકોને રમનમાં ને રમતમાં જે કાંઈ શીખવી શકે છે, તેના કામગીર હૃદયમાં જે કાંઈ સંસ્કાર પાડી શકે છે, તે અનુસારજ તેઓ ભવિષ્યમાં નિવડી શકે છે, અને તેના શિષ્ય પણ અનુરૂપજ બાળકોનું ભવિષ્ય ખીલવાનું. જેથી પ્રત્યેક સ્ત્રીએ કાળજી રાખી પોતાનું ચારિત્ર્ય ઉત્તમ અને આદર્શમય બનાવી દેવું જોઈએ.

ભવિષ્યમાં બાળકોની ચારિત્ર્યની ઉન્નતિ કે અવનતિ થવી એ તેની માતાના ચારિત્ર ઉપર આધાર રાખે છે આ વિશ્વમાં જેટલા

મહાપુરુષો પોતાના ચારિત્ર્યબળથી સંસારમાં નિર્મળ સુખને ભોગવીને, પાછળને માટે અક્ષય કીર્તિ સ્થાપન કરી ગયા છે. તે સર્વની માતાઓ ઉત્તમ શિક્ષણ પામેલી અને સચ્ચરિત્રા હતી. ઉત્તમ ચરિત્રવાળી માતાનાં સંતાન જ વિરલ અને ઉત્તમ ચારિત્ર્યશીલ થઈ શકે છે અને હીન ચરિત્રવાળી માતાના આળકા જ ભવિષ્યમાં નિર્મળ અને દુરાચારી થઈ શકે છે.

જે કુળમાં શ્રીઓનાં ચારિત્ર્ય ઉત્તમ હોય છે તે કુળનું સૌભાગ્ય દિનપ્રતિદિન વધતું જાય છે અને એવાજ કુળનાં સંતાન ચરિત્રબળથી પોતાના વંશનું મુખ ઉન્નત રાખી શકે છે અને ભગવાન પણ એવા કુળના માણસો ઉપર જ હંમેશાં પ્રસન્ન રહે છે.

પતિને સતાવનારી, રહેજસાજ આખતોમાં રીસામણાં મનામણાં માગનારી, નજીવા કારણથી ક્રોધ કરનારી, અધર્મ કરતાં નહિ કરનારી અને અસત્ય બોલનારી માતાને લીધે જ તેનાં સંતાનો ભવિષ્યમાં અધમ અને દુરાચારી નીવડી શકે છે. અને તેમને મોટી ઉમ્મરે જે દુઃખ વેઠવું પડે છે તેનો કોઈપણ ઉપાય તેમને સુઝતો નથી.

દરેક શ્રીએ નાનપણથી જ પોતાનાં આળકાને સુધારવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. તેને માટે સર્વથી ઉત્તમ રસ્તો પોતાનું ચારિત્ર્ય સુધારવાનો છે, કે જેનું અનુકરણ કરી આળકા પણ ઉત્તમ ચારિત્ર્યવાળાં થઈ શકે. તેમણે પોતાની પુત્રીઓને નાનપણથી જ તેમનાં ચારિત્ર્ય સુધરે તેવું શિક્ષણ આપવું જોઈએ અને ઉમ્મર થતાં તો તેને એવી બનાવી દેવી જોઈએ કે જે પોતાનાં સંતાનને પણ શીઘ્રસ્વભાવ વાળાં અને સદાચરણી બનાવી શકે. જે શ્રીઓ નાનપણથીજ પોતાની પુત્રીઓને ઉત્તમ પ્રકારનું શિક્ષણ આપતી હોય તો તેજ

પુત્રીઓ કે જે ભવિષ્યમાં ઉત્તમ ગૃહણિપદ અને માતાનું સ્થાન ભોગ-
વનારી છે તે પદને દિપાવી શકે, અને એવી રીતે આ સમાજ સુધરી
શકે. દુરાચારિણી સ્ત્રીઓ આ સંસારમાં કંટક સમાન છે.

મનુષ્યોની દુર્ગતિનું કારણ સ્ત્રીઓની ચારિત્ર્યહીનતા એજ છે.
જેવી રીતે સારા ચારિત્ર્યવાળી, સરળ સ્વભાવની અને પવિત્ર હૃદય
સાધ્વી સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને સુખ અને સંતોષ આપનાર હોય છે
તેવી રીતે દુરાચારી અને ઉત્તમ ચારિત્ર્ય વગરની સ્ત્રીઓ પોતાના
પતિનો ઘાત કરનારી અને પતિના કુલને કલંકિત કરનારી હોય છે.
ખરાબ અને દુષ્ટ સ્ત્રીઓ જ પતિનું સર્વ નાશ કરનાર હોય છે.
દુષ્ટ સ્ત્રીના વર્તનથી ઘરમાં હંમેશાં કલહ અને આપત્તિ આવ્યાં જ
કરે છે. આપણા શાસ્ત્રમાં તો કુલ્તા સ્ત્રીઓનો ત્યાગ કરવાનું જણા-
વેલું છે. આવી સ્ત્રીઓને નરકમાં જે દુઃખ ભોગવવાનું લખ્યું છે તે
વાંચતાં હૃદય કંપી ઉઠે તેમ છે. આવી સ્ત્રીઓનું આ લોકમાં પણ
કંઈ ઠેકાણું હોતું નથી જ્યાં ત્યાં તેની સર્વ નિંદાજ કરી કરે છે.

સુશીલા અને સતિ સ્ત્રીઓ ઘરમાંના દીપકરૂપ છે અને તેના
નિર્મળ પ્રકાશથી તેનાં સાસુ, સસરા અને કુટુંબીયોનાં પણ મુખ
હિન્નવળ રહે છે. તેના સરળ વ્યવહારથી સર્વ ક્રોધ સુખી થાય છે.
જેને આવી સુશીલ અને પવિત્ર હૃદય સ્ત્રી મળી હોય છે તેનાં પણ
ધનભાગ્ય સમજવાં. તેને આ અસાર સંસારમાં પણ સ્વર્ગના સુખનો
અનુભવ થાય છે. સુશીલ, નિર્મળ અને પવિત્ર હૃદયની સ્ત્રીના
નિષ્કપટી વ્યવહાર અને સચ્ચરિત્રથી તેના પતિના સુખની સીમા રહેતી
નથી. તેને આ દુઃખમય સંસાર નંદનવનતુલ્ય સુખ આપનાર
જણાય છે. અને પરિવારનાં સમસ્ત મનુષ્યો તેના મુંદર ગુણોથી અનેક
પ્રકારનાં સુખ ભોગવી શકે છે.

શ્રીઓના ઉત્તમ ચારિત્ર્ય ઉપર સમાજની ઉન્નતિનો આધાર છે. ૫૧

જેનું ચરિત્ર પવિત્ર હોય છે તે અનેક પ્રકારનાં સુખ ભોગવી શકે છે. આ વિશ્વમાં જેનું ચરિત્ર જેટલું નિર્મળ અને ઉત્કૃષ્ટ હોય છે તેને સુખ અને માન મર્યાદા પણ એટલાં જ વધારે મળે છે. ઉત્તમ સ્વભાવથી મનુષ્યો સંસારની અનેક આપત્તિઓથી બચી શકે છે શ્રીઓને માટે તો ઉત્તમ સ્વભાવ એ તેના સૌંદર્યરૂપ છે, તેજ અબળાના બળરૂપ અને રક્ષક છે. શ્રીઓને વિપત્તિની વખતે તેના ઉત્તમ સ્વભાવ જ બચાવી શકે છે ચાણાક્ય કહે છે કે:—“પૃથ્વીની શોભા પ્રતાપી રાજથી અને શ્રીઓની શોભા તેના ઉત્તમ સ્વભાવથી છે.”

પતિ ગમે તેવો દુરાચારી હોય છે, તો તેને પણ તેની સુશીલ સ્વભાવની શ્રી સુધારી શકે છે.

હું નાની હતી ત્યારે મારે મોશાળ રહેતી હતી, ત્યાં મારી પાડોશમાં એક વાણીયો રહેતો હતો તે સાધારણ રીતે વેપાર રાજ્ય-માર કરતો અને કચેરીમાં અરજીઓ વિગેરે લખવાનું કામ કરી એ પૈસા પેદા કરી પોતાનું ગુજરાન નભાવતો હતો. તેને જરા મોટી ઉમ્મર સુધી પ્રજા થઇ નહિ અને ત્રીસેક વર્ષનો ઉમ્મરમાં પુત્રનો જન્મ થયો, આ પુત્રને તે બહાલથી ઉછેરતાં, અને નાનપણમાંથી જ મોઢે ચઢાવી જે કહે તે લાવી આપી, તેનું મન સંપાદન કરી, તેને ખુશી રાખતો. છોકરો મોટો થયો ત્યારે થોડું વાણું ગુજરાતી ભણી અંગ્રેજીમાં એઠો. આ ગામમાં અંગ્રેજી નિશાળ ન હોવાથી તેને બહારગામ મોકલવો પડ્યો. લાડકવાયો પુત્ર એટલે તેનો મરજી પ્રમાણે તેનો બાપ તેને રૂપિયા મોકલતો હતો. આ છોકરો પણ જેમ ફાવે તેમ પૈસા ઉડાવા લાગ્યો. ત્યાં તે ખરાબ મિત્રોની સોબતે જરા અવળ માર્ગે વળ્યો. તેનો બાપ જાણે કે બધા બચુવા ગયા છે. ને બાપ

જાણે કે અમે મોજ ઉડાવવા આવ્યા છીએ. એમ ચાર પાંચ વર્ષ સુધી તેણે બહારગામ રહી મોજ મઝા ઉડાવી, નિશાળમાં કાંઈ બણ્યો નહિ અને મહામુશીબતે ચાર પાંચ ચોપડી અંગ્રેજી બણી, ઉડી ગયો. તેથી તેના આપે તેને ઘેર બોલાવ્યો. અહીં તેને પોતાના ધંધામાં નાંખવા તેના આપે પ્રયત્ન કર્યો પણ મજૂરીનો ધંધો તેને પસંદ નહોતો, તેથી તેણે કહી દીધું કે મારે તો દેશાવર નોકરી ધંધા માટે જવું છે. આડીં રહી તમારી માફક હલકો ધંધો કરવાનું મને ફાવશે નહિ. મારે તો કેટ પાટલુન પહેરવા જોઈશે, આ ગામડામાં રહી કાંઈ મારે મારી જીંદગી બગાડવી નથી. આથી તેનાં માઆપે ધાર્યું કે:—“દીકરો અંગ્રેજી બણ્યો છે, માટે તેને તો લાયક ધંધો હોય તો શોભે, તે કાંઈ આપણી માફક આવો હલકો ધંધો ન કરી શકે.” એમ માની તેમણે તેને બહાર મોકલવાનો વિચાર કર્યો. આ બાઈનું નામ વસંતલાલ હતું, તેણે પોતાના આપને કહ્યું કે મારે બહારગામ જવા માટે એક હજાર રૂપિયા જોઈશે. કારણ કે રસ્તામાં ખર્ચ થશે, વળી ન્યાં સુધી નોકરી ન મળે ત્યાં સુધી ખાવા, પીવા ને રહેવા પણ જોઈશે. વળી જો બનશે તો વેપાર પણ કરીશ માટે તેટલી રકમ આપો. તેની મા પણ શી વાત કે પુત્ર ! એમ સમજતી. તેથી તેણે પણ કહ્યું કે હા, આપો. તેથી તેના આપે તેને હજાર રૂપિયા આપ્યા, તેથી વસંતલાલ કમાવા માટે બહાર ગામ ગયા. વસંતલાલ જાણેલા બારા સુધી એટલે તેમને લાયકની નોકરી ક્યાંથી મળે ! દસબાર રૂપિયાની નોકરી તો તેમનાથી ગાય નહિ. પૈસા વાપરવા તો પુષ્કળ જોઈએ, શહેરમાં રહેવા, ગાડી ઘોડે ફરવા અને સેકન્ડ કે ફર્ટ ક્લાસમાં મુસાફરી કરવા જોઈએ. વળી સાથે એક બે હજુરીયા પણ જોઈએ. આ બધું હલકી નોકરીમાં શી રીતે મળે ?

શ્રીઓના ઉત્તમ ચારિત્ર્ય ઉપર સમાજની ઉન્નતિનો આધાર છે ૫૪

તેમણે વડોદરા, કાઠીયાવાડ ફરી રજપુતાના બણી થઈ કાંઈ સ્ટેટમાં નોકરી શોધવા પ્રયાણ કર્યું. છેવટે જ્યારે કંઈ પણ પત્તો ન આવ્યો એટલે જેપુર ગયા અને ત્યાં જઈ તેના આપને પત્ર લખ્યો કે:—“પિતાજીને માલુમ થાય કે જેપુરમાં મને ન્યાયાધિશની ખસો રૂપિયાના પગારની નોકરી મળી છે અને ભવિષ્યમાં દીવાન થવાની આશા છે. તમે આપેલા રૂપિયા ખર્ચાઈ ગયા છે, અને અહીં હજુ ત્રણ મહીને પગાર થશે. મારે મારા હોદ્દાના પ્રમાણમાં રહેવું જ પડે, માટે બીજા બે હજાર રૂપિયા તારથી મોકલી આપશો. નહિ તો નોકરી છોડી ઘેર આવવું પડશે.”

તેના આપે પત્ર વાંચ્યો, તે વાંચી ખુશી ખુશી થઈ ગયો, “શી વાત કે બેટા ન્યાયાધિશ બન્યો, તેમણે તરતજ ત્યાંથી દશેક માઇલ ઉપર આવેલા એક ગામમાં પોસ્ટ ઓફીસમાં જઈ વસંતલાલને તાર થી રૂપિયા મોકલી આપ્યા. તેમણે જાણ્યું કે ઠીક, ભાઈ ઠેકાણે પડ્યા. વસંતલાલને બે હજાર મળતાં પાછો વ્યવહાર શરૂ થયો. જેપુરમાં એક બંગલો સો રૂપિયા ભાડાનો રહેવા માટે રાખ્યો, બે ઘોડાની એક ઘોડાગાડીનું માસીક ભાડું ઠરાવી પોતાના બંગલે રાખી. બીજા બે ત્રણ નોકરો રાખી લીધા. પોસ્ટમાં ખર્ચર આપી કે ‘ન્યાયાધિશ વસંતલાલના કામજો અમને મોકલવા,’ ત્યાં જે પૂછે તેને કહેવામાં આવતું કે વડોદરાના ન્યાયાધિશ સાહેબ સ્ટેટના કામે અત્રે આવેલા છે. બે જોતામાં પૈસાતો પાણીની માફક વપરાવા લાગ્યા, ત્યાંથી તે મહીનામાં એકવાર ઘેર જતા, ત્યાં ખાસા રાજસીકાઈથી રહેતા. તેના ગામના લોકોપણ વિચાર કરવા લાગ્યા કે:—“વાહ! વસંતલાલને આવી સારી જગ્યા મળી! નાત જાતમાં પણ બધા વિચાર કરવા લાગ્યા કે, ‘ભાઈ બણ્યા છે તો બારા સુધી ને ન્યાયાધિશ બન્યા શી રીતે ?

હોય ભાઈ, આજે એલ, એલ, બી. ને પણ ઝટ નોકરી મળતી નથી, પણ આ વસંતલાલને મળી તે તેનું ભાગ્ય કહેવાય, ઠીક.' વળી કાંઈ કહેવા લાગ્યા કે: ભાઈ તેના આપની લાગવગ ખરીને, વસંતલાલ જાતે ખટપટીઓ કંઈ ઓછો છે જ્યાં જાય ત્યાં માથું મારે." આવા ઠેકાણે ઠેકાણેથી ઉદ્દગાર સંભળાવા લાગ્યા.

વસંતલાલે પણ પોતે ન્યાયાધિશ બન્યા છે એમ ગામમાં અને નાતજાતમાં ખતાવવાની ખાતર રસાલા સાથે ફરવા માંડ્યું. સેકન્ડ અને ફર્સ્ટ ક્લાસમાં મુસાફરી કરે. સાથે નોકર ચાકરનું ટોળું ફરતુંજ હોય. છુટે હાથે ચ્હા પાણી, મિનજાની, અને પાર્ટીઓમાં પૈસા વપરાય આ જોઈ દરેક માણસો વિચાર કરવા લાગ્યા કે—“ આ શું ? ”

છેવટે બાપે મોકલેલા રૂપિયા ખૂટવા આવ્યા. એએક મહીના જેપુરમાં રહ્યા અને ત્યાં પણ દરરોજ દિવસમાં બેત્રણવાર એ ઘોડાની ફાઇટમાં ફરવા જતા, ઉત્તમ પોષાકમાં રહેતા, અને કાંઈ કાંઈ વારતો વારંગનાઓના નાચગાનના જલ્લસા પણ થતા. જેપુરમાં લોકો જાણતા કે:—વડોદરાના ન્યાયાધિશ આવ્યા છે. જેપુરમાં રૂપિયા ખૂટ્યા જેથી એક મારવાડી વેપારીને ત્યાંથી પાંચસેક રૂપિયા આઠેક દિવસનો વાચદો કરીને આણ્યા. જે લાવે તે નામે લાવતા. લોકો માનતા કે મોટા માણસ છે તે રૂપિયા ક્યાં જવાના છે. છેવટે દેવું વધી ગયું. ઘેર રૂપિયા માટે કાગળ લખ્યો અને લખ્યું કે પગાર હજી મળ્યો નથી માટે રૂપિયા મોકલો પણ રૂપિયા આવતાં વાર લાગી, ત્યાંતો લોકોએ તગાદો કરવા માંડ્યો. ઘોડાગાડીવાળો, બંગલાવાળો અને એવી રીતે બીજા ઘણા માણસો રૂપિયા લેવા આવવા લાગ્યા. આખરે તેમને ત્યાંથી ઘેર આવવું પડ્યું. અને સાથે માગતાવાળાને પણ રૂપિયા આપવા માટે તેડી આણ્યા. તેઓ જે વડોદરે આવે તો

ચોગળ પુટી જાય, માટે તેમને અધવચ એક ગામમાંથી પોતાના પિતાના મિત્ર પાસે નાણાં અપાવી વિદાય કર્યા અને એએક હજાર રૂપિયા દેવું કર્યું. સામાન ત્યાંનો ત્યાં પડી રહ્યો. ઘેર આવી લોકોને કહ્યું કે મને ત્યાંનું પાણી માફક આવ્યું નહિ તેથી નોકરી છોડી દીધી. આપને પણ તેમ કહ્યું અને કહ્યું કે ત્યાં જઈતો પગાર મળે, રાજ તો નોકરી કરવા આવો એવું કહે છે પણ હવે મારે નોકરી કરવી નથી.

આમ વસંતલાલ નાનપણથી કુમારો વળ્યો પણ તેની સ્ત્રી સુ-શીલ અને ઉત્તમ સંસ્કારવાળી હતી. તેણે જ્યારે આ બધી વાત જાણી ત્યારે તે ધણી દુઃખી થઈ. શરૂઆતમાં વસંતલાલ તેનું કાંઈ માનતો નહિ. તેને મારપીટ કરવા ચૂકતો નહિ. ઘેર આવ્યા પછી તેના બાપે તેને પાડોશના એક ઠાકોરના ગામમાં કારભારીની વીસેક રૂપિયાની નોકરી અપાવી. ઠાકોર જલો માણસ હતો. ત્યાં પણ આ ભાઈ રહ્યા અને સ્વભાવે ઉદાર એટલે શીલીકમાંથી પૈસા વાપરવા માંડ્યા. ઠાકોરને ખબર પડી એથી ખૂટતી શીલીકતો બાપે પુરી કરી, પણ વસંતલાલને ડીસ્મીસ કરી રજા આપી. મૂળથી ખરાબ રસ્તે દોરવાયલો અને માબાપે મોંઢે ચઢાવેલો હોવાથી વસંતલાલ સુધર્યો નહિ. તેને જોઈતા પૈસા બાપ ન આપે તો કહે કે-કુવે પડીશ, લડાઈમાં જતો રહીશ. આવી બીક બતાવે, કે તુરત તેનો બાપ તેને વાપરવા નાણાં આપતો.

વસંતલાલને તેના બાપના ભેગુ રહેવું પાલવ્યું નહિ, જેથી જુદો રહેવા માંડ્યો. ત્યાં પણ દેવું ધણું કરી નાંખ્યું. વસંતલાલ ખરાબ મિત્રોની સોબતે દુર્વ્યસનમાં પણ સપડાયો હતો. તેમ ગામના લોકો મશ્કરી કરે તે માટે એકવાર ન્યાયાધિશ થયો છું, એવી જોટી ગપ ઉડાડેલી હોવાથી ખર્ચ પણ ઉડાઉ રાખ્યું હતું. અંતે થોડાં વર્ષમાં માબાપ મરી ગયાં એટલે તેમની મિશ્કત પોતાને મળી.

વસંતલાલના ઉદાર હાથે આ મિલકત ફેટલા દિવસ ટકે? ને જોતામાં તમામ મિલકતનું પાણી થઈ ગયું ને દેવું થઈ ગયું. લોકો પણ હવે તેનાથી ચેતવા લાગ્યા. એટલે એક પાછનું મીઠું પણ તેને હવે કાપ ધીરતું નહિ. જેથી તેને જોઈતાં નાણાં મળવા ન લાગ્યાં, અને દુઃખ પડવા લાગ્યું. પાછળ લોકો મશ્કરીઓ કરવા લાગ્યા કે જુઓ “કારભારી સાહેબ જય છે.” આ સર્વ તેને સાંભળવું પડતું. આટલું છતાં પણ તેનું દુર્વ્યસન અને મિથ્યા મોટાઈ ખતાવવાની ટેવ ન ગઈ. તેની પત્નિ રોજ કરગરતી પણ કંઈ વળતું નહિ. અંતે ત્યારે ખર્ચો ખૂટી અને તેની સ્ત્રીએ રોજ તેને રડી રડીને પ્રાર્થના કરવા માંડી ત્યારે તેને જરા સાન આવી. હવે તો તેને બે છોકરાં પણ થયાં હતાં. માઆપ મરી ગયાં હતાં, મિલકત ગહીજ નહોતી, કાંઈ પૈસાનું ધીરતું નહિ. આવી સ્થિતિમાં તેણે પોતાની સ્ત્રીની પલ્લાની જણસો વેચી ગુજરાન ચલાવવા માંડ્યું. તેની સ્ત્રી રોજ પોતાના પતિને કરગરવા લાગી કે:—“પ્રભુ! દયા લાવો, છોકરાં હૈયાંની શી વહેલે થશે! પૈસા ક્યાંથી લાવીશું, કંઈ રોજગાર કરી કમાતાં શીખો, હવે મિથ્યા મોટાઈ જવાદો. મારી અને આ છોકરાંની દયા લાવો તમને અહીં ન ફાવે તો મારે પીયેર ચાલો. આ જીવો માગનારા ફેટલા ફેરા ખાય છે. વળી મલુકચંદનું તો કંદનું વારંટ પણ તમારા ઉપર નીકળ્યું છે! મારી શી વહેલે થશે, આપ હવે દયા કરો. તમે તો સમજી છો. કર્યું તો ઘણા દિવસ, હવે આખર સાચવી ચાલો તો આપણું શ્રેય થાય.” આમ વારંવાર કરગરતી. અંતે તેનું હૃદય પલળ્યું. તેને ફોકરો વાગી, સંસારનો નવાંજીનો ધોકો વાગ્યો. અને કંઈકે લાન આવ્યું, તે ધીમે ધીમે સારે રસ્તે વળ્યો. તેણે મદ્દપાન, ગિરિદ અને ચ્હાપાણીનો ત્યાગ કર્યો. નેંદ્ર વિચારી ખર્ચ કરવા લાગ્યો. તેને પોતાની પત્નિ અને છોકરાંની શી વહેલે થશે! એવો વિચાર

અતાં તેનું હૃદય પીગળ્યું. અને તે પછી સમજી પોતાની પત્નિને અનુ-
કુળ ચાલવા લાગ્યો. તેણે માન અપમાનનો ત્યાગ કરી તરતજ એક
વેપારીને ત્યાં ઉધરાણી કરવાની નોકરી લીધી અને તેમાં પ્રમાણિક
પણે નોકરી કરી શેડની પ્રીતિ સંપાદન કરી. હવે વસંતલાલ
નરમ થઇ ગયો, તેણે ધાર્યું કે હવે મિથ્યા બડાઇ નભવાની નથી.
તેણે પોતાનો સ્વભાવ પૈસા ઉદ્ધારપણે આવે તેટલા ખર્ચવાનો હોવાથી
જે રૂપિયા પગારના આવતા તે પોતાની પાસે ન રાખતાં પોતાની
પત્નિને આપવા માંડ્યા.

તેની પત્નિ સુશીલ અને પવિત્ર હૃદયની હતી, તેથી જોઇ વિ-
ચારી જોઇતીજ વસ્તુઓ ખરીદતી અને જે પગાર આવતો, તેમાંથી
દરમાસે થોડી ઘણી રકમ બચાવતી. એમ કરતાં વસંતલાલનો કાર-
ભાર ચાલવા લાગ્યો. અને શેડની પ્રીતિ વસંતલાલ વધુ મેળવી શક્યો.
તેથી તેણે પોતાની સાથે રૂના વેપારમાં ચાર આની તેના ભાગ
રાખ્યો. તેમાં વસંતલાલને એએક હજાર રૂપિયા મળ્યા, એમ કરતાં
કરતાં તે વેપાર કરવા લાગ્યો, અને તેમાં જે નફો મળતો તેમાંથી
દેવું વિગેરે ચૂકાવી થોડો ધણો બચાવ કરતો, તેની પત્નિ તેના પૈસા
ટકાનો અને આવકખર્ચનો હિસાબ રાખતી. અંતે બંને દંપતિ સુખી
થયાં અને સુશીલ પત્નિએ છકી ગયેલા વસંતલાલને ઠેકાણે આણ્યો.

સતી સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને આ પ્રમાણે સીધે માર્ગે લાવી તેના
દુર્વ્યસનને પણ છોડાવી શકે છે. જુવો, પતિના દુઃખને વખતે ધી-
રજ, હીંમત અને મદદ આપી પત્નિ તેને શી રીતે સુધારી શકે છે,
તે ઉપરના દ્રષ્ટાંતથી તમે સર્વે સમજી શકશો. આવી સ્ત્રીઓનાં ચરિ-
ત્રોની નિર્મળતા, હૃદયની પવિત્રતા અને તેના દેવીત્વતુલ્ય પ્રભાવને
જોઇ સર્વ કોઇને તેના પ્રતિ માન અને પુજ્યશુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે.

પૂર્વે થઈ ગયેલી સતિઓનું સ્મરણ કરવાથીજ પાપનો નાશ થાય છે. જીવે સાવિત્રી, સીતા, દમયંતિ, દ્રૌપદિ એ સતિ સ્ત્રીઓનાં પવિત્ર ચારિત્ર અને નિર્મળ શુદ્ધિ જોઈ સર્વ કોઈને તેમના તરફ પુણ્યશુદ્ધિ ઉત્પન્ન થયા વગર રહેતી નથી. એવી સ્ત્રીઓનાં દ્રષ્ટાંત અનુકરણિય છે. તેમણે પોતાના પતિને માટે કેટલું સહન કર્યું છે ? પતિને દુઃખી થતાં પોતાના સુખને તિલાંજલી આપી હતી. અને પતિ ને સુખી કરવા પ્રાણ અર્પવા પણ તૈયાર થઈ હતી. આવી સ્ત્રીઓ જ સમાજનું હિત કરી શકે છે.

દરેક સ્ત્રીએ ઉત્તમ ચારિત્ર્યશીલ થવાને માટે પોતાના મન અને ઇંદ્રિયોને વશ રાખવી જોઈએ. પોતાના આત્માના પરિચયમાં આવી આત્મસામર્થ્યને ખીલવી પોતાના ગુણદોષોનું અવલોકન કરતાં શીખવું જોઈએ. દરેક સ્ત્રીએ પોતાનું ચારિત્ર્ય ઉન્નત અને પવિત્ર બનાવવા માટે રોજ સાવધાનતા પૂર્વક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આ જગતમાં જો જરાક બેદરકારી કે અસાવધતા રાખી તો દુરાચારમાં ફસાતાં વાર લાગતી નથી, વસ્ત્રાભૂષણોની લાલચમાં સપડાયાં અને ‘એમાં શું’ એમ માની જરા પણ દૃઢ વિચારથી ચસ્યાં, તો દુરાચાર રૂપી ઉંડા ખાડામાં ગળડી કલંકિત થયા વગર રહેવાનાં જ નહિ. માટે મનને કબજે રાખી પતિસેવા અને પતિપ્રેમ મેળવવા સિવાયની તમામ લોભ અને લાલચોને તિલાંજલી આપજો. અને જરાપણ મનમાં લાલચ ઉત્પન્ન થાય કે તરત જ સાવધાન થઈ જજો અને જે કાર્ય કરવાથી પાપ થાય છે તે કાર્યો ને ખરાબ સમજી ત્યાગ કરજો, જો કોઈ વખતે કોઈ ખરાબ ભાવના ઉત્પન્ન થાય કે કોઈ અવજો માર્ગે જવાની શુદ્ધિ થાય, કે કોઈ વસ્તુ મેળવવાની મનમાં ઇચ્છા થાય તો તેજ વખતે સાવધાન થઈ તમારી આત્મ-

શ્રીઓના ઉત્તમ ચારિત્ર્ય ઉપર સમાજની ઉન્નતિનો આધાર છે. ૫૬

શક્તિથી તે ઇચ્છાઓને દબાવી દે જો. નહિ તો તમે તમારા ચારિત્ર્યથી બ્રષ્ટ થઇ જશો. અને નિર્મળતાનો ત્યાગ થઈ જશે.

દરેક સ્ત્રીએ પોતાના મનના આવેગોને દબાવવા જોઈએ અને પોતાના ચરિત્રનું નિરીક્ષણ કરતા રહી તેમાં કોઈ દોષ ભરાઇ જાય નહિ તેની સાવધાનતા રાખવી જોઈએ. આત્મસામર્થ્યથી તમારે તમારા મનને કબજે રાખવું અને તમારા ચરિત્રના ગુણ દોષ તરફ દ્રષ્ટિ રાખ્યાં કરવી. તમારે હંમેશાં ખરાબ સ્ત્રીઓની સોજત કરતાં કર રાખવો. નહિ તો દેખાદેખી તેવી દુશ્વરિત્ર સ્ત્રીઓના સંસર્ગથી તમારા ચરિત્રને કલંક લાગતાં વાર લાગશે નહિ. આમ કર્યા વગર ઉત્તમ ચારિત્ર્યશીલ થઇ શકાતું નથી. માટે દરેક સ્ત્રીએ ઉત્તમ સંસ્કારી થઇ પોતાના ગુણદોષ તરફ દ્રષ્ટિ રાખ્યાં કરવી.

સ્ત્રીઓએ પોતાના ચરિત્ર્યને ઉચ્ચ બનાવવા માટે સુશિક્ષણ મેળવવાની આવશ્યકતા છે. સુશિક્ષણ અને સુસંસર્ગથી અંતઃકરણ નિર્મળ અને ઉદાર બની કર્તવ્યશીલ થઈ પરિપક્વ થાય છે. ઉત્તમોત્તમ પુસ્તકો વાંચવાથી અને ઉત્તમ સ્ત્રીઓનાં દૃષ્ટાંતોનું ખારીકાઇથી અવલોકન કરવાથી મનમાં સત્કર્મ કરવાની ઇચ્છા પેદા થાય છે. આ પ્રકારના શિક્ષણથી ચરિત્ર નિર્મળ અને ઉન્નત બની શકે છે. માટે દરેક સ્ત્રીએ જોમ બને તેમ પોતાના ચારિત્ર્યને ઉચ્ચ બનાવવા માટે ઉત્તમ પુસ્તકો અને ઉચ્ચ ચારિત્ર્યશાલી સ્ત્રીઓનો સંસર્ગ રાખવો. અને કદી ભૂલે ચૂકે પણ દુશ્વરિત્રશીલ સ્ત્રીઓના સંસર્ગમાં આવવું નહિ. અને હંમેશાં આપણા ચરિત્ર્યનું અને ગુણદોષનું અવલોકન કરતા રહેવું જોઈએ. આપણામાં જો કોઇ દોષ પેસી ગયો હોય તો તેનો ત્યાગ કરવો અને જોમ બને તેમ નિર્દોષ, નિર્મળ અને પવિત્ર રહેતાં શીખવું જોઈએ. પવિત્રહૃદયા અને નિર્મળ ચારિત્ર્યવાળી

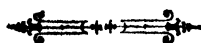
સ્ત્રીઓજ પોતાના પતિને તારી શકે છે અને પતિના પ્રેમને સંપાદન કરી શકે છે, માટે દરેક સ્ત્રીએ પોતાનું ચારિત્ર્ય સ્વચ્છ કાયળેવું નિર્મળ રાખવું જોઈએ. અને તેને કદી પણ ખરાબ સંસ્કારો અને દોષોથી ડાઘવાળું કરી દેવું જોઈએ નહિ.

ખહેતો ! હવે જો બધાની ઇચ્છા હોય તો એટલેથી બંધ કરીએ. કારણ કે આજે તો આટલું જ મનન કરશો તો બસ છે. જેમ બોરાક પણ થોડો હોય અને ચાવીને ખાધો હોય છે તો પચી શકે છે તેમ આજનો વિષય જરા કઠિન હોવાથી આટલેથી જ બંધ કરીએ તો ઠીક. કારણ કે વધુ સાંભળીએ અને તે પ્રમાણે મનન કરી આચારમાં ન ઉતારીએ તો તે મિથ્યા છે. માટે આટલું રાત્રે મનન કરજો અને તમારામાંથી જો કોઈનામાં કંઈ દોષ હોય તો તેનો ત્યાગ કરવા અને તમારાં ચારિત્ર્ય નિર્મળ બનાવવા પ્રયત્ન કરશો તો સાંભળેલું બધું મજરે આવશે.”

આ સાંભળી મેં કહ્યું:—“હા, શારદા ખહેન ! અમારી પણ એજ ઇચ્છા છે. આજે આપને પણ શ્રમ વધુ પડ્યો છે. માટે હવે બંધ કરો તો સાહે. રોજ આટ આટલું સાંભળીશું તો તે કાંઈ ઓછું નથી. આટલું જ જો આચારમાં ઉતરે તો પછી અમારામાં કાંઈ ખામી રહે નહિ,”

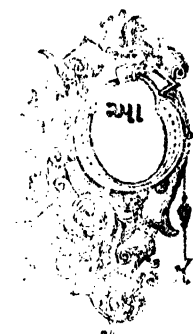
ગિરીજા—“વાહ ! ખહેન ! આજે તો અમારો જન્મરો પણ સફળ થયો. આ બધી વાત તો અમે જાણતાં પણ નહોતાં. આતો બધી શાસ્ત્રની વાતો છે. આ બધું જો આપણે શીખીએ તો ઘેર એકે દિવસ લડવાડ ટંટા થાય નહિ. હું તો બા, રોજ આવીશ હોય વે જ ઉં ધું.”

આ પછી અમે સર્વ ઉડી પોતપોતાને ઘેર ગયાં. હું પણ મારે ઘેર ગઈ. રાત્રે આ બધી સાંભળેલી વાતનું હું મનન કરતી અને રાત્રે સુતા પછી મારા ખંડમાં મારા પતિને આ બધી વાત કહી સાંભળાવતી તે સાંભળી તે ધણા ખુશી થતા અને આ પ્રમાણે બે દરેક સ્ત્રીઓને આવી રીતે શિક્ષણની વાતો સાંભળાવવામાં આવે તે જરૂર આપણા સમાજની ઉન્નતિ થાય એમ કહેતા.

પ્રકરણ પાંચમું,

સતિત્વ એ સ્ત્રીનું અમુલ્ય રત્ન છે.

પ્રમાણે દરરોજ અમે શારદાની વાતો સાંભળવા માંડી. દિનપ્રતિદિન સ્ત્રીઓનું ટોળું વધતું ગયું આથી હવે પછી અમારો મહેલો કલોલ જેવો લાગવા માંડ્યો. જે જે સ્ત્રીઓ શારદાજીને ત્યાં આવતી તે સર્વ સુધરવા માંડી, તેમના ધરમાં કલેશ કંડાશ આછો થવા લાગ્યો. તેમણે પોતાના પતિ પાસે કાઠ પણ ચીજ મેળવવાની આગ્રહ કરવાની ટેવ છોડી દીધી. અહીં આવનારી સ્ત્રીઓ જેટલું સાંભળતો તેટલું આચારમાં ઉતારવા પ્રયત્ન કરતી, અને દેખાદેખી સ્વભાવ અને વર્તન સુધારવા લાગી. તે વારતો કે બે આપણામાં ભૂત આવશે કે ધરમાંની બોલ-ચાલ કાઠ સાંભળશે તો આપણી મસ્કરી કરશે. માટે હવે આપણા

ધરમાં લડાઈ ટંટો તો થવો જ ન જોઈએ. તે સર્વે પતિની આ-
જ્ઞામાં રહેવા લાગી. એ જોઈ તેમના પતિ પણ આશ્ચર્ય પામવા
લાગ્યા કે “આ સ્ત્રીનો સ્વભાવ આમ એકદમ શી રીતે બદલાઈ ગયો
હશે !” તે સ્ત્રીઓ હંમેશાં સવારમાં ચાર વાગે ઉઠતી અને પતિના
ઉઠતા પહેલાં જ ધરમાંથી પુંજો કચરો વાળી સ્વચ્છ કરી, દાતણ
પાણીથી પરવારી પાણી ઉનું મૂકી નહાતી. અને પતિ ઉઠે એટલે
તેમને દાતણ પાણી, નહાવાનું પાણી વિગેરે આપી તેમને શું જોઈએ,
તેની કાળજી રાખતી. છોકરાંવાળી સ્ત્રીઓ છોકરાંને નાનપણથી સારા
સંસ્કારો પાડવા માટે તેમને નહવરાવી ધોવરાવી સ્વચ્છ રાખી
સારી સારી વાતો સંભળાવતી, પોતે પ્રસન્ન રહેતી અને છોકરાં અને
પતિને પણ પ્રસન્ન રાખતી.

આમ અમારા મહેલ્લામાં શારદા જીને લીધે સુધારો થવા
લાગ્યો. એમ કરતાં કરતાં એ ચાર વર્ષ વીતી ગયાં. હું પણ મારે
પીએર જતી ત્યારે આડોશી પાડોશીની મારી સહીપણીઓને આ
વાત કહેતી. તેથી તે સ્ત્રીઓ પણ આ સાંભળી ચકિત થતી. મારી
રીતભાત અને વાણીવર્તન જોઈ સર્વ કોઈ તે પ્રમાણે વર્તવા યત્ન
કરતાં. આ વર્ષે મારા પતિએ બી, એ. ની પરીક્ષા પાસ કરી રેવન્યુ
ખાતામાં—મામલતદારની કચેરીમાં કારકુનની નોકરી લીધી.

મારી રીતભાતથી મારા પતિ હંમેશાં મારા ઉપર પ્રસન્ન
રહેતા. હું તેમનાથી સંતોષ માનતી અને તે મારાથી સંતોષ માનતા.
મેં શરૂઆતમાં જણાવ્યું તેમ મારા પતિની અવસ્થા ગરીબ હતી
એટલે અન્ય ધનવાન પુરુષોની માફક હું કપડાં લત્તાં અને ઘરેણાં
ગાંડાં કરતાં ગુણરૂપી આભૂષણોને વધુ પસંદ કરનારી હતી. જેથી
મને કોઈ પણ દિવસે સારાં કિંમતી સાડીઓ, પોલકાં કે જણસ

ભાવ પહેરવાનું મન થતું નહિ. વળી હાલ મારા પતિ શ્રેષ્ઠ્યુએટ થયા ખરા, પણ પગાર તો મહીને દિવસે પચીસ રૂપિયા જ મળતા. તેમાં અમારું મોંઝમોંઝ પુરું થતું. તો પછી તેમાં મોજશોખની વસ્તુઓ મેળવવાની તો શી વાત !

હવે તો શારદા બહેન તરફ સર્વ કોઈ માનની નજરે જોતાં હતાં. તેમની મધુર વાણી અમને ઘણી જ પ્રિય લાગતી હતી. અને જાણે આખો દિવસ તેમના સહવાસમાં રહીએ એવું મન થતું.

તેમને ત્યાં રોજ જૈરાં બેગાં થતાં હોવાથી એક બીજાના સહવાસથી આનંદ મળતો, તેમ દેખાદેખી સર્વે પોતપોતાની વર્તણૂક સુધારવા યત્ન કરતાં. ત્યાં કોઈ અજાણ્યું જૈરું આવતું તો તેને અતડું ન લાગે તેને માટે અમે સર્વ તેને હળી મળી જતાં. અને તેની સાથે રનેહ રાખતાં. તેથી અરસ્પરસ પ્રીતિ વધતી. અમે કોઈને એકે અક્ષર પણ કડવો કહેતાં નહિ, તેથી સર્વ કોઈના માન્યામાં અમારી વાત આવતી.

આજે પણ વખત થતાં અમે શારદા બહેનને ત્યાં ગયાં, તો ત્યાં અમારા પહેલાં જ ઘણાં જૈરાં આવી ગયાં હતાં.

મેં જમ વાતની શરૂઆત કરવા શારદા બહેનને કહ્યું—“બહેન ! હવે તો દિવસે દિવસે તમારા પ્રતાપથી અમારાં ભાગ્ય કરવા માંડ્યાં. આપણા મહેલામાં આનંદનું રાજ્ય ચાલી રહ્યું છે. આપના કૃપા-પ્રસાદથી અમારાં જીવન સુધરવા માંડ્યાં છે. હ્યો ત્યારે આજે પણ રોજની માફક કંઈ સંભળાવવા કૃપા કરશો.”

આજે અમારા મહેલાની જોડેના બીજા મહેલાનો સ્ત્રીઓ પણ આવેલી હતી. તેમાં એક સવિતા નામની સ્ત્રી પણ જણાતી હતી.

આ સવિતા તેના પતિને એટલો બધો ત્રાસ આપતી કે જે વાત સાંભળીને તેના પતિ ઉપર અમને પણ દયા ઉત્પન્ન થતી હતી. એમના ધરમાંથી કાંઈ દિવસ કંકાશ ઓલાતો નહિ. તેમની દેખા-દેખી છોકરાં પણ ચિડિયા સ્વભાવનાં અને રડકણાં બન્યાં હતાં. પતિ થાકી પાકીને જ્યારે ઘેર આવે ત્યારે આ સવિતા તેને કહેતી કે “આજે પણ મારે માટે સાડી ન લાવ્યા, તમને રોજ કહી કહીને જીભનો કુચો વળી ગયો, પણ એક સાડી ન લાવ્યા તે નજ લાવ્યા. આજે તો હું તમારા કપાળમાં ડામ જ દેવાની છું. રોજ ઘડી ઘડીને ઠોકાએ અને તમારાં લુંડાપણાં કરોએ પણ તમારા હીસાબમાં નહિ. હું તો કાલે મારે પીએર જઇશ, આ તમારાં છોકરાં ને આ તમારું ધર, ગરજ હોય તો ખાવા કરો ને ખાવ.” આવાં હલકાં વાક્યો સાંભળાવતી તેના ત્રાસથી તેના પતિનું હૃદય રોજ બળતું હતું; પણ શું કરે ! કાંઈ ઉપાય નહોતો તે બિચારો બધું સહન કરતો. જે કાંઈ સામો ઉત્તર આપે તો સવિતા સામી વધુ કંકાશ કરતી.

આ સવિતાને પણ આજે અહીં આવેલી જોઈ મને આશ્ચર્ય થયું. તેને જોઈ મેં કહ્યું—“કેમ સવિતા જાહેન, આવ્યાં છો ? બહુ સાંઝે થયું. તમને આવેલાં જોઈ અમને આનંદ થાય છે. કેમ છોકરાં ખુશીમાં છો ને ?”

સવિતા—“હારતો જાહેન તમને કેમ આનંદ ન થાય, આતો ગિરજા જાહેને એક વખતે મને વાત કરી હતી કે તમે શારદા જાહેનને ત્યાં કેમ આવતાં નથી, ત્યારે આજે નવરી હતી તેથી કહ્યું લાવ, જઈ આવું. આજો દિવસ ઘેર ખેસી રહીને શું કરવાનું હતું.”

મંછા—“વાહ જાહેન ! અમને પણ તમારા આવ્યાથી લાલ થશે. આમ રોજ આવતાં રહેજો. ભત્રા ઠીક છે. બે ધર્મન બોલ

સાંભળી પવિત્ર થવાનું છે. હ્યો ત્યારે શારદાબહેન હવે ચલાવો.”

શારદા—“હા બહેન, તમને બધાંને જોઈ મને બહુ આનંદ થાય છે. આપણે સમાજના એક મૂખ્ય અંગરૂપ છીએ. જ્યાં સુધી સ્ત્રીઓ સુધરતી નથી ત્યાં સુધી સમાજ સુધરવાનો આગ્રાહ રાખવી બ્યર્થ છે, માટે આપણે આપણી જાતને સુધારવા રોજ સાધવાની રાખવી જોઈએ. સ્ત્રીઓની શારીરિક શોભા તેના હૃદયની પવિત્રતાથી સો ઘણો વધી જાય છે. સ્ત્રીઓ ગમે તેવી રૂપવાન હોય તોપણ જો તેમનામાં હૃદયની પવિત્રતા હોતી નથી, તો તેઓ ઈશ્વર-વરણાની માફક બહારથી સુંદર હોવા છતાંપણુ અંદરથી કડવા ઝેર જેવી હોય છે. તેવી સ્ત્રીઓ લોકોના મનમાં અનેક પ્રકારનો વાળુ અને ભય ઉત્પન્ન કરનારી છે. હૃદયની આ પ્રકારની પવિત્રતા અભાવને લીધે સ્ત્રીઓની આવી શોચનીય દશા થાય છે. તે પવિત્રતાનું નામજ સતીત્વ છે. સતિત્વ એ સ્ત્રીઓનું જીવન અને સ્વર્ગીય રત્ન રૂપ છે. આ રત્ન જ સ્ત્રીઓને મેળવવા લાયક આ સંસારમાં અમૂલ્ય વસ્તુ છે.

સતિત્વ એ સ્ત્રીઓના ચિરપૂજ્ય પરમધન રૂપ છે. તેને મેળવવાથી જ અને તેના આરાધનથી જ સતી સ્ત્રીઓ આ સંસારમાં પ્રાતઃસ્મરણીય અને પૂજ્ય ગણાઈ શકે છે. જેવી રીતે ચંદ્રમાના ઉન્નવળ ચંદ્રથી પૃથ્વી પ્રકાશિત અને શીતલ થઈ શકે છે તેવી જ રીતે સતી સ્ત્રીઓના હૃદયના સૌન્દર્યથી સમસ્ત સંસાર પ્રકાશમાન અને ઉન્નવલ બની શકે છે. પતિવ્રતા સ્ત્રી જ ઘરની પૂર્ણવિકાસી બને છે. શાસ્ત્રોમાં લખ્યું છે કે;—“સતીત્વના સમાન બીજું કોઈ રત્ન નથી અને સતીના જેવી બીજી કોઈ દેવી નથી.” તમારે જો આ જન્મારામાં જ દેવીતુલ્ય પૂજનિય બનવું હોય તો તમારા સતીત્વને

ગેળવવા કાળજી રાખશો. જે સ્થળમાં મધુર વચનો બોલનારી પતિવ્રતા સ્ત્રી અને પતિની સેવા કરવામાં જ પ્રસન્નતા માણનારી સતી સ્ત્રીઓ નિવાસ કરે છે તે સ્થળ નંદનવનના જેવું સુખ શાંતિના ક્ષવન તુલ્ય બની જાય છે. પતિભક્તા પ્રાણુતોષિની સતીના પવિત્ર મુખ મંડલને જોઈને સ્વામીના સમસ્ત રોગ શોક દૂર થઈ જાય છે. તેનાં મધુર સાન્ત્વનનાં-વાક્યોથી પતિનું દુઃખ સંતપ્ત મટી હૃદય શીતલ થઈ જાય છે. દરિદ્રની ઝુંપડીમાં રહીને પણ સતી સ્ત્રી પોતાના પતિને સ્વર્ગના આનંદનો અનુભવ કરાવી શકે છે. આ વિશ્વમાં એવું કોઈ કાર્ય નથી કે જે સતી સ્ત્રી પોતાના પતિને માટે ન કરી શકે. તે પોતાના પતિને પર્વતના શિખરની માફક ઉચ્ચ, અટલ અને અચલ આને છે. સ્વામી સતીના સહવાસથી જેવા નિર્મળ, અને મધુર સુખનો ઉપભોગ કરી શકે છે તેની આ સંસારમાં તુલના થઈ શકતી નથી.

સતી સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને પોતાના પ્રાણુથી પણ વધુ પ્રિય અને સ્વર્ગથી પણ અધિક સુખપ્રદ સમજે છે. જે સ્ત્રીઓ પોતાના પતિ ઉપર દ્રેષ કરે છે તેવી સ્ત્રીઓનાં મોં જોવાની પણ સતી સ્ત્રીઓ ઇચ્છા રાખતી નથી. પતિના ચરણોની સેવાથી સતી સ્ત્રીઓ જેવા દુર્લભ સુખનો ઉપભોગ કરી શકે છે તેવું સુખ બીજી સ્ત્રીઓને મળી શકતું નથી. સતી સ્ત્રીઓ પતિના હિતકર કાર્યોમાં પોતાના પ્રાણુ પણ આપવાને તૈયાર રહે છે. તેનું મન પતિના ચરણોમાં અને નેત્ર પતિના મુખકમળની શોભાનું નિરીક્ષણ જ કરવામાં લાગેલું રહે છે. સાંધ્વી સ્ત્રીઓ પતિની પ્રસન્નતા જોઈને જેવી રીતે સુખી અને સંતુષ્ટ થઈ શકે છે તેવી જ રીતે પતિના મલિન મુખને જોઈને તેના દુઃખનું ઠેકાણું રહેતું નથી.

ખહેનો, જે સતીત્વના બળથી તમે આ સંસારમાં માનવીદેવી કહેવાવ છો અને જેને લીધે તમને પૂજ્ય અને આદરની દ્રષ્ટિથી જોવામાં આવે છે તે અમૂલ્ય સતીત્વનું અપમાન ન થવા દેવું જોઈએ. સતી સ્ત્રીઓને બળતા અગ્નિમાં પડી મરવાને માટે કાંઈ પણ ભય કે સંકાય થતો નથી; પરંતુ સતીત્વના પવિત્ર અને ઉચ્ચ સિંહાસનથી એક તસુ પણ નીચે ઉતરતાં તેમનું હૃદય કંપી ઉઠે છે.”

આ સાંભળી મેં કહ્યું—“શારદા ખહેન, એ સતીનો ધર્મ આ પ્રપંચબળવાળા અને મોહમયસંસારમાં શી રીતે પવિત્ર રહી શકતો હશે ?

શારદા—જુવો ખહેન, સ્ત્રીઓએ પોતાના સતીત્વ ધર્મથી ન ચસવાને માટે અને તેને પવિત્ર રાખવાને માટે, ખરાબ વિચાર અને અયોગ્ય ઇચ્છાઓને મનમાં સ્થાન આપવું ન જોઈએ. કારણ કે, ખરાબ ભાવનાઓને જરા પણ હૃદયમાં સ્થાન આપતાં સતીત્વમાં કલંક લાગે છે, સતીત્વ એવી પવિત્ર વસ્તુ છે કે તેમાં એક જરા પણ દોષ લાગે છે, તો તેને કલંકિત થતાં વાર લાગતી નથી. દરેક રીતે પોતાના પતિને સંતુષ્ટ રાખવો એ સતીત્વનું મુખ્ય લક્ષણ છે. પતિની સાથે જરા પણ અપ્રસન્નતા કે ખરાબ વર્તણૂંક ચલાવી અણબનાવ રાખવો એ સતીત્વને નષ્ટ કરનાર છે. પતિની ગેર હાજરીમાં સ્ત્રીએ કોઈપણ પ્રકારના આમોદપ્રમોદમાં કે ગમ્મતના આનંદ ઉત્સવમાં સામેલ થવું એ અનુચિત છે કેમકે એ અધર્મરૂપ છે. પતિનો તમારી પાસેથી જે મેળવવાનો અધિકાર છે તે જો તમે બીજા કોઈને આપો છો તો તેથી તમે વ્યભિચારિણી કહેવાવ છો અને નિંદા તથા તિરસ્કારને પાત્ર થાવ છો.

પતિ પતિને એક બીજાની પાસેથી ધર્મપૂર્વક જે મેળવવાનો અધિકાર છે તેને અધર્મથી કાઢી બીજાને આપવા પ્રયત્ન કરવો એ વ્યભિચાર છે.

મનુભગવાંન કહે છે કે:—“પતિથી છુપાવીને કાંઈ ચીજ કાંઈ પરપુરુષને આપવી, યા કાંઈ ખેલતમાસા નીમીત્તે પરપુરુષના અંગનો સ્પર્શ કરવો કે એકાન્તમાં ઘણીવાર સુધી એક આસને અન્ય પુરુષની સાથે બેસી સંભાષણ કરવું એ પણ વ્યભિચાર છે.” કેટલીક સ્ત્રીઓને એવી ખરાબ ટેવ હોય છે કે બે પુરુષો એક બીજાની સામે પાસે પાસે બેઠા હોય છે તેમની વચ્ચેમાં થઈને જતાં આવતાં તે જરા પણ સંકોચ પામતી નથી, એ ઘણી જ ખરાબ ટેવ છે. એ પણ સતીત્વને ધક્કો પહોંચાડનાર છે. પરપુરુષને કદીપણ તમારા પતિ કરતાં શ્રેષ્ઠ સમજશો નહિ. બીજાનાં સુખ, સૌભાગ્ય અને સૌંદર્ય જોઈને તમારા પતિને તેના કરતાં હલકો કે તુચ્છ માનવો એ ઘણું અનુચિત છે. આવી સ્ત્રીઓ ભલેને વ્યભિચારિણી ન હોય તોપણ તેને સતી કહી શકાતી નથી.

જે સ્ત્રીઓ પોતાના પતિના ચરિત્રના દોષથી કે ખરાબ આચરણથી, દુઃખ કે આપત્તિને ભોગવવાથી એમ કહે છે કે “મુવો આ ઘણી, આની સાથે મારાં ક્યાં પાનાં પડ્યાં, આથી તો વિધવા થઈ હોત તો સાંઈ કે આટલું દુઃખ તો ન પડત.” આવી સ્ત્રીઓ કદાપિ પણ સતી થઈ શકતી નથી. દરેક સ્ત્રીએ જે પોતાનામાં આ દોષો હોય તો તેનો તરત ત્યાગ કરવો જોઈએ. અનુચિત આમોદ પ્રિયતા, મોજમઝા કે વિલાસવાસનાને કદી પણ તમારા હૃદયમાં સ્થાન આપશો નહિ, જે સુખની અભિલાષથી આપણો ધર્મ નષ્ટ થવાનો સંભવ હોય તેવા સુખને કાંઈ પણ સતી સ્ત્રી ઇચ્છતી નથી. કારણ

કે એવા સુખની અભિલાષાઓ અને ખરાબ ભાવનાઓ જ મનુષ્યને કુમાર્ગગામી બનાવી દારુણ દુઃખને આપ્યાં કરે છે,

ધણી સ્ત્રીઓ અનેક દુરાચારી અને પાપિષ્ઠ લોકોની ઠગાઈથી ભોળવાઈને પતીત થઈ જાય છે. આવા નરાધમોથી દરેક યુવતિએ સાવધાન રહેવું જોઈએ અને તેવા માણસોનાં મુખ પણ કદી જોવાં ન જોઈએ. કારણ કે આવા દુષ્ટ પુરુષો જ ધણીવાર સારી સ્ત્રીઓનાં પણ સર્વનાશના કારણ રૂપ બને છે.

આવા નરપિશાચોનાં હૃદય જ સાક્ષાત નરક કુંડ જેવાં છે, એમ સમજજો. એવા પુરુષો ગમે તો તમારી નાતના હોય, સગા હોય, કે ગમે તો રસ્તાના જનાર હોય તોય તમારે તો તેમનાથી નિર્દય, ચોર હુંટારાઓની માફક હંમેશાં ડરતાં રહેવું જોઈએ. આ પ્રકારની ધણી દુષ્ટ સ્વભાવની કુલ્હા સ્ત્રીઓ પણ હોય છે. તે ધણીવાર સારા કુટુંબની ભોળી વહુ દીકરીઓના સંસર્ગમાં આવી તેમનો સર્વનાશ કરાવી દે છે. તે ધણીવાર તો ઉપરથી જોતાં ધણીજ ચતુર અને સારી જણાતી હોય છે; પરંતુ તેની સ્ત્રીઓ ધણીવાર સોનાના ઘડામાં વિષ ભર્યા જેવી દુષ્ટા હોય છે. તેમનાં કામ કાળાં અને હૃદય ભયંકર હોય છે. ઉત્તમ કુળની વહુદીકરીઓએ તો આવા દુષ્ટ સ્વભાવની સ્ત્રીઓની સાથે કદી વાતચિત પણ ન કરવી જોઈએ. નહીંતો દુષ્ટાઓની અપવિત્રતાથી કોઈવાર તમારાં મનપણ મલીન થઈ જાય છે. અને તેમ થતાં તમારા હૃદયમાં પાપરૂપી પિશાચનો પ્રવેશ થઈ જવાનો ભય રહે છે; આવી સ્ત્રીઓ ધણી લલોપતુ, ફેરાશંટા કરનારી અને મહેનત હોવાથી ભોળી સ્ત્રીઓને ભોળવી દે છે.

સાખી સ્ત્રીઓએ તો અસતિ અને દુરાચરણી સ્ત્રીઓનો વિષની માફક ત્યાગ કરી દેવો જોઈએ અને તેમને તિરસ્કારની દ્રષ્ટિથી જોવી

જોઈએ. તેમણે પાપ તેમજ પાપી મનુષ્યોના સંસર્ગમાં આવતાં ડરવું જોઈએ. જેમ ગમે તેવું સ્વચ્છ અને નિર્મળ જળ હોય છે; તોપણ તેમાં રહેજ ગંદા કે કાદવવાળા જળનો સ્પર્શ થતાં તમામ નિર્મળ જળ ગંદુ અને દુર્ગંધિમય થઈ જાય છે, તેમ ગમે તેવી પવિત્ર હૃદયની સ્ત્રી પણ દુરાચરણવાળી કુલ્તા સ્ત્રીઓના સંસર્ગમાં આવતાં અપવિત્ર થઈ શકે છે. માટે હંમેશાં દરેક સ્ત્રીઓએ કાંઈપણ તેવી સ્ત્રીના સંસર્ગમાં આવતાં વિચાર કરવો જોઈએ.

વળી જુદો, ખરાબ વિચારથી ભરેલાં પુસ્તકો વાંચતાં પણ વિચાર કરજો. આજકાલ નવલકથાનો પવન પુકાયો છે અને તેમાં અનેક કુલ્તા સ્ત્રીઓનાં ચરિત્રો વાંચનારને પણ અવળે રસ્તે દોરી જાય તેવાં હોય છે. શુગારરસ પ્રધાનવાળાં પુસ્તકો જે સ્ત્રી પુરુષોને ધણીવાર આડે રસ્તે દોરી જાય છે તેવાં પુસ્તકો અને વ્યભિચારમય નવલકથાઓ વાંચતાં વિચાર કરજો. જે વાત બે માણસમાં આપણે બોલતાં શરમાઈએ તેવી વાતો જેમાં લખેલી હોય તેવાં પુસ્તકોને કચરાપટ્ટીમાં ફેંકી દેવા જેવાં છે. તમારે કાંઈપણ દિવસે આવાં પુસ્તકો વાંચવાં નહિ અને ઘરમાં રાખવાં નહિ. તમારે તો ધર્મ અને નીતિનાં અને જે વાંચ્યાથી આપણામાં નવીન ઉત્સાહ, નવીન બલ અને આપણા પતિવ્રતપણાને કે સતીત્વપણાને મજબૂતી મળતી હોય, જે વાંચ્યાથી આપણા આચાર અને વિચાર સુધરી શકે તેમ હોય તેવાં પુસ્તકો વાંચવાં.

જેમ ખરાબ અને દુરાચરણનાં વૃતાંતોથી ભરેલાં પુસ્તકો ન વાંચવાં જોઈએ, તેમ મેઢિથી મલીન અને દુરાચારમય વાણી પણ ન બોલવી જોઈએ. કાંઈપણ ખરાબ વિષયની વાતચિત પણ ન કરવી જોઈએ. તમે ચાર જણ ભેગાં થાવો તો વખતે અન્ય નિંદનીય વાતો

ન કરતાં હસવાની, આનંદની અને પવિત્રતાની વાતો કરજો. જે બોલતાં શરમ આવે, જે બોલતાં કાંઈ સાંભળશે તો શું કહેશે, એવી શંકા થાય તેવી વાણી બોલવી નહિ.

અતિશય સુખ ભોગવવાની આસક્તિ રાખવી એ સ્ત્રીઓના ઉદ્ધવમાં વિષનું કામ કરે છે. ઇન્દ્રિયસંયમ કરવો, અર્થાત ઇન્દ્રિયોને પોતાના વશમાં રાખવી એ આપણા ધર્મરક્ષણનો મુખ્ય ઉપાય છે. જે સ્ત્રીની ઇન્દ્રિયો વશમાં હોતી નથી, તેનું અધઃપતન થતાં વાર લાગતી નથી. ઇન્દ્રિયોની ચંચળતા જ મનુષ્યોને પશુ બનાવી શકે છે. તમારી વર્તણૂક ઉપર તીક્ષ્ણ દ્રષ્ટિ રાખવી જોઈએ કે જેથી તેમાં કાંઈપણ રીતે દોષનો સંચાર થઈ શકે નહિ.

દરેક સ્ત્રીએ પરમેશ્વર ઉપર અટલ ભક્તિ રાખવી જોઈએ અને પોતાના તથા પતિના ચરિત્રની મંગલ કામનાને માટે ભક્તિ ભાવથી ઇશ્વરની આરાધના કરતા રહેવું જોઈએ. તમારે તમારા દોષ કે અવગુણોને પતિથી છુપાવવાને માટે કદી પણ યત્ન ન કરવો જોઈએ; પણ તે દોષો અને અવગુણોનો ત્યાગ કરવા માટે પતિની પાસેથી ઉપાય જાણી લેવા અને પછી યત્ન કરી તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

સ્ત્રીએ કાંઈપણ વાત, દોષ, કે ભૂલ થઈ હોય તો તે પતિથી છાની રાખવી ન જોઈએ. તે વાત પતિને કહેવામાં શરમ રાખવી નહિ પણ હવે તેવી ભૂલ ન થાય તે માટે સાવધાનતા રાખવા યત્ન કરવો જોઈએ.

સતી સ્ત્રીઓનાં પરાક્રમ અપાર અને સતીત્વનો મહિમા અપૂર્વ હોય છે તેમની દૃષ્ટિમાં અમૃત અને અગ્નિ બંને રહે છે. તમે સર્વેએ સતિ દમયંતિનું ચરિત્ર સાંભળ્યું હશે. જ્યારે નગરાગ્નની સાથે

તે વનમાં ગધ્ધ અને જંગલમાં નળ તેને રખડતી એકલી મૂકી ચાલ્યો ગયો, ત્યારે દમયંતી એકલી પડી, તે પછી નિર્જન વનમાં નળને શોધતી એકલી આમતેમ રખડતી હતી, તેવામાં ત્યાં અજબરે તેને ગળવા માંડી, તે અજગરને એક શિકારીએ મારી નાખી દમયંતીને ઉગારી તો ખરી, પણ તેનાં રૂપયૌવનને જોઇ તે પાપી શિકારીનું મન લોભાયું અને આવા નિર્જન અરણ્યમાં આવી રૂપવાન સ્ત્રીને જોઇ તેને મેળવવા તે તેની સામે આવ્યો. જેથી તેણે તે શિકારીને ઘણો સમજાવ્યો અને કહ્યું કે:-ભાઇ, મારા જેવી એકલી અરણ્યમાં રખડતી સતિ સ્ત્રીને તારે મદદ કરવી જોઇએ, તેને બદલે તું મને કષ્ટ કરવા ઇચ્છે છે, પણ તેથી તું નાશ પામીશ. માટે મને મારે રસ્તે જવા દે. આમ છતાં જ્યારે તે શિકારીએ ન માન્યું ત્યારે તે દમયંતી જેવી સતી સ્ત્રીની અગ્નિમય દૃષ્ટિથી બળ્ળ થઇ ગયો. આવી રીતે જ સ્ત્રીઓ પતિવ્રતને પાળનારી હોય છે તેના સામર્થ્યની સીમા હોતી નથી. આવી સ્ત્રીઓની દૃષ્ટિ પવિત્ર હોય છે.

સાવિત્રી નામની સતીએ પોતાના સતીત્વના તેજોમય પ્રભાવથી પોતાના મૃત્યુ પામેલા પતિ સત્યવાનને પણ જીવાડ્યો હતો. તેનું દૃષ્ટાંત પણ તમારા વાંચવામાં આવ્યું હશે. સતીત્વનો આવો અદ્ભુત મદિમા છે. જીવો બહેનો, તમારે પણ દમયંતિ અને સાવિત્રી જેવાં થવું હોય તો તમારા સતીત્વનું સંરક્ષણ કરજો અને પતિ સેવામાં મગ્ન રહી પતિવ્રતપણાને પ્રાણુથી પણ અધિક ગણજો. સતી સ્ત્રીઓનો એવો અપૂર્વ પ્રભાવ છે ! કે જે સેંકડો મુખે વર્ણન કરવા છતાં પણ સતીના અને સતીત્વના ગુણોનું વર્ણન થઇ શકતું નથી. સતી સ્ત્રીઓ કેવી રીતે પોતાના ઉપર આવી પડતી ધોર વિપત્તિઓ અને લાલચોમાંથી પોતાની પવિત્રતાનું રક્ષણ કરી શકે છે એ વાત

સીતાના દૃષ્ટાંતથી સારી રીતે જાણી શકાય છે. સતી સીતાએ પરમ પરાક્રમી રાવણના વશમાં પડ્યા છતાં પણ પોતાના સતીત્વરૂપ ધનનું પૂર્ણપણે રક્ષણ કર્યું હતું. રાવણે હજાર પ્રકારે સમજાવવા છતાં, ભય બતાવવા છતાં, વિનય, તિરસ્કાર અને ક્રોધ કરવા છતાં પણ તે જરા પણ વિચલિત થયાં નહોતાં. અને તેમણે રાવણના અતુલ અશ્વર્ય, પ્રમળપરાક્રમ અને દેવાને પણ વશ કરવાની શક્તિને એક તુલ્યસમાન તુલ્ય માની. તે સમજતાં હતાં કે પતિ એક જ હોઈ શકે છે. અન્ય પુરુષની સાથે વાત કરવી તે પતિવ્રત ધર્મથી બ્રષ્ટ કરનાર છે. તે સમજતાં કે સતીત્વ એજ સ્ત્રીઓનું જીવન અને તેમની સદગુણી સમ્પત્તિ છે. સતીત્વ ધર્મને ખોયા પછી જીવવા કરતાં મરવું ઉત્તમ છે. જે સ્ત્રીને સતીત્વ પ્રાણથી પણ પ્રિય, પૂજ્ય, આદરણીય અને અમૂલ્ય છે તે સતી, પાપી અને દુરાચારિયોના વશમાં રહેવા છતાં પણ પવિત્ર અને નિષ્કલંક રહી શકે છે. શુદ્ધ આચરણનું સેવન કરનારી સતી સ્ત્રીઓનાં મન ઘણાં જ સૌમ્ય અને સ્થિર હોય છે. તેનું હૃદય સમુદ્રના સમાન ગંભીર, આકાશની માફક અનન્ત, કુલની સમાન ક્રામળ તથા સતીત્વનું રક્ષણ કરવાને માટે વજ્રથી પણ વધુ કઠિન છે. તેના સાહસની હદ હોતી નથી. ધર્મ અને વિપત્તિગ્રસ્ત પતિનું રક્ષણ કરવાને માટે તેનું સાહસ બહુ જ દૃઢ અને પ્રશંસનીય હોય છે. સત્સાહસના પ્રભાવથી સીતા અને દ્રૌપદી પોતપોતાના પતિને ચતુર મંત્રિની માફક ઉત્તમ સલાહ આપ્યાં કરતાં હતાં.

જેવી રીતે સતી સ્ત્રીઓ પોતાની પવિત્રતાને નિષ્કલંક રાખીને પરા સુખ અને ધનધરના આશીર્વાદને મેળવે છે. તેમ સર્વ લોકોની પ્રીતિભાજન બનીને તે પતિ સેવાથી આલોકમાં અક્ષય સુખની અધિકારિણી થાય છે, તેવી જ રીતે કુદટા સ્ત્રીઓ જ્યાં ત્યાં તિરસ્કારને

પામે છે અને દારુણુ આપત્તિ ભોગવીને જીવતાં જ મરવા સમાન થઈ રહે છે. લોકો તેના પ્રતિ અરુચી રાખે છે. અને એવી રીતે તેનો ન્યાં ત્યાં ધિક્કાર થતો જોઈ તે અધીર થવાથી સંસાર તેને અંધ-કારમય જણાય છે.

આપણાં પુરાણોમાં જણાવ્યું છે કે દુરાચારિણી સ્ત્રીઓ નર-કના ભયંકર અગ્નિમાં પડીને અત્યંત કષ્ટ ભોગવે છે. સતી સ્ત્રી સ્વર્ગની દેવી સમાન ઉચ્ચ, પવિત્ર અને પૂજનીય હોય છે. અને કુલ્દા સ્ત્રીઓ નરકના કીડા કરતાં પણ તુચ્છ, અપવિત્ર, વ્યભિચારિણી અને સંસારમાં કંટકસ્વરૂપ છે. આવી સ્ત્રીઓથી સમાજને જે હાનિ થાય છે તે ઘણી જ ભયંકર હોય છે.

સંસારમાં સતીની તુલના ખીજા કશાથી થઈ શકે તેમ નથી. તેનો મહિમા અનંતકાલ સુધી ગાય તોપણ ઓછો છે. સાધ્વી સ્ત્રીઓનાં સુખ, સન્માન અને શાંતિ અટલ હોય છે. કલંકિની સ્ત્રી હંમેશાં દુઃખ, અનાદાર અને અશાંતિ ભોગવ્યાં કરે છે. સતી સ્ત્રીઓ સેંકડો થીંગડાંવાળું જીર્ણવસ્ત્ર પહેરી પોતાના ભિખારી પતિની ઘાસની ઝુંપડીમાં રહીને પણ પવિત્ર સુખનો ઉપભોગ કરે છે. જ્યારે દુરાચારિણી સ્ત્રીઓ મનોહર ઉંચા મહેલોમાં રહી, સુવર્ણનાં રતનજડિત આભૂષણો પહેરી સર્વ તરેહના રાજસી સુખ હોવા છતાં પણ પતિસેવા તુલ્ય ખરા સુખના આનંદનું મોં જોઈ શકતી નથી.

સતી સ્ત્રીઓ દેવી સમાન પૂજનીય અને કુલ્દા સ્ત્રીઓ શીયાળ કે કુતરીની સમાન તિરસ્કાર કરવા લાયક છે. તેમના દુઃખ અને આપત્તિની હદ નથી. તે હસતાં હસતાં પતિને ભોળવી તેનું માથું પણ ઉડાવી દેવાને ચૂકતી નથી, આ સંસારમાં એવું કાઈ કૂકર્મ નથી કે જેને કુલ્દા સ્ત્રી ન કરી શકતી હોય. ચાલુક્ય કહે છે કે:—“જે ધ-

રમાં સાપ રહેતો હોય તે ઘરમાં રહેવું, તેમ જ દુષ્ટા સ્ત્રીના પતિ હોવું એ બંને સરખું છે. હજારો પ્રકારની સાવધાની રાખવા છતાં પણ કોઈ પણ એક દિવસે તેને જરૂર પ્રાણને ખોવો પડે છે.”

આ વિષે વધુ કહેવાની જરૂર નથી, માત્ર એટલું જ યાદ રાખજો કે પવિત્રતાનો ત્યાગ ન કરવો જોઈએ. દરેક સતી સ્ત્રીએ અત્યેક કામમાં પવિત્ર રહેવું એજ તેનો ઉચિત ધર્મ છે. પવિત્રતા રહિત સ્ત્રી અને પ્રાણુ રહિત શરીર એ બંને સરખું છે. માટે જોઈએ, તમારે પણ જો સુખનો અનુભવ કરવો હોય તો તમારી પવિત્રતાને જાળવી તમારા પતિવ્રતનું રક્ષણ કરજો. સ્ત્રી પોતે જ જો પોતાના સતીત્વનું રક્ષણ કરવાની ઇચ્છા રાખશે, તો જ તે તેનું રક્ષણ કરી શકશે. જે પોતાનું રક્ષણ કરવાનું ઇચ્છે છે તેજ સુરક્ષિત રહી શકે છે. નહિ તો સંસારનાં કોઈ પણ અન્ય મનુષ્યો તેનું રક્ષણ કરી શકતાં નથી.

મનુ ભગવાન કહે છે કે:-“ વિશ્વાસુ અને હિતેચ્છુ લોકોથી રક્ષાયલા ઘરમાં પણ સ્ત્રીઓ સુરક્ષિત રહી શકતી નથી. જે જાતે જ પોતાનું રક્ષણ કરી પવિત્રતાને જાળવવાની ઇચ્છા રાખે છે, તે જ સુરક્ષિત રહી શકે છે.” અને તેથી તમારે જાતે જ તમારું રક્ષણ કરવાને માટે હંમેશાં સાવધાન રહેવું જોઈએ. જે સ્ત્રીઓ પોતાનું રક્ષણ શી રીતે કરવું તે ન જાણતી હોય તેણે પોતાના પતિ પાસેથી તેનું શિક્ષણ મેળવવું જોઈએ. દરેક સ્ત્રીએ પોતે પોતાના હૃદયને પવિત્ર રાખી ચરિત્ર નિર્મળ બનાવી પોતાના સતિત્વનું રક્ષણ કરવું એ તેનો ધર્મ છે. તેણે પોતાના પતિને જ પોતાનું સર્વસ્વ સોંપી દેવું જોઈએ. અને જે કોઈ જરૂર હોય તે પતિ પાસેથી મેળવી પતિથી સંતુષ્ટ રહેવું અને તેમને સંતુષ્ટ રાખવા. કેમ કુમુદિની

ખૂદને હવે અટકાવીશું. આજે તો મેં આપણા સ્ત્રીઓના અમૂલ્ય રત્નને સાચવવાનો ઉપદેશ આપ્યો છે. હવે વળી કાલે ખીન્નું કંઈ કહીશું.”

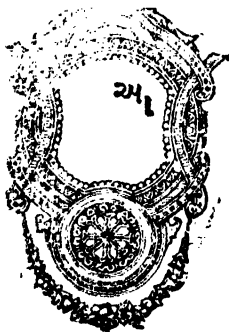
આ સંભળી મેં કહ્યું—હા ખૂદને! જો તમારી મરજી હોય તો ભલે બંધ કરો. રસના ઘુંટડા તો થોડા થોડા પીવાય તો પચે. આજનો ઉપદેશ તો અમૂલ્ય છે. જો ધનને સાચવવાથી સ્ત્રી દેવી બને છે તે ધનને સાચવવા દરેક સ્ત્રીએ લક્ષમાં રાખવું એ કાંઈ ઓછું છે? હ્યો હવે તારે ઉડીએ, કેમ રગ્ગ છે?

શારદા—“હા ખૂદને! આવજો. હું પણ જરા કામ છે તે આજે બહાર જવાની છું. આજની વાત દરેક ખૂદને બરાબર યાદ રાખશે એવી આશા છે અને જેમ બને તેમ દરેક સ્ત્રી પોતાના આવા સત્તિવરૂપ અમૂલ્ય રત્નને સાચવવા યત્ન કરશે એવી આશા છે.”

આ પછી અમે સર્વ ઉઠી પોત પોતાને ઘેર ગયાં.

પ્રકરણ છઠું.

સ્ત્રીએ પોતાના પતિની સાથે કેવી રીતે વર્તવું.

જે પણ અમે સર્વ પરવારી શારદા ખૂદનેને લાં ગયાં. અને લાં દરરોજના નિયમ પ્રમાણે શારદા ખૂદને ઉપદેશ શરૂ કર્યો.

મેં કહ્યું કે—“શારદા ખૂદને! પતિની સાથે અમારે કેવી રીતે વાતચિત કરવી અને તેમના મનને સંતોષ આપવો તે વિષે આજે

કંઈ કહો તો સારું.”

શારદા— હા જુલેન, આજે તેવા જ એ બોલ કહેવાનો મારો પણ વિચાર છે. જેની સાથે રાત દિવસ રહેવાનું છે અને જન્મારો માળવાનો છે તે પતિની સાથે શી રીતે રહેવું, શી રીતે વાતચિત કરવી અને તેના મનને સંતોષ આપવો તે દરેક સ્ત્રીએ જાણવાની ખાસ અગત્ય છે. સ્ત્રીનો પોતાના પતિની સાથે અનન્ત સંબંધ છે, જેની સાથે આવો દઢ સંબંધ છે, જેની કૃપા અને શ્રદ્ધા ઉપર જ સ્ત્રીના સમસ્ત જીવનના સમસ્ત સુખ સૌભાગ્યનો આધાર છે, તેની સાથે ઘણો જ વિચાર કરીને દિલબોલીને વાતચિત કરવી જોઈએ. ઘણી સ્ત્રીઓ પોતાના પતિની સાથે નિર્વજ્જ વાતો કરવામાં પ્રસન્નતા માને છે. એક એ જુડી ગમે તેવી આડી અવળી વાતો કરીને સ્વામીના મનને રંજન કરવાનું ઘણી સ્ત્રીઓ પસંદ કરે છે. પણ તે યોગ્ય નથી. સ્વામી અને સ્ત્રી એક હૃદયરૂપ છે. તેઓ એક બીજાને અત્યંત પ્રિય હોય છે. એમ માનીને સ્ત્રીએ તેની સાથે નિર્વજ્જ અને અશ્લીલ વાતો કરવી કે એવો જ અયોગ્ય વ્યવહાર રાખવો એ શું સ્ત્રીનું કર્તવ્ય છે? નહિ. એમ પતિની સાથે સરળપણે, નમ્રતા-પૂર્વક અને ધૈર્યથી સત્ય વાતચિત કરવી જોઈએ. મિથ્યા આડા અવળો અકવાદ કરવો એ પતિને અપ્રસન્ન કરવા જેવું છે. એવી કોઈ વાત ન કહેવી કે જેથી પતિના મનને કષ્ટ થાય કે તેવી વાતથી તેનો જીવ હિંચો થાય. જેમ પતિની સાથે અશિષ્ટ વાતચિત કરવી એ ખરાબ છે તેમ તેની સાથે અશિષ્ટ વ્યવહાર રાખવો કે નિર્વજ્જતા પ્રકટ કરવી એ પણ તેવું નિંદનીય છે.

કેટલીક સ્ત્રીઓ એવી હોય છે કે જે આખો દિવસ શુંદમૂંઢ બેસી રહે છે અને પતિની સાથે ઘણીજ થોડી વાતચિત કરે છે. દસ વાતો પૂછતાં મવામૂરીખતે એક એ વાતોનો ઉત્તર આપે છે.

આવી સ્ત્રીઓ ઉપર એટલે થોડા ખોલી સ્ત્રીઓ ઉપર અને આખો દિવસ મોં ચઢાવી બેસી રહેવાની ટેવવાલી સ્ત્રીઓ ઉપર તેના પતિનો અણગમો ઉત્પન્ન થાય છે; કારણ કે, સ્વભાવથી જ પુરુષ સ્ત્રીની પાસે મધુર વાર્તાશ્રાવ કરવાની ઇચ્છા રાખે છે, જ્યારે તેની તે ઇચ્છા આપણે પુરી કરતાં નથી ત્યારે તે તેને પુરી કરવા આમતેમ ભટક્યા કરે છે. જેથી દરેક સ્ત્રીએ હંમેશાં મીઠી, નમ્ર અને નિશ્કપટ વાર્તાશ્રાવથી સ્વામીના મનને પ્રસન્ન રાખવાની કોશીશ કરતા રહેવું જોઈએ. જ્યારે તે સંસારિક અનેક પ્રેક્ષકની ચિંતાઓથી બળ્યો બળ્યો શોકાગ્નિથી સંતપ્ત થઈને, વિષાદવાળા મુખે યા પોતાના જીવનના અધિકારના ઉંડા ખાડામાંથી ડૂબતો બચવા માટે નિરાશ થઈ તમારી પાસે આવે ત્યારે તે વખતે તમારે મધુર અને ધૈર્યવાળો વાતોથી તેના મનને શાંત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

સ્ત્રીએ જ્યાં સુધી બને ત્યાં સુધી પતિની મનોવેદનાને દુર કરવા માટે યત્ન કરવો એ તેનો પરમ ધર્મ છે. જે સ્ત્રીઓ પોતાના પતિની ઉપર ઉપલક સ્નેહ બતાવીને તેના મનને શાંત કરતી નથી અને તેની સાથે દીલખોલીને વાતચિત કરતી નથી, તે કદી પણ પતિ પ્રેમને મેળવી શકતી નથી. આવી સ્ત્રીનું પોકળ કાંઈએક દિવસે પકડાઈ જાય છે અને અંતે એક ખીજમાં વિષ્ણુવાદ ઉત્પન્ન થાય છે.

પતિને મોંઢે કહેવું કે હું તો તમારા ઉપર બહુ પ્રેમ રાખું છું. એ યોગ્ય નથી, પણ પોતાના વર્તનથી પોતાનો તેના પ્રતિનો પ્રેમ બતાવી આપવો જોઈએ. મોંઢે વાતો કરવી અને કદી બતાવવું કે હું તમને બ્રણા ચાહું છું એ કપટ તુલ્ય છે, બોલવું કંઈ અને ચાલવું કંઈ એ સ્ત્રીને અધમ દશાએ પહોંચાડનાર છે. માટે હંમેશાં દરેક સ્ત્રીએ પોતાના પતિને પોતાની વર્તણૂકથી અને પતિસેવાથી પોતાનો પ્રેમ બતાવી આપવો જોઈએ.

ધણી સ્ત્રીઓ પોતાના સ્વામીના કલ્યાણમાં ખીલકુલ રહેતી નથી તે પતિનું કહ્યું માનતી નથી. પતિ કહે આમ તો તે કહે આમ, એમ ઉલટું જ બોલનારી અને પતિ કહે તેથી વિરુદ્ધ માર્ગે ચાલનારી હોય છે. આવી સ્ત્રીઓ પણ પતિના પ્રેમને મેળવી શકતી નથી. દરેક સ્ત્રીએ તો પોતાનાં મન, વચન અને કર્મથી પતિને તાબે થઈ પતિના કલ્યાણમાં રહેવું એમાં જ તેનું ભૂષણ છે. ધણી સ્ત્રીઓ પોતાનો સ્વામી જે કહે તે પ્રમાણે જ વર્તનારી હોય છે. તે સ્ત્રીઓ પતિને વશ વર્તે છે અને પતિ જે કામ કરવાનું કહે તે તરત કરવા તૈયાર થાય છે; પતિ બોલે કામ કરવાનું, કહે તો તેમાં પણ પોતાની હાથે હા બેળવી દે છે. પતિ કહે કે “ચોરી કરવામાં કે જીદું બોલવામાં પાપ નથી” તો તે પણ તે કબૂલ કરે છે; પણ કોઈ પણ વિષયમાં પોતાની સલાહ આપવાનું કે પતિ અવળે માર્ગે જતો હોય તો તેને ધૈર્યથી સલાહ આપવાની હિંમત રાખતી નથી. આવી રીતે ‘હા એ હા’ કરવાથી બંને કદાચ પતિનું ચિત્ત પ્રસન્ન થઈ શકે છે, પરંતુ તેથી તેનું હિત થઈ શકતું નથી. માટે તેવે વખતે હિંમત રાખી પતિને સારે રસ્તે વાળવા ઉત્તમ માર્ગે બતાવવો જોઈએ.

પતિને અનેક કામમાં પોતાની પતિની સલાહ લેવાની જરૂર પડે છે તો તેવે વખતે સ્ત્રીએ તેને ઉત્તમ અને ખરી સલાહ આપવાને બદલે હામાં હા બેળવી દેવી એ અનિષ્ટકર્તા છે. પતિ કોઈ પણ વાતને માટે આપણી સલાહ પૂછે તો તે વખતે ખરા પોતાનો વિચાર કર્યા વગર તેની ‘હા એ હા’માં આપણો મત બેળવી દેવો નહિ. આવી બાબતોમાં વગર વિચાર્યે અને વગર સમજે હા એ હા કરવી એ મૂર્ખતા અને અવિચારનું કામ છે. પતિ કદાચ તમારી કોઈ ખરાબ કામ કરવા માટે સલાહ પૂછે, તો તે વખતે તમારાથી

ન્યાં સુધી બની શકે ત્યાં સુધી નિર્ભય થઈને, હિંમત રાખી તેના મનને કબજે કરી, પછી તેમાં તમને જણાતા દોષો સાફ સાફ બતાવી આપવા. આવા કામમાં જો તમે હા એ હા ભેગવી દો અને ખરી સલાહ ન આપો, તેમ તેને ખરાબ કામ કરતાં ન અટકાવો, તો તમે જાતે જ તમારા હાથે તમારા પતિને એક મહા અંધકારમય અનિતિના ખાડામાં ધકેલી તેનું સર્વનાશ કરો છો. માટે આ વખતે દરેક સ્ત્રીએ હિંમત રાખી પોતાના પતિને ખરી સલાહ આપી તેને અવળે માર્ગે જતો રોકવો જોઈએ.

અનેક સ્વાર્થી દુષ્ટ સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને પોતાની સાસુ, નણુંદ, દીયેર, કે એવાં બીજાં સગાંને માટે જુકું ભરવી તેના પ્રતિ અપ્રીત કરાવે છે. અને ઘણીવાર તેમને માટે પોતાના પતિને એવું ભરાવી દે છે કે જે પતિ સાચું જ માને છે. અને ઘરમાં રાત દિવસ કલેશ કરાવે છે. આ પ્રમાણે પતિને જુકું ભરવો કંકાશ કરાવવો અને એક બીજાનાં દીન ઉંચાં કરાવવાં એ પણ નીચ કામ છે. માટે દરેક સ્ત્રીએ આ કાર્યથી પણ બચવું જોઈએ.

જહેનો ! તમારે આવા નિંદનિય કાર્યથી બચવું જોઈએ અને સર્વ કાંઈની સાથે હળીમળીને સંપથી રહેવું. અને કાંઈ દિવસ પોતાની સાસુ, નણુંદ કે દીયેર, જેક વિરુદ્ધ પોતાના પતિના કાન બંભેરવા નહિ અને ઘરમાં એક બીજાનાં મન ઉંચાં કરાવી કંકાશ ઝડોરી લેવો નહિ.

સ્ત્રીનું કર્તવ્ય છે કે તેણે પોતાના પતિને ઉત્તમ સલાહ આપી તેને પોતાનાં કુટુંબીયો સાથે સલાહ સંપથી રહેવામાટે સલાહ આપવી. અને પોતાના પ્રેમાળ સ્વઆચ્છી પોતાના ઉપર દરેકની પ્રીતિ થાય તેવું વર્તન રાખવું જોઈએ. પોતાના પતિની સાથે હંમેશાં તેનું મન

પ્રસન્ન થાય. તેવી રીતે ધીરજ અને શાન્તિથી વાતચીત કરવી અને હંમેશાં પતિને જોઈ પ્રસન્નતા દર્શાવી વાતચીત કરવી. કોઈપણ દિવસે પતિની સાથે ચઢેલું મોં રાખવું નહિ અને રીસાવું નહિ. પતિ બહારથી આવે તો તેને કોઈપણ એવી વાત ન કરવી કે તેને ઉકળાટ થાય પણ બહારથી ગમે તેવો બળ્યોઝળ્યો કે કામથી કંટાળી કે થાકી ઘેર આવે ત્યારે તમારી મધુર અને હાસ્યમય વાણીથી તેનો થાક અને કંટાળો મટી જવો જોઈએ અને તેની સાથે તેમના મનમાં શાંતિ અને આનંદ ઉદભવવો જોઈએ. તેને એમ થવું જોઈએ કે ક્યારે ઘેર જઈ પતિનું હાસ્યવદન જોઈ મારાં નેત્રોને શિતળ કરે.

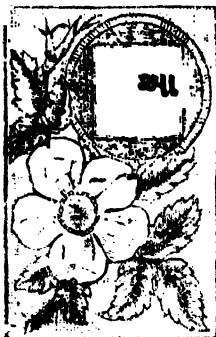
આ પ્રમાણે તમારે આખો દિવસ તમારા પતિની સાથે હસ-મુખા સ્વભાવથી વાતચીત કરવી જોઈએ. અને તમને જોઈને તે પ્રસન્ન થાય અથવા તમારી વાત સાંભળી તેનો ઉત્સાહ વધે કે આનંદ થાય તેવી રીતે તમારે તેમની સાથે વાતચીત કરતાં રીખવું જોઈએ. જ્યો ત્યારે હવે બંધ કરું છું. રોજ થોડું થોડું સારું, આટલું મનન કરશો તોજ ઘણું છે.”

આ સાંભળી સર્વેએ પણ તેવો જ વિચાર દર્શાવ્યો તેથી શારદા બહેને પોતાની આ વાતને બંધ કરી. અને અમે સર્વે અમારે ઘેર ગયાં.

પ્રકરણ ૭ મું.

શ્રીઓનું શરમાળપણું અને લલ્લજીવીલ સ્વભાવ.

જે કામકાજથી પરવારી અમે સર્વે શારદાજીને ને ત્યાં બહેલાં ગયાં, ત્યાં ગયાં તો શારદાજીને પણ પોતાના કામકાજથી પરવારી બહેલાં તૈયાર થઈને બેઠાં હતાં. અમને આવેલાં જોઈ તેમણે કહ્યું:—

શારદા—“ જીવો જીને, કાલે મેં તમને આપણા સતિત્વ ધર્મ સંબંધે બે બોલ સંભળાવ્યા હતા તે સર્વ તમારા ખ્યાલમાં હશે જ. આજે શ્રીઓએ પોતાનાં લલ્લજી અને શીલને શી રીતે સાચવવું તેનું અને તેના મહત્ત્વનું વર્ણન કરે છે.

શીલધર્મને ધરોળર પાળવાથી શ્રીઓની સુંદરતા વધે છે અને મન પ્રસુદ્ધિત રહે છે. શ્રીઓને માટે શીલ અને લલ્લજી એ બે ગુણ તેના હૃદયના એક કિમતી અને સુંદર ભૂષણરૂપ છે. જે શ્રીઓમાં શરમ કે લલ્લજી હોતી નથી તે શ્રીઓ ગમે તેટલી સુંદર હોવા છતાં પણ કુરૂપ છે એમ સમજવું જોઈએ. લાજશરમ વગરની શ્રી નિર્લલ્લજી અને કુલ્હા માનવી. તેને જોવાથી તેમજ તેનો સંસર્ગ રાખવાથી પણ ભય ઉત્પન્ન થાય છે. ધરોળર લાજ અને શરમ રાખવી તે તેમજ પોતાના શીલધર્મનું પાલન કરવું એ ગુણ એવા છે કે જેના વગર શ્રીઓના સધળા ગુણો પણ ફીકા પડી જાય છે. જે શ્રીઓ

પોતાના શીલને પ્રાણ કરતાં પણ ઉત્તમ ગણે છે તેજ શ્રીઓ લાજ અને શરમવાળા હોય છે. આવી શ્રીઓ પરપુરુષની સાથે વાતપણ કરી શકતી નથી અને કદાચ તેવો પ્રસંગ આવે તો તેની સાથે વાત કરવામાં પણ તેને મોઢે ફાકા પડી જાય છે. પોતાના પતિ સિવાય અન્ય કોઈ પણ પુરુષ સાથે તે સંભાષણ કે છુટથી વાતચિત કરી શકતી નથી.

લજ્જાશીલ વગરની શ્રીઓ ઉપર લોકોની અંતરની શ્રદ્ધા કે પુન્યબુદ્ધિ ઉત્પન્ન થતી નથી. ઘણી જગ્યાએ જોઈશું તો લાજ-શરમ વગરની શ્રીઓ ઉપર મનુષ્યમાત્રનો સ્વભાવથી જ કાંઈક આંતરિક ક્રોધ અને તિરસ્કાર રહે છે. આવી શ્રીઓ જ્યાં ત્યાં તિરસ્કારને પાત્ર થવી જ જોઈએ. કેમ કે જે તેમના ઉપર જ્યાં ત્યાં તિરસ્કાર ન થતો હોય તો તે જરૂર પોતાના મૂલ્યવાન રત્નને ખોઈ ખેસતાં વાર લગાડતી નથી.

મર્યાદાશીલવાળી શ્રીઓનું લજ્જાવાળું મુખકમળ ઘણું જ મધુર હોય છે, તેને જોઈ પવિત્ર ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. અને મન ભક્તિભાવથી ભીંજાઈ જાય છે. લજ્જાશીલવાળી શ્રીઓનું હૃદય પવિત્ર, કામલ અને સ્નેહપૂર્ણ હોય છે. પુરુષના જેવા જ સ્વભાવવાળી લજ્જાવગરની શ્રીઓનાં હૃદય ઘણે ભાગે અપવિત્ર અને કઠોર હોય છે. તેના મનના ભાવ, વાતચિતની રીતભાત, ચાલચલકત સર્વ જુદા જ પ્રકારનાં હોય છે. તે સહેજ આપતમાં પણ નિદ્દીય મોજમઝામાં પ્રીતિ રાખનારી હોય છે અને અંતે તેનો સ્વભાવ પણ જલ્દી ખગડી જાય છે. જે તેનામાં કદી કાંઈ ગુણ હોય છે તો તે પણ મલીન થઈ જાય છે અને તેના દ્વારા સમાજને નુકશાન થયા વગર ખીન્ને કંઈ પણ લાભ થવાનો સંભવ નથી. જે શ્રીમાં લાજશરમ નથી, તેવી શ્રી ગમે તેવી વિદ્વાન હોય છતાં પણ તેના કરતાં લાજમર્યાદાશીલ મૂર્ખ શ્રી

હજાર દરજ્જે શ્રેષ્ઠ છે. લજ્જશીલ ગુણવાળી સ્ત્રીની તો વાત જ જુદી છે. તેના ઉપર લોકોની પૂજ્યભુક્તિ અને પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય છે. સ્ત્રીઓમાં મર્યાદાનો ગુણ એવો હોય છે કે જો તેઓ તેનું યથાર્થ રીતે પાલન કરે છે તો તે ગમે તેવી હોય છે તોપણ તેને ગુણવાન અને સાધ્વીખનાવી દે છે.

આજકાલ કળિકાળમાં સ્ત્રીઓમાંથી લજ્જશીલતાનો ગુણ લુપ્ત થતો જાય છે. તેમાં પશ્ચિમની વિદ્યા અને સુધારાવાળાઓના સંસર્ગથી જે થોડો ધણો પણ લજ્જશીલતાનો ગુણ સ્ત્રીઓમાં રહેલો છે તે નષ્ટ થવા ખેડો છે. જ્યાં પરપુરુષ સાથે વાત કરવી કે તેના સંસર્ગમાં આવવું તે પણ સ્ત્રીને આ ગુણથી બ્રષ્ટ કરનાર છે, ત્યાં આજે સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્યનો પવન ડુંકાતાં—ભાષણોમાં અને પાર્ટીઓમાં સ્ત્રીઓએ અન્ય પુરુષો સાથે જવું, તેની સાથે હસ્ત મેળાપ કહો કે જે કહો તે કરવું, છુટથી બોલવું, તેના સંસર્ગમાં આવવું, આ સર્વ સ્ત્રીઓની સ્વતંત્રતાના પવને જે હીલચાલ કરવા માંડી છે તે સર્વ અનિષ્ટકર્તા અને સ્ત્રીની લજ્જશીલતાના અમૂલ્ય ગુણનું નિકંદન કરનાર છે.

જે સ્ત્રીઓ લાજમર્યાદાને માટે લજ્જગુ-વૃક્ષ—(રીસાંમણી મનામણીના ઝાડ) જેવી શરમાળ છે તેના હૃદયને ખરાબ ભાવનાઓ સ્પર્શ પણ કરતી નથી. તેવી સ્ત્રીઓ લજ્જશીલતાના ઉત્તમ ગુણના બદલામાં ભીરતા, દયાલુતા, નમ્રતા, સત્યપ્રિયતા અને પરદુઃખ ભંજનતા વિગેરે અનેક ઉત્તમ ગુણોને મેળવી શકે છે. આવી સ્ત્રીઓ ઈશ્વર કૃપાથી જેવું સુખ ભોગવી શકે છે તેવું સુખ લાજશરમ વગરની સ્ત્રીઓને માટે દુર્લભ હોય છે. પરમાત્મા પણ આ ગુણવાળી સ્ત્રીઓ ઉપર હંમેશાં પ્રસન્ન રહે છે.

લાજશરમ વગરની શ્રીઓ ઉપર જેવી રીતે લોકોની કક્ષામરણ રહે છે અને તે જ્યાં ત્યાં તિરસ્કારને પાત્ર થાય છે, તેવી રીતે ધર્મશરની પણ તેના ઉપર કક્ષામરણ રહે છે અને તેમની અપ્રીતિના પાત્ર રૂપ તે થઈ રહે છે. આવી શ્રીઓ ખરાબ સ્વભાવની, કલેશકંકાશ કરનારી, જ્યાં ત્યાં લડવા ઝઘડવા તૈયાર રહેનારી અને અશ્લીલ વાણી બોલનારી હોય છે. જેથી આવી શ્રીઓની સાથે વાતચીત પણ ન કરવી જોઈએ. આવી શ્રીઓ સમાજના કંટક રૂપ હોય છે અને તેમના સંસર્ગમાં આવનારને ખગાડનાર હોય છે.

લજ્જાવતી શ્રીઓનું હૃદય અત્યંત શક્તિશાલી હોય છે. અને તે પોતાની ઇન્દ્રિયોને પોતાને વશ રાખનારી હોય છે તે પોતાની શક્તિથી દુશ્મનિત્રોને વશ કરી તેનો પરાજય કરી શકે છે. ખરાબ રસ્તે લઈ જનારી આપત્તિઓ તેની નજીક આવી શકતી નથી. પવિત્રતાથી તેનામાં આંતરિકભક્તિ અને પ્રીતિ રહે છે. આ સંસારમાં રહેવાને માટે દરેક શ્રીએ પોતાની પવિત્રતાને જાળવવા માટે પ્રથમ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જે ધરમાં પવિત્રતા નથી તે ધરમાં સુખ શાંતિની આશા રાખવી એ વ્યર્થ છે. માટે દરેક શ્રીએ પોતાની પવિત્રતા જાળવવાને માટે આ લજ્જાશીલતાના ઉત્તમ ગુણને ધારણ કરી રાખવો જોઈએ. જે શ્રીઓમાં લજ્જા નથી તેવી શ્રીઓ પવિત્ર રહી શકતી નથી અને તે સહેજ લાલચમાં કલંકિત થઈ જાય છે. જે શ્રીમાં જેટલી લજ્જા ઓછી તે શ્રીઓમાં દુસ્સાહસ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેને પગલે પગલે આપત્તિ અને વિધ્નને સહન કરવાં પડે છે. એથી દરેક શ્રીએ લજ્જાહીનપણાને વિષની માફક ત્યાગ કર્યા વગર છૂટકો જ નથી.

ધણી શ્રીઓ પોતાના બનેલી, નણદોષ, કે એવાજ અન્ય

સગાઓ સાથે છુટથી બોલનારી હોય છે અને તેની મશ્કરી ઠકા કરવાને માટે ગમે તેવી અસ્લીલવાણી બોલતાં જરાપણ શરમાતી નથી. આ સ્ત્રીઓ ધણીવાર તેમની સાથે એવી બેશરમી અને નિન્દિત રસીકતાપૂર્ણ વાતો કરે છે કે જે સાંભળી આપણા મનમાં ક્રોધ ઉત્પન્ન થયા વગર રહેતો નથી. આવી વાતો સ્ત્રીઓએ હાસ્યરસને જમાવવા કે મિથ્યા આનંદ ને માટે પરપુરુષો સાથે કરવી એ શરમની વાત છે. સ્ત્રીઓએ નિર્લજ્જ મનુષ્યોની માફક કોઈપણ પ્રસંગે ગમેતો બનેવી કે નણુદોષ કોઈની પણ સાથે મિથ્યા હાસ્યમશ્કરીમાં પણ જે સાંભળતાં શરમ આવે એવી વાતો કરવી એ અનુચિત છે. અને તેને અનીતિના ઉંડા ખાડામાં લઈ જનારું છે. આ પ્રમાણે સ્ત્રીઓ જ્યારે તેમની છુટથી શરમ ભરેલી વાતોથી ઠકામશ્કરીઓ કરતાં અચકાતી નથી ત્યારે તેમની સાથે તે પુરુષો પણ છુટથી ગમે તેવું નિર્લજ્જ બોલે છે. અને તેથી એક બીજા છુટથી બોલતાં લાજ મર્યાદાનો ત્યાગ કરી અવજેરસ્તે વળતાં વાર લાગતી નથી. આમ જેવી સ્ત્રીઓ તેવોજ પુરુષ થઈ બંનેએ એકમેકથી ચઢે તેવી બે શરમી વાતો કરી ઠકા મશ્કરીઓ અને હાસ્યવિનોદ કરવો એ ઘણુંજ નિંદનીય છે. આવી સ્ત્રીઓ ધણીવાર એમ સમજે છે કે અન્ય પુરુષોની આગળ આમ બોલચાલ કરવાથી પોતાની હોંશીયારી અને બોલે બંધાતી નથી તેવી ચાલાકી જણાય છે, પરંતુ આ તેમની મોટી ભૂલ છે. આવી લાજશરમ વગરની સ્ત્રીઓને ભલે મોઢામોઢ કોઈ કશું ન કહે; તો પણ પાછળથી તેની સર્વ કોઈ નિંદા કરે છે. અને તે ગમે તેટલી પવિત્ર હોય છતાં પણ તેને માટે લોકો શંકા કરે છે. માટે કોઈપણ સ્ત્રીએ આવી રીતે પોતાના સગાં જ્ઞાતીની સાથે પણ ઠકા મશ્કરીઓ કે નિર્લજ્જ હાસ્યવિનોદ કરવો નહિ.

કદાચ જો તમારે તમારા ખતેવી કે નણુદોષની સાથે સાધારણ હાસ્યવિનોદની વાતો કરવી હોય તો કરવી પણ તે મર્યાદાની બહાર કે નિર્લજ્જ ન હોવી જોઈએ, કે જેથી તમારી પવિત્રતાને માટે કોઈને શંકા જાય કે તમારામાં દુષિત ભાવ ઉત્પન્ન થાય. યાદ રાખજો કે પવિત્રતા એજ શ્રીઓનું જીવનસર્વસ્વ છે. કાંઈ પણ વાતચિત કે કોઈ પણ કામ કરતાં તમારી પવિત્રતાને ઘોઠો ન લાગે તેની સાવધાની રાખજો. તમારે સર્વ કરતાં તમારી પવિત્રતા ઉપર દૃઢ અનુરાગ રાખવો જોઈએ. અને તેથી દરેક શ્રીએ એવી નિંદનિય હાસ્યવિનોદ અને મોજમઝાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. કદાચ જો કોઈને આ પ્રમાણે બોલવા ચાલવાની ટેવ પડી ગઈ હોય તો, તેનો ત્યાગ કરવા અત્યંત કરવો એજ તેનું બુધ્ધિ છે.

દરેક શ્રીએ ગમે તેમ બોલવું અને ગમે તેમ ચાલવું અને મનમાં ફાવે તેમ કરવું એ ધર્મજન નિંદનીય છે. આપણામાં દરેક નાતમાં લગ્ન પ્રસંગે ખરાબ ગીતો ગાવાનો શ્રીઓમાં ચાલ પડી ગયો છે. આ પ્રસંગે ધણી શ્રીઓ બોલવા ચાલવામાં અને ગીતો ગાવામાં એવી નિર્લજ્જ અને શરમ વગરની બની જાય છે કે તેઓ ગમે તેવા કાને પણ સાંભળાય નહિ તેવાં, શ્રીઓને મોઢે તો શું, પણ પુરુષોને બોલતાં પણ શરમ આવે તેવાં ફટાણાં ગાય છે. અને વેવાઈ પક્ષને, વેવાણને અને તેનાં સગાંવહાલાંને ગાજો ભાંડે છે. અને તેના પોતાના આપ, ભાઈ કે પતિ હોયતો તે સાંભળશે, તો શું કહેશે તેની પણ દરકાર રાખ્યા વગર ઉન્માદપણે ગમે તેવું નિર્લજ્જ બોલે છે. આ ગીતો એવાં હોય છે કે જે સાંભળવાથી પણ મનને ગ્દાનિ પેદા થાય છે. આવાં ગીતો ગાવાં એ પણ નિંદનીય અને શ્રીને અપવિત્રતાના અવજન રસ્તે દોરી જનાર છે. આવાં ગીત ગાનારી શ્રીઓ પોતાના મનને

દૂષિત કરે છે. અને અન્ય સાંભળનારને પણ નિર્લજ્જ અને દૂષિત બનાવવાનું શિક્ષણ આપે છે. માટે દરેક જુદેને આ મોટામાં મોટા અવગુણનો પણ ત્યાગ કરવો જોઈએ. સતી અને સાધ્વી સ્ત્રીના મોંમાંથી કદી પણ અશ્લીલ અને નિર્લજ્જ વાણી નીકળતી નથી. તેનાથી તેવી વાણી કે ગીતાં સંભળતાં પણ નથી, તો ગાવાની તો વાતજ શી ?

દરેક સ્ત્રીએ પોતાને નિર્લજ્જ બનાવનાર કે કલંકિતનો દોષ લગાડનાર વાણી બોલવી નહિ. અને લગ્ન પ્રસંગે પણ આવાં નિર્લજ્જ અને શરમ ભરેલાં ગાળોથી ભરપુર ગીતાં ગાવાં ન જોઈએ.

ધણી શરમની વાત છે કે સ્ત્રીઓમાંથી ધીમે ધીમે હવે આ લજ્જાશીલતાનો મુખ્ય ગુણ ઓછો થતો જાય છે. અને દેખાદેખી ધણી સ્ત્રીઓએ હવે લાજ શરમ છોડી છૂટથી બોલવાના રીવાજને અને અન્ય પુરુષો સાથે ગમેતેમ સંભાષણ કરવાના રીવાજને અહણ કરવા માંડ્યો છે. લજ્જા એ સ્ત્રીઓની શોભારૂપ છે. લજ્જા જ તેની સુંદરતા અને લજ્જા જ તેના સદગુણોના મૂળરૂપ છે. છતાં કાંણજાણે કેમ સ્ત્રીઓ પોતાના આવા રમણીયરત્નને તિલાંજલી આપવા બેઠી છે ? કાંણ જાણે કેમ આવા અમૂલ્ય રત્નનો ત્યાગ કરવાની તેમની મતિ પ્રકટે છે ! આનું કારણ જોતાં લાલના જમાનાનો પાશ્વિમાત્ય કેળવણીના સંસર્ગનો દોષ હોય એમ લાગે છે. વળી વધુ તપાસ કરતાં આમાં મુખ્ય દોષ, પુરુષો અને ધરની મુખ્ય સ્ત્રીઓનો હોય એમ લાગે છે, ધરની મુખ્ય સ્ત્રીઓ વધુ છુટથી લાજ-મર્યાદાનો ત્યાગ કરીને વર્તે છે તો તેને લીધે પેદા થયેલાં વિષમય ફળ ધરનાં સર્વ માણસોને ભોગવવાં પડે છે. અને તેની દેખાદેખી તેની નાની છોકરીઓ પણ મોટી થતાં લાજશરમને ખોઈ બેસે છે માટે દરેક સ્ત્રીએ અને પુરુષે પોતાના ધરમાં લાજ અને મર્યાદાનો

ત્યાગ ન થાય તેની કાળજી રાખવી જોઈએ અને વિવેકથી મર્યાદામાં રહી લજ્જાશીલતાનું પાલન કરીને વાતચિત કરવાની અને વર્તવાની ટેવ રાખવી જોઈએ.

જે સ્ત્રી લાજમર્યાદાશીલ હોય છે તેની ચાલચલ્લત અને રીતભાત જે પ્રકારની હોય છે તેના કરતાં લાજશરમ વગરની સ્ત્રીની વર્તણૂક જુદાજ પ્રકારની હોય છે. નિર્લજ્જતા માત્ર વાતચીતથી જ જાણી શકાય છે એમ નહિ પણ તેની વર્તણૂકથી પણ જાણી શકાય છે. લજ્જાશીલ સ્ત્રીઓ કદી પણ પુરુષોના સંબંધમાં આવતી નથી તેને તેમની પાસે જવાની ઈચ્છાજ થતી નથી; છતાં કદાચ કોઈ કારણસર તેને અન્ય પુરુષોની પાસે જવાની જરૂર પડે છે, તો તે લાચાર થઈને પોતાનું મુખ નીચું રાખીને અને પોતાના સમસ્ત અંગ અને આભૂષણોને ઢાંકીને ધીમે પગલે જાય છે. અને તેની સાથે વાતચિત પણ શરમાઈને નીચી નજરે કરે છે. આવી સ્ત્રીઓને અન્ય પુરુષ સાથે વાત કરતાં મોં ફીકું પડી જાય છે અને તેના મોં ઉપર શરમના શેરડા પડી જાય છે. આ લજ્જાશીલ સ્ત્રીઓનું લક્ષણ છે.

આપણા શાસ્ત્રમાં સ્ત્રીઓએ ઉતાવળાં ચાલવું, આછાં અંગ દેખાય તેવાં કપડાં પહેરવાં અને અંગ તથા આભૂષણો ખુલ્લાં દેખાય તેવી રીતે સાલ્લાનો છેડો ઉઘાડો રાખવાની મનાઈ છે. તમારે પણ આ ઉપદેશને ગ્રહણ કરવો જોઈએ. સ્ત્રીઓએ છુટથી ઉતાવળે અશ્લીલ વાક્યો બોલી વાતચીત કરવી એ અયોગ્ય છે. ઘણી સ્ત્રીઓ ઉતાવળે અને ઘાંટા પાડીને બોલવામાં પોતાની મોટાઈ માને છે. પણ તેમાં તેમની ભૂલ છે. આવી સ્ત્રીઓથી તો પુરુષોને પણ લજ્જા થવું પડે છે. ન્યારે કોઈ મોટા માણસ આપણે ત્યાં બેસવા આવે છે તે વખતે તે સાંભળે તેમ ઘાંટા પાડીને બોલવું કે ઉતાવળે વાતો

કરવી એ તેની નિર્લજ્જતા સૂચવે છે. આથી તો સામો માણસ આપણી અને આપણા ધરતી આપણે જોઈ જાય છે અને આપણી બદનામી થાય છે. ધણી સ્ત્રીઓ જ્યારે કંઈ સારાં ધરણ્યાંમાં કે ઉત્તમ કસબી સાડી પોલકાં પહેરે છે ત્યારે તેની સુંદરતા જણાઈ આવે તે માટે હાથ ઉપરનો છેડો ઉંચો નાંખે છે, અને ગળાનો હાર કે પોલકું દેખાય તેમજ હાથનાં કડાં અંગડીયો દેખાય તે માટે તેના ઉપર સાડીનો છેડો ઢાંકતી નથી. તે ધારે છે કે મારી જણસ ભાવ ને લુધડાંલત્તા અન્ય જુવે તો મનુષ્યો મારાં વખાણુ કરે અને તેથી તે જેમ અને તેમ પોતાનું અંગ તથા છાતી દેખાય તેવી રીતે કપડાં પહેરે છે. પણ તે વિચાર કરતી નથી કે આપણાં ગુપ્ત અંગોને બીજા માણસો જુવે છે. વળી કેટલીક સ્ત્રીઓ લગ્ન પ્રસંગે કે કોઈ બીજા સગાં બહાલાંને ત્યાં જાય છે ત્યારે આવીજ રીતે કપડાં પહેરે છે, એ બાહ્યજ ખરાબ છે. સ્ત્રીએ પોતાનું શરીર ઢાંકાય અને શરીરનો કોઈ પણ ભાગ બહાર જણાઈ શકે નહિ તેવી રીતે પોતાનું અંગ ઢાંકવું અને તેવી રીતે મર્યાદાપણે કપડાં પહેરવાં જોઈએ, તેમાંજ તેની આખર છે. પોતાનું અંગ દેખાય તેવી રીતે કપડાં પહેરી જણસભાવ બહાર બતાવવી એતો નિર્લજ્જતા છે. અને એથી કાંઈ મોટાઈ જણાતી નથી પણ આપણી વાતો થાય છે, અને લોક આંગળીઓ કરી પાછળથી આપણી નીંદા કરે છે. માટે દરેક સ્ત્રીએ જો પોતાનામાં આ કુટવ હોય તો તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

કેટલીક સ્ત્રીઓ બહારથી જોતાં તો ધણી શરમાળ જણાય છે. પરંતુ ખરી રીતે જોતાં તે ધણી એશરમી હોય છે. આવી સ્ત્રીઓ ઉપરથી જોતાં અન્ય પુરુષોથી ધણી શરમાય છે. પણ તેનું અંતર નિર્લજ્જ હોય છે. આ સ્ત્રીઓ જ્યારે પોતાના પરિચિત માણસો સાથે વાતચીત કરે છે ત્યારે શરમાતી હોય તેવી અને જાણે મગનું

નામ મરી પણ જણાતી નહિ હોય તેવી લાગે છે; પરંતુ જ્યારે તે કોઈ અજ્ઞાન માણસ સાથે વાત કરે છે ત્યારે તેનામાં જરાપણુ શરમ જણાતી નથી. આવી સ્ત્રીઓ ગરીબ અને શરમાળ દેખાય છે પણ તેનું અંતર નિર્લજ્જતાનો માર્ગ શોધનાર હોય છે. માટે જ્યારે તેના તમારે અંતર અને બહાર તમારા મનને કળને રાખી તમારા અમૂલ્ય આલુપણુ રૂપ આ લાજ અને શરમના ગુણનો ત્યાગ કરવો ન જોઈએ. અને કોઈ પણ પ્રસંગે નિર્લજ્જતાથી વાત કરવી કે વર્તવું નહિ.

તમારે તમારી ચાલચલકતને માટે એટલા સાવધાન રહેવું કે જેથી તમને કોઈપણ દિવસે નિર્લજ્જતા ડૂબાડી શકે નહિ. ઘણે પ્રસંગે સચ્ચરિત્રશાલ સ્ત્રીઓ પણ છુટથી બોલવા ચાલવાની કે વર્તનની રીત ભાતથી દોષિત યાને કલંકિત બની પોતાની પવિત્રતાને ખોઈ બેસે છે. માટે તમારે હંમેશાં તમારી બોલવા ચાલવાની રીત અને વર્તણૂક ઉપર પણ સાવધાનતા રાખી તમારી પવિત્રતા જળવાય તેવી રીતે લજ્જા અને શીલનો ત્યાગ થાય નહિ તેવી રીતે વર્તવું.

ઘણી સ્ત્રીઓ પવિત્ર હોય છે, લાજમર્યાદાને પાળનારી હોય છે, અન્ય પુરુષો સાથે છુટથી વાતચિત કરતાં શરમાય છે, તોપણુ તે જ્યારે પોતાની સરખી વયની અન્ય સ્ત્રીઓ મળે છે ત્યારે તેની સાથે વાતચિત કરતાં શરમને તિલાંજલી આપી દે છે. આ ટેવ પણ ખરાબ છે. અને તે સ્ત્રીને અપવિત્રતાને રસ્તે કોઈ વખતે લઈ જનાર છે, માટે તેનો પણ સાધ્વીસ્ત્રીએ ત્યાગ કરવો જોઈએ. ઘણી સ્ત્રીઓ પવિત્ર હોવા છતાં પણ દુરાચારી સ્ત્રીઓની સોખત કરવામાં કે તેના સંસર્ગમાં આવતાં અચકાતી નથી. કેટલીક પોતાના સગાં બહાલાને ત્યાં જાય છે ત્યાં પોતાની ખરાબરીની યુવતિઓ સાથે ગમે

તેમ ચાલે છે અને ગમે ત્યાં હરફર કરે છે. અને આવી રીતે અન્ય સ્ત્રીઓ સાથે છુટથી બોલવા ચાલવામાં પોતાની લાજમર્યાદાને ભૂલી જાય છે. અને સ્ત્રીઓ સાથે હસવા બોલવામાં શી અડચણ છે એમ માની તેમની સાથે છુટથી વર્તે છે. નિર્લજ્જ સ્ત્રીઓ તેવી પવિત્ર હૃદયની અને પોતાના ખરોખર વયની યુવતીઓ સાથે છુટથી વર્તનારી સ્ત્રીને અવળે રસ્તે ચઢાવી દે છે અને વખત આવતાં તે ઉપર રહી તેની પવિત્રતાનો ભંગ કરવારૂપ અત્યાચાર કરવાને પણ ચૂકતી નથી. માટે દરેક સ્ત્રીએ સાવધાન રહેવું જોઈએ અને પોતાની ખરોખરીયા સ્ત્રીઓ સાથે પણ લાજમર્યાદા મૂકી વાત કરતાં અચકાવું જોઈએ; નહિતો કોઈ દિવસ અવળે રસ્તે ચઢી જતાં વાર લાગતી નથી.

ખહેનો, તમારી પવિત્રતાને જાળવવા માટે, સતિત્વનું રક્ષણ કરવા માટે અને પતિવ્રતપણામાંથી મન ચસવા માટે આ લજ્જા શીલતાનું પાલન કરવું જોઈએ. એજ તમારું જીવન અને એજ તમારું સર્વસ્વ છે એમ માનજો, તમે બોલવા ચાલવામાં લાજ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરશો નહિ તો તમારા ઉપર તમારા પતિની પણ પ્રીતિ વધતી જવાની અને ઘરમાં પણ સર્વ કોઈ તમારી મર્યાદા રાખી વર્તવાનાં. અને જ્યાં જશો ત્યાં તમારા ગૌરવ અને પ્રતિભાથી સર્વ કોઈ તમારું માન સાચવી વર્તવાનાં. માટે તમારે આ અમૂલ્ય આભૂષણને ગ્રહણ કરવું જોઈએ. કેમ ગિરજા ખહેન ખરું છે ને ? ”

ગિરજા—“ હા ખહેન ! એમાં ખોટું શું હોય, આ અમેય અહીં નહોતાં આવતાં ત્યારે એવાં જ હતાં, ગમે તેમ બોલતાં ને ગમે તેમ ચાલતાં. ખપોરે નવરાશના વખતે ચાર જણીયો ભેગી થઈ ને ઠૂકા મશ્કરીયોમાં અને અન્યની કાથા કુખલીમાં ગાળતાં. ”

મંછા—“હારતો બા, તમારા તો રૂડા પરતાપ, કેવી કેવી ડાહી વાતો કહે છે. હું તો બ્યારની અહીં આવવા શીખી ત્યારથી જ મારે ઘેર જે રોજ કંકાસ થતો તે મટ્યો છે. અને એ પણ કહે છે કે તારે રોજ શારદા બહેનને ત્યાં જવું.”

આ સાંભળી મેં કહ્યું—“ખરી વાત છે બહેન, આપણો સુધારો થયો છે તે એમના પ્રતાપ. એતો કહી છુટે પણ તે પ્રમાણે વર્તવાનું આપણા હાથમાં છે ને, બાકી આ કાંને સાંભળ્યું ને આ કાંને કાઢી નાંખ્યું. એમાં શો શુકરવાર થવાનો ? જેટલું સાંભળી એ તેનું મનન કરી તે પ્રમાણે જો વર્તીએ તોજ આપણે સુખી થઈએ. એ તો આપણે માટે કહે છે. દયો બહેન ! ત્યારે હવે રજા લઈએ ?”

શારદા—“જેવી સૌની મરજી. આવજો બા. અને આ કહ્યું તે પ્રમાણે બને તેટલી રીતે વર્તવા પ્રયત્ન કરજો.”

આ પછી અમે સર્વ અમારે પોત પોતાને ઘેર ગયાં,

પ્રકરણ ૮ મું.

સીએએ ગુપ્ત વાત પ્રકટ કરવાની ટેવ અને વાચાળપણાનો
કરવો જોઈતો ત્યાગ.

પછી મારા પતિની બદલી અંકલેશ્વરના મામ-
લતદારની કચેરીમાં થઈ, જેથી મારે શારદાનો
સંગ છોડી મારા પતિની સાથે અંકલેશ્વર જવું
પડ્યું. અહીં આવ્યા પછી પણ મારા પતિની તો
વિદ્યાર્થી અવસ્થા હતી. કારણ કે આખો દિવસ
તેમને કચેરીમાં કારકુન તરીકેનું વૈતરું કરવું પડતું.

હિપરાત-મામલતદારી મેળવવાની લાયકાત મેળવવા માટે ઐજ્યુએટ
થયા છતાં પણ તેમણે અહીં લોઅર અને હાયર સ્ટેન્ડર્ડની પરીક્ષા
આપવાની હતી. જેથી રાત્રે અને સવારે તેમને કાયદા ગોખવા પડતા.
તેમને પગાર હજી પાંત્રીસ રૂપીઆજ મલતો. કચેરીમાં ઇન્કમેટેક્સ દફત-
રનું કામ કરવાનું જેથી ગામના ધણા લોકો એમને મળવા આવતા,
અને ધણા સલામો ભરતા. એટલે એક રીતે પગારમાં જો કે અમારું
પુરું થાય તેમ નહોતું, પણ આખરે સારી ગણાતી. જેથી અમારે
વપડાક મારીને મોં રાતું રાખવાની માફક અમારી આખરના પ્રમા-
ણમાં રહેવું પડતું. અહીં આવ્યા પછી અમે એક બ્રાહ્મણના મ્હોલામાં
ધર ભાડે રાખી રહેવા માંડ્યું. બપોરપછી મારા પતિ કચેરીમાં જાય
ત્યારે હું નવરી પડતી, જેથી કોઈ સારાં સારાં પુસ્તકો વાંચી મારો
દહાડો કાઢતી. એકાદ બે મહીના થયા એટલે ઓળખાણ પારખાણ

શ્રીઓએ ગુપ્ત વાત પ્રકટ કરવાની ટેવનો કરવો જોઈતો સાગ. ૬૫

ચતાં અડોશી પડોશીની ઓઓની સાથે સહીપણું થયાં. જ્યોત્તી બપોરના વખતે જે મને પહેલાં ગમતું નહિ તે હવે ગમવા માંડ્યું. અમારી પડોશમાંજ એક નવલરાંમ કરીને કારકુન રહેતા હતા તેમની આલીસ પીસ્તાળાસ વર્ષેકની ઉંમર હતી. તેમની સ્ત્રી પણ આઘેડ ઉંમરની હતી, છતાં તેમનો પગાર ત્રીસ રૂપિયાજ હમણું થયો હતો. આ નવલરાંમની પત્નિ મહાલક્ષ્મીકરીને હતી તે રોજ રાત્રે બિચારો નવલરાંમ કચેરીમાંથી ઘેર આવે ત્યારે ‘ફલાણી વસ્તુ લાવતા નથી. કાલેતો મારે આ ચીજ જોઈશિજ.’ આમ કહી તેને સતાવતી. આ બાઈને મોટા બે પુત્રો હતા. તે સુરત હાઈસ્કૂલમાં બજુતા હતા તેમને પણ રૂપિયા નવલરાંમને મોકલવા પડતા હવે ત્રીસ રૂપિયામાં એક રાંને શું બજાવે કે ધરનું પુરું શી રીતે કરે ! એટલે આમ રોજ કકળાટ થતો.

આ જોઈ મને તેમના ઉપર દયા આવતી. હું ધણીવાર તેમને ત્યાં જતી, અને આડીઅવળી વાતો કરી પાછી આવતી. એમ કરવાથી તે પણ મારે ત્યાં આવવા લાગી. ત્રણ ચારેક મહિનામાં તો અમારી શેરીનાં ઘૈરાં બધાં મારે ત્યાં આવવા લાગ્યાં. મેં પણ સમય જોઈ કંઈ સ્ત્રી ઉપયોગી વિષયોની ચર્ચા ચલાવવા માંડી અને કંઈક ખારી મીઠી વાતો કહેવા માંડી. મને કંઈક વાતચિત સંભળાવવાની ઈચ્છા એટલે મારેપણ તેમનો સુધારો થાય તેવી વાતો કહેવા માંડી. આજે મેં સ્ત્રીઓએ પોતાની ગુપ્ત વાતો પોતાના પતિ સિવાય બીજાને ન કહેવી એ સંબંધી કંઈક ચર્ચા નીચે પ્રમાણે ચલાવવા માંડી.

જુવો જુદેન, આપણા મનની જે વાતો અત્યંત ગુપ્ત હોય તે વાતો, જે ગુપ્ત ભાવ આપણા મનમાં પ્રકટે તેને બહાર પ્રકટ કરવાથી નુકશાન થવાનો સંભવ છે, તેને ધણીજ સાવધાનીથી ગુપ્ત

રાખવી નોંધએ. આપણી સખી સ્ત્રીઓને પણ આપના મનની ગુપ્ત વાત કરવી ન નોંધએ. કારણ કે આપણી કાંઈ ગુપ્ત રાખવાની વાત નોં આપણે ખીજના આગળ બૂલેચૂકે પણ પ્રકટ કરી દેઈએ છીએ, તો તેથી જે ભય, ચિંતા અને ઉદ્વેગ થાય છે તે ખીજ કશાથી થતો નથી. સાધારણ રીતે કહેવત છે કે બિલાડીના પેટમાં ખીર ટકે તો સ્ત્રીઓના મનમાં વાત રહે. એટલે આપણો સ્ત્રીઓનો સ્વભાવજ એવો ચંચળ હોય છે કે કાંઈ ગુપ્ત વાત આપણા મનમાં રહી શકતી નથી. તમે કદાચ કાંઈને તે વાત, તે ખીજને નહિ કહે એવા વિશ્વાસથી કહેવા દોરાવ છો, પણ તે કેમ જાણ્યું કે તમારી માફક તે વાત ખીજને નહિ કહે ? આપણી છાનામાં છાની વાત પણ આપણે આપણા પતિ વગર ખીજ કાંઈને કહેવી નહિ. અને પતિથી જુદાઈ માની કાંઈ વાત તેનાથી છાની રાખવી નહિ. સ્ત્રીને માટે તેના પતિથી છાની રાખવાની કાંઈ પણ વાત ગુપ્ત હોતી નથી, કેમકે સ્વામી અને સ્ત્રી તો એક હૃદયરૂપ છે. માટે તેને પોતાની ગુપ્તમાં ગુપ્ત વાત પણ કહી દેવી નોંધએ.

આપણા દેશમાં સ્ત્રીઓ કાંઈ વાતને પોતાના મનમાં રાખી શકતી નથી એ તેનો એક મોટો અવગુણ છે. તે એમ સમજે છે કે આપણા મનની વાત જેવી હોય તેવી કહી દેવી નોંધએ. કપટી મનુષ્યજ પોતાના મનની વાત છુપાવી રાખે છે. આ પ્રમાણેના અંધવિશ્વાસને વશ થઈ ઘણી સ્ત્રીઓ પોતાની ગુપ્ત વાત અન્યના આગળ કહી દે છે અને ઘણીવાર સંકટમાં આવી પડે છે.

આપણે આપણા ઘરની કાંઈ ગુપ્ત વાત હોય તે ખીજને કહેવી નહિ. ઘણી સ્ત્રીઓ ભોળવાઈને આવી પોતાના ઘરની ગુપ્ત વાતો ખીજ સ્ત્રીઓના આગળ કહેતાં શરમાતી નથી અને રહેજસાજ લાલચ

થી કે કાંઈ એવા કારણથી તે પોતાની ગુપ્ત વાત આડોશીપાડોશીની શ્રીઓને કહેવાને સંકોચાતી નથી. ધણી શ્રીઓની સલાહ લેવા માટે તેનો પતિ પોતાની કાંઈ ગુપ્ત વાત તેને જણાવે છે. આ વાતનું મહત્ત્વ જેવું તેનો પતિ જાણતો હોય છે તેવું શ્રી સમજતી નથી. આમાં ધણી ધંધારોજગારની વાતો પ્રકટ થતાં પતિને નુકશાન થવાનો સંભવ હોય છે, તેવી વાતો પણ કેટલીકવાર શ્રીઓદ્વારા બહાર પડી જાય છે. અને ધણીવાર તો તેના પતિને બિચારાને નુકશાન જાય છે. માટે દરેક શ્રીઓ કાંઈ પણ પોતાની, પોતાના ધરની કે પોતાના પતિએ કહેલી ગુપ્ત વાત અન્ય શ્રીપુરુષોના આગળ કહેવી નહિ. આ પ્રકારે જે પોતાના ધરની ગુપ્ત વાતો બહાર પ્રકટ કરે છે તે સ્ત્રી ધરની શત્રુરૂપ છે. ધણી શ્રીઓ એવી હોય છે કે તે ધરમાં કાંઈ વધુ ખાતુ હોય, ને કામ ઓછું કરવું હોય, કે કાંઈથી કાંઈ ખરાબ કામ થઈ જાય, કે દેરાણી જેઠાણી ચોરી છૂપીથી કાંઈ ખાય, યાતો સાસુ સસરા ઠપકા આપે તો તે સર્વ ધરની વાતો બહારની બહાર જાય, ત્યારે કે તળાવ, ચકલે કે કુવે પાણી ભરવા જાય ત્યાં બીજી શ્રીઓને કહી દે છે. આ વખતે વાતમાં ને વાતમાં ધણીવાર તો આવી શ્રીઓ ધરની એવી ગુપ્ત વાતો બીજાને કહી દે છે કે જે પ્રકટ થતાં પોતાના ધરનું બદનામ થાય છે. આવી વાતો પણ અન્ય શ્રીઓને કહેતાં સંકોચાતી નથી અને પોતાના ધરની આખરૂં બે-આખરૂં કરે છે.

આવી શ્રીઓ ધરનું સર્વનાશ કરનારી હોય છે. ધરની ગમે તેવી ગુપ્ત વાત પણ તે અન્યના આગળ પ્રકટ કરતાં શરમાતી નથી. ધણીવાર તો કેટલીક શ્રીઓ એવી મૂર્ખ હોય છે કે પોતાના ધરની જે ગુપ્ત વાત બહાર પ્રકટ થાય તો કાંઈનું મોત થવાનો સંભવ

હોય છે તેવી વાતોને પણ અન્યના આગળ કહેતાં સંકેત આપી નથી. પણ તે એમ નથી સમજતી કે આવી વાતો બહાર પ્રકટ કરવાથી આપણી પણ બદનામી થશે અને આપણું પણ નાક કપાવા જેવું થશે. ઘરમાં હજારો ટંટા તકરાર થવા છતાં પણ જે સ્ત્રી પોતાના ઘરની ગુપ્ત વાત ગમે ત્યારે પણ પ્રકટ કરે છે, કે ઘરના છિદ્રને પ્રકટ કરે છે તે સ્ત્રી મનુષ્ય નથી પણ પશુ છે.

આપણાકે કહ્યું છે કે:—“બુદ્ધિમાને પોતાના ધનનું જવું, પસ્તાવો થયો હોય તો તે, ગૃહહિંસ્ર અને પોતાના અપમાનની વાત કદી પણ બીજાને કહેવી નહિ.” આપણા દેશની સ્ત્રીઓને નકામી આડીઅવળી વાતો કરવાની ખરાબ ટેવ પડેલી હોય છે, તે બીજાની વાતો કરવામાં નાહક પોતાનો વખત ગુમાવે છે. આ દોષ એટલો બધો તેમનામાં જામી ગયેલો હોય છે કે તે તેને છોડી શકતી નથી. વળી સ્ત્રીઓમાં બહુ બોલબોલ કરવું એ પણ મોટો દોષ છે. કમકે જે સ્ત્રી અધિક વાચાળ હોય છે તેની વાતોઉપર કોઈનો વિશ્વાસ રહેતો નથી. ઘણી સ્ત્રીઓને બીજાની વાતો કરવાનો ઘણો પ્રેમ હોય છે. ઘણી સ્ત્રીઓ એવી હોય છે કે પોતાનો નવરાશનો વખત બીજાની વાતો કરવામાં કે અન્યની નિંદા કરવામાં ગાળે છે, એ ઘણીજ ખરાબ ટેવ છે. બુદ્ધિમતી સ્ત્રીઓએ તો પોતાના ઘરનો ધંધો છોડી બીજાની કુચલી કરવામાં સમય ખોવો ન જોઈએ. કેવળ આજ અવગુણથી ઘણીવાર સ્ત્રીઓને પરસ્પર લડાઈ ટંટા થાય છે, અને સ્ત્રીઓમાં વિખવાદ ઉત્પન્ન થતાં પુરુષોનાં મન પણ ઉંચાં થઈ જાય છે. જે સ્ત્રી વધુ ચપલ અને બહુ બોલબોલ કરનારી હોય છે તેના પતિને સમાજમાં લજ્જિત થઈ અપમાન સહન કરવું પડે છે. બુદ્ધિમાન પતિ આવી સ્ત્રીઓ ઉપર પ્રસન્ન રહેતો નથી. જે સ્ત્રીના દોષથી

સમાજમાં પતિને નીચું જોવું પડે તેવી સ્ત્રી પતિધાતિની છે એમ સમજવું.

ઘણી સ્ત્રીઓના જાણવામાં જો કાંઈના દોષ આવે છે તો તે, તેને છુપાવી શકતી નથી. જો કાંઈ બીજી સ્ત્રીની ગુપ્ત વાત કે તેની કંઈ ખોડખાંપણ પોતાના જાણવામાં આવે છે તો તરત તે બીજી સ્ત્રીને કહી દે છે, અને વળી તેને કહે છે કે; “જેજે બહેન! કાંઈને કહેતી નહિ, વળી કંઈ માફ નામ જાણુશે તો લડવાડ થશે.” આ વાત પણ જ્યારે પ્રસિદ્ધ થાય છે ત્યારે “તેં આમ કહ્યું ને મેં આમ કહ્યું,” એમ કહી માળમગાળા આવી એકબીજાની સાથે લડાઈ ઉત્પન્ન કરી શત્રુતા બેઠોરી લે છે. માટે દરેક સ્ત્રીએ કાંઈ પણ પોતાની કે પારકી ગુપ્ત વાત કે છિદ્ર હોય તે બીજાને કહેવાં નહિ, અને જે ગુપ્ત રાખવા જેવી વાત હોય તે પોતાના પતિ સિવાય બીજા કાંઈને કરવી નહિ.

આપણે જોઈશું તો ઘણી જગ્યાએ સ્ત્રીઓ ભેગી મળે છે ત્યારે “આજે તો ફલાણીએ આમ કર્યું, ફલાણીનું આમ થયું, આતો આવી અને આતો તેવી.” આવી મિથ્યા પારકી વાતો કરી, વખતે બીજી સ્ત્રીઓની નિંદા કરી અન્યના દોષ જોઈ એક બીજાનો વખત નકામો ગુમાવે છે. આવી ટેવ દરેક સ્ત્રીએ છોડી દેવી જોઈએ.

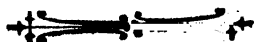
ઘણી સ્ત્રીઓ લડવાડીમણુ યાતો રહેજસાજ આખતમાં બીજી સ્ત્રીઓ કે પુરુષો સાથે લડી પડનારી હોય છે. તેને છીંકતાં છીંકું પડે છે. અમારે ત્યાં એક ગંગા નામની ખેરી રહેતી હતી તેને રોજની દસ લડવાડો કરવા જોઈએ. કુવે જય તો લડે, તળાવ જય તો લડે, ધરમાં લડે તે જુદી, આનું કારણ જોઈએ તો કાંઈ મળે નહિ. અમથો કાંઈનો હાથ પગ અડે, કે પોતાના ખાસણમાં કાંઈ દાતણની ચીરી

નાખે તો પણ લડે. લોકોને સુગંધ સુગંધને ગાળો બાંડે, કાંઈ ચાર સ્ત્રીઓ ભેગી થઈ કંઈ વાત કરે તો કહે કે તમે મારી નિંદા કરો છો. આમ તે ઘણી લડકણી હતી. તેનાથી તેનો પતિ પણ કંટાળતો, અને જે તે તેને હડધૂત કરતું. માટે જ્યેન સ્ત્રીઓનો આ સ્વભાવ પણ દોષરૂપ છે. દરેક સ્ત્રીએ જો પોતાનામાં આ સ્વભાવ હોય તો તેનો ભાગ કરી હળીમળીને અને સંપત્તી રહેવું. કદાચ કાંઈથી અન્યતાં કે જાણીતાં આપણો કાંઈ અવગુણ થાય તોપણ દરગુજર કરવી અને સર્વ સાથે પ્રીતિથી વર્તવું.

કેમ મહાલક્ષ્મી બેન, તમે તો મોટાં છે, કંઈ બૂલ હોય તો ક્ષમા કરજો. આજે મને જે આવડ્યું તે કહ્યું. હું તો એમ સમજું છું કે આપણે તો એકબીજા સાથે હળીમળીને અને સંપત્તી રહેવું જોઈએ. ઘરમાં પણ આપણા પતિ અને સર્વ સંબંધીઓ ઉપર પ્રીતિ રાખવી અને તેમનાં મન ઉઘાંચાં થાય તેમ વર્તવું નહિ. હું તો હજી બાળ છું. પણ અમારે ત્યાં શારદાજીને કરીને એક રહેતાં તે આવી આવી વાતો ઘણી વાર અમને સંભળાવતાં તે મેં તમને કહી બતાવી.”

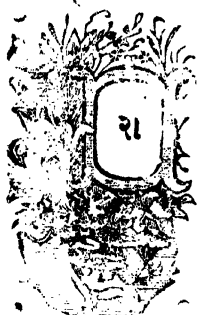
મહાલક્ષ્મી—“વાહ ! કુમુદિની જ્યેન ! દેખાવ છો તો બાળ, પણ મારા જેવી મોટી મોટીયોને પણ પાણી બરાવો તેવાં છે. આજે તમે જે કહ્યું તેટલું જો ગાંઠે બાંધીએ તો કંઈ બાકી રહે ? અમને આવું કાણ સંભળાવે ? લ્યો ખરૂં પૂછો તો હું તો આમાંનું કંઈ જાણું નહિ. તમે તો જ્યેન ભણેલીયો એટલે બધું વાંચીને પણ જાણો. લ્યો હવે એમને આવવાનો વખત થયો છે માટે જઈશું, વળી કાલે આવીશું.”

આમ કહી મારે ત્યાંથી સર્વ સ્ત્રીઓ ઉઠી પોતપોતાને ઘેર ગઈ આ પ્રમાણે મેં પણ શારદા જ્યેનની માફક અંકલેશ્વરમાં ગણેશ બેસાડ્યા.

પ્રકરણ ૯ મું.

શ્રીઓએ શિષ્ટાચારી અને વિનયી થયું જોઇએ.

ત્રે મારા પતિ આવ્યા તેમને મેં આ બધી વાત કહી, ને કહ્યું કે:—“મેં પણ અહીં શારદા જહેનનો પાર્ટ લખવવા માંડ્યો છે. હવે તમારે પણ મને થોડી થોડી શીખામણ દેતા રહેવી. કારણ અહીં હવે મને બીજું કોઈ શિક્ષણ આપે તેવું નથી. પણ ભૂલી, હું તમને શું કહું, તમારે તો હજી અભ્યાસ કરવાનો બાકી છે. પચીસ વર્ષ થયાં તોય પાનાં પોથાં ને વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં વાંચ્યા કરવાનું છે. અમારે માટે આપને કંઈ આ થોડી મહેનત છે? શું કંઈ મને તો ખરું પૂછો તો તમને મદદ કરવાનું બાજીય મન થાય છે, પણ એમાં કંઈ ચાલે?”

આ સાંભળી તેમણે કહ્યું:—“જ્ઞાતી! સત્ય છે. શું કરીએ હજી લખવાનો વખત છે. હાલ જરા દુઃખે સુખે અભ્યાસ કરવામાં મહેનત કરીશ તો ભવિષ્યમાં સુખે ખેસવાનું થશે. દરેક પુરુષે નાનપણમાં વિદ્યા લખવી અને યોગ્ય લાઇનમાં વળતા સુધી અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ. આ વર્ષે પાસ થઇશ તો ઇશ્વર કરશે તો ખે ત્રણ વર્ષમાં માંમલત મળશે, એટલે પછી નીરાંત. તમારે શ્રીઓને સાઈ. કંઈ કરી સંતાપ છે? અમારે બાણીગણી પૈસા કમાવાની જોટલી કાળજી રાખવાની હોય છે, તેથી પણ વિશેષ કાળજી તમારે ધરસંસાર

ચલાવી બાળકોને જાવિખ્યમાં મહાન બનાવવાનું શિક્ષણ આપવાની રાખવાની હોય છે. મારા વિચાર પ્રમાણે તું પણ હવે પડિતા થઈ છે, એટલે આપણા સુખી સંસાર સુખરૂપ નિવડશે એમાં સંશય નથી.

વળી તેં પણ નવરાશનો વખત સારા કામમાં ગાળવા માંડ્યો છે, તે જોઈ મને આનંદ થાય છે. તેથી જાણેલા વિષયોનું મનન થવાથી તારો પણ સુધારો થશે અને સાથે તારી બહેનપણીઓનો પણ સુધારો થતાં તે તને આશિર્વાદ દેશે. માટે તેં પણ કામ તો સારું આદર્યું છે. ”

આ સાંભળી મેં કહ્યું:—“આપના જેવું તો નહિ ને ! અમારી બુદ્ધિ શી ! ઠીક, કદાચ ગુંચવાઈ તો તો તમારે કોઈ દિવસ મને ખુલાસો કરવો પડશે. ”

આવી રીતે હું તથા મારો પતિ આનંદમાં રાત્રી વિતાવતાં. મને જે વિષયને માટે ગુંચવાડા જણાતા તે માટે હું તેમને રાત્રે પુછી સલાહ લઈ લેતી. અને બીજે દિવસે પાછી અમારા સ્ત્રીમંડળ આગળ તે વાતો કહેતી.

આ પછી સવાર થતાં ખાવા પીવાથી પરવારી મહેલ્લાની સર્વ સ્ત્રીઓ મહારે ત્યાં આવી, એટલે હું પણ બહેલી પરવારી તેમને સૌત્રંજ પાથરી આપી એસાડી ત્યાં બેઠી.

મહાલક્ષ્મીએ મને હિદેશી કહ્યું:—“કમ કૌમુદિની બહેન ! આજે કંઈ લાભ આપશે કે ! મેં તો કાલની વાત રાત્રે એમને કહી, એ સાંભળી એ તો આભાજ બની ગયા. જીવો બહેન, અમારી એટલી તમારા જેટલી બુદ્ધિ હોય ત્યારે જોઈએ છીએ શું ? આ અમને નોકરી કરતાં કરતાં વીસ વરસ થવા આવ્યાં અને એમને ઘોળાં પણ થયાં, તોય પણ આ વરસે ત્રીસ રૂપિયા પગાર થતાં સાતપાંચ થઈ, અને

આપના પતિને હજુ વરસ દહાડોય નોકરી કરતાં થયો નથી છતાં પાત્રીસ થયા. વળી એ કહેતા હતા કે એતો માંમલતદાર થવાના. વાહ જ્ઞેન ! માંમલતદારી મળે તોય તમારે તો અમારા ઉપર આવીજ પ્રીતિ રાખવી હાં. ”

આ સાંભળી મેં કાંઈક શરમાઈને કહ્યું:—“ જીવો મહાલક્ષ્મી એન ! એતો એમજ ચાલે. આ એમણે જરા બજવામાં વધુ લક્ષ્ય આપ્યું અને હજુ પણ રાત દહાડો વાંચ વાંચ કરે છે. ત્યારે તેનું રજા તો ઈશ્વરને જે આપવું હોય તે આપે. એ તો કર્માધર્મી છે. આપણા ઉપર ઈશ્વરની કૃપા હોય અને કાંઈક મહેનત કરીએ તો સુખી થઈએ. જેમ પુરુષોનું એવું છે તેમ આપણુ સ્ત્રીઓનું પણ એવુંજ છે. આપણે પણ જો નાનપણથીજ સારા સંસ્કાર પામેલાં હોઈએ અને માળાપે આપણને હિંચી કેળવણી આપી હોય તો આપણાં બાળકોને પણ આપણે સારી રીતે કેળવીએ, અને ધરમાં પણ સ્વર્ગના જેવા સુખનો અનુભવ કરીએ. જીવો જ્ઞેન ! આપણા સમાજની ઉન્નતિનો બધો આધાર આપણુ સ્ત્રીજાત ઉપર છે. જો સ્ત્રીઓ કેળવાયલી હોતી નથી તો તેનો ધરસંસાર પણ બગડે છે અને છોકરાં હૈયાં પણ દુરાચારી નીવડે છે માટે આ સમાજની ઉન્નતિ કરવા ઇચ્છનાર દરેક સ્ત્રીપુરુષે, સ્ત્રીઓને સુધારવા યોગ્ય પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, અને આપણી બાળકીઓને નાનપણમાંથીજ એવું શિક્ષણ આપવું કે જેથી તેનો ભવ સુધરે.

આપણુ સ્ત્રીઓએ તો આપણો સ્વભાવ વિનયી રાખવો જોઈએ. વિનય એ સ્વભાવનો એક ઉત્તમ ગુણ છે. આ ગુણ ચરિત્રને બહુજ મધુર અને મનોહર બનાવી દે છે. નમ્રવચન બોલનારી સ્ત્રીઓના મધુર વચનોમાંથી અમૃત વરસે છે. તેના મધુર વ્યવહારથી સર્વ લોક

સંતુષ્ટ રહે છે. સાધારણ રીતે વિનયી અને ક્રામળ સ્વભાવવાળી સ્ત્રીઓ ઉપરજ લક્ષિત અને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે. એવી સ્ત્રીઓથી જે પ્રમાણે તેના પતિને સંતોષ અને તેનાં બાળબચ્ચાંને આનંદ થાય છે. તેવો બીજા કશાથી થતો નથી. આવી સ્ત્રીઓ આ સમાજમાં પૂજા કરવા યોગ્ય છે. તે જેટલી નમ્ર હોય છે તેટલીજ વધુ આદરને પાત્ર છે. નમ્ર સ્વભાવવાળી સ્ત્રીઓજ ગૃહસ્થાશ્રમને પ્રકાશિત કરનાર છે.

સાસુ સસરા વિગેરે કુટુંબીયો અને પડોશીઓ પણ તેના ઉપર એવાં સંતુષ્ટ રહે છે કે તે તેમની વિપત્તિને પોતાની વિપત્તિ સમજીને તેમને માટે પ્રાણ પણ આપવા તૈયાર થાય છે.

વિનયવાળી સ્ત્રીઓનો કાંઈ શત્રુ નથી. તેના મીઠા અને નમ્ર સ્વભાવથી પાપાણુહંદ્ય પણ પીગળી જાય છે. કદાચ તેની સ્ત્રીથી જે કંઈ ભૂલ થઈ જાય છે તો તેને તેના ધરનાં માણસો ક્ષમા આપે છે. જ્યારે વિનયરહિત સ્ત્રીઓને આ પ્રમાણે પોતાની ભૂલની ક્ષમા મળવી મુશ્કેલ છે. નમ્રતાનો ગુણ દરેક સ્ત્રીએ રાખવો જોઈએ. ઘણી સ્ત્રીઓ પોતાનો સ્વભાવ નમ્ર રાખતી નથી. કેટલીક તો નમ્ર સ્વભાવથી શું શું ફાયદા થાય છે તે પણ સમજતી નથી. જેથી તે પોતાના કુટુંબના કાંઈ માણસની સાથે નમ્રપણે વર્તી પોતાની કાંઈ ભૂલ કબુલ કરવામાં પણ તેને પોતાનું માન જતું રહ્યાનું જણાય છે. આવો સ્વભાવ શુદ્ધિમાન સ્ત્રીએ રાખવો જોઈએ નહિ. કેટલીક હલકા મનની સ્ત્રીઓ, દેરાણી જેઠાણી કે સાસુ નણુંદ સાથે પોતાનો બોલ ઉપર રહે એવી રીતે વર્તવામાં પોતાની પ્રશંસા સમજે છે, પણ તેમાં તેની ભૂલ છે. તમારે જે તેમના આંતરિક પ્રેમ અને શ્રદ્ધા મેળવવાની ઇચ્છા હોય અને પછી આવી રીતે તેમની સાથે તોછડાઈથી કે અહં-

કારી થઈને વર્તો તો તેમની પ્રીતિ તમે કદી પણ મેળવી શકતાં નથી.

જેન મહાલક્ષ્મી, તમે હમણાંજ કહ્યું તેમ ઘણી સ્ત્રીઓ પોતાનો પતિ કાઈ ઉંચે દરજ્જે હોય કે મોટો અમલદાર થાય છે ત્યારે તે પોતાના ગુમાનમાં અન્ય મનુષ્યોની સાથે નમ્રપણે વર્તવાનું ઇચ્છતી નથી. એ પણ મહા અવગુણ છે. જેમ જેમ સ્ત્રીઓને મોટાઈ મળે તેમ તેમ તેણે નમ્ર થવું જોઈએ.

સ્ત્રીઓને નમ્ર અને વિનયી થવામાં જે મોટાઈ અને માન મળી શકે છે તેથી મોટાઈ મોટા અમલદારની સ્ત્રી થવા છતાં પણ મળતી નથી. ઘણી ભણેલી સ્ત્રીઓ પોતાની સાસુ નણુંદની સાથે નમ્રતાથી વર્તતી નથી. તે સમજે છે કે તે શું સમજે? મારા જેવી ભણીગણીને હોંશીયાર થયેલી બુદ્ધિશાળી સ્ત્રી આગળ તેનો શો હિસાબ ! આ પ્રકારના વિચાર થવા એ પણ ડાહી સ્ત્રીને માટે અનિષ્ટ કર્તા છે. આવી સ્ત્રીઓ ઉચ્છૃંખલ થઈ અહંકારી બની જાય છે અને સાસુ નણુંદને તુચ્છ સમજવા લાગે છે, એ ઘણુંજ ખરાબ છે.

જે ઘરમાં ક્રોધ કરનારી, ખરાબ વચનો બોલનારી અને કઠોર સ્વભાવની સાસુ હોય છે, છતાં પણ જો વિનયી અને નમ્ર સ્વભાવવાળી વહુ હોય છે, તે ઘરમાં કદી પણ લડાઈ ટંટો થતો નથી. આવી વહુઓ પોતાની આકળા સ્વભાવની સાસુ નણુંદને પોતાના મધુર વચનોથી અને નમ્ર વર્તનથી, જેમ મંત્રથી સર્પને વાદી લોકો વશ કરી શકે છે, તેવી રીતે વશ કરી શકે છે, અને તેમને પણ સુધારી પોતાની ચતુરાઈથી ઘરમાંથી લડાઈ ટંટાનું નિકંદન કરી શકે છે. વખતે સાસુ પોતાની વહુની સાથે ખરાબ વર્તન ચલાવે છે તોપણ તે નમ્રસ્વભાવની ગૃહલક્ષ્મી રૂપ વહુ પોતાની સુજનતા અને મીઠી વાણીથી તેમને સુશીલ બનાવી દે છે.

યાદ રાખજો કે તમે જેની સાથે ઉત્તમ પ્રકારનું વર્તન કરો છો તે પણ તમારી સાથે સંજ્ઞનતા પ્રકટ કર્યા વગર રહેશેજ નહિ. જે સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ કઠોર અને વાણી અગ્રિય હોય છે તે ગૃહસુખોના મૂળને ઉખેડી નાખનારી રાક્ષસી તુલ્ય છે. આવી સ્ત્રીઓ ઉપર કાર્ષ્ણ્ય પણ માણસ રાજી રહેતું નથી, અને તેનો પતિ તેની ખરાબ બોલચાલને લીધે તેનાથી હંમેશાં દુઃખી અને અસંતોષી રહે છે.

સ્ત્રીઓ સ્વભાવથીજ ક્રામણ હોય છે. તેને કંકંશ અને કઠોર વાણી બોલવી કે કુર સ્વભાવ રાખવો એ યોગ્ય નથી. કઠોર વાણી બોલનારી સ્ત્રીઓ ઘણીજ ભયંકર હોય છે, જે સ્ત્રીઓ પોતાની કંકંશ વાણીથી ખીજના ચિત્તને ખેદ ઉપજાવે છે તે સ્ત્રીઓનો ત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ શાસ્ત્રમાં આપેલો છે.

મહાભારતમાં લખ્યું છે કે;—જે સ્ત્રીને બોલાવતાં ગુસ્સે થઈને જવાબ આપે છે તે ખીજા જન્મમાં કુતરી જન્મે છે. મધુર વાણીમાં એક એવી જાદુ જેવી શક્તિ રહેલી છે કે જેથી સર્વ માણસો વશ થઈ શકે છે. વિશેષ કરીને મધુર વચનોથી શત્રુ મિત્રરૂપ થઈ શકે છે. ગોસ્વામી તુલસીદાસે કહ્યું છે કે:—

‘તુલશી મીઠે વચન સે, સુખ ઉપજત ચહું’ ઝોર !

વશીકરણ એક મંત્ર હે, પરિહર વચન કઠોર.’

ત્રિયવાદીની સ્ત્રીઓની સાથે આખો સમાજ અનુકૂલપણે વર્તે છે, અને જે કઠોર વાણી બોલનારી છે તેનાથી સર્વ લોકો અને તેના પતિ કે પુત્રો પણ અપ્રસન્ન રહે છે. તેના ઉપર ક્રામ પ્રીતી કરતું નથી અને તેના કામથી ક્રામને સંતોષ પણ થતો નથી.

ઘણા મોટા ઘરોમાં સ્ત્રીઓ કઠોર વાણી બોલનારી હોય છે અને પોતાના તાબાના કુટુંબિયો અને નોકર ચાકરોની સાથે હંમેશાં

કુર વાણીનો ઉપયોગ કરી ત્રાસ આપનારી હોય છે. કેટલીક સ્ત્રીઓનો તો એવો સ્વભાવ પડી ગયો હોય છે કે જે પોતાના પરમપુણ્ય પતિને પણ કડવાં વચન કહેતાં ભય રાખતી નથી કે, સંક્રાંત્ય પામતી નથી. આવી સ્ત્રીઓ કદી પણ પતિની પ્રીતિ મેળવી શકતી નથી. કડવાં વચનો કહીને પતિના ચિત્તને દુઃખી કરવું એ મનુષ્યધારી સ્ત્રીનું કામ નથી પણ એ તો ભયંકર રાક્ષસિણીઓનું જ કામ સમજવું.

વિનય એ ગુણોને ઉજવણ કરે છે, હૃદયને મધુર અને ઉદાર બનાવે છે, એથી દરેક સ્ત્રીએ પોતાનામાં આ ગુણને ધારણ કરી રાખવો જોઈએ. ઘરમાં રહી ધરના મુખ્ય સાસુ સસરા કે ગુરુજનોના આશ્રયમાં રહી તેમની આજ્ઞાનુસાર ચાલવું એ દરેક સ્ત્રીઓનો ધર્મ છે. તેમણે તેમની સાથે વિનયપણે વર્તવું અને તેમની ઇચ્છાઓની વિરૂદ્ધ વર્તવાનું સાહસ ન કરવું જોઈએ એ વિનયનું મુખ્ય લક્ષણ છે.

સ્ત્રીએ જ્યાં ત્યાં પોતાની ખડાઈ ન હાંકવી અને અન્યની નિંદા કરી અવિનયી ન થવું જોઈએ; ખડાઈ હાંકવી કે સ્વભાવ કઠોર રાખી ઉદ્વેગપણે વર્તવું એ સ્ત્રીઓનામાં મોટો અવગુણ છે. પતિની આગળ પણ તેણે કદી ઉદ્વેગપણે વર્તવું ન જોઈએ.

વિનય અને વિવેકને ધારણ કરી શિષ્ટાચારનું પાલન કરવું એ દરેક સ્ત્રીનું કર્તવ્ય છે. જે સ્ત્રી વિનયી હોય છે અને નમ્રપણે વર્તનારી હોય છે તેનામાં શિષ્ટાચારનો ગુણ રહેલો જ હોય છે. જેનો જેવો આદરસત્કાર કરવો જોઈએ તેનો તેવો આદરસત્કાર કરવો એનું નામ શિષ્ટાચાર છે. સાસુ, સસરા, સ્વામી, નણંદ, જેઠાણી વિગેરે પૂજનીય માણસો તમારા આદરસત્કારને પાત્ર છે. કદી બૂલેચૂકે પણ તેમનો અનાદાર ન કરવો. તમે કદાચ તમારા તાબાના માણસ ઉપર પણ શિષ્ટાચારથી ન વર્તો તો તેમાં તમારું ખોટું દેખાશે. માટે દરેક

સ્ત્રીએ જોમ અને તેમ નમ્ર અને વિનયપણે બોલવું અને વર્તવું જોઈએ.

બે માણસો વાત કરતાં હોય ત્યાં વચ્ચેમાં આપણે બોલવું ન જોઈએ. આપણુ સ્ત્રીઓમાં આ દોષ ઘણી જગ્યાએ જણાય છે. બેજણુ વાત કરતાં હોય ત્યાં વચ્ચે માથું ઘાલી આપણી વાત ચલાવવી એ અયોગ્ય છે. ઘણી જગ્યાએ પાંચ સાત સ્ત્રીઓ ભરાય છે ત્યાં પણ કલબલ થઈ રહે છે, એકની વાત પુરી થતી નથી, ત્યાં તો બીજી બોલવા માંડે છે તેમાં એકેનો બલીવાર થતો નથી. માટે ન્યાં સુધી એક માણસ પોતાની વાત પુરી કહી રહે નહિ, ત્યાં સુધી આપણે વચ્ચે માથું મારી બોલવું નહિ, પણ મૌનપણે તેની વાત સાંભળવી એ શિષ્ટાચાર છે.

કોઈની સાથે વાત કરો તે પણ ધીમેથી ને તેને સાંભળનાર બરાબર સાંભળી શકે તેવી રીતે કરવી. વાત કરતાં ચંચળતા પ્રકટ કરવી એ મૂર્ખતા છે. આપણુ સ્ત્રીઓની આ સિવાય ઘણી રીતભાત યાને શિષ્ટાચારથી આપણા સંબંધી વર્ગને સંતોષ થવો જોઈએ. ન્યારે આપણે આપણાથી મોટા માણસો સાથે કે ગુરુજનોની સાથે વાત કરીએ ત્યારે તેના મોં સામે જોઈને વાત કરવી એ અનુચિત છે, પણ તેમની સાથે નીચી નજરે વાત કરવી એ વિનય છે. માટે દરેક સ્ત્રીએ નમ્રતાની સાથે આ વિનય અને વિવેકને ધારણુ કરી ઉત્તમ શિષ્ટાચારને પણ શીખવો જોઈએ. આવા સ્વભાવવાળી સ્ત્રીઓજ પતિની પ્રીતિપાત્ર અને છે, અને પતિના પ્રેમને સંપાદન કરે છે.

કેમ જુદેન ! હવે કહો તો આટલેથીજ અટકાવીએ, કાલે હવે ધનુરની મરજી હશે તો બીજો વિષય ચર્ચીશું.

સર્વે—હા, જુદેન ! હવે અંધ કરો, આપને પણ થાક તો

લાગેજ તો. અમારે માટે આપને કંઈ આ ઓછી માથાકુટ છે? સ્ત્રી,
ત્યારે ઉઠીએ છીએ. અમારા લાયક કંઈ કામકાજ હોય તો કહેજો.”

આથી મેં કહ્યું:—“હા બા, આવજો. કામકાજ તો તમનેજ
કહેવાનું છે ને, અમારે પરદેશમાં સગાબહાલામાં જેમાં ગણો તેમાં
તમેજ છોને. સ્ત્રી આવજો.”

પ્રકરણ ૧૦ મું.

સ્ત્રીઓનું હૃદય કેવું હોવું જોઈએ.

જે પણ રાજના નિયમાનુસાર સર્વે જૈરાં મારે
ત્યાં આવ્યાં. એટલે મેં નીચે પ્રમાણે રાજની
માફક વાત શરૂ કરી.

મેં કહેવા માંડયું:—સ્ત્રીઓનું હૃદય અત્યંત
કામળ અને સ્નેહ તથા મમતાથી પૂર્ણ હોય
છે. આ ઉત્તમ ગુણ તેનામાં હોવા છતાં પણ
તેના હૃદયમાં એક મહાન દોષ છુપાઈ રહે છે.

તે દોષ એવો છે કે જે કાંઈ વખતે તેના સર્વનાશના કારણરૂપ
બની જાય છે. સ્ત્રીઓનું હૃદય પાણીની સ્ત્રોતની માફક અતિ વેગ-
વાળું અને દુર્નિવાર હોય છે. આ પ્રમાણે તેની વિચારશક્તિ ધણીજ
નિર્બળ અને માનસિકબળ પણ સામાન્ય હોય છે. હૃદયના
આવેગથી, વિચારશક્તિની દુર્બળતાથી અને માનસિકબળની આવી

અતિ ક્ષીણતાથી સ્ત્રીઓની જેટલી હાનિ થાય છે તેટલી હાનિ કોઈ બીજા કારણથી થઈ શકતી નથી. સ્ત્રીઓ પોતાના હૃદયની પ્રવળતાના કલંક સાગરમાં ગોથા ખાવામાં અને તે પછી પિશાચીનીનું રૂપ ધારણ કરવામાં કાંઈ પણ ડરતી નથી. આથી દુષ્ટા સ્ત્રી નીચમાં નીચ અને નરકકુંડની રાક્ષસિણી કરતાં પણ નિકૃષ્ટ છે. એવું કોઈ કુકર્મ નથી કે જેને દુષ્ટ સ્ત્રીઓ ન કરી શકતી હોય, એથી શાસ્ત્રમાં દુષ્ટા સ્ત્રી અને વિષધર સર્પ એ બેમાં કાંઈ અંતર નથી, એમ કહ્યું છે. વખત આવતાં દુષ્ટ સ્ત્રી પોતાના પતિને પણ મારી નાંખતાં ડરતી નથી. કારણ કે તેનું માનસિકબળ એટલું ક્ષીણ અને નિર્બળ હોય છે કે જે અચાનક ઉત્તેજિત થઈ, નીચ કાર્ય કરવાને પ્રવૃત્ત થતાં, પોતાના હૃદયના વેગને રોકી શકતી નથી. તેમ આત્મસંયમ પણ કરી શકતી નથી. માટે સ્ત્રીઓ જે સદ્ગુણો હોય છે તો સ્વર્ગની રાણી વુલ્લ છે અને ખરાબ હોય છે તો નરકના કીડા કરતાં પણ નિકૃષ્ટ થઈ જાય છે. એકવાર જે કોઈ સ્ત્રીનું ચરિત્ર દૂષિત થઈ જાય, કે તેના હૃદયમાંની પાશવિક પ્રકૃતિ પોતાનો કાંઈક અધિકાર તેના ઉપર મેળવી શકે છે, તો પછી તેનું રક્ષણ થવું મુશ્કેલ છે. પછી તેને બલે ને માર મારો, બાંધી રાખો, કે ડામ દો, તોપણ તે કુમાર્ગને છોડતી નથી. તે પોતાના હૃદયના વેગને પછીથી રોકી શકતી નથી. પછીથી તેને તણખલાની માફક પાપના પૂરમાં વહેતાં વાર લાગતી નથી. તેને પછી જમે તેટલી આપત્તિ આવે, તિરસ્કાર થાય, કે લોકો ધિક્કારે, તો પણ તેને તે સહન કરે છે; પરંતુ તે કુવાસના અને પાપપ્રવૃત્તિને છોડી શકતી નથી. એથી તે સ્નેહ, મમતા વિગેરે ગુણોથી વિભૂષિત હોવા છતાં પણ હૃદયમાં વિષ ધારણ કરી રહે છે. તેવી સ્ત્રીઓ સ્ત્રી સ્વભાવને અનુકૂલ ગુણોથી સુશોભિત હોવા છતાં પણ આત્મસન્માન અને

કર્તવ્યને એકદમ ભૂલી જાય છે. આ વખતે તેને ભવિષ્યમાં આવી પડનારી ધોર વિપત્તિનો ભય જણાતો નથી. અનાદાર અને અપયશની નિષ્કુર પીડા તેના કામળ હૃદયને કાંઈ પણ પીડા આપી શકતી નથી. જે સ્ત્રી એકવાર કુમાર્જગમિની થઈ જાય છે, તે પછી કલંકથી ડરતી નથી, સમાજની પરવા કરતી નથી, તેમ મૃત્યુનો ભય પણ તેને સતાવી શકતો નથી. આવી સ્ત્રીઓને પોતાના પ્રાણુપ્રિય બાળકનો મોહ છોડી તેનો ત્યાગ કરવાને પણ કાંઈ અઘરું લાગતું નથી કે દુઃખ થતું નથી. તેનું મુખ્ય કારણ તેના હૃદયનો આવેગ છે. આ સર્વનાશી હૃદયના આવેગને દબાવવાને હંમેશાં સાધન રહેવું એ સ્ત્રીઓનું આવશ્યક કર્તવ્ય છે. કેટલાક કહે છે કે તે તો તેના સ્વભાવ ઉપર આધાર રાખે છે. સ્વભાવના ઉપર કાંઈનું કશું ચાલતું નથી. પણ આપણે આ વાત માનવા જેવી નથી. સ્વભાવ ગમે તેવો હોય, છતાં પણ તેને વશ કરવો એ આપણા હાથમાં છે, યોગ્યરીતે શિક્ષણ મેળવવાથી અને સુરક્ષિત રહેવાથી સ્ત્રીઓ આ દોષોથી ઘણે ભાગે બચી જાય છે અથવા તો સ્ત્રીઓના હૃદયને એવા પ્રબળપ્રવાહને ધર્મની તરફ વાળવામાં આવે છે તો તેને સ્વયં ધર્મજન સહજમાં મળી શકે છે.

સ્ત્રીઓ પોતાના હૃદયના પ્રબળ આવેગને લીધે પોતાનાં પુત્ર પુત્રી અને પ્રેમપાત્રોને પોતાના પ્રાણુથી પણ અધિક પ્રિય અને સર્વ ગુણસમ્પન્ન સમજે છે, તેઓ ગમે તેટલા દોષ કરતાં હોય તોપણ તેની નજરમાં તે દોષ કરે છે એમ આવતું નથી. તેને જે અપ્રિય છે તે સુંદર હોવા છતાં પણ, કુરૂપ અને ગુણવાન હોવા છતાં પણ ગુણહીન જણાય છે. કોઈ કારણથી જો તે તેમના ઉપર અપ્રસન્ન થઈ જાય છે તો તેમાં સેંકડો ગુણો હોવા છતાં તે તેને અવગુણ

૩૫ જ ભુવે છે. જેના ગુણોની તે પહેલાં પક્ષપાતી હતી તેનામાં જ પછી તે દોષોનું આરોપણ કરીને તેની નીંદા કરવા તૈયાર થઈ જાય છે. આ પ્રકારની નિર્બળતાનો સ્ત્રીઓએ ત્યાગ કરવો જોઈએ. આ પ્રકારની મનની દુર્બળતાથી તે શત્રુને પણ પોતાની ગુપ્ત વાતો કહી દેતાં વાર લગાડતી નથી. સ્ત્રીઓ એકવાર કોઈ વ્યક્તિ વિશેષના સામાન્ય ગુણને જોઈને યાતો તેમાં થોડો પોતાનો ઉમેરો કરીને આનંદમાં મગ્ન થઈ જાય છે અને તેની પ્રશંસા કરવા મંડી પડે છે. તે જ પાછી તેની સાથે અણુબનાવ થતાં તેના કોઈ સાધારણ દોષોથી તેના ઉપર અપ્રસન્ન થઈ ક્રોધિત થઈ જતાં વાર લગાડતી નથી. કેટલીકવાર તે ક્ષણભર પહેલાં જોને શત્રુ સમજતી હોય છે તેને પછીથી પોતાના પરમમિત્ર અને હિતચિંતક સમજી આત્મસમર્પણ કરતાં વાર લગાડતી નથી. તેને પછી તમે મારા બાધ છો, તમે મારા બંધુ છો, તમે જ મારા સર્વસ્વ છે, તમારા જેવું બીજું કોઈ મારે આત્મીય નથી, આ પ્રકારની મીઠી મીઠી વાતો કહીને પહેલાંની શત્રુતાને મટાડવાને માટે પ્રયત્ન કરતાં વાર લગાડતી નથી. આમ કરવાથી કોઈ કોઈ વાર તો તેનું અનિષ્ટ થઈ જાય છે, પરંતુ તેના ઉપર તેનું ધ્યાન જતું નથી, તેમ તેનો કંઈ તે વિચાર કરતી નથી, તેના સર્વ કોઈ શત્રુ અને સર્વ કોઈ મિત્ર થઈ શકે છે.

ઘણીવાર કેટલીક સ્ત્રીઓ પોતાના શત્રુને મિત્ર સમજીને પોતાના હાથે જ પોતાનો સર્વનાશ કરી બેસે છે. આજ તે જોને શત્રુ જાણીને તેની નીંદા કરી તેના હૃદયને વીંધી નાંખે છે, તેને બીજે દિવસે મિત્ર માનીને મીઠા વચ્ચનોથી તેના ઉપર અમૃત વરસાવે છે. જુદેનો, સ્ત્રીઓનાં હૃદય જેવાં આવેગવાળાં હોય છે તેવાંજ વિચાર-શક્તિહીન રહે છે, તે જ્યારે કોઈ વસ્તુને માટે લલચાય છે, જ્યારે

કેઈ પ્રકારની લહેર તેના મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે તેને તે જ્યાં સુધી પૂર્ણ કરી લેતી નથી ત્યાં સુધી એન પડતું નથી અને બ્યાકુળ બની જાય છે. તે ધારે છે કે બલે ને સંસાર રસાતળમાં જાય, હજારો વિપત્તિઓ આવે, અને બલેને નુકસાન થાય, તો પણ પોતાની ઇચ્છા પૂર્ણ થવી જ જોઈએ. આવા આવેગમાં જ્યારે તે હોય છે ત્યારે તેને બલેને કોઈ હજાર વાર સમજાવે, તે આવેગને રોકવા કહે કે યુક્તિપૂર્વક તેના દોષ બતાવી આપે, તો પણ તે કોઈ સાંભળતી જ નથી. પ્રાણુ બલેને જાય, પણ તેના મનની વાસના પુરી થવી જ જોઈએ એમ તે માને છે.

જહેનો, આપણે જ વિચાર કરો કે આ પ્રકારની ઇચ્છાઓને વશીભૂત થઈએ તેથી આપણે જે કોઈ ઇચ્છીએ તે મળી શકે? એમ ધાર્યું મળવું કઠિન છે અને અસંભવિત છે. ઘણી શ્રીઓ કર્તવ્ય અને ઇચ્છા એ એક વસ્તુ નથી એમ સમજતી નથી. તે ઇચ્છાને વશી-ભૂત થઈ કર્તવ્ય અને ધર્મનો પણ ત્યાગ કરવા ચૂકતી નથી. તે સુખ અને વિલાસવાસનાની અત્યંત લાલસાથી પોતાના સ્વામીનો સર્વનાશ કરી બેસે છે. આવી શ્રીઓ સમય જોતી નથી, પોતાની હાલતનો વિચાર કરતી નથી, કે અનુરોધ વિરોધ કે વિધોને પણ માનતી નથી પણ જે વખતે જે ઇચ્છા થાય છે તે વખતે તે મેળ-વવાને માટે ગાંડી બની જાય છે. આતો શ્રીઓનો એક સ્વાભાવિક અવગુણ છે એમ સમજવું.

જુવો, સતી સીતા કે જે પરમ પ્રતાપી રાજા હજારબની વધુ અને સાક્ષાત પરમાત્મસ્વરૂપ શ્રી રામચંદ્રજીનાં પત્નિ હોવા છતાં પણ તે સોનાના મૃગને જોઈ પોતાના લોભ અને મોહને રોકી શકી નહિ. સોનાનો મૃગ હોવો એ સંભવિત નથી, પણ તે તો રાક્ષસોનીજ

લીલા હતી, તેનો પણ તેમણે કાંઈ ન જિયાર કરતાં પોતાના પતિ શ્રી રામચંદ્રજીને આગ્રહપૂર્વક કહ્યું કે:-“ આ સોનેરી મૃગનુ આમકું લાવી આપો.” અને આ પ્રમાણે સીતાજીનો અતિ આગ્રહ જોઈ રામચંદ્રજી પણ તે સુવર્ણમૃગને મારવાને માટે વનમાં ચાલ્યા ગયા. તેમના ગયા પ્રછી અહીં પર્ણકુટીમાં દુષ્ટ રાવણે સીતાને એકલી જોઈ તેનું હરણુ કર્યું. સીતા દુષ્ટ રાવણના હાથમાં પડી, ગરડના નખથી પીડા પામી નાગિનીની માફક વિલાપ કરવા લાગી, કે જે વિલાપથી આખું વન કરુણાથી કંપી ઉઠ્યું. અને વનજૂમિ તેમનાં આંસુથી પલળી ગઈ. આથી સીતાનાં સઘળાં સુખો ઉપર પાણી ફરી ગયું અને તેમણે પતિથી વિયોગ પામી પોતાના હાથે જ દુઃખ બ્હોરી લીધું. જુવો સીતા જેવાં સતી સ્ત્રી પણ સોનાનો મૃગ જોઈ તેના ઉપરના મોહથી વશ થઈ લાલચમાં સપડાયાં અને પોતાના પતિને તે લાવવાનો આગ્રહ કરી, પોતે જાતેજ કેવા ભયંકર વિપત્તિમાં પડી ગયાં. તેમણે પણ પોતાના કર્તવ્યને ભૂલીને ઇચ્છાને વશ થઈ કેવા અનિષ્ટને બ્હોરી લીધું? તેમને શી વાતની ખામી હતી? તે જાતે જ લક્ષ્મીનો અવતાર હતાં. તે જન્મથીજ રાજસુખોમાં ઉછરી મોટાં થયાં હતાં, તેમને સુવર્ણનો શો હિસાબ હતો? છતાં પણ તે મૃગને જોઈ પોતાની સ્થિતિને ભૂલી ગયાં અને તેની ખનાવટનો હિસાબ ન કરતાં પોતાના હૃદયના આવેગને વશ થઈ પોતાની ઇચ્છાને પુરી કરવા માટે પોતાના સ્વરૂપને પણ ભૂલી ગયાં અને પોતે જાતે જ આપત્તિના ખાડામાં ગળડી પડ્યાં. જેતે આવી નજીવી ઇચ્છાને વશ ન થયાં હોત, તો તેમને આવું દારણુ દુઃખ સહન કરવું ન પડત.

આજકાલ ઘણા કુટુંબોમાં પુત્ર અને પિતાને ખનતું નથી. ભાઈએ ભાઈમાં કલેશ થાય છે અને વેપાર રાજગાર એક હોવા છતાં

પણ સ્ત્રીઓના કલેશથી કંટાળતાં જુદા રહેવાને તૈયાર થઈ જાય છે. આનું મૂળ કારણ શ્રીઓ હોય છે. શ્રીઓ પોતાના હૃદયના અચાનક ઉત્તેજનને વશ થઈને પોતાના સ્વજનોના સામાન્ય ગુણોથી સંતુષ્ટ અને સામાન્ય દોષોથી રૂઝ થઈ જાય છે. આ દોષને લઈ, અથવા તો પોતાના કુટુંબના કોઈ માણસની સાથે કાંઈક અણખનાવ થતાં તે તેનું વેર લેવાને માટે અનેક પ્રકારનાં સાચાં જુકાં કરી કલેશ કંકાશ કરાવવાને ચૂકતી નથી. પોતાના પતિને જુદા રહેવાની સલાહ આપે છે. જો કદી તેનો પતિ તેની વાત ન માને તો તે રાત દિવસ રડ્યાં કરે, ખાય નહિ, ઉપવાસ કરે, મોં ચઢાવે અને રાત દિવસ લડાઈ ઝઘડો કરી કલેશ કંકાશથી તેને પ્રજાળ્યાં કરે છે. તે પછી તેનું મુખ પ્રસન્ન જણાતું નથી. તેના મનમાં જ્યાં સુધી પોતાની ઇચ્છા પૂરી થાય નહિ ત્યાં સુધી સુખ થતું નથી. તેના હૃદયમાં એક ચિંતા, એક જ્વાળા, એક ધ્યાન અને એક ભાવના એક જ રૂપે સળગી રહે છે. અને જ્યારે પોતાના મનનું ધાર્યું થાય છે ત્યારેજ તે ઝંપીને પોતાના પતિને બેસવા દે છે.

ધણા કુટુંબોમાં અણખનાવ ઉત્પન્ન કરાવનાર અને સર્ગા બહાલાં સાથે વેર કરાવનાર સ્ત્રી જ હોય છે. પિતા પુત્રનો અને ભાઈઓ ભાઈના પ્રેમાળ સંબંધને તોડાવનાર પણ હલકા હૃદયની શ્રીઓ હોય છે. આવી સ્ત્રીઓ હંમેશાં પોતાના પતિને કહ્યાં કરે છે કે:-
“આજ તો મને તમારી માએ આમ કહ્યું, આજ તો તમારા ભાઈએ આમ કહ્યું, આજ તો તમારા બાપ પણ મને તમારી માનું સાંભળી ગાળો બાંડતા હતા, બળ્યું આ ઘરમાં રહેવું, તમે રાત દહાડો વૈતરું કરી કરીને મરી જાવ ને મારે આમના ઠેસલા ખાવા પડે, બળ્યો મારો અવતાર કે હું તમારે પાને પડી સુખી થઈ નહિ.” આમ

કહી પોતાના પતિને પોતાના કુટુંબીયો માટે સાચા જીકાં બરવી એક બીજાનાં મન હિંચાં કરાવે છે. દેરાણી જેઠાણી કે સાસુ વહુ નજીવા કારણથી લડી પડે છે અને ફટલીક જગ્યાએ તો સ્ત્રીઓનો કંકાશ એટલો બધો જામી જાય છે કે તેને લીધે પિતા અને પુત્ર વચ્ચે, ભાઈઓ ભાઈ વચ્ચે મન હિંચાં થઈ અણખનાવ થઈ જાય છે અને એક બીજાનાં મન હિંચાં થઈ જતાં શત્રુ રૂપે થઈ જાય છે. આ બધાના કારણરૂપ સ્ત્રીઓ જ હોય છે. દરેક સમજી સ્ત્રીએ પોતાના આ સ્વભાવનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. આ પ્રકારની સ્ત્રીઓની નીચ જી-દિથી જ ન્યાં ત્યાં ગૃહસ્થાશ્રમના સુખી જીવનનો ત્યાગ થઈ જાય છે. આથી જ જીદિમાનો “હી જીદિ પ્રલયકરો।” અર્થાત સ્ત્રીઓની જીદિથી જ પ્રલય ઉપસ્થિત થાય છે એમ કહે છે.

બહેનો, તમારા હૃદય તરફ જીવો, એ સર્વ અવશ્યજી જો તમારામાં હોય તો તેનો ત્યાગ કરો. આ દોષો સ્ત્રીઓના હૃદયમાં પાણીના ઝરાની માફક એક બાજુ વહાં જ કરે છે. જો તમે તમારું બહુ ઇચ્છતાં હો અને સુખી જીવંતી વિતાવવાની ઇચ્છાવાળાં હો, તો પ્રાણ જતાં પણ ન્યાય માર્ગનું ઉલ્લંઘન ન કરશો અને તમારા કર્તવ્યમાર્ગનો ત્યાગ ન કરશો. તમારે તમારી રિયતિને અનુસાર ધર્મ, ગંભીરતા અને રિયર ચિત્તથી કામ કરવું જોઈએ. સમજ્યા વિચાર્યા વગર મનના વેગને તાબે થઈ, સમયનો વિચાર કર્યા વગર કોઈ પણ કામ કરવાને ન દોરાશો. તમારે હંમેશાં તમારા મનને યાન દ્વારા સ્વચ્છ રાખી ધર્મવડે કળજે રાખવું જોઈએ. કોઈ પણ પ્રકારના મનના આવેગને તમારા હૃદયમાં રથાન ન આપો. ઇચ્છાની અજાણતા, મનની દુર્બળતા અને લાલસાની તૃષ્ણાનો ત્યાગ કરવાને માટે હંમેશાં યત્નશીલ રહેજો, યાદ રાખજો કે કોઈ પણ વાતની

અધિકતા સારી નથી. અતિ સર્વત્ર વર્જયેત । ખુદેના આજે જે કશું તે ખરોખર યાદ રાખી તે પ્રમાણે વર્તવા ચતુર્શીલ થવું અને તમારા હૃદય ઉપર જ્ય મેળવજો. આપણો આ અવતાર શુભ કર્મોને કરવા માટે અને પતિસેવા કરી સ્વર્ગ પ્રાપ્તિ કરવા માટે મળ્યો છે. તેને લોભ લાલચને વશ થઈ મિથ્યા ગુમાવી દેશો નહિ. જે કાર્ય કરે તે વિચાર કરીને કરજો. તે કાર્ય કરતા પહેલાં તેના ગુણ દોષ અને પરિણામનો વિચાર કરવા ચૂકશો નહિ. આપણે રહેજ કારણને લઈ લલચાઈએ અને તેનું પરિણામ બચંકર આવે તેમ હોય તો તે લાલચથી લપટાશો નહિ, અને હંમેશાં તમારા પતિના વિચારને મળીને તેની સલાહ પ્રમાણે કાર્ય કરજો. કોઈ પણ વસ્તુની તમારા પતિ પાસે આડાઈ કરી માગણી કરશો નહિ. અને તમારા સંબંધી-યોમાં વિખવાદ ઉત્પન્ન થાય તેવી રીતે તમારા પતિને સાચાં જીવંત બરવશો નહિ.

ધર છે તે બોલવું પડે, જે થાળા ખખડે પણ ખરી, નજીવી બાબતો માટે આપણેજ આપણું ભોગવી લેઈ નીકાલ કરી નાંખવો જોઈએ, એવી ધરની કાથાકુતલીની વાતો તમારા પતિને બરવી તેમના મનને ઉદ્વેગ પ્રકટ કરવો નહિ. તેમ જ તમારે ખાસ કારણ વગર કોઈ પણ એવી વાત તમારા પતિને કરવી નહિ કે જેથી તેમનું મન તેમનાં સંબંધિયો માટે ખાંડું થાય. એકલા રહેવામાં માલ નથી. સલાહસંપથી કુટુંબીયોના ભોગ રહેવામાં જ સાર છે. માટે તેવી ઇચ્છાથી તમારા પતિના કાન બંધેરવા નહિ.

હો ત્યારે હવે તમારો બધાંનો વિચાર હોય તો બંધ કરીએ આજે આટલું મનન કરશો. આપણુ સ્ત્રીજાતને આ સંસારમાં સમજી વિચારીને ચાલવાનું હોય છે. આપણે સમજી અને વિવેકી થઈએ

તો કંકાશ ઓછો થાય છે, પતિને ઠારી શકીએ છીએ અને બાળ-કોને ઉત્તમ કેળવણી આપી શકીએ છીએ. મારે આપણે બધાંએ આપણી ફરજે શી છે તેનું શિક્ષણ મેળવી તે પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ.”

મહાલક્ષ્મીની સાથે આજે ભાગીરથી નામની એક ખીજા ફરી-યામાંથી તેની બેનપણી આવી હતી. તે પણ મારી આ વાત સાંભળી દીંગ થઇ ગઇ હતી. તેણે કહ્યું: “હો મહાલક્ષ્મી જહેન ! આજે આપણને આ કૌમુદિની જહેને જે વાતો સાંભળાવી તે તો મને નવી નવી લાગી. આમાંનું આપણે તો બા કંઈ સમજીએ નહિ. નહિ ભણેલાં, કે ગણેલાં, કે પીએર કે સાસરામાં કંઈ સાંભળેલું નહિ. તે શી રીતે જાણીએ. અમે નાનાં હતાં ત્યારે અમારા ગામમાં પાંડવકૌરવની કથા થતી, તે સાંભળવા અમે જતાં અને બધી બાયડીઓ કથા સાંભળવા ત્યાં ભેગી થતી. ત્યાં પણ કથા કહેનારો હાથ લાંબા ટુંકા કરી માણુ વગાડતો, રાગડા તાણતો હોય અને અમે તો બધાં અમારા ધરતી વાતો કરીએ, કે આજે તો બા, આ બાધું, આજે તો ફલાણી ને તેના ધણીએ માર માર્યો. આજે તો ફલાણી ને ફલાણી જોડે લડવાડ થઇ, આવી કુથલીઓ થાય તે સાંભળીએ. વળી આ કથામાં દ્રૌપદિને પાંચ ધણી હતા. કૃષ્ણને અનેક ગોપીઓ હતી. આવી આવી વાતો કથામાં આવતી તે સાંભળતાં. આવી કૌમુદિની જહેને કહી એ વાતો તો મેં મારા જન્મારામાં આજે જ સાંભળી. હવે બા, આપણી તો ઉમ્મરે થઇ, પણ જે નાનપણથી છોડીઓ આવી વાતો જાણે તો કેવું સારું !”

મહાલક્ષ્મી—“ ખરી વાત છે જહેન, આપણે સ્ત્રીઓ અભણ રહી એટલે કશું વાંચીને પણ જ્ઞાન મેળવી શકીએ નહિ. માઆપ પણ એવાં હોય ને ઘેર આવ્યા પછીથી તો જાણો છો ને ! કામધંધો કરાવી માસ માસ કહાડી નાંખે, તે જાણે કે દીકરાની વહુ તો આપણી

દાસી કે આકરડી જ સમજવી. એટલે ત્યાં મોટી ઉમ્મર થતાં સુધી સાચુના કલ્યાણમાં રહી અને ધરનાં વૈતરાં કરવાં પડે, તો પછી આવી વાતો કાશુ સંભળાવે? આતો આપણાં ધનભાગ્ય કે કુમુદિની બહેન અહીં આવ્યાં કે બે ધર્મના બોલ સાંભળીશું.

હ્યો ત્યારે ભાગીરથી બહેન, રોજ આવતાં રહેજો. કેમ કુમુદિની બહેન રજા છે? બળ્યું તમે તો કંઈ કામેય બતાવતાં નથી!”

આ સાંભળી મેં કહ્યું:—“કામ શું હોય બહેન, આવજો. હું તો નાનું બાળક છું મારા બોલ્યા સામું ન જોવું. આવજો ભાગીરથી બહેન !

આ પછી સર્વે પોતપોતાને ઘેર ગયાં.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

સ્ત્રીઓએ આડોશીપાડોશીની સાથે કેવી રીતે વર્તવું.

પ્રમાણે રોજ મારે ઘેર હવે જૈરાનું ટાળું બરાવા માંડ્યું, મને પણ ગમ્મત સાથે હવે જાણેલા વિષયોને મનન કરવાનું મળ્યું. આગલે દિવસે જે કહેવું હોય તેનું મારે સાંજ ઉપર મનન કરવું પડતું. વળી આ પ્રમાણે મારો ઉપદેશ સાંભળી તે જૈરાં મારા ઉપર પ્રીતિ રાખવા લાગ્યાં. ધરડી સ્ત્રીઓમાં પણ હવે માઈ માન વળ્યું, તે મને દેવી

તુલ્ય ગણવા લાગ્યાં. આથી મારે પણ મારા આચારવિચારને માટે

બરોબર કાળજી રાખવી પડતી. હું જે પ્રમાણે ઉપદેશ આપતી તેજ પ્રમાણે મારે વર્તવું પડતુ. અને મારા આચાર કે વિચારમાં કંઈ ખામી કે દોષ ન આવે તે માટે મારે બરોબર સાવધાની રાખવી પડતી. હું જાણતી કે હું આ બીજાં બધાં જૈરાને શીખામણુતો આપું છું પણ જો તે પ્રમાણે મારામાં ગુણ નહિ હોય તો તે લોકો મારી મશ્કરી કરશે અને મારા કહેવામાં વિશ્વાસ લાવશે નહિ. વળી કદાચ જો કાંઈ ખાખતની ચૂક થઈ જશે તો કહેશે કે:—“ત્યારે કૌમુદિની બહેન ! તમે અમને શીખામણુતો દોછો પણ તમે આમ કેમ ચાલો છો ! અમને પતિ સેવા કરવાનું કહો છો ને તમારે તમારા પતિ સાથે કેમ મોં ચઢાવવું પડ્યું હતું ? તો મારે શો જવાબ આપવો, એ વિચારથી મારે ઘણી કાળજી રાખવી પડતી અને જરાપણ ચૂક ન પડે તેને માટે બીક રાખવી પડતી એટલે મારા હૃદયના લાવ પણ ઉત્તમ થયા. અને માંડે જીવન પણ આદર્શમય થવા લાગ્યું. બીજાઓને ફાયદો કરવા જતાં મને પણ ફાયદો થવા લાગ્યો. અને માંડે જીવન પણ ઉચ્ચ થવા લાગ્યું.

આજે પણ અડોશી પડોશીનાં સર્વ જૈરાં રોજની માફક આવી રહેતાં મેં મારી વાત ચલાવવા માંડી.

મેં કહ્યું—“બહેનો ! આપણે એક બીજા સાથે હળીમળીને રહેવું જોઈએ અને કદાચ કાંઈનો દોષ જણાય તોપણ તે દરગુજર કરી તેની સાથે તકરારમાં ઉતરવું નહિ સાધારણ રીતે આપણે સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ રહેજસાજ ખાખતમાં લડી પડવાનો હોય છે. કાંઈ માણસે આપણા ઉપર સેંકડો ઉપકાર કર્યા હોય છતાં જો એક દહાડો આપણો અવગુણ કરી બેસે તો તે વખતે આપણે તેના તમામ ઉપકારોને ભૂલી જઈ તેણે કરેલા અવગુણનો બદલો વાળવા તત્પર થઈ જઈએ

છીએ, અને આપણા નજીકના સંબંધીની સાથે પણ લડતાં વાર લગાડતાં નથી. જેમ એક જ કુટુંબમાં સ્ત્રીઓને લીધે વિખવાદ ઉત્પન્ન થતાં પુરુષોનાં મન ઉંચાં થઈ આ સંસાર વિષમય થઈ જાય છે તેવી જ રીતે આડોશી પાડોશીની સાથે પણ સ્નેહસ્હાજ બાબતોને માટે મન ઉંચા થતાં લડાઈ ટંટા થાય છે અને તેના પરિણામે ઘણી સ્ત્રીઓ તેમનાથી અકારી થઈ પડતાં અનેક ઉપદ્રવોને સહન કરે છે.

જીવો બહેનો, જેની સાથે આપણે રાત દહાડો રહેવાનું છે તેમની સાથે વિરોધ કરવાથી આપણાં સગાં વહાલાંથી આપણે વિમુખ થઈ જઈએ છીએ, તેવી જ રીતે જેમની સાથે રોજ ખેસવા ઉડવાનું હોય છે તે પડોશીઓની સાથે પણ વૈરભાવ રાખી સુખની આશા રાખવી એ નકામી છે. કેટલીક તકરારી અને જ્યાં ત્યાં લડવાડ કર્યા કરવાના સ્વભાવવાળી સ્ત્રીઓ નજીવી વાતોને માટે પોતાના પાડોશીઓની સાથે લડી પડે છે અને ગાળમગાળા કરતાં વિચાર કરતી નથી. જો તેને કાંઈને હાથપગ અડે કે તેના આરણ્યમાં કાંઈથી બૂલે ચૂકે કચરો કે પાણી પડે તો તે તેની સાથે હજારો દહાડાનો સંબંધ તોડી ને લડવા ચૂકતી નથી અને ન કહેવાય તેવી ગાળો ભાડે છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ એવા હલકા સ્વભાવની હોય છે કે જો કાંઈ વખતે તેણે પોતાના ચોકમાં કંઈ દાણા સુકબ્યા હોય અને તેને કાંઈ બીજી પાડોશીની ગાય કે બેંસ છૂટી જતાં ખાવા લાગે છે કે, અમથુ મોં બાલે છે કે તરત જ આકાશપાતાળ એક કરી દે છે. અને તેના માલીકને ન દેવાય તેવી ગાળો ભાડી લડાઈ કરે છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ ઓકરાની તકરારમાં, પોતાના ઓકરાને કદાચ કાંઈ પાડોશીનું ઓકરું રમતાં રમતાં ધીલધાપોટ મારે કે તરત જ તેના માખાપ સાથે લડવા મંડી પડે છે. કાંઈ બાળકથી કદાચ તેનું કંઈ નુકશાન થઈ જાય, કે તે ઓકર-

મતથી કંઈ આડું અવળું જોલી જાય તો તેની સાથે પણ તે લડવા ઝઘડવા મંડી પડે છે. આવી રીતે ઘણું નજીવું અને સામાન્ય ક્ષર-જોને માટે પણ તે પોતાના પાડોશીઓની સાથે લડવા મંડી પડે છે અને હજારો દહાડાની શરમનો એક દિવસના અનુરાગથી ભાગ કરી દે છે.

આવી નજીવી બાબતોને માટે આપણે આપણા આડોશી પાડોશીની સાથે લડાઈ ટટો કરવો એ ઘણું જ અનુચિત છે. પાડાપાડોશમાં હળીમળીને ન રહેવાથી કાંઈ વખતે આપણને બેઠોરી લેવી પડે છે. જે સ્ત્રી પોતાની ઉદ્વેગથી કે તોછડા સ્વભાવથી પોતાના પાડોશીઓને તુચ્છ સમજે છે, તેમને વિપત્તિ આવતાં મદદ કરતી નથી, અને આનંદ વખતે સંતોષ પ્રકટ કરતી નથી તે સ્ત્રીની કાંઈ વખત દુર્દશા થાય છે. આવી લડકારી સ્ત્રીઓને બુદ્ધિમતી અને દુરદર્શીની કહી શકાતી નથી. દરેક સ્ત્રીએ પોતાના પાડોશીની સ્ત્રીઓ સાથે હળીમળીને રહેવું જોઈએ અને તેમના ઉપર પોતાના સગાં વહાલાં જેવો પ્રેમ રાખી હેતુ રાખવું જોઈએ અને તેમને બાડબીડે ઉપયોગી થવું જોઈએ.

આપણી પાડોશીની ઘરડી સ્ત્રીઓનું માન રાખી તેમની સાથે મર્યાદાથી વર્તવું જોઈએ. તેમની આગળ કદી નિર્લજ્જતા, અશિષ્ટતા અને એ પ્રકારે બીજી અદાવત રાખવી નહિ. તેમને તમારી સાસુ તરીકે માન આપો જે તમારી બરોબર વયની હોય તેને તમારી બેન સમજીને તેને તમારે મધુર વાણીથી અને નમ્ર વચ્ચેથી પ્રસન્ન રાખવી જોઈએ, તેના આગળ કદી પણ ગુમાન કરવું નહિ. તેનાં બાળકોને તમારાં બાળકો જેવાં ગણો. બધી સ્ત્રીઓ બીજાનાં છોકરાં ઉપર માત્ર ઉપલક્ષ્ય પ્રેમ બતાવી તેની માતાને બહાલી થવા જાય છે પણ એવો

ઉપલક્ષ પ્રેમ રાખવો નહિ પણ ખરો પ્રેમ રાખવો. કપટતા ધણી જ નિંદનીય છે એથી આપણે આપણા પડોશીઓ સાથે કપટી વ્યવહાર રાખવો ન જોઈએ.

બહેનો ! તમારે તમારા પાડોશીઓની સાથે એવી રીતે વર્તવું કે જેથી તે તમારા ઉપર ગુરૂસે થવા ન પામે. ધણી સ્ત્રીઓ પોતાના પડોશીઓ સાથે વાતચિત કરતી વખતે, ઘણું ભાગે પોતાના પતિના દોષ તેમને કહ્યા કરે છે અને કહે છે કે—“ શું કહું બહેન ! આજે તો મને રહેજ આખતમાં મા બેન સમી ગાળો ભાડી, કહે બહેન પાણીનો લોટો ઢળી ગયો તેમાં માર માર્યો, બળ્યું મારા દુઃખનો તો આરો નથી, મારા ધણીતો આવા છે ને તેવા છે.” આવી રીતે પોતાના પતિના દોષો બીજી સ્ત્રીઓને કહી બતાવે છે આ ટેવ દરેક સ્ત્રીએ છોડી દેવી જોઈએ. તમારે કદી પણ તમારા પતિના દોષ બીજાના આગળ કહી બતાવવા નહિ; કેમકે, પતિ એજ તમારા ગુરૂ છે અને ગુરૂની નિંદા કરવી એના જેવું બીજું કોઈ પાપ નથી.

કેટલીક સ્ત્રીઓ આપણી વાત જાણી લેવાને માટે, તેમ જ આપણા મનની વાત લેવાને માટે, મીઠું મીઠું બોલી, જાણે આપણી હિત-સ્વિની ન હોય તેમ વર્તી આપણને ભોળવી દે છે. માટે તમારે આવી સ્ત્રીઓથી ખૂબ સાવધાન રહેવું જોઈએ અને ઘરની વાત કે આપણા પતિની કોઈ વાત તેને કરતાં તેનો વિચાર કરવો જોઈએ. આવી સ્ત્રીઓ દ્વેષની વાતો પૂછી લેવાને માટેજ લલોપતાં કરે છે.

દરેક સ્ત્રીએ પોતાના પડોશીની સ્ત્રીઓ સાથે હળીમળીને રહેવાની જરૂર છે અને તેમાં પણ જે દ્વેષી, કપટી કે નિઘ સ્વભાવની હોય તેનાથી અળગા રહી, તેની સાથે પણ બગાડ કરવો ન જોઈએ. આવી સ્ત્રીઓની સોબત કરવાથી તે આપણને નીચ રસ્તે દોરી જતાં

વાર લગાડતી નથી. તેમ તેમની સાથે ખગાડ કરવાથી તે આપણા ઉપર બુદ્ધિ આળ મૂકવાને પણ ચૂકતી નથી. માટે તેવી સ્ત્રીઓ સાથે ખપ જેટલીજ વાત રાખવી. વળી પડોશના પુરુષવર્ગની સાથે કેવી રીતે વર્તવું તે પણ જાણવાની તમારે જરૂર છે. જે પુરુષ તમારા પતિથી મોટી ઉમ્મરના હોય, તેમની સાથે તમારે લાજભર્યાદામાં રહી તમારા મોટા ભાઈની માફક આદરસન્માન પૂર્વક અને તેનો ભય રાખીને રહેવું જોઈએ. તમારે સાવધાન થઈને એવી રીતે બોલવું ચાલવું કે તે તમને બેશરમી ન સમજે. તે આવતા હોય તો તેની સામે તમારે જવું નહિ અને તમને તે કોઈ ખાસ કારણ વગર દેખી ન શકે તેવી સાવધાની રાખવી. જે તમારા પતિથી નાના હોય તેમની સાથે પણ મર્યાદાથી વર્તવું અને તેમની સાથે છૂટથી વર્તવું નહિ. તેના દેખતાં કદી પણ નિર્લજ્જપણે વર્તવું નહિ. ઘણી સ્ત્રીઓ પોતાના પતિથી મોટી ઉમ્મરના પુરુષોની લાજ કાઢી તેનાથી અદબ રાખી વર્તે છે પણ જેટલીક પોતાના પતિના બરાબરીયા કે પોતાના પતિથી નાની ઉમ્મરના પુરુષો સાથે બોલવા ચાલવામાં છૂટથી વર્તે છે. કદી તો તેની સાથે હાસ્યમશ્કરીઓ કરવાને પણ ચૂકતી નથી, પણ તેમાં તેમની બૂલ છે. આ તેમને અવળે માર્ગે દારી જનાર છે. માટે દરેક સ્ત્રીએ પરપુરુષની સાથે લાજમર્યાદામાં રહીને જ બોલવું ચાલવું જોઈએ.

ખાસ જરૂરના કારણ વગર તેની સાથે વાત ન કરો અને કદાચ વાત કરવાનો પ્રસંગ આવે તો ખપ જેટલી જ વાત, નીચી નજરે લાજ મર્યાદાથી કરવી જોઈએ. કદી પણ તેની દષ્ટિ સાથે તમારી દષ્ટિ મેળવી વાત કરવી નહિ. આ પુરુષોને તમારા ભાઈ તરીકે ગણીને જ તમારે તેમની સાથે વર્તન રાખવું.

ધણી ધનવાન સ્ત્રીઓ પોતાના પતિના ધન કે સત્તાના મદના ગુમાનમાં પોતાની પડોશની ગરીબ સ્ત્રીઓની સાથે હલકાર્થી અને તોછડાર્થી વર્તે છે, તેમને તે હલકી માને છે. જેથી તેમની સાથે હલકા બેસવામાં પોતાનું અપમાન સમજે છે, આવો સ્વભાવ રાખવો. એ તેનું હલકાપણું અને નીચતા દર્શાવનાર છે. ગરીબ પડોશીનીઓને યથાશક્તિ મદદ કરવી અને આપત્તિ વખતે તેમને મદદ કરવી એ તેમનું કર્તવ્ય છે.

કદાચ તેવી કોઈ સ્ત્રી ધનના અભાવથી તમારી પાસે કોઈ વસ્તુ છીંછીની માગવા આવે તો તમારે તમારી શક્તિ અનુસાર તેને તે આપવી જોઈએ અને તેને નિરાશા કરવી ન જોઈએ. તેને એવી કોઈ વાત ન કરવી કે જેથી તેના હૃદયમાં આઘાત થાય. અનેક સ્ત્રીઓ ગરીબ સ્ત્રીઓનાં બાળકોને સાથે પોતાના ધનનો મદ બતાવી અભીમાનથી વાતો કરે છે. આવી વાતો કરવી એ મૂર્ખતા છે. કેમકે સ્થિતિના તો વારા ફેરા છે. દરેકની અવસ્થા દર વખતે કંઈ એક સરખી રહેતી નથી. માણસે ધનનું અભિમાન કરવું એ મૂર્ખાઈ છે જે આજે ધનનો અહંકાર કરે છે અને પોતાના ગુમાનથી ખીજને હલકા માને છે તે જ એક વખતે બીજારી થઈ બારણે બારણે બીજા માગતા ફરે છે. ધન અને માણસોને માટે અભિમાન કરવું એ વૃથા છે.

જેમ કુટુંબીયો સાથે અને અડોસીપડોશીઓ સાથે હળી મળીને ચાલવું જોઈએ તેવી જ રીતે દરેક સ્ત્રીએ પોતાની નાતના માણસોની સાથે હળીમળીને ચાલવું જોઈએ અને તેમની સાથે સારી રીતે પ્રેમથી વર્તવું જોઈએ. તેમની સાથે પણ કોઈ દિવસ લડાઈ ટોટા થાય તેવું વર્તન ન રાખવું જોઈએ. નાતમાં પણ સર્મા બહાલા સાથે લડાઈ ટંટા કરી શત્રુતા કરવાથી અનેક આપત્તિઓને સહન કરવી

પડે છે. જે માણસો પોતાની નાતના માણસો ઉપર પ્રીતિ રાખી તેમની સાથે સ્નેહથી વર્તે છે તે સર્વ જગ્યાએ આદરસન્માન મેળવે છે અને તેને દુઃખ કે સુખ વખતે સર્વ કાષ્ટ નાતવાળા મદદ કરી શકે છે. આપણે આપણી નાતજાતમાં પણ દરેક સાથે સહભાવ રાખવાથી અને તેમની સાથે હળીમળીને સંપત્તિ તથા સ્નેહથી વર્તવાથી આપણને જે સુખ મળે છે અને કાષ્ટ વખતે જે ઉપકાર થાય છે તેનું વર્ણન કરવું કઠિન છે. તમારે પણ તમારા પાડોશીઓ સાથે અને નાતજાતનાં સગાં બહાલાં તથા અન્ય માણસો સાથે પણ પ્રેમથી વર્તવું અને તેમની સાથે એવો ઘાઠ સંબંધ રાખવો કે તે સર્વે તમારા ઉપર પ્રીતિ રાખે અને તમારા સુખ દુઃખના ભાગીયા થઈ શકે.

આપણુ સ્ત્રીઓનો તો સ્વભાવ જ કામળ અને પ્રેમાળ હોય છે, પરંતુ નજીવાં કારણોથી કે સહનશીલતા કે ધૈર્યના અભાવથી કદાચ લડાઈ ખોર થઈ જાય છે માટે તેનો ત્યાગ કરી આપણા કામળ અને પ્રેમાળ સ્વભાવને કાયમ રાખી દરેક સાથે હળીમળીને ચાલવું જોઈએ.

કમ બહેન ! ખરું છે ને ! બૂલ હોય તો કહેજો. મારા ઉપર તો તમારા સર્વની પ્રીતિજ છે, આપણે પરસ્પરસ કેવી રીતે વર્તવું તે આજે કહું, હવે વળી કાલે બીજું કંઈ કહીશું.”

સર્વે—“વાહ બહેન ! રોજ કરતાં આજની વાત તો ગાંઠે બાંધવા જેની છે આ બધી સ્ત્રીઓ સમજે તો કાંઈ દહાડો લડાઈટો ચાલજ નહિ, હ્યો તારે હવે બંધ કરો તમને તો રોજ તરફી આપવાની છે રોજ થોડું થોડું સારું. હ્યો ત્યારે ઉઠીએ છીએ બહેન, આવજો.”

આમ કહી સર્વે ઉઠી પોત પોતાને ઘેર ગયાં.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

ગૃહસ્થાશ્રમના સ્વર્ગીય સુખમાં વિધ્ન નાંખનાર શત્રુઓ.

બી

જે દિવસે મારા પતિ કચેરીમાં ગયા પછી હું ખાધ પી કામકાજથી પરવારી બેઠી હતી. તેવામાં એકે એકે અમારા મહેલ્લાની સર્વ સ્ત્રીઓ આવી પહોંચી. આને તો ભાગીરથી સર્વથી પહેલાં આવી હતી. તે સર્વના આવી ગયા પછી મેં મારી કથા નીચે પ્રમાણે શરૂ કરી.

બહેનો ! આપણા ગૃહસ્થાશ્રમમાં જે આપણે બરોબર ચાલીએ અને આપણી દરજ સમજી પતિ સેવામાં જ આપણું અહોભાગ્ય માનીએ તો આ કલેશમય સંસારમાં પણ સ્વર્ગના નંદનવન તુલ્ય સુખ અને આનંદનો અનુભવ કરી શકીએ તેમ છીએ. આપણા ગૃહસ્થાશ્રમના સુખમાં વિધ્ન નાંખનારા જે જે શત્રુઓ છે તેમાં કંકાશ નામનો સર્વથી શ્રેષ્ઠ શત્રુ છે. જે ઘરમાં કંકાશ થતો હોય છે તે ઘર જે જેતામાં દુઃખમાં ગરકાવ થઈ જાય છે અને તેનો સર્વ નાશ થઈ જાય છે. જ્યાં કલેશ અને કંકાસ થતો હોય છે, ત્યાં દરિદ્રતાનો નિવાસ હોય છે. જે ઘરમાં હંમેશાં લડાઇટો થયાં કરે છે, તે ઘરના માણસોને કદી સુખ શાંતિ ભોગવવાનો વારો આવતો નથી અને તેવા કંકાશવાળા ઘરમાંથી લક્ષ્મી પણ ત્રાસીને પલાયન કરી જાય છે આવા ઘર ઉપર હંમેશાં લક્ષ્મીની અવકૃપા હોય છે. ઘણી વગર ભણેલી સ્ત્રીઓ લડવા ઝઘડવામાં ઘણી જ ચતુર હોય છે, તેઓ સાધારણ

બાબતોમાં પણ એક બીજા સાથે લડાઈટો ઉભન્ન કરી મહાભારત યુદ્ધ બનાવી દે છે. સ્ત્રીઓનામાં આ અવગુણુ તેનો, તેના પરિવારનો અને તેના ધરખારનો નાશ કરનાર છે માટે દરેક સ્ત્રીએ તેનો લાગ કરવો જોઈએ.

ક્ષમા અને ધીરજ આ બે ગુણો ન હોવાથી ધરમાં કલેશ ઉત્પન્ન થાય છે કઠોરવાણી બોલનારી અને રાતદિવસ કલેશ કરનારી સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને સાક્ષાત્ વિપદ સ્વરૂપ છે. તેના આ દોષથી તેના પરિવારનો સર્વનાશ થઈ જાય છે કલેશ કંકાશ કરનારી સ્ત્રીઓ માં સેંકડો બીજા ગુણો હોવા છતાં પણ કાગડાના ગળામાં મણિના હારની માફક આ એકજ અવગુણુ તેના સમસ્ત ગુણો ઉપર પાણી ફેરવી દે છે. આવી સ્ત્રીઓ ઉપર કાઈની પ્રીતિ રહેતી નથી. સાસુ-સસરા, પતિ, દિયેર કે કાકાપણુ તેને સ્નેહ દ્રષ્ટિથી જોતાં નથી.

શાન્તસ્વભાવ સર્વને પ્રિય હોય છે જે સ્ત્રીઓ હંમેશાં દાંત કકડાવ્યા કરવામાં અને લડાઈ ઝગડો કરવામાં પોતાનો સમય વિતાવે છે તે કદી શાંત સ્વભાવની હોઈ શકતી નથી, આવી સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ ધણોજ ગરમ અને જે જોતામાં લડી પડનારો તથા અહંકારી હોય છે તેના મનમાં સુખ અને આનંદને રહેવાની જગ્યા મળતી નથી તેના હૃદયમાં હંમેશાં અશાંતિનો અગ્નિ પ્રજ્વળ્યા કરતો હોય છે, આનું ફળ એ થાય છે કે આ પ્રમાણે રહેજસાજ બાબતોમાં કલેશ કરવાની ટેવવાળી સ્ત્રીના મનની પ્રસન્નતા હંમેશને માટે નષ્ટ થઈ જાય છે. આવી સ્ત્રીઓ પોતાના કુટુંબીયોની સાથે હળીમળીને કે સુખશાંતિથી રહી શકતી નથી. કેમકે તેનામાં કઠોર અને કંકાશ વાણી બોલવાની ટેવ પડી ગયેલી હોય છે. તેને લડવા ઝઘડવામાં કટુ વચનો બોલવાની બધી જરૂર પડે છે, કેમકે તે વગર પ્રતિપક્ષીને હરાવી શકતી

નથી. ગાળો ભાંડવી, કડવી વાણી સંભળાવવી અને કર્કશ વાક્યખા-
ણીથી સામાના હૃદયને બેદરું એ કલેશ કરનારી સ્ત્રીઓના મુખ્ય
હથિયાર રૂપ છે. તે તો તેની અમોઘશક્તિ છે. કટુવચનનો પ્રયોગ
કરતી વખતે તેને ભુકું ખોલ્યા વગર પણ છૂટકો થતો નથી. એથી
તમે સમજ્યાં હશે કે લડાઇ ટંટો કરનારી સ્ત્રીઓ સહજમાંજ કઠોર
વાણી ખોલનારી અને ભુકું ખોલવાના સ્વભાવવાળી હોય છે, જે
સ્ત્રીઓમાં ક્રોધ વધુ હોય છે અને જે ક્ષમા કરવાનું જાણતી પણ
નથી, એવી સ્ત્રીઓમાં લડાઇ ટંટો કરવાની અધિક પ્રીતિ હોય છે.

લડાઈ ટંટો કરનારી અને કલેશ કંકાશ કરવાના સ્વભાવવાળી
સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ એવો ખરાબ હોય છે કે તે વખત બે વખત કશું
પણ જોતી નથી. નજીવાં કારણોથી પણ તેને અંધડો ક્યાં વગર ચેત
પડતું નથી. તેને રાત દિવસની લડવાની એવી ટેવ પડેલી હોય છે કે
તે ગાળો ભાંડવામાં, ગાળો ખાવામાં કે લડાઇ કરવામાં કદી ખીજતી
હારતી નથી; કદાપિ કોઇ વખત હારી જાયતો તે ક્રોધથી રાતદિવસ
રડ્યાં કરી આંસુઓથી જમીન પણ પલાળી નાંખે છે, અને
કોઈ રીતે તેના મનનો ક્રોધ શાંત થતો નથી. આ વખતે તેના મ-
નની દશા એવી ખરાબ થઈ જાય છે કે તે આત્મઘાત કરવાને પણ
તૈયાર થઈ જાય છે. ઘણીવાર તો કેટલીક સ્ત્રીઓ આવેશમાં આવી
જઈ લડતાં અને રડતાં પોતાનાં કપડાં અને જશુસોને પણ શાડી તોડી
નાંખે છે અને પોતાના ક્રોધમાનિ ક્રોધમાં માથું કુટવા કે છાતી કુટવા
મંડી પડે છે. આવી સ્ત્રીઓ ધરના કલંકરૂપ અને નીચ છે.

આ સ્ત્રીઓ લડવા બેસે છે ત્યારે ખરાખોટાનો પણ વિચાર
કરતી નથી. તેનો એક મોટો એ દોષ હોય છે કે લડાઇ વખતે ગમે
તેવો ઝોળખાણવાળો વારવા આવે, તો તે તેને પણ સામા પક્ષતું

ઉપરાણું લઈ આવ્યો છે, એમ માની તેની સાથે પણ લડવાને ચૂકતી નથી. તે લડતી વખતે જે બોલે છે તે એવું બોલે છે કે તેની શી અસર થશે, કે સાંભળનાર શું કહેશે, તેનો પણ વિચાર કરતી નથી. તે સામા લડવા આવનારને માથે જુડી આળ ચડાવતાં પણ ડરતી નથી તેને બોલતાં લાજશરમ કંઈ પણ આવતી નથી. એવી કાંઈ વાત નથી કે જેને તે કહી ન શકે ! મારા પીયેરમાં એક બાઈ એવી લડકારી હતી, તે લડવા બેસે ત્યારે જાણે વીંછણ વળગી. તે લડવા બેસે ત્યારે ગાંડા જેવી બની જઈ, જે મોંમાં આવે છે તે બોલે છે. તે લડતી વખતે નાના મોટાની કાંઈની શરમ રાખ્યા વગર ગમે તેવી ઉઘાડી ગાળો ભાંડે છે, અને આખો દિવસ લડત્તડ કરે તો પણ તેને થાક લાગતો નથી. તેની ખૂમોથી સેંકડો માણસો ભેગાં થઈ જાય છે. અને રડકકળ કરી સામા માણસનો દોષ છે એમ સાબિત કરી તેને ઓશિયાળા કરે છે. લડતી વખતે તેને જરાપણ માનમર્યાદા કે આચરતું ભાન રહેતું નથી. તે પુરુષો પણ બોલી ન શકે તેવી ગાળો જેમ ફાવે તેમ દે છે. તેને કદાચ કાંઈ તેના પંડામાં સપડાયતો ખારણું બંધ કરી ધરમાં પેસી જવું પડે, ઘેરાંથીતો ત્યાં ઉભાંજ ન રહેવાય, એવી ગાળો ભાંડે અને ખીજના આગળ સેંકડો જુડી વાતો ભરવી સામાવાળાનો વાંક જણાવતી. તે લડતી હોય ત્યારે જાણે તમાસો થતો હોય તેમ સેંકડો માણસોની બીડ જામી જતી. આ સ્ત્રીને લીધે તેના ઘરવાળાઓને સેંકડો આપત્તિઓ ભોગવવી પડી હશે. તે સ્ત્રી એવી છે કે તેને ધરમાં, ફળીયામાં, કે ગામમાં કાંઈની સાથે બનતું નથી. તેમ તે એક દહાડો સુખે બેસીને શાંતિથી રોટલો પણ ખાવા પામતી નથી, આવી સ્ત્રીઓ સ્ત્રીકુળમાં નિંદનીય અને તિરસ્કારને પાત્ર છે. કાંઈ પણ બેનનામાં આવો સ્વભાવ હોવો ન જોઈએ.

આજ કાલ હવે લોકોનું પોતાની પુત્રીઓને બાણાવવા તરફ લક્ષ્ય ગયું છે. ઘણે બાગે બણેલી અને સમજી સ્ત્રીઓ લડાઇ ઝઘડો કરવો તે પસંદ કરતી નથી. ખહેનો, તમારે કદી પણ કોઇની સાથે કંકાશ કરવો નહિ, કારણ કે કલેશથી વિપત્તિ પડે છે અને કોઇ આપણી સાથે હળી મળીને રહેતું નથી, વળી કટુ વચનો બોલનારી અને રહેઝસાજ ખામતમાં લડાઇટો કરનારી સ્ત્રીઓ ધરની અલક્ષ્મીરૂપ છે એ વાત જુડી નથી. જે ઘરમાં હંમેશાં ખટપટ થયાં કરે છે તે ઘરમાં કદીપણ સુખ શાંતિ હોતાં નથી.

જે ઘરમાં આવી કલેશકંકાસ કરનારી સ્ત્રી હોય છે તે ઘરનું સર્વનાશ થઇ જાય છે, બધાંનાં મન વ્યગ્ર રહે છે અને કોઇ ઝંપી ને શાંતિથી બેસી શકતું નથી. સ્ત્રીઓમાં એક ખીજા સાથે વિરોધ થતાં બાઇઓબાઇમાં વિરોધ થાય છે. માટે કલહ કરવો એ ઘણો ભયંકર અને સર્વનાશક દુર્ગુણ છે.

ત્યારે અંદરે અંદરે કલેશ ઉત્પન્ન થાય અને ઘરમાં લડાઇ ટંડાથી વિરોધ ઉત્પન્ન થવા માંડે, ત્યારે ઘરના વિવેકી માણસોએ ત્રણી જ સાવધાની અને ચતુરાઇથી તે વિરોધને શાંત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ; નહિ તો આ ભયંકર વિરોધનો અગ્નિ સળગતાં ઘર તો બળીને ખાખ થઇ જશે તો જશે, પણ એક ખીજના પ્રાણ બોવાનો સંભવ આવી પડશે, માટે દરેક સમજી પુરુષે આ સ્ત્રીઓથી થતા કંકાશને દબાવવા યત્ન કરવો. જે પતિ પોતાની લડકણા સ્વભાવની સ્ત્રીને સુધારી શકતો નથી અને તેનું કંઈ માની પોતે પણ તેના જેવો થઇ, તેના કલ્લા પ્રમાણે તેનું ઉપરાણું લઇ અન્યની સાથે લડવા કે ઠપકા દેવા જાય છે, તે પુરુષનામાં મનુષ્યપણ હોતું નથી. તેનું હૃદય શૂન્ય હોય છે તેને મૂર્ખ જ કહેવો યોગ્ય છે. દરેક પુરુષે

આવી વખતે સ્ત્રીઓના આ પ્રકારના સ્વભાવને તો ઉગતો જ ડાખી દેવો જોઈએ; નહિ તો તે લડકારી સ્ત્રીના સ્વભાવથી સર્વનાશ થતાં વાર લાગશે નહિ. જે સ્ત્રીને એકવાર લડવાની કે ખીજને ગાળો ભાંડવાની ટેવ પડી, તો પછી તેને વારંવાર તે પ્રમાણે લડવા કરવાથી એવી ટેવ પડી જાય છે કે જે પાછળથી સહેલાઈથી છુટતી નથી. જે તેના ધણી તેની આ ખરાબ ટેવને છોડાવે નહિ તો ખીજું કંઈ છોડાવી શકશે? જે સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ કંઈક શાંત હોય છે તેને સમજાવી કરીને પણ તેની તે ટેવને છોડાવી શકાય છે, તેની મતિ અને ગતિ બદલાવી શકાય છે; પરંતુ જે સ્ત્રીઓ બિલકુલ નીચ સ્વભાવની અને ક્રોધના અવતારરૂપ જ હોય છે, તેને હજારો વાર સમજાવો તો પણ તેના માન્યામાં કંઈ આવતું નથી. તેના ઉપર તેની કંઈ અસર જ થતી નથી. તે પોતાના કલેશી સ્વભાવનો ત્યાગ કરતી નથી. જ્યેનો, કોઈપણ સ્ત્રીએ આવો સ્વભાવ રાખ્યો નહિ અને આવી કલેશી સ્ત્રીઓની વાતો પણ તમારે સાંભળવી નહિ; કારણકે, તે તો લડકે લડનાર લોવ, એવી હોવાથી, કંઈક મીશે; છેવટે કુતરા બિલાડાની મિશે પણ લડવા મંડી પડે છે, માટે તેવી સ્ત્રીઓથી બચતાં રહેજો.

લડાઈ ટાંટો કર્યા વગર જ અને કંઈ પણ કટુ વચન સંભળાવ્યા વગરજ સમજી માણસો પોતાનાં મધુર વચનોથી સામાપક્ષને અભિજીત બનાવી પરાસ્ત કરી દે છે. તે એવા શરમાઈ જાય છે કે ફરી તમારી સાથે લડવા આવતા નથી. ધારો કે તમારે કોઈ કારણસર તમારી સાસુ કે નણુંદ સાથે તકરાર થઈ અને તેના અપરાધથી તેના ઉપર તમે ગુસ્સે થયા; અથવા તો કોઈથી તમારું કંઈ નુકશાન થઈ ગયું તો તે વખતે તમે તેની સાથે કટુ વચનોથી તેના કરેલા

દ્વેષનો ત્યાગ કરવા સમજવો અને, કહો કે—‘હોય, માણસ જાત છીએ, બૂધ પણ થાય,’ એમ કહી તેનો અપરાધ ક્ષમા કરો. તો તેથી તે પોતે કરેલા અપરાધનો પસ્તાવો કરશે અને તમારા ઉપર પ્રીતિ રાખતાં શીખશે. તે પછી તેની તમારામાં શ્રદ્ધા વધશે અને તમારી સાથે સન્માન પૂર્વક વર્તી તમારું કહ્યું માનશે. તમે તેની સાથે લડાઈ કરી શત્રુતા વહેરી લઇ ખાટાં મન કરવા કરતાં આ પ્રમાણે મીઠાં વચનોથી તેનો અપરાધ સૂચવી ક્ષમા આપશો તો તે ફરી તેવી બૂધ કરશે નહિ. અને ફરી તે તમારી સાથે પ્રીતિથી વર્તશે. જો તમે તેની સાથે લડશો તો તે પણ તમારી સાથે લડવા તૈયાર થશે. તમે ગાળો બાંડશો તો તે પણ બાંડશે. અને જો તમારું માન સાચવી ચાલતી હશે તે બારંબાગી જતાં તમને હુંકારા તુકારા કરશે. માટે કાંઈ પણ સ્ત્રીએ લડાઈ ટટો કરી કલેશ ઉત્પન્ન કરવાનો સ્વભાવ રાખવો નહિ.

અયોગ્ય કામ કરવાથી તમે જાતેજ તમારા દોષોથી અપમાનને વહેરી લેશો અને તમારા મનમાં તાહક કલેશ ઉત્પન્ન થશે; કેમકે કલેશ કરનારનું હૃદય પણ ફાટવા લાગે છે. મનની શાંતિ એકદમ નષ્ટ થઇ જાય છે. લડાઈ ટંટાથી એ લાભ થાય છે કે એક તો ખીન્નના પ્રીતિના પાત્ર થવું અને જાતે કલેશ વહેરી લઇ જીવ ઉંચો કરી દુઃખથી પ્રજળવું.

જો સ્ત્રીઓ પોતાના કુટુંબિયો સાથે અને તમામ સગાંબહાણાંઓ સાથે પ્રીતિભાવ રાખી મધુર વર્તન રાખે છે, તે સ્ત્રીને ઘણો આનંદ થાય છે. જો ધરતી સ્ત્રીઓ સર્વ ઇર્ષા કે દ્વેષનો ત્યાગ કરીને પરસ્પર હળીમળીને રહે, તો ઘરમાં કદીપણ કલેશ કંકાશ થાય નહિ અને સર્વે આનંદમાં રહે. જેમણે કંકાશ કરીને તેનું ફળ ભોગવ્યું છે તે જાણે છે કે કલેશ કેવો બપંકર અને હાનિકારક છે.

કલહનું મુખ્ય કારણ જોઈશું તો સ્વાર્થીપણું અને સહનશીલતાનો અભાવ એ હોય છે. જે સ્ત્રીઓમાં સહનશીલતા હોતી નથી અને જે હંમેશાં પોતાના જ સુખોમાં મગ્ન રહે છે, તે બીજાનાં સુખદુખની તરફ જરાપણુ ધ્યાન આપતી નથી. જે હૃદયની હલકી હોય છે તે સ્ત્રીઓ જ નહીંવાં કારણોને માટે સ્થેજસાજ બાબતોમાં પણ લડી પડે છે. આમ કરવાથી તેને એટલું નુકશાન થાય છે કે જેનો તેને ખ્યાલ પણ હોતો નથી. ક્લેશથી શરીરને જે હાનિ થાય છે તેની તેને કંઈપણ ખબર હોતી નથી.

અનેક સ્ત્રીઓ રાતદિવસ લડી લડીને માંદી પડી જાય છે; પરંતુ તે જાણતી નથી કે લડવા ક્ષણવાધી અને ક્રોધથી લોહી બળી જવાથી જ પોતાનું શરીર રોગી થયું છે. કદાચ તે જાણે કે કંકાશથી જ શરીર ગળી ગયું છે, તો પણ તે પોતાના ક્લેશ કરવાના સ્વભાવનો ત્યાગ કરતી નથી. ઘણી સ્ત્રીઓ ઘરનું ખાઈને બીજાની સાથે લડ્યા કરે છે આવી સ્ત્રીઓ ઘણી જ નીચ સમજવી. અડોશી-પડોશી સાથે પણ સ્થેજસાજ બાબતોમાં લડ્યાં કરવું એ અયોગ્ય છે. જે ઘરમાં માખાપ લડકારાં હોય છે તો પછી તેનાં છોકરાં પણ તેનું જોઈ લડકારાં અને કંકાશીયાં થઈ જાય છે.

છોકરાં છોકરાંની મારામારી કે ગાળાગાળીમાં પણ તમારં મોટાં સાથે લડવું નહિ પણ ફરી ટટા ન થાય તેને માટે પોતાનાં છોકરાંને જ વારવાં જોઈએ જે આ વખતે તમે તમારાં છોકરાંનું ઉપરાણું લેશો તો તેથી તેને ઉત્તેજન મળશે અને બિબ્બમાં તે છોકરાં પણ લડાઈ ટટા કરનારાં અને મોટાં થતાં જેની ને તેની સાથે અણબનાવ કરનારાં થઈ પડશે.

ખહેનો ! સ્ત્રીઓએ આ સ્વભાવનો ત્યાગ કરવો નોઈએ. આ કલેશ કંકાશ કરવાનો સ્વભાવ જે સ્ત્રીઓનામાં હોતો નથી, અને કદાચ કોઈનો દોષ થાય તો તે સહન કરવા માટે જે સ્ત્રીઓ ઉદારતા બતાવે છે તે સ્ત્રીઓ જ ગૃહસ્થાશ્રમના ખરા આનંદને મેળવી શકે છે.

વળી સ્વાર્થી માણસો જ ઘણા ટંટાખોર હોય છે, તેમને નજીવા કારણથી વાંકુ પડતાં વાર લાગતી નથી, અને જે કોઈ જરા નુકશાન કરે તો તે નુકશાનની કીંમત કરતાં પણ વધુ નુકશાન બહોરી લે, તેવી રીતે તેની સાથે તકરાર જમાવે છે. સ્ત્રીઓની નજીવાં કારણોથી ઉત્ત્ર થએલી લડાઈઓમાં તો આદમીઆદમીમાં મારામારી થાય છે. અને કોર્ટ કેસ જતાં હજારો રૂપિયાનું પાણી થાય છે. માટે સ્ત્રી તો બોલીને કે બે ગાળો ભાંડી વેગળા રહે છે પણ તેનું પરિણામ શું આવશે તેનો વિચાર કરતી નથી. માટે દરેક સ્ત્રીએ સર્વની સાથે હળી મળીને ચાલવું અને કોઈની પણ સાથે કલેશકંકાશ કરવો નહિ. કદાચ કોઈનાથી આપણું કંઈ નુકશાન થઈ જાયતો સહન કરવું પણ તેની સાથે ગાળમગાળા કરી તકરાર વધારવી નહિ. કેમ ભાગીરથી ખહેન ! ખોટું છે ? આપણે સારાં તો જગત સારું, આપણે બીજાની સાથે પ્રીતિથી વર્તીએ તો તે પણ આપણા ઉપર પ્રીતિ રાખે અને કંકાશીયા માણસનું કોઈ સવારમાં મોં પણ ન જુવે. ”

ભાગીરથી—હા ખહેન ! ખરી વાત છે. કંકાશ કરી જન્મારો દુઃખમાં વિતાવવો એના જેવું બીજું ખોટું કામ નથી. વળી આપણે કંકાશીયાં હોઈએતો છોકરાં પણ કંકાશીયાં થાય છે. માટે સર્વની સાથે હળીમળીને ચાલવું એ આપે ખરોખર શીખામણની વાત કહી.

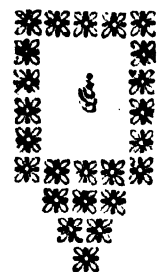
સર્વે—હો ત્યારે હવે રમ લાઇએ, આપને પણ રાજરોજ અમે બધાં બહુ તસ્દી આપીએ છીએ. અમે તમારો શો ગુણ કરવાનાં હતાં, તમારોતો બહુલો અમારાથી વળાય તેમ પણ નથી. આવળો બહેન, જઇએ છીએ.

આમ કહી સર્વે ઉઠી પોતપોતાને ઘેર ગયાં.

—:૦:—

પ્રકરણ ૧૩ મું.

આવદાની ઉપર નજર રાખી સ્ત્રીએ ખર્ચ કરતાં
શીખવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે ઉપદેશ આપું છું એ વાત ધીમે ધીમે ગામમાં ફેલાવાલાગી. બૈરાંનું કામ એવું છે કે જો તેના જાણવામાં એક વાત આવે તો તે વાત તે દસ જગ્યાએ કહે ત્યારે તેને ઝંપ વળે અને તેથી મારે ત્યાં આવનાર બૈરાંએ એક ખીજને કરેલી વાતચિતથી મારી વાત પણ આખા ગામમાં ફેલાઈ. આથી હવે મારે ત્યાં ખેસવાની પણ જગ્યા ન મળે તેટલાં બૈરાં આવવા લાગ્યાં. આ જોઈ મને લાગ્યું કે આવી રીતે બૈરાં ઉત્તમ શિક્ષણ મેળવવાનું તો ઈચ્છે છે, પણ તેમને કોઈ ઉત્તમ શિક્ષણ આપી શકતું નથી. નિશાળમાં તો વાંચનમાળા ચાલે. ત્યાં સ્ત્રીઓએ શી રીતે વર્તવું તેનું કાંઈ શિક્ષણ ન મળે. તેમ નાની ઉંમર હોય ત્યાં સુધી પીએરમાં રહી મહેનત, મજૂરી કરે, આઠ દસ વર્ષની થાય ત્યારે પરણે, એટલામાં સાસરે રહેવું

પડે અને આજની સાસુઓ તો દીકરાની વહુ આવી તો જાણે આપણી હુંડી જ આવી એમ માની તેને બિચારીને આવે છે ત્યારથી જ વમકાવે છે. આખો દિવસ તેની પાસે ધરતો ધંધો કરાવ્યાં કરે છે, તેમાં તે નવરી જ ન પડે તો પછી યોગ્ય શિક્ષણ શી રીતે મેળવી શકે ? એટલે ઉત્તમ સ્ત્રીશિક્ષણના આભાવથી જ આજે સમાજમાં જ્યાં ત્યાં દુઃખ અને કંઠેશ જણાય છે. સ્ત્રીઓને ઉત્તમ થવાનું અને પોતાની શી ફરજ છે તે જાણવાનું મન તો થાય જ છે, પણ શું કરે ? કોઈ તેમને ખરો માર્ગ બતાવતું નથી તેથી જીંદગી દુઃખમાં કહાડે છે. મારે ત્યાં આ પ્રમાણે ઉત્સાહથી ધણી સ્ત્રીઓ આવતી, તેથી જ હું અનુમાન કરવા લાગી કે સ્ત્રીઓને પોતાની ઉન્નતિની વાતો સાંભળવાનું ધણું ગમે છે.

આ સ્ત્રીઓ મારે હાં આવતી તેમાં જે જોડેલી આવે તે મારા ઘરમાંથી કયરો પૂંને કાઢવા માંડી પડે, કોઈ શેતરંજી પાથરે, વખતે હું એંઠવાડો ન કાઢી રહી હોઉં, તો મને એંઠવાડો કહાડવા લાગે, વળી હું કુચે પાણી ભરવા જતી ત્યાં મને પાણી ખેંચી આપે અને કેટલીક તો મારે ઘેર એક બે બેઠાં પાણી પણ રેડી જાય. આમ મને તેઓ ઘરકામમાં મદદ કરવા લાગી, તેમની પ્રીતિ મારા ઉપર વધવા લાગી. મારી પ્રીતિ પણ તેમના ઉપર અત્યંત વધવા માંડી, મારા સંબંધમાં આવતી સ્ત્રીઓમાંની ધણી કર્કશ સ્વભાવની સ્ત્રીઓ પણ પોતાના સ્વભાવને સુધારી દેતી. અને દેખાદેખી સારી રીતે બોલતાં અને સર્વની પ્રીતિપાત્ર થવાય તેમ વર્તવા પ્રયત્ન કરતી. આથી ધીમે ધીમે આ ગામમાં સ્ત્રીઓનો સુધારો થવા લાગ્યો. આ વાત પુરુષોને મોઢે પણ ગઈ, જેથી તે સર્વ મારા વખાણ કરવા લાગ્યા, અને તેમણે મારા પતિને મોઢે પોતાનો સંતોષ પ્રકટ કરવા માંડ્યો.

હું બાળક હતી છતાં વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ પણ હવે મારો આદરસત્કાર કરવા લાગી. અને જ્યાં ને ત્યાં મારાં વખાણ થવા માંડ્યાં. કેટલીક અદેખા સ્વભાવની અને કુદ્દા સ્ત્રીઓ વળી મારી નિંદા પણ કરતી અને મારા વિરુદ્ધ અનેક જુહી વાતો પણ ચલાવતી. આ વાત મારે કાને પણ આવતી પણ હું તે તરફ અલક્ષ્ય કરતી.

આજે બધાંના આવ્યા પછી મેં મારી વાત આગળ ચલાવી, જુવો બહેનો. આજે આપણે સ્ત્રીઓએ ધરના આવક અને ખર્ચનો હિસાબ રાખવા સંબંધી બે અક્ષર હું તમને કહું છું. ધરની આવક અને ખર્ચનો હિસાબ માત્ર પુરુષોએ જ રાખવો જોઈએ એમ નથી, પણ ધરના ખર્ચનો હિસાબ આપણે સ્ત્રીઓએ રાખી આપણા પતિને મદદ કરવી જોઈએ. આપણી આવકના પ્રમાણમાં જ ખર્ચ કરવું. આવક થોડી હોય તો ખર્ચ પણ થોડું કરવું ઉડાઉ ખર્ચ કરી પતિને દેવાદાર કરી દેવા ન જોઈએ.

શી રીતે ખર્ચ કરવાથી આપણો વ્યવહાર ઉત્તમ રીતે ચાલે, અને આપણી માન આમર સચવાય તે આપણે જાણવું જોઈએ. એક ખર્ચ કરવાથી આપણો વ્યવહાર ચાલે છે કે કેમ તે તરફ ધ્યાન આપવું જોઈએ. હાલ તો આપણે જુવાનીમાં આવક જોટલું જ ખર્ચ કરી નાંખીએ તો પાછળથી જ્યારે કંઈ ખર્ચ આવે ત્યારે તે શી રીતે કાઢવું? માટે આપણે હંમેશાં જે રીતે બે પૈસા બચે તેવી રીતે સંભાળીને અને ભવિષ્યનો વિચાર કરીને ખર્ચ કરવું જોઈએ. સ્ત્રીઓનો દેખાદેખી ખર્ચ કરવાનો સ્વભાવ હોય છે. કાંઈની પાસે કાંઈ વસ્તુ જુવે તો તે વસ્તુ મેળવવા માટે પોતાની આવકનો વિચાર કર્યા વગર ખર્ચ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે. તેમ કરવું ન જોઈએ અને હંમેશાં જોઈ વિચારી ભવિષ્યનો વિચાર કરીને ખર્ચ

કરવું. એટલું જ નહિ પણ જો પોતાના પતિને પણ આવક કરતાં વધુ ખર્ચ કરવાની ટેવ પડી હોય તો તેને નમ્રતાથી સમજાવો. અને હંમેશાં તેના ઉપર એવી નજર રાખ્યાં કરો કે જેથી તે નકામું ખર્ચ ન કરે. અને ખાસ જરૂરનાં કામોમાં ખચાવ થઈ શકે.

ઉત્તમ સ્ત્રીઓમાં પણ એક એવો ગુણ હોય છે કે તે રસોઈમાં થોડી થોડી વસ્તુઓ વડે પણ ઉત્તમ રસોઈ બનાવી શકે છે. એથી મારી મતિ અનુસારતો પોતાના ઘરનું રોજનું ખર્ચ કરવાની અને તેનો હિસાબ રાખવાની તો સ્ત્રીઓને જરૂર છે. જો સમજી સ્ત્રી હોય અને પોતાના ઘરનું ખર્ચ પોતાની મેજે કરે તો તે થોડા ખર્ચમાં ઘણી જ સારી રીતે પોતાનો કારભાર ચલાવી શકે. જે વસ્તુ ન હોવાથી કોઈ કામ અટકી પડે કે જે વસ્તુની ખાસ જરૂર જ હોય તેવી જરૂરી વસ્તુઓ ખરીદવામાં જ ખર્ચ કરવામાં આવે, અને નકામી અને વગર જરૂરની વસ્તુઓ ખરીદવામાં ખર્ચ ન કરવાથી ભવિષ્યમાં દુઃખ પડતું નથી.

આજકાલ સ્ત્રીઓમાં ઓછું ખર્ચ કરવાની તો જીદી વાત છે; પરંતુ તેના પોતાના શોખની ખાતર એવી રીતે નકામું ખર્ચ કરવાની ટેવ પડી ગયેલી હોય છે કે તે દેખાદેખી નકામું ખર્ચ કરીને પોતાના પતિને આશ્ચર્યમાં ફસાવી દે છે. તે કોઈ સુંદર વસ્તુને, કે વિલાસ વૈભવની ચીજને, કે કોઈની પાસેનાં ઉત્તમ કપડાં જોઈને એટલે બધો મોહ પામે છે કે તે વખતે તે પોતાની સ્થિતિ અને ભવિષ્યને કોઈ પણ વિચાર કર્યા વગર તે વસ્તુઓ ખરીદ કરવાનો આગ્રહ કરે છે. અને તે વસ્તુઓ વગર તેને ચેન પડતું નથી. કેટલીક વિલાયતી વસ્તુઓ એવી મનને લોભાવનારી હોય છે કે જે ખરીદ કરવાને સ્ત્રીઓનાં મન લલચાય છે. આ વસ્તુઓ વગર ચાલે તેમ હોય છે,

છતાં પણ તે દેખાદેખી વ્યર્થ અર્થ કરવા લલચાય છે. કેટલીક સ્ત્રીઓને દેશી વસ્તુઓ પસંદ પડતી નથી અને વિલાયતી વસ્તુઓ તેને સુંદર અને મનોહારી લાગે છે. તેનું મન તે ખરીદવા લલચાય છે. આવી વસ્તુઓને માટે અર્થ કરવું એ અનિષ્ટકર્તા છે. જે વસ્તુ વગર ચાલેજ નહિ તેવી વસ્તુઓનેજ ખરીદવી.

કેટલીક સ્ત્રીઓનો પતિ નોકરી કરતો હોય છે અને તેને ટુંક પગાર મળતો હોય છે, તે લોહીનું પાણી કરી, સુખે રોટલો પણ ખાધા વગર એ પૈસા પેદા કરે છે. જેમાં આજનું મોંઘવારીનું અર્થ અને કેટલુંક ધરનું આવશ્યક અર્થ કરતાં જે કાંઈ મહામુશ્કિતે અચાવવા પ્રયત્ન કરે છે, ત્યાં તો તેની સ્ત્રી કાંઈ એવી વસ્તુને માટે હઠ લે છે કે તેને અચાવેલી સર્વ રકમ અર્થી, ઉપર દેવું કર્યા વગર પણ તેનો છૂટકો થતો નથી. જો સ્ત્રીના કહ્યા પ્રમાણે તે વસ્તુ તેને લાવી આપતો નથી તો તે સ્ત્રી હઠ કરી ઘરમાં કંકાસ કરે છે અને તેને સુખે ઝંપીને બેસવા દેતી નથી. જેથી તેના પતિને લાચાર થઈને પણ તે વસ્તુ દેવું કરીને ખરીદ કરવી પડે છે. આજકાલ કેટલીક જુવાન વયની સ્ત્રીઓને સારાં સારાં ધરેણાં અને સારાં સારાં કપડાં પહેરવાની જ ટેવ પડી ગયેલી હોય છે, તે બીજી કાંઈ સ્ત્રીનો પાસે કાંઈ ચીજ જુવે છે કે તરતજ તે પ્રમાણેની વસ્તુ મેળવવા માટે લલચાય છે, અને તેથી તે વસ્તુઓ માટે તે પોતાના પતિને લાવી આપવાનો આગ્રહ કરે છે. આવી બીજની વસ્તુઓ જોઈ લલચાવનાર સ્ત્રી હડીલી અને લવિખાનો તેમજ પોતાના ધરની સ્થિતિનો વિચાર કરનારી હોતી નથી. જેથી તેવી સ્ત્રી પોતાના પતિને તે વસ્તુઓ લાવી આપવા માટે હઠ કરે છે, અને જો કદી પતિની સ્થિતિ નરમ હોય અને તે વસ્તુ લાવી આપે નહિ તો પોતાના પતિની સાથે રીસાય છે. તેના

ઉપર અપ્રસન્ન થાય છે અને હડ કરી ખાતી પીતી નથી, રડકકળ કરે છે, વારંવાર પતિને મહેણાં દુણાં મારે છે, અને જે કદી પતિનું કંઈ કામ કરવાનું હોય છે તો તે વખતે કહેશે કે:— ‘અમુક સ્ત્રીજ તો લાવી આપતા નથી. હું શું કરવા કહું. જાવ તમારી બહાલી સ્ત્રી હોય લાં.’ આમ કહી તેના મનને ઉદ્વેગ કરાવે છે, અને ત્યારે યાદીને સ્ત્રીના કલેશકંકાસથી ડરીને પણ પતિ તે વસ્તુ તેને લાવી આપે છે, ત્યારેજ તેને ઝંપ વળે છે. સ્ત્રીના વસ્ત્રાલંકારોને માટે પતિ દેવામાં દટાય અને કોઈ દિવસ ઉંચો ન આવે, તેથી તેની સ્થિતિ કરી દેવી એ ઘણીજ શોકની વાત છે. ઘણી જગ્યાએ જોઈશું તો વસ્ત્રા-ભૂષણોની લાલસા રાખનારી સ્ત્રીઓને લીધે પતિને ઘણીજ આપ-તિઓ અને દુઃખ સહન કરવાં પડે છે. સ્ત્રીઓ જાણી છુટ્ટને પણ અજાણી થઈને કામ કરે છે. પતિને સેંકડો અડચણો બને ને હોય; પરંતુ સ્ત્રીને ઉત્તમ કપડાં અને ધરેણાં તો જોઈએજ, આ પ્રકારની ટેવ રાખવી એ ઘણુંજ ખરાબ કામ છે. જે સ્ત્રીઓ કપડાંલત્તા અને જણસલાવને માટે પોતાના પતિને કષ્ટ પહોંચાડે છે, અને તેને અપ્રસન્ન કરેછે તે સ્ત્રી પતિની હિતસ્વીની નથી પણ વૈરિણી છે. આવી સ્ત્રીઓ પતિની સાથે શત્રુની ગરજ સારે છે. સ્ત્રીઓ શું આ પ્રમાણે કિંમતી વસ્ત્રો અને ધરેણાં ન પહેરે તો તેમનું માન ઘટી જાય ? ના, કદી નહિ. સ્ત્રીને માટે તો પતિભક્તિ અને સચ્ચરિત્રતાજ, તેના સાચા ધરેણાં સમાન છે. સોના ચાંદીનાં સાધારણ ધરેણાંની સાથે આવા પતિભક્તિરૂપ અમૂલ્ય રત્નની કીંમત થઈ શકતી નથી. તેને પહેરવાને માટે તો લજ્જા રાખવી એ જ કીંમતી કપડાં સમજવાં. સ્ત્રીના લજ્જાશીલ સ્વભાવ આગળ રેશમી, ગરમ કે કિંમતી કપડાં શીકાં પડી જાય છે. એથી દરેક સ્ત્રીનું કર્તાવ્ય છે કે તેણે ઉત્તમ કપડાં અને

ઉત્તમ ધરેણાંને માટે આડછ ન કરતાં, જેથી બે પૈસા બચે અને સંસારમાં સારી રીતે પોતાનો વ્યવહાર ચાલે તેવી રીતે ખર્ચ કરવાનો સ્વભાવ રાખવો જોઈએ. જે વખતે જેવી પોતાની સ્થિતિ તે પ્રમાણે ચાલવું જોઈએ.

વખત એવો હોય તો સૂકા પાકા રોટલો ખાઈને અને થીંગડાં મારેલો સાડલો પહેરીને પણ પોતાનો નિર્વાહ કરવો જોઈએ. જેની પાસે પૈસા હોય અને જેનો પતિ અતુલ સંમ્પત્તિનો સ્વામી હોય તે ભલે લાખોનાં ધરેણાં પહેરે; પણ તેની દેખાદેખી મારા તમારા જેવી ગરીબ ધરની સ્ત્રીઓએ તેના જેવાં કપડાં લતાં અને ધરેણાં ગાંઠાં પહેરવાની પતિ આગળ આડછ કરી તેને દેવામાં ઉતારવો, એ આપણું કામ નથી. કદાચ આપણી સ્થિતિ ઉત્તમ હોય, સૌભાગ્યથી આપણો પતિ ધનવાન હોય, છતાં પણ મિથ્યા ખર્ચ કરવાની ટેવ રાખી અત્યંત વિલાસિની થવું અને નકામી વસ્તુઓથી લલચાઈ તે મેળવવા પૈસા પાણીની માફક ખર્ચી નાખવા એ આપણું કામ નહિ. દરેક સમજી સ્ત્રીએ પોતાની સ્થિતિ અને સમયને અનુસાર પોતાના ગળ પ્રમાણે પોતાનો વ્યવહાર સારી રીતે ચાલે તે પ્રધારે જોઈ વિચારીને જ ખર્ચ કરવું જોઈએ.

શહેર કરતાં ગામડામાં જોઈશું તો ત્યાં ખેડુતોની સ્ત્રીઓ કેટલી મહેનતુ હોય છે. પોતાનાં છોકરોને સંભાળે છે, ખાવા પીવા પણ કરે છે અને સાથે પોતાના પતિને પણ મહેનત મજૂરી કરવા લાગે છે. આપણે તો—અને તેમાં વાણિયા બ્રાહ્મણ જેવી ઉંચી કામમાં તો સ્ત્રીઓને માત્ર ધરનોજ ધંધો કરવાનો હોય છે. કમાનાર પતિ કમાય છે અને આપણે તો બેઠાં બેઠાં ખાવાનું હોય છે. ખેડુત અને મજૂર વર્ગની સ્ત્રીઓ તેના પતિના ધંધામાં અર્ધાઅર્ધ મહેનત મજૂરી

કરવા લાગે છે. એટલુંજ નહિ પણ અર્થ ધણું ઓછું કરનારી અને જે મળ્યું તેમાં સંતોષ માનનારી હોય છે. તે આખો દિવસ પતિની સાથે ખેતરમાં જઈ મહેનત કરીને સાંજે ઘેર આવે છે અને રાત્રીને ને દાળ કરી પતિને ખવરાવી, પછી પોતે ખાઈ, આનંદપૂર્વક સૂઈ જાય છે. તેને ઘરેણાંની કે કપડાંલત્તાની કશાની પડી હોતી નથી. તે તો પૈ પૈસો કરીને પતિના ઘરમાં પૈસાનો સંગ્રહ કરવો, ઢોરાં પાલવી, દૂધ ઘી વેચી, પૈસાનો ખચાવ કરવો, અને સૂકા રાત્રીને કાટ્યાં તૂટ્યાં, જડાં લુધડાં પહેરી પોતાનો નિર્વાહ કરવામાંજ સુખ માને છે. તમે જોશો તો તેવી સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને કેટલી મદદ કરે છે કે જેના સોમા ભાગની મદદ પણ આપણે આપણા પતિને આપી શકતાં નથી. તે આપણી માફક ધરકામ કરે છે, ખાવા કરે છે, દરણાં ખાંચણાં કરી પાણી પણ ભરે છે, ભેંસોને પાલવે છે, છોકરોને ઉછેરે છે, અને તે છતાં પણ પતિની સાથે ખેતરમાં જઈ તેને મદદ કરતાં થઈ પડે છે, અને સાંજે ચારનો ભારો લઈને ઘેર આવે છે, તે પૈસો એકઠો કરવાનું સમજે છે. કદી પણ કપડાં લત્તાં કે ઘરેણાંમાં પૈસો અર્થવા લલચાતી નથી. તે રાત્રે પણ કાંઈનું દળણું લાવી દળી બે પૈસા કમાય છે. ને ઝંપીને બેસતી પણ નથી. પોતાના ઘરનો ધંધો કરે છે, મહેનત મજૂરી કરે છે અને પતિના ખેતીના ધંધામાં પણ ખીજ એક માણસ જેટલી મદદ કરે છે. તે પોતાનું ઘર લીંપી ગુંપી સ્વચ્છ રાખે છે. છાણવાસીદું કરે છે ખેતરમાં ગલકી તુરીયાં કે નહીનાં ખીયાં રોપી શાકપાન ઉછેરે છે. અને ઘરના કેટલાક અર્થનો પણ ખચાવ કરે છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ પોતાના આંગણમાંજ ઘીલોડી કે કારેલી વાવે છે. ને શાકપાન મળે તે માટે યોગ્ય મહેનત કરે છે. આનું નામ પતિસેવા. આ સ્ત્રીઓ આગળ આપણે શા હિસા-

ખર્ચા છીએ ? આપણે તો એ વખત ખાવા કરવાનું અને ઊંઘ કરવાનું કામ, ઉપરાંત માત્ર ધરનો ધંધો કરવાનો હોય છે, છતાં પણ પતિસેવા કરતાં કંટાળીએ, કદાચ બેઠાં હોઈએ ને પતિ પાણી માંડે તો કહે કે “ ઉભા રહો થાય છે, ” વળી રાત્રે ખાવા કરતી વખતે ફેટલીક રત્નીઓ તો પતિને ખાટલા પાથરવાનો પણ ઑર્ડર આપતાં અચકાતી નથી. બપોરે ખાવા કરતી હોય તો પાણીનો લોટો પતિને ભરી આપવો પડે કે પાટલો ગોઠવવો પડે તોપણ ફેટલીક સ્ત્રીઓ કંટાળે છે.

આ પ્રમાણે સાધારણ અસાન ગણાતી સ્ત્રીઓની સાથે આપણી સરખામણી કરીશું. તોપણ તમને સમજશે કે તે સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને ફેટલી મદદરૂપ થઈ પડે છે, તેના આગળ આપણી પતિ-સેવાનો કશો પણ હિસાબ નથી. આટલું છતાં પણ તે સ્ત્રીઓ પોતાના પતિને કોઈ દહાડો જણુસભાવ માટે કે નકાર્માં ખર્ચ કરવાની આડર્થ કરીને સતાવતી નથી. અને આપણે તો રાતદિવસ પતિને નકાર્માં ખર્ચ કરવાની આડર્થ કરી સતાવ્યાં કરીએ છીએ. તેમને જણુસભાવ માટે હઠ કરી, કંકાસ કરી દેવામાં ઉતારી છીએ. પતિ-સેવા તો બાજુ ઉપર રહી પણ આ પ્રમાણે તેને સતાવી આપણે તેને કંકાસ કરાવીએ છીએ, એ ધણુંજ નીચ કામ છે.

દરેક સ્ત્રીએ પતિના ધરને જીદું માનવું નહિ. પતિનું ધર એ તમારુંજ ધર છે. પતિ ગરીબ થાય છે તો તમારેજ ગરીબ થવાનું છે. પતિને દેવું કરવું પડે છે તે તમારેજ સહન કરવાનું છે. અત્યારે તેમને કાચી વયમાં કદાચ તેની ખબર નહિ પડે, પણ જ્યારે ઉંમર યશે ત્યારે ખબર પડશે કે પતિના દેવાથી તમારે કેટલું દુઃખ વેઠવું પડે છે. આપણે એવી ધણી સ્ત્રીઓને જોઈએ છીએ કે તેણે અણસમજ-

શુભાં જીવાનીમાં પતિને સતાવી દેવું કરાવી ગળઉપરાંત ખર્ચ કરાવવાની હકથી પોતાની સ્થિતિને દુઃખમય બનાવેલી હોય છે. દૈવશાત ખેચાર છોકરાં થાય છે અને પતિને રમકમ થાય છે ત્યારે તે સ્ત્રીને વિધવા થઇ પોતાનાં છોકરાંને ઉછેરવાનું અને ગુજરાન નભાવવાનું મુશ્કેલ થઈ પડે છે. અને પોતાનાજ પાપે પતિ પાસે દેવું કરાવ્યું હોય છે, કે દેવું કરાવી જણસો કરાવવા આડછ કરી હોય છે, તે દેવાનું વ્યાજનું વ્યાજ ચઢી જતાં તેજ જણસો વ્યાજમાં તણાઇ જાય છે અને દેવું ઉભું રહે છે. જે દેવું તે વિધવા સ્ત્રીને મહેનત મજૂરી કરીને પણ આપવું પડે છે. કદાચ તે નથી આપીશકતી તો વ્યાજનું વ્યાજ થઇ બે ત્રણ ઘણી રકમ થતાં છોકરાંને તે દેવું આપવું પડે છે. અને તેમાંથી તે બિચારાંને ઉગરવું મુશ્કેલ થઇ પડતાં ગરીબીમાં જન્મારો કાઢવો પડે છે. આ તે સ્ત્રીનું ગ્રોધું નીચ કામ છે ?

પોતાની જીવાનીના મદમાં રહેજ શોખની ખાતર-લુધડાં અને ધરેણાંમાં મિથ્યા ગળ ઉપરાંત ખર્ચ કરાવી પતિને દેવામાં ફૂંટાડી દેવો, પોતે ઘરડપણમાં દુઃખ વેઠવું અને તેજ પાપના પરિણામે છોકરાંને પણ ગરીબ બનાવી દેવાં એથી બીજું કેવું નીચ કામ હોઈ શકે ?

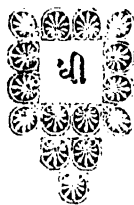
ખેંદો, તમારે પણ ખર્ચ કરતાં વિચાર કરવો, આપણા ગળ ઉપરાંત જરા પણ ખર્ચ કરવો નહિ. અને આવકમાંથી જેટલો બની શકે તેટલો સંચય કરવો, અને જોઈ વિચારીને ખર્ચ કરવું. મિથ્યા જણસલાવની આડછ કરવી નહિ, અને ગળ ઉપરાંત ચાલવું નહિ. કેમ, મહાલક્ષ્મી ખેંદે જોડું કહું છું ?”

મહાલક્ષ્મી—“ ખરી વાત છે ખેંદ, આપણુ સ્ત્રીઓના પાપથીજ પતિ બિચારા દુઃખી થાય છે. આપણે તો પતિ ખર્ચ કરતા હોય તો પણ કહેવું જોઈએ કે તે વગર ચાલશે, ગળ ઉપરાંત ખર્ચ કરવું શું કામનું ?”

આ પછી થોડીવાર આડાં અવળા ગપાટા મારી, સ્ત્રીઓના સ્વભાવ પ્રમાણે—મેં તાર સ્ત્રીઓની આડીઅવળી વાતો કરી સર્વે વેરાયાં, હું પણ મારા કામે વળગી.

પ્રકરણ ૧૪ મું

વધુ અને સામુત્તું એક બીજા પ્રતિનું ઉત્તરવ્ય.

મેં ધીમે હવે મારે ત્યાં સ્ત્રીઓનો ભરાવો થવા લાગ્યો. વધુ પરિચય થતાં તેઓ મને કાંઈ કામ કરવા દેતાં નહિ. મારે ફક્ત બે વખત ખાવા કરવાનું જ હતું. હું થાણું ના કહું પણ આડોશી પાડોશીની

સ્ત્રીઓ તેમજ મારે ત્યાં આવતી બીજી સ્ત્રીઓ મને મારા કામમાં મદદ કરતી. એટલુંજ નહિ પણ અનતા સુધી તે મને કશું કામ કરવા દેતાં નહિ. દળવા, ઝાડકવાનું કામ પણ હવે તેમણે કરવા માંડ્યું. મારા પતિ ઘણીવાર હાસ્ય વિનોદમાં કહેતા કે:—“કેમ હવે તો તમે વ્યાસજી બન્યાં, તમારાં પણ ધનભાગ્ય, સારું હું ખુશી થઉં છું, પણ હવે મારી અહીંથી બદલી થવાની વાત મેં સાંભળી છે. ને બદલી થશે તો શું કરશો ?”

આ સાંભળી મેં કહ્યું:—“એ તો સર્વ આપના પ્રતાપ છે; જશ આપને છે ! બદલી થશે તો વળી ત્યાં જમાવીશું. અહીં હવે આ બૈરાંમાંથી ઘણાં બૈરાં હોંશીયાર ને ઠરેલ થયાં છે. શારદાબહેનનું જોઈ હું શીખી તો મારું જોઈ વળી બીજી શીખશે, કાંઈ અડી પડ-

વાનું છે ? ઠીક, પણ આપે બદલીની વાત કરી તો તે શી રીતે બદલી થવાની છે ? તમે પરીક્ષામાં તો પાસ થયા ખરા. પણ હવે માંમલતદારી ક્યારે મળશે ?”

આ સાંભળી તેમણે કહ્યું—“ બહાલી, તારાં કાલાધેજાં વાઢ્યો સાંભળી અને તારો હસમુખો ચંદ્રો જોઈ મને ધણો જ આનંદ થાય છે. મને માંમલત મળશે તો પણ તારા જ પ્રતાપ, એમ હું માનું છું. કારણ કે જે ઘરમાં સ્ત્રી સુશિક્ષિત અને શાંત સ્વભાવની હોય છે, તેમ જે સ્ત્રી પતિસેવા કરવામાં પ્રવિણ, ધર્મનું પાલન કરનારી, શાંત અને આનંદો હોય છે, ત્યાં લક્ષ્મીનો વાસો થાય છે. એમ આપણાં શાસ્ત્રો કહે છે. તું પણ તેવી જ છું; તો પછી આ ઘરમાં મને સર્વ તારા જ નમોષે મળે એમાં શું ઝોટું છે ? મારા કામકાજ માટે સંતોષ પ્રકટ કરવાનો માંમલતદારે રીપોર્ટ કર્યો છે. વળી ગયા મહીનામાં કલેક્ટરને હું મળ્યો હતો, તે પણ મારી કામકાજની રીત બાતથી ખુશી થય. છે. જેથી માંમલતતો હાલ મળે કે નહિ તે જુદી વાત છે, પણ કલેક્ટરે પોતાના હેડક્વાર્ટ્સ તરીકે બદલી કર્યાની વાત મારા જાણવામાં આવી છે એટલે તે થાય તો થાય એમ લાગે છે. હજુ નક્કી નહિ.

આમ અમે વાતો કરતાં હતાં તેવામાં તો પટ્ટાવાજો હાથમાં પરબીડીયું લઈ માર. પતિ પાસે આવ્યો, મારા પતિએ તે લઈ વાંચ્યું તો અમારા આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. તેમણે કહ્યું—આપણે તો હવે સુરત જવાનું કર્યું છે.

મેં કહ્યું—“ કેમ સુરત શું છે ? કંઈ આવ્યું કે શું ?

તેમણે કહ્યું—સુરતના માંમલતદારે છ મહિનાની રજા લીધી છે જેથી તેમની જગ્યાએ છ મહિના માટે મારી નીમણુંક કર્યાનો આ કમિશનર સાહેબનો હુકમ આવેલો છે. તેમાં એમ લખ્યું છે કે એકદમ

તેમને છૂટા કરી સુરત મોકલવા. જેથી મામલતદાર સાહેબની ચીડી છે કે તમારે આજે જ છૂટા થઇ કલે સુરત ચાલુ લેવો પડશે. લે ત્યારે હવે મારે મામલતદાર સાહેબ પાસે જવું પડશે.”

આમ કહી તરત તે પટાવાળા સાથે મામલતદાર સાહેબને ત્યાં ગયા અને ત્યાંથી ઘેર આવી જમીને કચેરીમાં ગયા.

આજે મારા આનંદનો પાર નહોતો. હજુ તો અમે વાત કરતાં હતાં, અને મામલત મળવાનાં સ્વપ્નાં જોતાં હતાં, ત્યાં તો ઇશ્વર કૃપાએ ક્યાંથી અમારું ભાગ્ય ખૂલ્યું. આથી હું પણ મને ધનલાભ માની આનંદમાં મગ્ન થઇ હતી. તેવામાં રોજના કમ પ્રમાણે આજે પણ દરેક સ્ત્રીઓ આવવા માંડી.

તેઓએ મને જોઇ કહ્યું, કેમ બહેન, આજે કંઇ આનંદમાં જણાવ છે ? એ સાંભળી મારા બોલતા પહેલાં જ મહાલક્ષ્મી બહેને કહ્યું:—“ભાગીરથી બહેન, જાણો છો કે—આજે તો તેમના પતિ મામલતદાર થયા છે. કહો બહેન, એથી આનંદ કેવો ? પાંત્રીસ રૂપિયા પગારમાંથી એકદમ દોઢસો રૂપિયાની મામલતદારી મળવી એ કાંઇ જેવી તેવી વાત છે ? આ એમણે આવીને મને હમણાં વાત કરી તો હું જ ખુશી ખુશી થઇ ગઈ, તો એ થાય એમાં શું નવાઈ ? પણ બહેન, હવે અમારી સાથે માયા રાખજો. આજ સુધી તો કારકુનની પતિ હતાં એટલે આપણે સરખાં ગણાતાં પણ હવે તો રાવ-સાહેબ થયાં છો માટે અમારા ઉપર મહેરબાની રાખશે ને ?

આ સાંભળી મેં કહ્યું—જીવો મહાલક્ષ્મી બહેન, સ્નેહ ભૂલાય છે ? આપનો મારા ઉપરનો પ્રેમ ગમે તેટલો મોટો હોદ્દો મળે તો-પણ ભૂલી જવાય તેમ નથી. જેમ જેમ મોટાઈ આવે તેમ તેમ નમ્ર સ્વભાવ રાખવો એ માણસનું મુખ્ય કતવ્ય છે. તમે તો વળી મોટાં છો. હશે ઇશ્વરની અમારા ઉપર કૃપા થઇને કદાચ એ જગ્યા મળી,

તોપણ શું ? કંઈ માણસ મરી ગયા ? હજુ તો એકદીંગ છે, છ મહિના પછી અહીં પાછું પણ આવવું પડે. હજી એમની ઉમ્મર પણ જુવોને થોડી છે. કંઈ અનુભવ છે ? એ તો સર્વ તમારા પુન્યે સારાં વાનાં થયાં. તમે પણ અમારા ઉપર જવો છે તેવો ને તેવો જ ભાવ રાખજો. લ્યો તારે કાલે જ અમારે જવાનું છે, એટલે આપણી આ હેલ્દી કથા છે. આપની મરજી હોય તો થોડું ઘણું ચલાવીયે.

સર્વે—“ વાહ બા, અમે સર્વે સાંભળી ધણા જ ખુશી થયાં. તમારી ચડતી થઈ તે અમે અમારી જ માનીએ છીએ. લ્યો ત્યારે હજી થોડા ધણા બે બોલ સાંભળાવવાની તસ્દી લ્યો. ”

આ પછી મેં મારી વાત આગળ ચલાવી. મેં કહ્યું:—“ જુવો બહેનો, આપણા સંસારમાં ઘણી જગ્યાએ સાસુ અને વહુને બનવું નથી. માટે આજે તો મેં તે વિષય પસંદ કર્યો છે. વહુની ફરજ ઘણી ગંભીર છે. દરેક છોકરીએ પારકા ઘરમાં જવાનું છે. ત્યાં સાસુ વિગેરેની સાથે શી રીતે વર્તવું તેનું તેની માએ તેને શિક્ષણ આપવું જ જોઈએ. વળી દરેક સાસુએ પણ પોતાની વહુ સાથે સંપીને, તેના ઉપર દયા રાખીને અને પોતાની પુત્રી જેવોજ પ્રેમ રાખીને વર્તવું જોઈએ. આ શિક્ષણના અભાવથી આજકાલની વહુઓને સાસરામાં દુઃખ વેઠવું પડે છે. દરેક વહુનું કામ સાસરામાં જઈ સાસુ સસરાની સેવા કરવાનું હોય છે, અને તેમને પોતાનાં માતાપિતા સમાન પૂજ્ય માનવાં જોઈએ. વહુએ માતાપિતા અને સાસુ સસરામાં બેદ માનવો ન જોઈએ, જે સ્ત્રી પોતાની સાસુ ઉપર ભક્તિ રાખતી નથી અને તેના કલ્યાણમાં રહેતી નથી, તે વહુ નામને પણ યોગ્ય નથી અને સ્ત્રીસમાજમાં નિંદાને પાત્ર છે. તેના તોછડા અને હડીલા સ્વભાવથી ઘરમાં અનેક પ્રકારનાં વિદ્વન અને આપત્તિઓ આવી પડે છે. સ્ત્રીના ગુરૂ તેના પતિ છે અને પતિના ગુરૂ તેનાં માતા પિતા છે.

જે સ્ત્રી પતિના પરમ ગુરુ અર્થાત પતિનાં માતાપિતાના જીવને કાંઈ પણ રીતે દુઃખાવે છે યાતો ખેદ કરાવે છે, તે ખરેખર સ્ત્રી નામ ધારી રાક્ષસી છે. આપણે જોઈએ છીએ કે અનેક ઘરોમાં ઘણે ભાગે સાસુ અને વહુ વચ્ચે રોજ ઝઘડો થયાં જ કરે છે. વહુ સાસુના ઉપર પ્રીતિ રાખતી નથી અને સાસુ વહુ ઉપર પણ પ્રીતિ રાખતી નથી. તેને પોતાનાથી હલકી, દીકરાની વહુ એટલે તો પોતાનું કામકાજ કરનારી હુંડી અને સેવા ચાકરી કરનારી એમ માને છે. ઘણી સ્ત્રીઓ વહુ આવે છે ત્યારથી જ તેના ઉપર કાંઈ બહારના માણસ ઉપર જેવો તાખીયો કરે તેવો તાખીયો કરે છે. તેની ઉમ્મર નાની હોય છે તોપણ તેની પાસે આખા ઘરનું કામકાજ કરાવે છે. જો કાંઈ કામ તેને નથી આવડતું કે કાંઈ કામ ગળા ઉપરાંત હોય અને તેનાથી ન થાય, કે કાંઈ કામ કરતાં તેનાથી ભગાડ થાય તો જાણે તેના ઉપર ગાળોનો વરસાદ પડ્યો હોય તેમ ન દેવાય તેવી તેને અને તેના માઆપને ગાળો ભાંડે છે. કદી કંઈ વધારે નુકશાન થઈ ગયું હોય છે, તો આવેશમાં આવી જઈ તેને માર મારવાને પણ ચૂકતી નથી. આ રીતે તેના ઉપર અત્યંત જુલમ કરે છે. અહીં વહુનું ઉપરાણું કાઢી તેને જે અક્ષર કાંણુ કહે ? તેનું કાંઈ સચું બહાણું હોતું નથી, જે ગણો તેમાં તો સાસુ, સસરા કે પતિ હોય છે. પતિની ઉમ્મર કાચી હોવાથી શરમથી તેતો પોતાની વહુનું ઉપરાણું લઈ શકતો નથી. દરે તે બિચારી નિરાધાર ગરીબ ગાય જેવી વહુનું અહીં કાંણુ ! જો કાંઈ આડોશી પાડોશીને દયા આવે અને કાંઈ કહે તો કહે કે—“તમે મારી વહુને ચલાવો છો, માટે ખખડદાર ! તમારે વચ્ચે બોલવું નહિ,” આમ ઘણી સાસુઓ પોતાની વહુને દુઃખ અને ત્રાસ આપે છે. આવી સાસુઓ કુલકલંકિની છે. તેમજ કેટલીક વહુઓ નાનપણમાં સાસુએ

દુઃખ દીધેલું હોય છે તો તેજ સાસુ ધરડી થતાં પોતે તેનો તિરસ્કાર કરી બહારો વાળે છે અને સાસુને દુઃખ દેતાં વિચાર કરતી નથી. આપું કરવું વહુઓને પણ અનિષ્ટ કર્તા છે. સાસુની ફરજ વહુને શીખામણુ દેઇ તેને સુધારી સારા માર્ગે ચલાવતી છે અને વહુએ સાસુની સેવા કરી તેના કલ્યાણમાં રહી તેની પ્રીતિ સંપાદન કરવાની જરૂર છે, તમારે હંમેશાં જો સાસુ હો તો ઓકરાની વહુને પોતાની દીકરી જેવી પ્રીતિપાત્ર ગણી યોગ્ય શીખામણુ આપી, પ્રીતિથી તેને સુધારવી જોઇએ. પણ તેને ગાળભાંડવી, મારવી કે દુઃખ દેવું, એ નીચ છે. વળી જો વહુ હોય તેણે પણ સાસુની સાથે લડાઇ ઝગડો ન થાય તેમ વર્તવું જોઇએ.

દરેક વહુએ પોતાના જોઇને દેવ સમાન, દાચેરને પોતાના પુત્ર સમાન અને દેરાણી જોડાણીને પોતાની સગી બહેનો જેવી ગણવી જોઇએ. જો, દાચેર, નણંદ વિગેરેનાં બાળકોને પોતાનાં જ બાળકો જેવાં માની તેમના ઉપર ખરા મનથી પ્રીતિ રાખવી જોઇએ. જો વહુઓ આ પ્રમાણે વર્તતી નથી તે કુલક્ષ્મી રૂપ છે. દરેક વહુએ એવી રીતે વર્તવાની સાવધાની રાખવી જોઇએ કે જેથી પતિ અને તેના કુકુળિયોના નામને કાંઈ પણ રીતે કલંક ન આવે. જો કામ કરવાથી ધરનું બદનામ થાય કે નુકશાન થાય, તેવાં કામ શૂંએ ચૂંદે પણ ન કરવાં. વિલાસિતાનો તો ઝેરની માફક ત્યાગ કરવો જોઇએ. નમ્રતા, વિનય, શિષ્ટાચાર, સ્વાર્થહીનતા અને લગ્નશીલતા વિગેરે ગુણો દ્વારા પરિવારના સુખ અને સુચરણને વધારવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. કાંઈપણ વહુએ હલકવા અથવાનો સ્વભાવ ન રાખવો. પરંતુ ધીરજ અને સહનશીલતા રાખીને સર્વની સાથે હળી મળીને રહેવું, તેમ પોતાના કુટુંબની સાથે બળી જઈ તેમની પ્રીતિ મેળવવા યત્ન કરવો જોઇએ. કેટલીક વહુઓ એવી હોય છે કે પોતાના ધરની કશી કાળજી

રાખતી નથી. ઘરમાં કંઈ વસ્તુ બગડી જાય છે, કંઈ વસ્તુ બહાર પડી છે, કંઈ વસ્તુ નથી, વિગેરે ઉપર તેણે લક્ષ્ય રાખવું જોઈએ. વહુનું કામ છે કે તેણે પોતાના ઘરના દરેક કામની કાળજી રાખવી જોઈએ. વહુ એ ઘરની લક્ષ્મી રૂપ છે. જે તે કુલ્લક્ષ્મી થાય છે તો ઘરનું સત્યાનારાયણી જાય છે. હે કુલવધુઓ, તમે અત્યારે વહુઓ છો, તમારે આ વખતે તમારા કર્તવ્યને સમજી લેવું ધણું જ જરૂરનું છે. તમારા કર્તવ્યને જાણી તે પ્રમાણે વર્તવું એ તમારા પરમધર્મરૂપ છે.

જે વહુ પતિની આગળ સાસુ સસરાની નિંદા કરે છે, તે ઘણી જ નીચ સ્વભાવની છે. ઘણી સ્ત્રીઓ પોતાના પતિની પાસે. સાસુ સસરા અને દીયેર જોઈતી જુડી નિંદા રાત દિવસ કર્યા કરે છે. આનું પરિણામ ધણું જ ખરાબ આવે છે. વહુઓના આવા ચરિત્રથી ઘરમાં કલેશનો જન્મ થાય છે. કેટલીક વહુઓ એવી હોય છે કે તે પોતાને પીએર જાય છે ત્યારે પોતાનાં માઆપને પોતાનાં સાસુ સસરાને માટે જુડી વાતો ભરવે છે. તે કહે છે કે, સાસુ મને ધણું દુઃખ દે છે, ગાળો ભાડે છે, પેટ ભરીને ખાવા પણ આપતી નથી, મને તો કાંટા જેવી માને છે. આવી વહુઓ તો સ્વભાવથી જ પાપિની હોય છે.

સાચાં જુડાં કરી એક બીજાનાં મન ઉંચાં કરાવવાં એ વહુનું નીચ કામ છે. આવી સાચા જુડાં કરનારી સ્ત્રીઓ જ્યાં ત્યાં ચક્રારી થઈ પડે છે. આવી વહુઓનું કહ્યું કોઈ માનવું નથી. મૂર્ખ માતા પિતા તેની એવી વાતો સાચી માની તેને સાસરે મોકલતી નથી અને તેનું ઉપરાળું લઈ તેનાં સાસુ સસરા તકરાર કરે છે. કેટલાંક માણસો એવાં હોય છે કે પોતાની પુત્રીની આવી વાતો સાચી છે કે જુડી તેની તપાસ કર્યા વગર જ પોતાની પુત્રીનાં સાસરીયાં

સાથે લડાઈ ઝગડો કરે છે અને એક બીજાનાં મન ઉંચાં કરી જેના ઉપર પોતાની પુત્રીના ભવિષ્યના સુખ દુઃખનો આધાર છે તેમની સાથે બોલી બગાડે છે.

દરેક વહુએ સહનશીલ થવું જોઈએ. સાસુ, નણુંદ કે દેરાણી જોઈએ ધરનું કાંઈ માણસ કંઈ કહે, તો તે શાંતપણે સહન કરવું જોઈએ, તેની સામે થવું અને તે એક બોલ કહેતો વળતા ચાર બોલ કહી બદલો વાળવા યત્ન કરવો એ યોગ્ય નથી, કેમકે તે તમારું હિત કરનારી છે. તે તમને કહે તે સાંભળો, તમારી બૂઝ હોય તો સુધારો અને તે તમને તમારા ભલાને માટે જ કહે છે એમ માનો.

આજકાલની વહુઓ એવી હોય છે કે સાસુ નણુંદની જરા પણ વાતને સહન કરતી નથી. તેને જરા પણ કાંઈ કહે છે કે સામી નાગણીની માફક પુંદાડા મારી લડવા મંડી પડે છે. એ પ્રમાણે સામા થઈ લડાઈ કરી એક બીજાનાં મન ઉંચાં કરવાં એ વહુઓને માટે કલંક રૂપ છે, જે વહુઓમાં આમાંના દોષ હોય તેમણે તેને ત્યાગ કરવો જોઈએ અને પોતાની સાસુ, નણુંદ કે સાસરીયાં સાથે દળી મળીને રહેવું જોઈએ.

અનતા સુધી ધરતી સાસુ વહુની તકરાર વહુએ પતિને કહી તેને હિંદોગ ન કરવો જોઈએ. સાસુએ પણ પોતાના પુત્રની વહુ આવે તો તેને સ્નેહથી શીખામણ આપી પોતાની પુત્રી તુલ્ય ગણવી. અને તેના ઉપર પ્રીતિ રાખી તેની સાથે સ્નેહથી વર્તવું. એ તમારી કામ કરનારી હુંડી નથી પણ ભવિષ્યને માટે તમારા ઘરમાં તમારી જગ્યાએ ગૃહિણીપદને પ્રાપ્ત કરી તમારું ઘર દીપાવનારી ગૃહલક્ષ્મી છે, એમ માનવું. તેની ઉચ્ચ કેળવણી ઉપર જ તમારા પુત્રનો સુખનો આધાર છે. તેને તમારી પુત્રી કરતાં જરા પણ હલકી ગણશો નહિ. અને કાંઈપણ દિવસે તેને તમારે ઘેર આવ્યા

પછી સાસરે દુઃખ રૂપ લાગે એવું વર્તન તેની સાથે ચલાવવું નહિ. તેને કામકાજ ન આવડતું હોય તો તમે ધીમે રહી પ્રીતિથી શીખવાડો અને કદાચ તેની અણુસમજ કે અણુઆવડતથી તેનાથી કંઈ નુકશાન થઈ જાય તો તે વખતે તેના ઉપર ગુસ્સે થઈ ગાળો ભાંડશો નહિ. પણ તેનું સાંત્વન કરી ફરી જૂલ ન થાય તેવી સાવચેતી રાખવા શીખામણુ દેજો.

દરેક સાસુએ પોતાના પુત્રના ભવિષ્યના સુખનો આધાર પોતાની પુત્રવધુ ઉપર છે, એમ માની તેને યોગ્ય સ્ત્રીશિક્ષણ આપી નવરાશના વખતમાં ઉત્તમ ગૃહિણીપદને યોગ્ય થઈ શકે તેવી બનાવી દેવી જોઈએ.

ન્યાં સાસુ વહુને રોજ કંડાશ થાય છે, ત્યાંથી લક્ષ્મી ત્રાસીને જતી રહે છે. માટે કંઈ પણ દિવસ સાસુએ વહુને દુઃખ દેવું નહિ કે વહુએ સાસુને ત્રાસ આપવો નહિ. સાસુએ વહુને પુત્રીતુલ્ય પુણ્ય માનીને એક બીજાની સાથે પ્રેમથી વર્તવું જોઈએ. કેમ જહેનો, હવે તમારી મરજી હોય તો બંધ કરીએ. વળી કાલે અમારે જવું પડશે. તેથી આજે તેની પણ તૈયારી કરવી પડશે.

સર્વે—“હા બા, હવે બંધ કરો. સુરત જવ તો પણ અમને સંભાળજો. અને અમારા ઉપર પ્રીતિ રાખજો. અમે તમારા ગુણનો કશો બદલો પણ વાળી શક્યાં નહિ. તમે તો અમારા ઉપર કંઈ એછો ઉપકાર કર્યો નથી. અમને તો તમારા જવાથી ગમશે પણ નહિ. હશે, મારી જગ્યાએ જવ છે. એથી અમે પણ આનંદ પામીએ છીએ. અને ઇશ્વરને પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે તમે પાછાં આવો અને ફરી આમ ભેગાં બેસી વાતો કરવાનો લાભ મળો.”

મેં કહ્યું—“સર્વ તમારા પુણ્ય પ્રતાપ, ઇશ્વરની મરજી પ્રમાણે થતમાજી ચાલે છે. આપણે તો છત દેખીને છકી જવાનું નથી. માણસ

જાત છીએ, ઇશ્વર રાખે તેથી રીતે રહેવું અને સર્વ સ્થિતિમાં સંતોષથી વિવેક રાખીને વર્તવું. તમારા સહવાસનો લાભ મને પણ ખૂંચવાનો તો ખરો, હશે, ઇશ્વરની મરજી. હો ત્યારે સર્વ આવળો ને મહેરબાની રાખજો.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

માતાની પોતાની પુત્રીને નાનપણમાંથી જ ઉત્તમ શિક્ષણ આપવાની જવાબદારી.

જે દિવસે અમારે સુરત જવાનું નક્કી થવાથી અમે અંકલેશ્વરથી સુરત આવ્યાં. સુરત તો અમારું વતન હોવાથી કાંઈ રીતે અનુસર્યું નહોતું. મારા પતિ અહીં આવી નોકરી ઉપર ચઢી ગયા. અહીં કલેક્ટર સાહેબની સાથે તેમને ડીરેક્ટીકમાં જવાનું હતું તેથી મારે ઘણો વખત તેમનો વિ-યોગ સહન કરવો પડ્યો. શારદા બહેનને ત્યાં

પણ રાજના કમ પ્રમાણે કથા તો ચાલુ જ હતી તેથી હું ત્યાં બપોરની કથા સાંભળવા જતી. મારા અહીં આવ્યાથી સર્વે ખુશી થયાં. જેમ અમારા હર્ષનો પાર રહ્યો નહિ તેમ અમારા સંબંધિયોના આનંદનો પણ પાર રહ્યો નહિ.

અમારી ગરીબાઈમાંથી ઇશ્વરદૃષ્ટા અને સ્વપ્રયત્ને અમે હુબ્બી સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરી, તેને માટે અમારો સાથે સ્નેહ રાખનારાઓને ઘણો આનંદ થતો. સુરતમાં પોતાના જ વતનમાં,

કલેક્ટર સાહેબના ચિટનીસ તરીકેની માનવાળી નોકરી મળવી એ તો દુર્લભ કહેવાય. વળી નાની ઉંમરમાં અમલદારી, આ બધું જોઈ સર્વને હર્ષ થાય એ કાંઈ નવાઈ નહિ. અમે આ સ્થિતિમાં પણ સર્વની સાથે વિનયથી વર્તતાં. ધણી સત્તા મળતાં અભિમાની થઈ જાય છે અને પોતાનાથી હલકા દરજ્જાના કે સામાન્ય માણસોની સાથે તોછડાઈથી વર્તે છે. અમે નાનપણમાંથી જ ગરીબાઈને ભોગવેલી અને સર્વ નાની મોટી સ્થિતિનો અનુભવ મેળવેલો હોવાથી, સર્વની સાથે સ્નેહથી વર્તતાં. મારા પતિ પણ દરેક માણસની સાથે સન્નજનતાથી અને વિવેકથી વર્તતા અને સત્તાનો મદ રાખતા નહિ. આ પ્રમાણે સુરતમાં આવ્યા પછી અમારી પહેલાં કરતાં માનપ્રતિષ્ઠા અહીં સારી જમી. ઓળખાણ પણ ધણાં થયાં.

હું તો મારે હતી તેવીને તેવીજ હતી. મારામાં કાંઈ ફેરફાર થયો નહોતો. અહીં આવ્યા પછી જમી પરવારી અમે રોજ બપોરનાં શારદા બહેનને ત્યાં જતાં. શારદાબહેન મને આવેલી જોઈ પોતાને માથેથી ભાર ઉતારવા કહ્યું:—“કુમુદિની બહેન ! તમારા આવવાથી અમે ખુશ થયાં છીએ. તમે સાંભળ્યા પ્રમાણે અંકલેશ્વરમાં સારી નામના મેળવી છે. હવે અહીં પણ તમારા વચનામૃતનો લાભ અમને આપો તો સાઈ. આ બધાંની પણ હવે તમારી પાસે કાંઈક સાંભળવાની ઇચ્છા છે.”

. મેં કહ્યું:—“શારદા બહેન, તે સર્વ તમારા પુન્ય પ્રતાપ. હું તો તમારી શિષ્યા, દોષ હોય તો ગુરુનો વાંક અને જશ હોય તો પણ ગુરુના જ પ્રતાપ. મેં તમારી પાસે યોગ્ય શિક્ષણ લઈ સ્વીકર્તવ્યના જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કર્યું, અને તેનો જ લાભ મેં ખીજાને આપ્યો. પણ તે શીખવાડેલું તમારું ? હવે અહીં તો તમારી પાસે

જ કંઈ વધુ શીખવાની મરજી છે માટે તમેજ ચલાવો. ”

આમ હા ના, કરી અંતે આજે તો શારદા બહેનેજ પોતાની કથા શરૂ કરી.

તેમણે કહ્યું:—“ જુવો બહેનો, આજે આપણા આનંદનો પાર રહ્યો નથી. દૌરુદ્દિની બહેન ઘણે વર્ષે આવ્યાં છે. અને તેમાં વળી સારી પાયરી લઈને. તેમણે અંકલેશ્વરમાં પણ પોતાનો પ્રભાવ બતાવી આપ્યો છે. હવે કાલથી તો આપણે તેમની પાસે જ કાંઈ સાંભળવાની ઇચ્છા રાખીશું. આજે તો તેમનો આગ્રહ છે, તો હુંજ ચલાવું છું. આપણો સમાજ સુધારવાને માટે ઘણા માણસો કાંકાં મારે છે પણ જ્યાં સુધી તેનું મૂળ સડેલું રહે છે ત્યાં સુધી તેનાં ફળ સારાં આવતાં નથી. સ્ત્રી એ સમાજના મૂળ રૂપ છે. સ્ત્રીઓ સુધાર્યા વગર સમાજની ઉન્નતિ થઈ શકતી નથી. સ્ત્રીઓને સુધારવા માટે તેમને બાળપણમાંથી જ સારી કેળવણી આપવી જોઈએ. જેમ પાકા ઘડે કાનિ ચોટતો નથી તેમ મોટી ઉંમરે સ્ત્રીઓને સુધારવા મથીએ તો તેનું પરિણામ જોઈએ તેવું આવતું નથી. માટે માણસ માત્રે પોતાની પુત્રીઓને નાનપણમાંથી જ સુશિક્ષિત બનાવવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

દરેક માઆપની ફરજ છે કે તેમણે નાનપણથી જ પોતાનાં બાળકોને સુધારવા કાળજી રાખવી જોઈએ. નાનપણમાં પુત્રીઓને ઉત્તમ શિક્ષણ આપી તેમને કર્તવ્યના ઉત્તમ માર્ગે ન વાળવાથી તેમને મોટી ઉંમરે દુઃખ લેણું પડે છે. નાની છોકરીઓને કેવું શિક્ષણ આપવું જોઈએ અને તેનું ચરિત્ર કેવું ઉત્તમ બનાવવું જોઈએ તેનું જ્ઞાન ધરતી મુખ્ય સ્ત્રીઓને અને તેની માતાને હોવું જોઈએ. નાની છોકરીઓની ઉંમર પાંચ છ વર્ષની થતાં જ તેને ગમ્મત સાથે રહેલી રસભરી વાતો કરીને શિક્ષણ આપતા રહેવું જોઈએ અને

ધરનાં નાનાં નાનાં કામમાં તેમની મદદ લેવી જોઈએ, નવરાશના વખતમાં કઠ્કો, આરાખડી, વિગેરે મૂળાક્ષરોનું અને અંકજ્ઞાન આપતા રહેવું અને સાથે સાથે સવાર બપોરે પૂજા કચરા કઢાવવા, નાનાં નાનાં લોટા, થાળી, વાડકી વિગેરે વાસણો માંજતાં બતાવવું. દેવતા સળગાવવો, તપેલીમાં આધણ મૂકવું, ચોખાદાળ વીણવાં વગેરે નાનાં નાનાં કામ તેની પાસે રમતની માફક રમતાં રમતાં કરાવવાં. અને જાણે રમાડતા હોઈએ તેમ તેને આનંદ થાય તેવી રીતે ધરનાં નાનાં નાનાં કામકાજ કરતાં શીખવાડતા રહેવું. તેમ કરતાં તેને કંટાળો ન આવે કે તેના મનમાં કામ કરવાનો બોલો ન જણાય તેની કાળજી રાખવી. નાનાં છોકરાંને રમતમાં ને રમતમાં તેની માએ કામકાજ શીખવાડવું જોઈએ, એમ કરતાં કરતાં તે મોટી થતાં મહેનતુ અને કામકાજમાં ચતુર અને છે. નાની છોકરીઓને વધારે મહેનત પડે તેવું કામ કે તેના ગળ ઉપરાંતનું કામ બતાવવું નહિ.

કેટલીક જગ્યાએ માખાપ એવાં હોય છે કે તે પોતાની પુત્રીને લાડમાં ઉછેરી, જ્ઞાનમાં ને જ્ઞાનમાં તેની પાસે કંઈ પણ કામ કરાવતાં નથી, અને ત્યાં સુધી પરણીને સાસરે જાય ત્યાં સુધી તેને પૂજો વારતાં, પાણી ભરતાં, વાસણ ઉટકતાં કે ખાવા કરતાં પણ આવડતું નથી. આવી છોકરીઓને તેની મા મોઢે ચડાવે છે, અને નાનપણમાં સારાં કપડાં પહેરાવી, ખૂટ સ્ટોકીંગ ચઢાવી, પુત્રની માફક લાડ લડાવે છે. ઘરમાંથી કોઈ ચીજ અહીંથી ઉચકી અહીં મૂકવા જોઈએ કામ પણ તેને બતાવતાં નથી. અને છોકરાની વડુ આવે તો તેની પાસે આખા ઘરનો ધંધો કરાવે છે. તેને પોતાની દીકરી કંઈ કામ કરવા લાગે તો કહેશે ‘રહેવા દે, ઘણીય કરશે.’ આમ કહી પોતાની છોકરી પાસે કંઈ કામ કરાવતી નથી. તે એમ સમજે છે કે ધરકામ તો નોકરે કે વડુએ કરવું જોઈએ ? વડુ હોય ને

છોડી શું કામ કરે ? તેને તો વહુની ઉપર તાળીયો કરવાનો અને તેના કંઠા પ્રમાણે વહુએ વર્તવાનું હોય છે. આવા વિચારનાં મા-આપો પોતાની દીકરીને નાનપણથી જ બગાડે છે.

આવી છોકરીઓએ નાનપણમાંથી જ મોજશોખ ભોગવેલા હોય છે અને પીએરમાં કંઈ કામ કરેલું હોતું નથી, તેથી તેમને સાસરે ઘણું ભારે પડે છે. તેને સાસરે જઈ કંઈ કામ કરવું પડે છે તો ત્રાસ ઉપજે છે. જો કોઈ ધનવાનનું ઘર મળ્યું તો ઠીક, પણ ગરીબ ઘેર જવું પડે છે ત્યારે તેના દુઃખનો પાર રહેતો નથી. તે પોતાનાં સાસરીયાં અને પતિને હલકા માને છે, પતિ ઉપર તિરસ્કાર કરે છે અને પોતે નાનપણમાંથીજ લાડમાં ઉછેરેલી હોવાથી પતિને અને તેનાં માઆપનો હિસાબ ન ગણવાની ટેવવાળી થતાં, પીએરની સાલખીના ગુમાનમાં દુઃખી થાય છે. આવી છોકરીઓની મોટી ઉમ્મરે હાંફી બગડે છે અને પતિ પત્નિનો કોઈ દવસ શ્રવ મળતો નથી. જેથી ભલેને પુત્રી ગમે તેવી જ્ઞાતી હોય છતાં પણ તેને તેની માએ મોટે ચઢાવવી નહિ. તેમ લાડપાડમાં ઉછેરી બહુ માન વધારી એશઆરામી બનાવી દેવી ન જોઈએ. પુત્રને જેમ ભણાવીને ભવિષ્યમાં કાર્યકુશળ થાય તેવી કાળજી રાખવાની છે તેવી જ રીતે પુત્રીને પણ પારકે ઘેર મોકલવાની છે, માટે ઉત્તમ ગૃહિણી થાય તથા ગમે તેવું સાસરું મળે તો પણ ત્યાં સમાસ કરી શકે તેવી બનાવવાની તેની માએ કાળજી રાખવી જોઈએ. અને તેને નાનપણથી જ ધરકામકાજ કરવામાં પ્રીતિવાળી અને મહેનતુ બનાવી સર્વ કોઈનું કહ્યું કરે તેવી કલ્યાણગરી બનાવવી જોઈએ.

આળસ ઉપર માતાપિતાનો સ્વભાવથી જ પ્રેમ હોય છે અનેક પુત્રીઓ તેનાં માઆપનાં અધિક લાડથી અને પ્રેમથી, આળસ, સુકુમાર, વધુ સુખની લાલસા રાખનારી, એશઆરામ ઇચ્છનારી,

પોતાની બાલી ઉપર હુકમ બળવનારી અને ઘર કામકાજ કરવામાં કંટાળો ખાનારી થાય છે. તેના ઉપર સ્નેહ રાખવો એ માખાપનું કર્તવ્ય છે પણ તેના ભવિષ્યનો સંસાર બગડે એવો ખોટો સ્નેહ રાખી તેને મોઢે ચઢાવી કંઈ કામકાજ કરતાં કે આજ્ઞા પાળતાં ન શીખવાડવું એ માખાપનું ભૂપણ નથી. સ્નેહને લીધે તેને બહુ મોઢે ચઢાવી અને તેની દરેક વાતની હડ પૂરી કરવી એ ઘણું જ અનુચિત છે. તેના ઉપર તો તેનાં માખાપોએ સ્નેહની સાથે એવો ડર પણ ખેસાડી દેવો જોઈએ કે તે તમારૂં તમામ કહું કરી શકે અને એક પણ આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરી શકે નહિ. બાળકીઓને માતાપિતાને આધીન રહીને કામ કરવું એ ઉચિત છે. જે કામ કરવાને માખાપ ન હોય તે કામ તેણે છાનામાના પણ કરવું ન જોઈએ. પુત્ર અને પુત્રીઓને નાનપણથી જ સુશીલ, વિવેકી અને સદાચારી બનાવવાં એ માતાપિતાનું મુખ્ય કામ છે. તેમને અવિવેકી, દુરાચારી કે ઉદ્ધત ન બનવા દેવાં જોઈએ.

પુત્રીઓના ચરિત્ર ઉપર જ તેને ભવિષ્યમાં થનારા સંતાનોના સુખદુઃખનો આધાર છે. કારણકે સારી માતાથી સારાં અને ખરાબ સ્વભાવનાં સંતાનો પેદા થાય છે. ઘણી જગ્યાએ ગામડામાં તેમજ શહેરોમાં છોકરીઓ આ મહેલ્લામાંથી આ મહેલ્લામાં, છોકરાઓની સાથે નાનપણમાં રમ્યા કરે છે. છોકરીઓને આ પ્રમાણે નાનપણમાં છોકરાંની સાથે સ્વતંત્રપણે હરવા ફરવા કે રમવા દેવી ઉચિત નથી. આવી રીતે તેમને પોતાની ઈચ્છાનુસાર આમતેમ ધુમવા દેવાથી તેને ટેવ પડી જાય છે કે જે પછીથી મોટપણે જતી નથી. તેમજ તેને રોજ છોકરાઓની સાથે રમવા જવા દેવી એ પણ અચોક્ક્ય છે. એથી નાનપણથી જ તેમનામાં છોકરાઓ જેવા સ્વતંત્રતાના અને સાહસના ગુણો આવી જાય છે. અને સ્ત્રીઓના સુલભ

ચુણા જતા રહે છે. છોકરાંની સાથે તેને રમવા દેવાથી કેટલીક છોકરીઓ એટલી ઉપદ્રવી અને લાજશરમ વગરની થઈ જાય છે કે તે પછી થી પુરુષોની સાથે દુશ્મી વાતો કરવામાં આનંદ માને છે. માટે આ પ્રમાણે છોકરીઓને નાનપણથી જ છોકરાઓ સાથે હળીમળી જવા દેવી નહિ, અને તેમની સાથે રમવા દેવી નહિ. નાની છોકરીઓને નાનપણથી જ લજ્જાશીલતા, નિષ્કપટતા અને સત્ય બોલવાનું શિક્ષણ આપવું યોગ્ય છે.

અનેક માતાઓ પોતાની પુત્રીઓને અનેક પ્રકારનું જીહું બોલતાં શીખવાડે છે. જ્યારે પડોશની કોઈ સ્ત્રી પોતાને ઘેર કોઈ ચીજ માગવા આવે તો તે પોતાની છોકરી પાસે કહેવરાવે છે કે તે વસ્તુ અમારે ત્યાં બિલકુલ નથી. હવે છોકરી પણ જાણે છે કે તે વસ્તુ આપણા ઘરમાં છે છતાં માએ મારી પાસે જીહું કહેવરાવ્યું. આ પ્રમાણે નાની છોકરીઓને મા નાનપણમાંથી જ જીહું બોલતાં શીખવાડે છે. કેટલીક માતાઓ પોતાની પુત્રીને કહે છે કે- ‘આ વસ્તુ ઘરમાં સંભાળીને રાખો. હું બહાર જઈ છું અને કોઈ તે લેવા આવે તો કહેજો કે તે વસ્તુ તો ભાગી ગઈ, કે કોઈ ખીજી લઈ ગયું છે. ઘરમાં નથી.’ આમ જીહું બોલવાનું શીખવાડી તે બહાર જાય છે. ખહેનો ! પોતાની છોકરીઓને નાનપણમાંથી જ તેનાં માબાપો આવી રીતે જીહું બોલવાનું શિક્ષણ આપે છે. આ પ્રમાણે નાનપણમાંથી જ પ્રપંચની વાતો શીખવાડવાથી ભવિષ્યમાં તે પુત્રીઓ સત્ય બોલનારી ક્યાંથી રહી શકવાની ? આવી રીતે નાનપણમાંથી જ છોકરીઓને અયોગ્ય શિક્ષણ આપવાથી તેનું પરિણામ એ આવવાનું કે બાળકીયો અનેક કામમાં માતાપિતાને પણ જીહું બોલી ખેતરતાં શીખવાની.

જ્યારે પુત્રી દસબાર વર્ષની થઈ જાય ત્યારે તેને સાસરે જવા

પહેલાં જ ધરના કામકાજમાં ચતુર અને ઉત્તમ ચરિત્રવાળી બનાવી દેવી જોઈએ. જે પુત્રીઓ પીએરમાં માતાપિતાના દોષથી સુશિક્ષિત અને ચારિત્રશીલ થઈ હોતી નથી, તે સાસરે ગયા પછી તિરસ્કાર, અને નિંદાને સહન કરી દુઃખ ભોગવ્યાં કરે છે. એથી ઊકરીઓને તેના ભવિષ્યનો વિચાર કરીને તેને યોગ્ય શિક્ષણ આપી બોલવા ચાલવા ને કામકાજમાં પ્રવીણ તથા મર્યાદાશીલ થાય તેવું શિક્ષણ આપવું જોઈએ.

ઊકરીઓને મોઢે ચઢાવી આળસુ કે મોજશોખી બનાવી ન દેવી જોઈએ. તેને તો એવું શિક્ષણ આપવું જોઈએ કે તે કામકાજમાં ચતુર, મહેનતુ, સુશીલ અને ધર્મકર્મમાં પણ તત્પર થઈ શકે.

પુત્રીઓને તેનો વિવાહ થતા પહેલાં જ લખવા વાંચવાની સાથે નાના પ્રકારની રસોઈઓ બનાવવાનું શીખવાડી દેવું જોઈએ. સાસુ, સસરો, જેઠ, પતિ અને કુટુંબને જમતી વખતે કેવી રીતે પીરસવું, સાસરે જઈ પતિના કુટુંબિયોની સાથે કેવી રીતે વર્તવું, એ સર્વ વાતોનું શિક્ષણ આપવું જોઈએ. પુત્રીઓની સન્નતા અને કામકાજની ચતુરાઈ વિગેરે શીખવાનું સ્થાન તેનું પીએર છે અને તેની પરીક્ષા સાસરે આપવાની છે. ત્યાં તેને નાનપણમાં જે કેળવણી કે શિક્ષણ આપવામાં આવે છે તેના ઉપર તેના ભવિષ્યના સુખદુઃખનો આધાર છે. જે આ પરીક્ષામાં સાસરે જઈ પાસ થાય છે તે લક્ષ્મી તુલ્ય છે. દરેક માખાપોએ પોતાની પુત્રીને શાસ્ત્રીય ઉપદેશ આપીને નીતિ શીખવાડવી અને તેના આચારવિચાર ઉત્તમ થાય તે ઉપર વધુ ધ્યાન આપવું જોઈએ. જો કોઈ બાળકી કાંઈ અયોગ્ય કામ કરે તો તેનો એવાં મધુર વાક્યોથી તિરસ્કાર કરવો જોઈએ કે જેથી તે શરમાઈ પસ્તાવો કરે અને પછીથી તેવું બોલું કામ કરે નહિ. બાળકીઓને એકદમ નીડર બનાવી દેવી ન

જોઈએ. તેને ભય અને પ્રીતિ બંને હોવાં જોઈએ. કેમકે તેવમને તેના ઉપર ડાખ રહી શકતો નથી.

મહારાજ મનુ કહે છે કે:—“ મોઢે પુંકીને દેવતા સળગાવો, જે વસ્તુ ખાળવા જેવી ન હોય તેને ખાળવી, દેવતા આગળ એ પગ સાથે રાખી તાપવું, એ અનુચિત છે. સવાર અને સન્ધ્યાકાળ વખતે જમવું, ગમન કરવું કે સુવું એ અયોગ્ય છે. પૃથ્વી ઉપર લખવું, નખ કે તરણખલાવડે ભોંય ખોતરવી, કાંસાના વાસણમાં પગ ધોવા, અને ભાગલા વાસણમાં જમવું એ અયોગ્ય છે. પુરુષોના પહેલાં ભોજન કરવું, ધમધમ અવાજ થાય તેવી રીતે ચાલવું અને ઘાંટા પાડીને વાતચિત કરવી એ સ્ત્રીઓને દુષણરૂપ છે.” દરેક માતાએ પોતાની પુત્રીઓને આવું શિક્ષણ આપવું જોઈએ. જેથી તે કદી ખરાબ કામ કરી શકે નહિ. તેને માટે તેને પ્રથમથી ખૂબ સાવધાન કરી દેવી જોઈએ.

જેવી રીતે પુત્રીઓને ઘરના દરેક કામનું શિક્ષણ આપવું જોઈએ તેવી રીતે તેને ભરવા ગુંથવા અને શિલ્પવિદ્યાનું શિક્ષણ આપવું એ ઘણું જ અગત્યનું છે. છોકરીઓએ મોજા, ગલપટા, વિગેરે બનાવવાં, ટોપી, પોલકાં, કેસાડી ભરવી, ચોળી, ખમીસ, પહેરણ વિગેરે સીવવું, વિગેરે રોજ કામમાં આવનારાં કપડાંલતાં શીવવાનું કામ શીખવાડવું એ પણ અગત્યનું છે. આ કામ રહેલાઈથી શીખવાડી શકાય છે. થીંગડાં દેવાં, સાંધવું, ભરવું, ગુંથવું અને એવું ઘરમાં એસી રહેલાઈથી બની શકે તેવાં કામ પુત્રીઓને શીખવાડવાં.

આવી રીતે દરેક સ્ત્રીએ નાનપણમાંથી જ પોતાની પુત્રીઓને ઉત્તમ શિક્ષણ આપી તેને સાસરીમાં જઈ સુખી થાય તેવી હોશિયાર બનાવી દેવી જોઈએ. ઉપરાંત તેને પોતાના પતિની સાથે શી રીતે વર્તવું, તેનું પણ શિક્ષણ આપવું જોઈએ. ઘણી માતા પોતાની

પુત્રીને બાપેભારે—‘સાસરીમાં ડાહ્યાં થઈ ચાલવાનું’, કહ્યાગરાં થવાનું અને સાસુનણુંદનું કહ્યું માનવાનું’ શિક્ષણ આપે છે ખરી, પણ સાસરે જઈ પતિની સાથે શી રીતે વર્તવું તેને માટે કાંઈ શિક્ષણ આપતી નથી. અને તેથી તે તો તેને દેખાદેખી જ શીખવું પડે છે. અથવા તો પતિની સાથે શી રીતે વર્તવું તેનું જ્ઞાન જ તે મેળવી શકતી નથી. માટે દરેક માતાએ પોતાની પુત્રીને યોગ્ય ગૃહણી બની શકે, અને સાસરે જઈ પતિ સેવા કરી, પતિ આરાધનું પાલન કરે તેવી તેમજ તેને માટે પતિ એજ ખરો દેવ, પતિમાં જ તેનું કલ્યાણ છે, તેના સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી થવાનું છે. વિગેરે પતિ સેવા કરવાનું પણ શિક્ષણ આપી દરેક વાતમાં પ્રવિણ બનાવી દેવી જોઈએ.

કેમ બહેન ! આ પ્રમાણે દરેક માતા જો પોતાની છોકરીઓને નાનપણમાંથી જ આ પ્રમાણે કેળવે તો આ સંસાર કેટલો બધો સુખપ્રદ થઈ શકે ? ”

કૌમુદિની—“ ખરી વાત છે બા, છોકરીઓને નાનપણથી જ ચતુર, કહ્યાગરી અને ડાહી થાય તેવું શિક્ષણ આપવું જોઈએ. કે જે મોટી વયે ઉત્તમ ગૃહિણી થતાં પોતાનાં છોકરાંને પણ ઉત્તમ શિક્ષણ આપી શકે.

હો, ત્યારે એન હવે ઉડીશું. ઇશ્વરની મરજી હશે તો કાલે ભેગાં થઈશું. ”

શારદા—“ હા બહેન ! આવજો પણ કૌમુદિની બહેન ! કાલે તો તમારો વારો છે માટે બહેલાં આવજો હો. ”

આમ કહી સર્વે વેરાયાં, અને હું પણ ઘેર ગઈ.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

શ્રીઓએ રાખવી જોઈતી ગંભીરતા અને શાંતિ.

જે દીવસે જમી પરવારી એ કોર્ટમાં ગયા, એટલે હું પણ કામકાજથી પરવારી શારદા જ્ઞેનને લાં ગઈ. આજે તો બધાંનો આગ્રહ એવો હતો કે મારે જ કંઈ બોલવું, એટલે મારે બોલ્યા વગર છુટકો જ નહોતો. મને અંકલેશ્વરમાંથી જ બોલવાની છૂટ પડી ગયેલી

હોવાથી અહીં કાંઈ અડચણ પડે તેમ નહોતી. વળી સર્વ પરિચિત હતાં. મારા ગયા પછી ધીમેધીમે સર્વે ભરાયાં એટલે શારદા જ્ઞેને કહ્યું:—“કેમ કુમુદિની જ્ઞેન, આજે કયા વિષય ઉપર બોલશો?”

મેં કહ્યું—“આપ કહો તે વિષય ઉપર. આપની કૃપા છે તો કાંઈ ચાલે એવું છે, જશ અપજનનાં ધણી આપજ છો.

આ પછી મેં શ્રીઓએ રાખવી જોઈતી ગંભીરતા અને શાંતિ માટે કહેવાનું શરૂ કર્યું. મેં કહ્યું—

“જ્ઞેનો, આજે તમારા બધાંના આગ્રહથી મારે જ કંઈ બોલવું પડશે. હું તમારા સર્વ કરતાં તો હજુ નાની બાળ છું, પણ આ શારદા જ્ઞેનના કૃપાપ્રસાદથી મારો મતિ પ્રમાણે જે કાંઈ કહું તે ધ્યાનપૂર્વક સાંભળશો. અને જે કંઈ ખામી જણાય તો ક્ષમા કરશો.

આપણુ શ્રીઓએ તો ગંભીર અને શાંત થવું જોઈએ, અને કામકાજમાં ચંચળતા કે વ્યગ્રતા રાખવી નહિ. ચંચળતા કે વ્યગ્રતા એ

ધણા દોષોની જડ રૂપ છે. ચંચળ સ્વભાવની સ્ત્રીઓ પોતાનું કાંઈ પણ કામ પૂરું કરી શકતી નથી. તે પોતાની ચંચળતાને લીધે કદી કદી એવું અનુચિત કામ કરી બેસે છે કે જેથી ધરવાળાઓને ધણી જ હાનિ અને બદનામી ભોગવવી પડે છે. ચંચળ સ્ત્રીઓના સ્વભાવના દોષથી ધરની ઈજ્જતઆપડ બચવી કઠિન છે. એથી આવી સ્ત્રીઓને તેના ધરનાં માણસો તિરસ્કારને પાત્ર સમજે છે. ચપળ સ્ત્રીઓમાં એક એ દોષ હોય છે કે જે થોડા જ સુખથી આનંદી થઈ જાય છે અને થોડા જ દુઃખથી અધીર બની જાય છે. એથી તે આ દુઃખસુખપૂર્ણ સંસારમાં કદી પણ સુખથી રહી શકતી નથી. ચંચળસ્વભાવની સ્ત્રીઓના હૃદયમાં સુખ વિષનું કામ કરે છે. ચંચળતાના દોષથી સ્ત્રીઓના હૃદયની મધુરતા નષ્ટ થઈ જાય છે. મધુરતા નષ્ટ થતાં ગંભીરતા પણ દુઃખકર થઈ પડે છે.

સ્ત્રીઓના હૃદયમાં મધુરતા અને ગંભીરતા બંને હોવાં જોઈએ. ગંભીરતા ન હોવાથી સ્ત્રીઓને પગલે પગલે હાનિ સહન કરવી પડે છે. કેમકે તેનું હૃદય અત્યંત આવેગમય થઈ રહે છે. જે તેનામાં ગંભીરતા ન હોય તો તે રહેજ ઉત્તેજન મળતાં કુમાર્ગ તરફ વળી શકે છે.

બહેનો ! આપણે સર્વેએ ગંભીર બનવું જોઈએ અને ઉચ્છ્રંખલ સ્વભાવનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. આપણે જે કામ કરવું હોય તેના ગુણદોષોનો વિચાર કરીને પછી જ કરવું જોઈએ. હૃદયની ચંચળતાને વશ કરીને કોઈ કામમાં એકદમ પ્રવૃત્ત ન થવું. આપણે સ્ત્રીઓએ તો આમોદપ્રમોદમાં વધુ લીધ રહેવું પણ યોગ્ય નથી, કારણ કે વધુ અમોદપ્રમોદથી તે અંતઃકરણને સંકીર્ણ કરીને ગુમ રીતે પાપ માર્ગની તરફ વાળી શકે છે. આ પ્રકારનો અયોગ્ય આમોદ-પ્રમોદ કે હાસ્યવિનોદ પણ દુર્બળ હૃદયની સ્ત્રીઓના સર્વનાશના કારણરૂપ બની જાય છે.

ફેટલીક શ્રીઓ એવી ચંચળ સ્વભાવની હોય છે કે, જો તેને કોઈ માણસ આવીને એમ કહે કે, અમુક સ્ત્રી તમારી નિંદા કરતી હતી, તો તે એકદમ ક્રોધ કરીને નિંદા કરનારને દુઃખ આપવા માટે અનેક પ્રકારની ખરી ખોટી વાતો સાંભળાવે છે. આમ કરવું એ ધણું અનુચિત છે. અનેક શ્રીઓનો સ્વભાવ એવો નિંદનિય હોય છે કે આની નિંદા આની પાસે અને આની નિંદા આની પાસે કર્યા કરે છે. આવી શ્રીઓની વાતો ઉપર કદી પણ વિશ્વાસ કરવો ન જોઈએ. જે શ્રીઓ ગંભીર અને શાંત હોતી નથી તે પોતાની જરા સરખી નિંદા સાંભળીને ઉઠી જાય છે. તમારે તેવો ઉચ્છ્રંખલ અને ચંચળ સ્વભાવ રાખવો ન જોઈએ. કેમકે ચીડીઓ કે ચંચળ સ્વભાવ માણસને કદી પણ સુખ શાંતિ આપી શકતો નથી. દરેક શ્રીઓ પોતાનો સ્વભાવ શાંત અને ઠરેલ રાખવો. ગમે તે એક રસ્તે દોરવાઈ જવું નહિ તેમ કાન કાયા રાખવા નહિ, જો કોઈ આપણને કહે કે અમુક માણસ તમારી નિંદા કરે છે તો તે વખતે તે સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કરી દેવું. સહનશીલતાવાળો સ્વભાવ રાખવો. ઘરમાં પણ ગંભીર અને ઠરેલ સ્વભાવ રાખી દરેક સાથે વર્તવું. સહેજસાજ બાબતોમાં તાલાવેલીયો સ્વભાવ રાખી ઉચ્છ્રંખલ-વેડા કરવા નહિ. અને દરેક શ્રીઓ જેમ બને તેમ દરેક સાથે સંપથી અને પ્રેમથી વર્તવું.

કોઈપણ દિવસે ઘરમાં કે બહાર કહેતાકહેતી સાંભળી લડાઇ ટોટા બોરી લેવો નહિ. તેમ કોઈની સાથે ટોટા કરી અકારાં થવું નહિ. સર્વની સાથે વિવેકથી વર્તવું.

હ્યો બહેન ! ત્યારે આજે તો મને જે આવડ્યું તે કહ્યું. હવે બધાની મરજી હોય તો શારદા બહેન કંઈ કહે તો સાંઝ.

મને સર્વેએ ટેકા આપવાથી શારદા બહેનને હવે આગળ ચલાવ્યા વગર છૂટકોજ નહોતો તેમને મેં સ્ત્રીઓના સ્વાભાવિક ગુણો અને સ્વભાવ માટે કહેવાનો આગ્રહ કર્યો.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ કેવો હોયો જોઈએ.

શા રદા બહેને બધાનો આગ્રહ જોઈ કહેવા માંડ્યું કે—બહેનો સ્ત્રીઓએ પોતાના સ્વભાવ ઉત્તમ રાખવો જોઈએ. તેણે સર્વની સાથે સદ્ભાવપૂર્વક ઉત્તમ રીતે વર્તવું જોઈએ. કેટલીક સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ કઠોર હોવાથી ઘણી સ્ત્રીઓની સાથે તેને બનતું નથી.

પોતાના કુટુંબની સાસુ, નણંદ, જોડાણી વિગેરે સ્ત્રીઓની સાથે સારી રીતે ન વર્તવાથી ઘરમાં અનેક પ્રકારની તકલીફો અને અડચણો ભોગવવી પડે છે. સ્ત્રી પોતાના ઉત્તમ સ્વભાવથી અને દરેક સાથે સારી રીતે વર્તન રાખવાથી સર્વનો પ્રેમ મેળવી શકે છે અને સર્વની સાથે સદ્ભાવપૂર્વક રહેવાથી જે આનંદ મળે છે તેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. જે માણસ સર્વની સાથે સદ્ભાવ રાખવા ઇચ્છે છે તેની સાથે કોઈ પણ માણસને તકરાર થતી નથી.

સ્ત્રીના ઉત્તમ ગુણ અને સ્વભાવથી તથા તેના સર્વની સાથે ઉત્તમ પ્રકારે વર્તવાના ગુણથી દરેક માણસ તેને વશ થઈને નાનાં મોટાં સર્વ તેના ગુણનાં પક્ષપાતી બની જાય છે. આપણી કુલવધુઓમાં ઘણી એવા સ્વભાવની હોય છે કે જે પોતાના ઉત્તમ વર્તન

અને રીતભાતથી સર્વને સંતુષ્ટ રાખવાની ઇચ્છા રાખતી નથી. શું એ વાત તેને કલંકિત કરનાર નથી ? કેટલીક સ્ત્રીઓ એવા નીચ સ્વભાવની હોય છે કે જે પોતાની નણુંદ, દેરાણી, વિગેરે ઉપર રનેહ રાખતી નથી. સાધારણ વાતોને માટે તેમની સાથે લડીને એક ખીબનાં મન ઉઠાવું કરે છે. અનેક સ્ત્રીઓ ધરની દાસદાસીઓની સાથે લડ્યાં કરે છે અને તેમની સાથે અયોગ્ય રીતે વર્તે છે. સ્ત્રીઓએ પોતાના દાસ દાસીઓની સાથે લડાઈ કરવી અને તેમની સાથે અયોગ્ય વર્તન ચલાવવું એ અયોગ્ય છે. તમારે સાધારણ નોકર ચાકરોની સાથે લડવું ઝઘડવું ઉચિત નથી. જેને તમે ખાવાનું અને કપડાં આપી પાળો છો તે તમારો નોકર છે. તેણે તો તમને માન આપી વર્તવું જોઈએ તેને બદલે તેની સાથે લડીઝગડી હલકાં પડવું અને આપણું માન ગુમાવવું એ શોભાપ્રદ નથી.

એ દાસી તમારો પ્રેમ અને દયા મેળવવાને અધિકારિણી છે. કદાચ તમારા નોકરથી કંઈ કામ બગડી જાય તો તેને અનુચિત રીતે લઢવું એ સારું નથી. કેટલીક સ્ત્રીઓ ક્રોધાંધ થઈને પોતાનાં ધરવાળાંને એવાં કઠોર અને કડકશ વાક્યો સાંભળાવે છે કે જેને સાંભળી ખેદ થાય છે, કુટુંબપર પણ સર્વની સાથે સદ્ભાવપૂર્વક વર્તવું. સામાન્ય કારણથી કે કોઈ વગર કારણે કોઈની સાથે શત્રુતા બહારી લેવી એ અનુચિત છે. કુટુંબના જે માણસોના વર્તનથી તમને ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય તેમને મધુરવાણીથી તમે ઠપકા આપી પસ્તાવો કરાવી શકો છો પણ ક્રોધિત થઈને તેનો તિરસ્કાર કરવામાં શત્રુતા વધે છે.

જે સ્ત્રીઓ પોતાના કુટુંબી માણસો સાથે સદ્ભાવ રાખતી નથી તે ઘણે ભાગે જાણી જોઈને અગ્નિમાં પડવા જેવી થઈ જાય છે. જે સ્ત્રીઓ સર્વના દુઃખથી દુઃખી થાય છે અને સર્વને પોતાના સમાન સમજીને તેના ઉપર પ્રેમ રાખે છે તે સ્ત્રીઓ ધરમાં અને બહાર

સર્વ જગ્યાએ પોતાના ઉત્તમ વ્યવહારથી આનંદ વર્ષાવી શકે છે. તમારા ધરમાં તમારી સામ્રાજ્ય, જેઠાણી કે દેરાણીના મંદવાડ વખતે તમારે તેની ખરા અંતઃકરણથી સેવાસુશ્રુષા કરવી જોઈએ. તેમનાં બાળકોનું તમારાં બાળકોતુલ્ય જ લાલનપાલન કરો, તો તે પણ તમારી ભાડ બીડે તમારી સેવાસુશ્રુષા કરવાની જ.

તમે બીજાઓની સાથે જેવી રીતે વર્તો છો. તેવીજ રીતે તે તમારી સાથે વર્તેછે. તમે બીજાના જેવા વર્તનની ઇચ્છા રાખતા હો તેવુંજ તેના પ્રતિ તમારે વર્તવું જોઈએ. જે માણસ આપણા ઉપર થોડો ઘણો પણ ઉપકાર કરે છે તેના પ્રતિ આપણી ભક્તિ વધ્યાવગર રહેતી જ નથી. સાધારણ જીવો કે તમે જેને બહેન કહીને બોલાવો છો તે તમને પણ બહેન કહીને તમારી સાથે સ્નેહ રાખતાં શીખે છે. તમે જેનું માન રાખશો તે તમારું પણ માન રાખશે જ.

નીતિમાં કહ્યું છે કે તમે જેની સાથે ઉત્તમ વર્તણૂંકની આશા રાખતા હો તેની સાથે તમારે પ્રથમ ઉત્તમ વર્તણૂંક રાખવી જોઈએ. તમે તમારી ઉત્તમ વર્તણૂંકથી સર્વને સુખી કરી શકો છો. જો તમે તમારી પડોશી સાથે સારી રીતભાત રાખી તેનો હેરા ફેરા ખાશો, કે સારી રીતે વર્તશો તો તે પણ તમારી સાથે સારી રીતે વર્ત્યા વગર રહેશે જ નહિ.

જુઓ, સીતા રાવણના કબજામાં આવેલા લંકામાં અશોક વનમાં ભ્રમંકર રાક્ષસીઓની વચમાં રહેતાં હતાં છતાં પણ તેમના ઉત્તમ સદ્વ્યવહારથી સર્વ રાક્ષસીઓ તેમનાં ચરણોમાં પગે લાગતી હતી.

સીતાએ પોતાના ગુણોથી શત્રુઓને મિત્ર બનાવી દીધાં હતાં. તમારે પણ યાદ રાખવું કે જો તમે તમારો સ્વભાવ ઉત્તમ રાખશો અને દરેક સાથે ઉત્તમ રીતે વર્તશો તો તમારો કોઈ શત્રુ નથી એ માનજો. ઉત્તમ વર્તન અને ઉત્તમ સ્વભાવ મનુષ્યને આપતિમાંથી

સદ્ભાવનાર છે. સદ્ભાવની આગળ કઠોર હૃદયના મનુષ્યોનું મન પણ પલળી જાય છે. સંસારમાં એવું પાપાણુતુલ્ય કઠોર અને અસાર કાંઈ છે કે જે સદ્ભાવના વિમળરસથી ઓગળી શકે નહિ. આપણે શ્રીઓએ તો સદ્ભાવપૂર્વક જ દરેકની સાથે વર્તવું જોઈએ. જે શ્રીનામાં તે શુભ હોતો નથી તેને સુખ મળવું દુર્લભ છે. જે શ્રીઓના હૃદયમાં સદ્ભાવની ખામી હોય છે તે માત્ર દુઃખ અસંતોષ અને નાના પ્રકારનાં વિધોને ભોગવી પોતાની જાંદગી પૂરી કરે છે. જેના હૃદયમાં સદ્ભાવનું સ્થાન હોતું નથી તે શ્રી પતિપ્રેમ જનિત નિર્મળ સુખશાંતિની અધિકારિણી થઈ શકતી નથી.

સીતાએ વાલ્મીકિ મુનિના તપોવનમાં રહ્યા છતાં પણ પોતાના ઉત્તમ વ્યવહારથી વનનાં પશુ અને જંગલોનાં વૃક્ષોને પણ પોતાને વશ બનાવી દીધાં હતાં. તેમ દરેક શ્રી ઉત્તમ સદ્ભાવથી શરુને પણ પોતાનાં હિતસ્વિ બનાવી શકે છે. તે સરળ હૃદયની અને સ્નેહની સાક્ષાત મૂર્તિરૂપ હતાં. વનનાં પશુ પક્ષીઓ પણ તેમના સ્નેહથી ધણાં આનંદમાં રહેતાં. જે વખતે તે તપોવનનાં વૃક્ષોને સ્નેહપૂર્વક પાણી પાતાં હતાં તે વખતે તે સંતાન વગરનાં હોવા છતાં પણ નાનાં વૃક્ષોને સંતાનતુલ્ય માની તેમના સ્નેહથી સંતાનથી ઉત્પન્ન થતા પ્રેમના અપૂર્વ સુખનો અનુભવ કરતાં હતાં. હરિશ્ચંદ્રનાં ખચ્યાં પુત્રની માફક આવીને સ્નેહમયી સીતાના ખોળામાં બેસતાં હતાં. સીતા ધણા સ્નેહથી તેમના શરીર ઉપર હાથ ફેરવતાં હતાં. તેમના સાચવેલા યજ્ઞના દર્શોને તે નિર્ભય થઈને સ્નેહથી ચરતાં હતાં. જેમ સ્નેહમયી માતાની નિકટ પુત્રોને કાંઈ પણ ભયનું કારણ રહેતું નથી, તે નિર્ભય થઈને હસતાં હસતાં નિડરપણે પોતાની માની પાસે આવીને તેને ધાવવા મચી પડે છે અને ધીંગામસ્તી કરે છે, તેવી રીતે વનનાં પશુઓ પણ સીતાની પાસે આવી

તેમના પગ ચાટતાં હતાં, કાંઈ તેમની સામે આવી બેસતાં અને તેમની પાસે આવી ગેલ કરતાં. સીતા જાણે તેમના જીવનના આધારરૂપ હોય તેમ કાંઈ તેમની સામે બેસી અને કાંઈ તેમના સામું જોઈ રહેતાં અને કાંઈ તેમના હાથમાંથી ફળફળાદિ છીનવી લઈને ખાવા મંડી પડતાં. અહા, કેવો મધુરભાવ. જીવો સ્નેહ અને ઉત્તમ વર્તનથી વનનાં પશુ પક્ષીઓ પણ મનુષ્યને વશ થઈ જાય છે તો મનુષ્યો વશ થાય તેમાં શી નવાઈ!

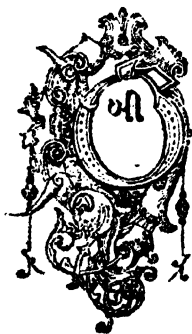
જહેનો, આપણો સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ તો કામળ અને સ્નેહાળુ ગણાય છે. આપણે આપણા તે સ્નેહાળુ સ્વભાવનો કદી પણ ત્યાગ ન કરવો અને સર્વની સાથે પ્રીતિથી વર્તી અને ત્યાં સુધી હળી-મળીને રહેવું એમાં જ આપણી શોભા છે ? !

કેમ જહેન! હવે થયું. જો તમારાં બધાંની મરજી હોય તો અટકાવીએ. વળી પાછું કાલે કુમુદિની જહેન કાંઈ સંભળાવશે. આપણે તો હવે તેમની પાસે જ કાંઈ શીખવાની આશા રાખવી. માટે કહો તો બંધ કરું. મોકું પણ થયું છે. ”

આ પછી તેમણે કથા બંધ કરી અને સર્વ પોતપોતાને ઘેર ગયાં.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

સ્ત્રીઓએ હંમેશાં સંતોષ રાખવો.

જો દિવસે અમે શારદા જહેનને ત્યાં ભેગાં થયાં ત્યાં આજે પણ મને જ બોલવા શારદા જહેને આગ્રહ કર્યો. એટલે મેં જાણ્યું કે હવે છૂટકો થનાર નથી. તેથી મેં આજે સ્ત્રીઓને સંતોષી સ્વભાવ રાખવા માટે આ પ્રમાણે કહેવા માંડ્યું.

દરેક સ્ત્રીએ જો સુખની ઇચ્છા રાખવી

હોય તો તેમણે હંમેશાં પોતાના ચિત્તને શાંત અને સંતુષ્ટ રાખવું જોઈએ, કારણ કે, સંતોષ સુખના મૂળરૂપ છે અને અસંતોષ દુઃખના મૂળરૂપ છે. આજે આપણે ઘણી જગ્યાએ દરિદ્રતાથી સડતા અનેક ઘરોમાં સંતોષહીન શ્રીઓથી દુઃખ અને બેચેની વધેલી જોઈએ છીએ. આવી અસંતોષી શ્રીઓ પતિની અવસ્થાનો વિચાર કરતી નથી કે પોતાની ગરીબી કે દુર્દશા ઉપર ધ્યાન આપતી નથી. તે પતિની સાધારણ આવક અને સાંસારિક સુખભોગોમાં હંમેશાં અસંતુષ્ટ જ રહે છે. આવા અસંતોષી સ્વભાવથી જો કાંઈ શ્રી પોતાના પતિની પાસે કાંઈ સુખવિલાસની વસ્તુ ખરીદી લાવવાનું કહે અને તે જો ન લાવી આપે તો તે વખતે પતિનો પોતાના ઉપર પ્રેમ નથી એમ સમજી તેના ઉપર ઉશ્કેરાઈ જાય છે અને તેની સાથે લડવા ઝઘડવા કે કંકાશ કરવા મચી પડે છે. આમ કરવું એ અનુચિત છે. પોતાની શ્રીને ઉત્તમ વસ્ત્રો અને ઘરેણાં પહેરાવવાં કાંનિસારાં ન લાગે? પતિ પોતાની સ્થિતિ અનુસાર શ્રીને ઉત્તમ ખવરાવવા પીવરાવવા કે પહેરાવવા ઓઢાડવાને માટે કદી પણ કસર કરતો નથી. પોતાની સ્થિતિ અનુસાર સુખની ઇચ્છા રાખવાથી અસંતોષ રહેતો નથી. દરેક શ્રીએ સંતોષ રાખાવે જોઈએ. રોજ નવી નવી વસ્તુઓ મેળવવાની લાલસા રાખવી અને તે ન મળે તો અસંતોષ માનવો એ અનુચિત છે. જેના મનમાં સંતોષ છે તે દરેક વખતે સુખી રહી શકે છે. સંતોષ પારસમણિ તુલ્ય છે.

રાગીઓની અસહ્ય પીડા, દરિદ્રોનો જ્યાં ત્યાં થતો તિરસ્કાર, દુઃખીઓના હૃદયની અસહ્ય મર્મવેદના, અને શોકાતુર પુરુષોના હૃદય-વિદારક શોકાગ્નિ, અગ્નિને સંતોષની શીતલતા એકદમ દૂર કરી શકે છે. સંતોષથી સર્વ રોગ અને શોક ઠંડાં પડી જાય છે. જેના ઘરમાં સંતોષ હોય છે તે ઘર સુખી છે. સંતોષ સર્વને અમૃતનું દાન આપી

શકે છે. તેની દયામય દષ્ટિમાં, નાના, મોટા, અમીર સર્વ એક સરખા છે. જે સંતોષની મદદ લે છે તેના ઉપર તે દયાદષ્ટિ રાખીને તેને સુખી બનાવી દે છે. સંતોષનો આશ્રય દરેક માણસે લેવો જ જોઈએ.

જેનું અંતઃકરણ શાંત, સરળ, અને નિર્મળ છે. તેજ સંતોષ રૂપી સ્પર્શમણિ અને પારસમણિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ચિરસંતોષ કાંઈને મળી શકતો નથી. આ સંસારમાં વિપત્તિ જ સંતોષના મુખ્ય શત્રુરૂપ છે. જે મનુષ્ય વિપત્તિની વખતે અધિર થઈને પોતાના જીવનને બારરૂપ સમજે છે તેને કદી પણ સંતોષરૂપી અમૃતનો સ્વાદ મળતો નથી. સર્વના દિવસો એક સરખા જતા નથી. સંસારમાં દરેક મનુષ્યને વિધન સતાવે છે અને કોઈ પણ એક દિવસે તેમને વિધનની સામે થવું જ પડે છે. પરંતુ તે વિપત્તિ હંમેશાં રહેતી નથી. એમ માની ધીરજથી તે વિપત્તિને દૂર કરવા માટે પ્રયત્ન કરવાથી તેનો જલ્દી ત્યાગ થઈ શકે છે. જે તમે વિપત્તિથી ડરીને કંટાળા છો તો તે તમારો કેડો મૂકતી નથી. અને હિમ્મત રાખી તેની સામે થશો તો તે જરૂર ડરીને નાસી જશે. વિપત્તિમાં વ્યાકુળ થઈને હંમેશાં બેચેન રહેવાથી હૃદય ફાટી જાય છે, અને ઉત્સાહ, ઉદ્યમ વિગેરે સર્વનો ધીમે ધીમે નાશ થાય છે.

જેને જેવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત હોય તેણે તે સ્થિતિમાં હંમેશાં સંતુષ્ટ રહીને પોતાની ઉન્નતિને માટે ઉપાય કરવા જોઈએ. જે મનુષ્ય પોતાના ઘરમાં ઇચ્છિત વસ્તુઓ ન હોવાથી ઘણીવાર અસંતુષ્ટ રહે છે, તે કેવળ નિરાશાના અગ્નિમાં ડૂબ્યા કરે છે. સુખશાંતિ તેનાથી સંકડો ગાઢ દૂર રહે છે.

જેનો, આપણે સ્ત્રીઓએ તો હંમેશાં સંતોષી રહેવું જોઈએ. પોતાને જે મળે તેમાં સંતોષ માની સુખી થવું જોઈએ. જે સ્ત્રીઓ પ્રાપ્ત સ્થિતિમાં જે મળે તેમાં સંતુષ્ટ રહી શકતી નથી, તેને જન્મભર

દુઃખ ભોગવવું પડે છે. પોતાનો પતિ જે કાંઈ કમાય અને તેની સ્થિતિ અનુસાર જે આપણને પ્રાપ્ત થાય તેમાં જ સુખ માનવું. બીજાનું ધન કે હવેલીઓ આપણે શું કામની? આપણે તો પતિની કુંપડીને જ હવેલી માની સંતોષ માનવો. પોતાનો પતિ જે પેદા કરે પછીથી તે થોડું કે વધારે તેમાં સુતુષ્ટ રહેવું; નહીં તો આપણે પતિને કષ્ટનું કારણ થઈ પડીએ છીએ. આપની સહીષણીના પતિને મહીને દહાડે પાંચસો રૂપિયા પગાર મળતો હોય, તેને ગાડી ઘોડા કે બંગલા વાપરવા માટે હોય, તેથી તે સારી રીતે પૈસે ટકને વિલાસ વૈભવમાં સુખી રહી શકતી હોય, પરંતુ તમારા પતિને કચેરીમાં વીસ રૂપિયાની કે નિશાળમાં દસ રૂપિયાની મહેતાજીની નોકરી હોય ને ધરનું પણ કાંઈ આવક ન હોય, તો તેથી તમારે દુઃખી થવું નહિ. તમારે તમારી સખી સારી રીતે ધરેણું વસ્ત્રો પહેરે તો તેવી રીતે ધરેણું વસ્ત્રો પહેરવાની કે પૈસો ટકા ઉડાવવાની ઇચ્છાથી પતિને કષ્ટ આપવું નહિ. જે આમ તમારી સખી પ્રમાણે તમને સુખ ન મળે અને તમે અસંતુષ્ટ રહી પતિના ઉપર અપ્રસન્નતા દર્શાવો કે તેના ઉપરથી તમારા પ્રેમાળ બાવને ઓછા કરો ને મનમાં ધારો કે—‘આ ગરીબ સાથે મારાં ક્યાં પાનાં પડ્યાં,’ તો તે અયોગ્ય છે. તમારા પતિની પ્રસન્નતા જાળવીને જ તમારે તો રહેવું. કદી પણ બીજાનું જોઈ વધુ સુખવૈભવ ભોગવવાની તમારા પતિ પાસે આગ્રહ કરી તેના મનને દુભાવો નહિ; પણ તમને તમારા પતિ તરફથી જે મળે તેમાં—ગમે તો એક વાર ખાવાનું મળે કે ફાટયું તુટયું કેપડું પહેરવા મળે તો તેમાં સંતોષ માનો. તમારો પતિ તમને પ્રસન્નતા-પૂર્વક જે આપે તેમાં જ સંતુષ્ટ રહેવું એ તમારું કામ છે. અને જે રીતે પતિ સુખી રહી શકે, તેના મનની શાંતિનો ભંગ ન થાય, તે બે પૈસા વધુ કમાય અને બચાવી શકે તેવી રીતે વર્તી તેમાં તમારે મદદગાર થઈ પડવું જોઈએ.

સ્ત્રીઓને સંતોષી સ્વભાવ જ તેને અને તેના પતિને સુખી કરી શકે છે. પરમાત્મા આપણને જેવી સ્થિતિમાં રાખે તેવી સ્થિતિમાં સંતુષ્ટપણે રહેવું જોઈએ. આપણી ખરાબ સ્થિતિથી જ્યારે મનમાં અસંતોષ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે હંમેશાં વિચાર કરવો કે—‘પરમાત્માએ આપણા ઉપર તો કૃપા જ કરી છે, નહીં તો આપણા કરતાં પણ ખરાબ દશાવાળા માણસો ઓછા છે? તેમને આપણા કરતાં પણ વધુ કष्ट ભોગવવું પડે છે. તેમના કરતાં તો આપણે સુખી છીએ એવો વિચાર કરવાથી અસંતોષ જતો રહેવાનો. હંમેશાં ધ્યાનમાં રાખવું કે આપણી સ્થિતિમાં આપણે સંતુષ્ટ રહીને પણ આપણે આપણાથી હલકી સ્થિતિવાળા ઉપર ઉદાસીનતા પ્રગટ ન કરવી જોઈએ. દરેક માણસે પોતાની ઉન્નતિ કરતા રહેવાને માટે હંમેશાં પ્રયત્ન કરતા રહેવું જોઈએ અને તે કામમાં કદી પણ શિથિલતા યા આળસ કરતી એ અનુચિત છે.

જોહેનો, આપણે હંમેશાં સંતોષી સ્વભાવથી જ સુખી રહી શકીએ છીએ. આપણી સ્થિતિમાં સંતોષ માનવાથી જ બીજા કશામાં મોહ પામી તે મેળવવા લલચાતાં નથી. બીજાની વસ્તુઓ જોઈ કે બીજાની પાસે ઉત્તમ કપડાં લત્તાં જોઈ આપણને તેવાં ન મળવાથી અસંતોષી થઈએ તો જરૂર આપણે ધર્મ બ્રહ્મ થઈએ છીએ. સ્ત્રીઓને તેના ધર્મથી બ્રહ્મ કરનાર અસંતોષી સ્વભાવ અને બીજાના જેવી વસ્તુ મેળવવાની ઇચ્છા થવી એ બે કારણ છે. માટે આપણે તો હંમેશાં આપણા પતિની જે સ્થિતિ હોય તેમાં અને તે જે આપણને પ્રસન્નતાથી લાવી આપે તેમાં સંતોષ માનવો જોઈએ. અને બીજા કોઈ માણસની લાખોની મિલકત જોઈ કે કોઈ આપણો સંબંધી કે સહીપણી સ્ત્રીની પાસેની હજારોની કીંમતનાં મોહક વસ્ત્રાલંકારો જોઈ, તેવાં આપણે ન હોવાથી અસંતોષ માનવો નહિ કે તેવાં કપડાં મેળવવા લલચાવું નહિ.

જેનો, સંતોષમાં જ સર્વ સુખ છે. આપણને જે મળ્યું હોય કે જે મળે તેમાં જ સંતોષ અને સુખ માનવું. હંમેશાં પતિસેવા કરી તેમના પ્રેમને ગ્રહણ કરી તેમની પ્રીતિ મેળવવાને જ પ્રયત્ન કર્યા કરવો જોઈએ. આપણે અસંતોષી સ્વભાવથી પતિને રાજી રાખી શકતાં નથી માટે હંમેશાં સંતોષી રહેવું એ આપણો ધર્મ છે. કેમ શારદા જાહેન હવે બંધ કરે ? ”

શારદા—“ વાહ કૌમુદિની જાહેન, આજે તો ઘણું જ ઉત્તમ કહ્યું. હવે થાક લાગ્યો હશે માટે બંધ કરશો તો અડચણ નથી.”

આ પછી મેં મારી કથા પુરી કરી પણ બીજી સ્ત્રીઓના આગ્રહથી શારદા જાહેનને પણ કાલની માફક બોલ્યા વગર છૂટકો થયો નહિ.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

હાલમાં કેવા સ્ત્રી શિક્ષણની જરૂર છે ?

આ પછી બધાંના આગ્રહને માન આપી શારદા જાહેન—
કેવા સ્ત્રી શિક્ષણની હાલના જમાનામાં જરૂર છે તે વિષે કહેવા માંડયું—

શારદા—“ જુવો જાહેન, તમારો બધાંનો આગ્રહ છે તો આજે આપણુ સ્ત્રીઓને કેવા સ્ત્રી શિક્ષણની જરૂર છે તે વિષે બે બોલ કહીશ. પણ રોજ થોડું થોડું કહેવાય તો સારું. કારણ ઘણું સાંભળીએ તો ખીચડો થઈ જાય માટે રોજ થોડું થોડું સાંભળવું અને તેનું

મનન કરી વર્તનમાં ઉતારવું નોંધ્યે. જ્યાં સુધી સાંભળ્યા પ્રમાણે વર્તતાં નથી ત્યાં સુધી સર્વ સાંભળેલું નકામું છે. માટે રોજ અમે તો થોડું સાંભળવું પણ તે પ્રમાણે વર્તવા પ્રયત્ન કરવો નોંધ્યે.

જીવો બહેનો, આજે જે પ્રકારનું સ્ત્રી શિક્ષણ આપવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે તેથી આપણને ભવિષ્યમાં કાંઈ પણ લાભ થવાનો સંભવ નથી. ઘણી સ્ત્રીઓ આજકાલ હાઇસ્કુલ અને કૉલેજનું શિક્ષણ લેઈ સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્યના હિમાયતી થવું એમાં જ પોતાનું ભવિષ્ય માને છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ પુરૂષ અને હક પોતાના સમાન માનવા લાગી છે. પુરૂષોની સાથે હરવું ફરવું અને છૂટથી વર્તવું એમાં આપણને અડચણ નથી એમ માનવા લાગી છે. આવા સ્ત્રી શિક્ષણથી કાંઈપણ ફાયદો થવાનો સંભવ હોય એમ મને લાગતું નથી.

જે સ્ત્રી શિક્ષણથી ભારતિય સ્ત્રીઓમાં આત્મસંમાન અને કર્તવ્યજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, જે શિક્ષણથી તેના ઉત્તમ ચારિત્ર્યના નિર્મળ પ્રકાશથી ઘર સુશોભિત થઈ જાય છે, જે સ્ત્રી શિક્ષણની યવિત્રતાથી ઘરમાં સ્વર્ગીય સૌંદર્ય પ્રસ્ફુટિત થઈ જાય, જે સ્ત્રી શિક્ષણથી તે પોતાના કુટુંબ અને અડોશીપડોશીની સાથે ઉત્તમ રીતે વર્તી સર્વને સુખી બનાવી શકે, એવા સ્ત્રી શિક્ષણની હાલ જરૂર છે એમ મને લાગે છે.

જે શિક્ષણથી સ્ત્રીઓ ઘર કામકાજ અને બાળકોનું પાલન કરવામાં ચતુર થઈને જીવનને ઉન્નત અને સુખમય બનાવી શકે એવા સ્ત્રી શિક્ષણની જરૂર છે. સ્ત્રીઓ ઘરની દેવી તુલ્ય છે. તેને ગૃહિણીપદ દિપાવવાનું છે. અને ભવિષ્યની પ્રજાને કેળવવાની છે. સ્ત્રીઓને ઘર અને ઘરનો કારભાર ચલાવી પતિને અને પોતાનાં પરિવારને સખ આપવાનું હોય છે. જેથી તેને તે ભવિષ્યની ગૃહિણી બદને દીપાવી શકે તેવું શિક્ષણ આપવું નોંધ્યે. જે શિક્ષણથી તેના

હૃદય ઉપર તેનો પ્રભાવ ન પડે તે શિક્ષણની જરૂર નથી. સુશિક્ષણથી મનની વૃત્તિઓ નિર્મળ થાય છે, અંતઃકરણ પ્રશસ્ત અને ઉદાર અને છે, કર્તવ્યજ્ઞાન પેદા થાય છે, ચપળતા દૂર થાય છે અને ચરિત્ર ઉન્નત અને છે. જે સ્ત્રી શિક્ષણનું ફળ તેવું ન આવે અને જ્યાં ત્યાં સ્વતંત્રતા માટે સ્ત્રી હાંફળી ફાંફળી ભમતી રહે તો એવું સ્ત્રી શિક્ષણ સ્ત્રીને હુઆવનાર છે.

જેનો, સ્ત્રીઓને સારી રીતે લખતાં વાંચતાં તો આવડતું જ જોઈએ પણ તેની સાથે તેમને ઘર કામકાજમાં કુશળ થવું જોઈએ. બાળકોનું પાલન પોષણ ઉત્તમ પ્રકારે કરવું જોઈએ અને પોતાના ગૃહણીપદને દિવાવનાર બીજાં આવશ્યક કામોને પણ તેણે શીખવાં જોઈએ. ઘણી સ્ત્રીઓને લખતાં વાંચતાં આવડે છે કે અભિમાની થઈ જાય છે. ભણ્યા પછી તે ઘરનાં ઘરડાં માણસોની વાત ઉપર લક્ષ આપતી નથી, પતિનું કહ્યું પણ માનતી નથી, સારા ખોટાનો વિચાર કરતી નથી, લાજશરમનો તો તેણે ત્યાગ જ કરેલો હોય છે. તેના મનમાં જે પ્રમાણે આવે છે તે પ્રમાણે વર્તે છે. આ પ્રમાણે સ્વચ્છંદપણે વર્તનારી સ્ત્રીને આપણે શી રીતે સારી કહી શકીશું ?

સ્ત્રીઓને તેના કર્તવ્યનું જ્ઞાન તેનાં માથાપો કરાવતાં નથી. નિશાળમાં તે વિષે કાંઈ શીખવાડવામાં આવતું નથી પતિને ત્યાં ગયા પછી તો ઘરના ધંધામાં નવરાશ જ ક્યાંથી મળે કે તે યોગ્ય શિક્ષણ લઈ શકે ? વળી ઘણી ભણેલી હોય છે ત્યારે તેને બીજાના દેખતાં વાંચતાં શરમ આવે છે, અને અભણ હોય છે તેને કાંઈ યોગ્ય માર્ગ બતાવનાર હોતું નથી તેથી ઘણી સ્ત્રીઓને અજ્ઞાનતામાં જ જન્મારો ગુમાવવો પડે છે.

હું નાનપણમાં મારે મોશાળ રહેતી ત્યારે ત્યાં એક સ્ત્રીએ પોતાની વાત મને કહી કે જ્ઞેન શું કરું, 'હું ભણીગણી નહોતી,

તેથી કાંઈ વાંચીને પણ સમજી શકું. નાનપણમાં પીએરમાં માખાપ જ એવાં અજ્ઞાની હતાં કે રાતદિવસ તેમને લડાઈ થતી તો તે મને શું શીખવાડે, હું તેમનું જોઈ લડતાં ને રીસાતાં તથા આડાછ કરતાં શીખી, પછી પરણી સાસરે ગઈ તો સાસુના ત્રાસથી હું ઘર કામ-કાજના ધંધાથી કંટાળી ગઈ, એટલે આપણે સ્ત્રીઓની શી ફરજ છે, તેણે કેવા થવું જોઈએ, દરેકની સાથે શી રીતે વર્તવું, તે હું જાણી શકી નહીં. સાસુ લડે તે જીદી અને હું મારા નાનપણના સ્વભાવથી રીસાતી પણ ખરી, કદી સાસુ સાથે લડતી પણ ખરી, આ અંધી વાત મારા પતિના જાણવામાં આવી. તે જાણેલા અને કાંઈક સંસ્કારી તેથી તેમણે મને મારીજીડી પાસરી કરવાનો વિચાર ન કર્યો. તે મારી અજ્ઞાનતા સમજી ગયા. મને કંકાસીયણ જોઈ તે સમજ્યા કે તેમાં મારો દોષ નથી પણ મારા અજ્ઞાનનો દોષ છે. તેથી તેમણે રોજ નવરાશ લઈ મને પ્રેમથી ઘેર લખતાં વાંચતાં શીખવાડ્યું, અને તે પછી પા અર્થો કલાક સ્ત્રી શિક્ષણનાં સારાં પુસ્તકો વાંચી મને સમજાવતા અને અનેક સ્ત્રીઓનાં ચરિત્રો મને મોઢે કહી સંભળાવતા. આ પછી ધીમે ધીમે હું મારી મેળે ભાભીનિ-ભૂષણ જેવાં પુસ્તકો વાંચી સુધરી. આ જ્યારે વાંચ્યું અને સાંભળ્યું ત્યારે મને એમ થયું કે અત્યાર સુધી મેં મારો જન્મારો બર્થ ગુમાવ્યો. તે પછી હું મારી ફરજ સમજી, સાસુ, નણંદ અને દેરાણી જેઠાણી સાથે નમ્રપણે વર્તતી. કદાચ તે કાંઈ કહે તો સામે ઉત્તર ન આપતાં સહન કરતી અને પતિની સેવા કરવામાં તો માફ મન લાગેલું જ રહેતું. કશી કોઈ વસ્તુ મેળવવા આડાછ કરતી નહિ અને સર્વની સાથે હળીમળી પ્રેમથી વર્તતી. આ પ્રમાણે મને સુધરેલી જોઈ મારાં સાસુ સસરા તો ખુશખુશ થઈ ગયાં. તે પછી મારા ઉપર પ્રીતિ રાખવા મંડ્યાં. હું પહેલાં પતિને પણ કોઈ દહાડો કડવા

બોલ કહી કે કંઈ વસ્તુઓ મેળવવા આગ્રહ કરતી, તે પણ છોડી દેઈ તે શાજી રહે તેમ વર્તવા લાગી; એટલે તેમની પણ મારા ઉપર પ્રીતિ વધી. મારા સુધરવાથી મારા પતિના મનનું કષ્ટ દૂર થયું. એક વખતે તેમણે મને સ્નેહથી કહ્યું કે, “કમ બહાલી; હવે હું સુખી થયો, ન્યારથી તું ઉત્તમ ચારિત્રવાળી, કર્તવ્ય પાલનમાં તત્પર, ધર કામમાં ચતુર અને ધરનાં કુટુંબીજનોની સાથે શરદ્પૂર્ણિમાના પૂર્ણચંદ્રમાના સમાન શીતલતા અને આનંદ આપનારી થઈ છું, ત્યારથી મારા ભાગ્યનો પાર રહ્યો નથી, સ્વર્ગીય સુખનો અનુભવ થયો છે. અને હવે જો, આપણા ભાગ્યનો પણ ઉદય થયો છે. ન્યારે ધરમાં કંકાશ હતો ત્યારે પૈસે ટકે આપણે દુઃખી થતાં અને ન્યારથી ત્રરમાં સંપ અને આનંદ પ્રવર્તી રહ્યો છે, ન્યારથી તમે સર્વ આનંદથી ને સ્નેહથી વર્તવા લાગ્યાં છો ત્યારથી આપણા વેપારરોજગારમાં પણ ખરકત આવે છે.”

આ પ્રમાણે બહેનો, તેની વાત સાંભળી મને પણ ભાન થયું કે સ્ત્રી સુધરે તોજ સમાજ સુધરે છે. એક પતિ પોતાની સ્ત્રીને કેવી રીતે સુધારી શકે છે. બહેનો, આજથી આપણે આવા સ્ત્રી-શિક્ષણને ગ્રહણ કરવાનો યત્ન કરવો જોઈએ. જેથી તમે જાતે સુખી થાવ અને તમારા સ્વામીને સ્વર્ગીય સુખથી સુખી કરી સ્ત્રી જીવનને સાર્થક બનાવી શકો.

ઉત્તમ સ્ત્રી શિક્ષણથી બાળકોનો કલ્યાણ થાય છે. ઉત્તમ શિક્ષણથી અંતઃકરણ સ્વચ્છ થાય છે, ચંદ્રમાની સમાન હૃદયને પ્રવૃક્ષિત અને વિકસિત કરી ચરિત્રને ઉજ્જવલ બનાવી શકે છે. સ્ત્રીઓના ચરિત્રની ઉન્નતિને માટે સુશિક્ષણની ઘણી જ જરૂર છે. જે સ્ત્રીશિક્ષણ ચરિત્રને ઉન્નત, નિર્મળ અને આદર્શ ન બનાવી શકે, તેવા શિક્ષણને કદાપિ પણ ઉત્તમ શિક્ષણ કહી શકાતું નથી. જે

શિક્ષણથી ચિત્ત ચચળ થાય, વિલાસવાસના અને સુખ ભોગવવાની ઇચ્છા પેદા થાય, અને હૃદય મલિન થાય એવું શિક્ષણ વિષસમાન ત્યાગવા યોગ્ય છે,

આજના જમાનામાં ઘણી છોકરીઓ લણી ગણી વિલાસિની થાય છે. સ્ત્રીઓએ વિદ્યાસી થવું ન જોઈએ. વિદ્યાસીની સ્ત્રીઓ ગૃહસ્થના માર્ગમાં કંટક સમાન છે. તમારે તમારી વિલાસવાસનાઓને પૂરી કરવાને માટે પતિને દુઃખના કાદવમાં ફસાવી દેવો એ ઉચિત નથી. અનુચિત વિલાસવાસના અને અતિશય સુખેચ્છા લોકોનું સર્વ નાશ કરી નાંખે છે. સ્ત્રીઓની અયોગ્ય વિલાસવાસનાઓને લીધે પતિનો આદરસન્માન, ધન, દોલત, વિદ્યા, અને બુદ્ધિ સર્વ નષ્ટ થઈ જાય છે. હાલ જો કે સ્ત્રી શિક્ષણનો પ્રચાર દિવસે દિવસે આપણા દેશમાં વધતો જાય છે. ઘણા લોકો હવે પોતાની સ્ત્રી, પુત્રી કે બહેનને શિક્ષણ આપવાનો પ્રયત્ન કરે છે, એ વાત જો કે ખુશી થવા જેવી છે; પરંતુ આ શિક્ષણ, દેશ, કાલ અને પાત્રનો વિચાર કરીને આપવું જોઈએ અને તેમાં જે કંઈ દોષ જણાય તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. જે શિક્ષણ બાળકીઓને આપવામાં આવે તેના પરિણામ ઉપર જરૂર ધ્યાન આપવું જોઈએ.

સ્ત્રીઓને લખતાં વાંચતાં શિખવવું એ કાંઈ કેળવણી આપી ન કહેવાય. પણ તેની સાથે તેની વર્તણૂક સુધરે. યથાર્થ ગૃહણી પદ દીપાવી શકે પોતાના ગુણ અને વર્તનથી સાસરે સમાસ કરી શકે, સર્વની સાથે હેતુથી વર્તી શકે, પીએરમાં અને સાસરે સર્વ કુટુંબીજનો સાથે પણ સ્નેહથી વર્તે, પતિ સેવા કરવામાં જ સુખ છે એમ માની પતિ સેવામાં અને પતિની પ્રીતિ સંપાદન કરવામાં તેનું મન લાગી રહે તેમજ પોતાના બાળકોનું લાલન કરી ભવિષ્યમાં મહાન થઈ શકે તેવું તેમને શિક્ષણ આપી શકે તેવી કેળવણી સ્ત્રીને આપવી જોઈએ. તેને કંઈ લણી ગણી, કે બી. એ. એમ.

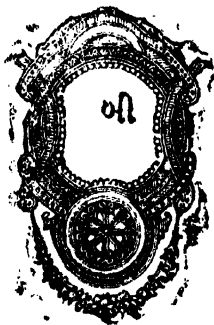
એ. થઈ નોકરી કરવા જવું નથી. તેને તો પતિને ત્યાં જવાનું છે. માટે તે ભવિષ્યમાં પોતાનું ઘરકામકાજ કરી પોતાનો વ્યવહાર ઉત્તમપણે ચલાવી શકે તેવું તેને શિક્ષણ આપવાની જરૂર છે. ત્યારે આપણા દેશમાં સ્ત્રીઓને ઉત્તમ શિક્ષણ આપી કેળવવામાં આવશે ત્યારે જ આપણો સમાજ સુધરવાનો.

લ્યો. જુદેનો, હવે બંધ કરીશું. કાલે જરા વધુ વખત બેસીશું આજે તો ઘણું થઈ ગયું છે. પણ કૃપા કરીને જે સાંભળ્યું તેના સદુપયોગ કરશો. બીજાને સુધારવને અને સાંભળેલું તમારા વર્તનમાં ઉતારશો તોજ ફાયદો થશે.”

કૌમુદિની—“ જુદેન, ખરી વાત છે. આવું સ્ત્રી શિક્ષણ આપવામાં આવે તોજ આપણું શ્રેય થવાનો સંભવ છે. લ્યો ત્યારે આજ તો જરા મોંડું થયું છે માટે ઉઠીએ. ” આમ કહી સર્વ પોત પોતાને ઘેર ગયાં.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

સ્ત્રીઓએ નવરાશનો વખત શી રીતે ગાળવો?

જે દિવસે પણ રોજના નિયમ પ્રમાણે અમે સર્વ શારદા જુદેને ત્યાં એકઠાં થયાં. ત્યાં ગયા પછી મેં કહ્યું—“ શારદા જુદેન, આજે તો—આપણે સ્ત્રીઓએ નવરાશનો વખત શી રીતે ગાળવો તે ઉપર કાંઈક કહો તો સાં. ” વણી જગ્યાએ આપણે

નેષ્ટું તો સ્ત્રીઓ સવારમાં કામકાજથી પરવારી, અપોરે જમ્યા પછી નવરી પડે છે. તેનો પતિ ધંધા રોજગારે જાય એટલે સ્ત્રીઓ ઘેર નવરી પડે છે તે ગમે તો ઉંઘે છે કે કાઠિઆડોશીપાડોશીની સ્ત્રીઓ સાથે વાતોના ગપાટા મારે છે. ઘણે ભાગે તેમની વાતો ખીજી સ્ત્રીઓની નિંદા કરવાની અને ગામ ગપાટા મારવાની હોય છે. અને તેમને નવરાશનો વખત શી રીતે કાઢવો તે સુઝતું નથી માટે અમારે અમારો નવરાશનો વખત શું કરવામાં ગાળવો તે વિષે સમજાવશો.”

શારદા—“ જુવો જહન, સ્ત્રીઓને ધરના કામકાજને કર્યા પછી જે ટાઈમ બચે તેમાં સારાં સારાં પુસ્તકો વાંચવાં, જે તે ભણી ન હોય તો આવા ટાઈમમાં લખવા વાંચવા જેટલું ને હિસાબ કિતાબ રાખવા જેટલું જ્ઞાન મેળવવું. જે કાંઈ ખીજીને ત્યાં સ્ત્રીઓ સાથે એકઠાં થવું તો ત્યાં પણ સ્ત્રીવિષયક સારી સારી વાતો, અને નીતિનાં મનોરંજન કામોમાં મન લગાડવું. જેમ ઘણી સ્ત્રીઓ પોતાના ઘરનું કામ પૂરું કરીને દુરસદના વખતે ઘણે ભાગે સુવા બેસવામાં અને નમાઢી વાતો કરવામાં ગુમાવી દે છે તેમ કરવું ન જોઈએ. સ્ત્રીઓએ તેવા નવરાશના વખતમાં, ઉત્તમ પુસ્તકો વાંચવાં, ઉત્તમ વિષયોની વાતચિત કરવી, અને નિર્દોષ હાસ્યવિનોદ કરવામાં ગાળવો, તે ઉપરાંત જે તે કામમાં મન ન ચોંટતું હોય તો પોતાના ઘરમાં રહી, કાંઈ ઉપયોગી કામ પણ તે કરી શકે છે. ઘણી સ્ત્રીઓ નવરાશના વખતમાં મોજાં વિગેરે ગુંથવાનું, ટોપીઓ કે કોરો બરવાનું કે કાંઈ એવુંજ ઘેર બની શકે તેવું રહેલું કામ કરી બે પૈસા કમાઈ પણ શકે છે. જેમ ઉત્તમોત્તમ પુસ્તકો વાંચી જ્ઞાન મેળવવું અને સારા વિષયોની ચર્ચા કરવી એ જરૂરનું છે, તેવી જ રીતે આ ઘરમાં બની શકે તેવા રહેલા હુન્નરઉદ્યોગો કરી બે પૈસા કમાવા તે પણ સાઈ છે. તેથી તો ઘી દુધના પૈસા નીકળી શકે છે.

ધણી સ્ત્રીઓ પુસ્તકો વાંચતાં કે થોડું ઘણું લખતાં આવડે છે તો મોટી જ્ઞાની થઈ બેસે છે તેવી સ્ત્રીઓ વિલાસિની, મહેનતથી કંટાળો ખાનારી અને સુખની અભિલાષિણી બની જાય છે. તેનાથી કોઈ પણ મહેનતનું કામ નથી થતું. ઘરનાં નાનાં કામ પણ તેને કરવાં પડે છે તો તે માથાવાઢ જેવું લાગે છે. બહેનો, તમારે કદી પણ વિલાસિની થવું નહિ અને કદી પણ તેવી આપત્તિને બહારી લેવી નહિ.

કેટલીક સ્ત્રીઓ પોતાની મોટાઇથી કાંઈ પણ કામ કરતી નથી. ધણી બે પૈસા વધારે કમાય તો પત્નિ બે પૈસા વધારે ઉડાડનારી થાય છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ તો નાનાં નાનાં કામો કરવામાં પણ પોતાની પ્રતિષ્ઠાની હાનિ સમજે છે, અને તેથી આળસુ બની જાય છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ નવરાશના વખતમાં ઉંઘે છે કે બેડી બેડી ગરખાં માર્યાં કરે છે. નવરાશના વખતમાં સ્ત્રીશિક્ષણની વાતો કરતી, ઉત્તમ નીતિનાં અને સ્ત્રી શિક્ષણનાં પુસ્તકો વાંચવાં, ઉપરાંત કેટલાક ધરગતુ હુન્નરોનું પણ જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ, સ્ત્રીઓ મેળન, ગંજીરાક કે ગલપટા ગુંથતાં શીખે તો તેમાં મહેનત ઘણી થોડી છે, અને બે પૈસા કમાઈ શકાય તેમ છે. વળી તેથી શરીર સાફ રહે છે અને બુદ્ધિ વધે છે. તેવી જ રીતે ભરવાનું કામ પણ શીખવા જેવું છે. ટોપીઓ ભરવી, સાડીની કોરો ભરવી વિગેરે કામ જે શીખી હોય છે તેથી નવરાશનો વખત જતાં વાર લાગતી નથી અને પતિની કમાણીમાં બે પૈસાનો લાભ થાય છે. વળી સીવવાનું કામ પણ શીખવા જેવું છે. પોતાનાં કે છોકરાંનાં કપડાં-ચોરી-પહેરણો વિગેરે હલકાં હલકાં કપડાં ઘેર શીવવાથી પૈસાનો ઘણો બચાવ થાય છે, અને તે ધંધો કરવાથી કાંઈ નાનમ આવતી નથી કે બદનામી થતી નથી.

ઘરમાં વાળી ઝૂડી સ્વચ્છ રાખવું. અનાજ સજે નહિ, ઉંદરડા

ખાય નહિ, કે વેરાય નહિ તેની કાળજી રાખવી. વળી ગામડામાં ઘરનાં આંગણામાં જે કંઈક કુલનાં કુડાં કે ગલકી, કારેલી જેવાં શાકનાં આડપાન વાવી તેને પાણી વિગેરે પાછ ઉછેરવામાં આવે તો શાક-પાનનો કેટલોક ખચાવ થાય.

સ્ત્રીઓને નવરાશના વખતમાં જે તે ભણેલીઓ નથી હોતી તો ચાર જણીઓ ભેગી થઈ પારકાની નિંદા કરવાની ટેવ પડી ગયેલી હોય છે. કેટલીક ભણેલીઓ હોય છે તો નાટકોનાં કે નવલકથાનાં પુસ્તકો વાંચવામાં વખત ગાળે છે. પણ સ્ત્રીઓએ પોતાના સમયને આમ નકામો ગુમાવી દેવો સારો નથી. ખીજની નિંદા કરવાથી કે ખીજના દોષ જોવાથી આપણું શું લાભ થવાનું છે ? માટે તે ટેવનો ત્યાગ કરવો. તેવી જ રીતે સ્ત્રીઓએ હાલની નવલકથાઓ વાંચવાનો ચડસ પણ રાખવો ન જોઈએ. કોઈ સારી વાર્તા કે નવલકથા હોય તો જુદી વાત છે પણ આજકાલની નવલકથાઓના રાફડામાં તેવું કાંઈ જણાતું નથી. જે વાંચતાં આપણા વિચાર અને આચાર સુધરી શકે નહિ તેવી વાતો અને નવલકથાઓ વાંચવી એ ઘણું જ ખરાબ છે.

ઉત્તમોત્તમ માસીકા વાંચવાં જેમાં ધર્મ અને નીતિયુક્ત લેખો આવતા હોય અને આપણા કર્તવ્યના માર્ગનું ભાન કરાવનાર વિષયો આવતા હોય તેવાં માસીકા વાંચવાં, તેમ જ નવરાશના વખતમાં ઉપર કહ્યા તેવા ધરધર ઉપયોગી હુન્નરઉદ્યોગ પણ કરવા જોઈએ. જે માણસો કામ કરનારા છે, અને જેને કાંઈ પણ મહેનત કરવી જ જોઈએ એવો સ્વભાવ હોય છે, તેનું ચિત્ત પ્રસન્ન રહે છે. કામ કરનારને જે પ્રસન્નતા થાય છે તેવી આજસુ માણસને થતી નથી. હંમેશાં આપણા મનને કામકાજમાં જોડેલું રાખવાથી ખોટા વિચારો ઉદ્ભવતા નથી. જે સ્ત્રીઓ હાથપગ જોડી ખેસી રહે છે, અને જે કાંઈ કામ કરવાનું આવ્યું હોય તો દુઃખ સમજે છે તેમના મનમાં

અનેક પ્રકારની કલ્પનાઓ અને વિચારો ઉઠ્યાં કરે છે, અને તે અનેક પ્રકારના સારા વખોટા સંકલ્પ વિકલ્પો કર્યાં કરે છે. માટે સ્ત્રીઓએ નવરાશના વખતમાં ખેસી રહેવા કરતાં પોતાની શક્તિ અનુસાર કાંઈને કાંઈ કામ કરવાને મન નોડવું એ ઉત્તમ છે.

વિધવા સ્ત્રીઓએ તો જરૂર આ સીવવા, ભરવા કે ગુંથવાનું કામ શીખવું જ નોંધ્યે અને પોતાના નવરાશના વખતમાં આવે કાંઈ ધંધો રોજગાર કરી પોતાનું ગુજરાન નિભાવવું. ઘણી વિધવા સ્ત્રીઓ થયા પછી નિરાશ્રિત થઈ પોતાના ભાઈને ત્યાં રહી પોતાના દિવસો ગાળે છે, અને વખતે ભોળામળા તિરસ્કારને પણ સહન કરે છે. માટે તેણે તો જરૂર પોતાના પગ ઉપર ઉભા રહી પોતાની જાતમહેનતથી પોતાનો નિભાવ કરવા માટે આવા ઘેર ખની શકે તેવા હુન્નર ઉદ્યોગો શીખવા જ નોંધ્યે.

આપણા દેશમાં જે કાંઈ કામ કરી ગુજરાન કરવું પડે તો શરમ આવે અને બીખ માગી ગુજરાન ચલાવવું હોય તો શરમ ન આવે. ઘણા બ્રાહ્મણો તરફ દ્રષ્ટિ નાંખીશું તો તેમણે પોતે જ પોતાના બીખ માગવાના ધંધાથી પોતાની અધોગતિ કરેલી છે. જે બ્રાહ્મણો બ્રહ્મના મુખરૂપ ગણાતા, અને જગતગુરુ તરીકે પૂજ્ય હતા, તેજ બ્રાહ્મણો આજે જ્યાં ત્યાં હાડધૂત થતા જેવામાં આવે છે. કારણ કે તેમણે હંમેશાં બીજના ઉપર જ આધાર રાખવા માંડ્યો છે. અને કાંઈ પણ ધંધો રોજગાર કરવો તેને તો તે હલકા ગણે છે પણ બીખ માગી જજમાન વૃત્તિ કરવી એને હલકું ગણતા નથી. આવી જ રીતે આપણા દેશમાં પોતાના પગ ઉપર ઉભા રહેનારા અને મહેનત મજૂરી કરી ગુજરાન નિભાવવાના ઉત્સાહવાળા ઘણા થોડા છે, જ્યારે બીજના આશ્રય તળે રહી ગુજરાન નિભાવનારા અને બીખ માગવામાં હીનપણ ન સમજનારા ઘણા છે. આપણ સ્ત્રીઓએ

પણુ જેમ અને તેમ ઘેર બની શકે તેવા રહેલા ઉદ્યોગો કરી પતિની આગ્રાથી બે પૈસા પેદા કરવામાં નવરાશનો વખત ગાળવો જોઈએ.

જહેનો, તમારે નવરાશના વખતમાં આવા હુન્નર ઉદ્યોગોને શીખવા જોઈએ. તેમાં તમે તમારા પતિની મદદ લઈ શકો તેમ છે. આજકાલ તો સીવવાના સંચા પણ મળે છે. આવા ઘેર કપડાં શીવી શકાય તેવા નાના હાથના સંચા સસ્તા મળે છે. તેના વડે પોતાની પુત્રીઓને શીવવાનું જ્ઞાન આપવું. આ પ્રમાણે પોતે તેમજ પોતાની પુત્રીઓએ નવરાશના વખતમાં આવા હુન્નરઉદ્યોગનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. દરેક પુરુષે પણ પોતાની સ્ત્રીને આવા કામમાં મદદ કરવી જોઈએ. મોજાને ગંજીરાક બનાવવાના પણ નાના નાના સંચા આવે છે, તે મંગાવી ઘેર સ્ત્રીઓએ મોજા ગુંથવા કે ગંજીરાક બનાવવાનું જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ. આ પ્રમાણે નવરાશના વખતમાં સાધારણ ઉદ્યોગો કરવાથી ખર્ચમાં ફાયદો થશે અને બે પૈસા પેદા પણ થઈ શકે છે. વળી નવરાશના વખતમાં કામધંધામાં ચિત્ત ચોટવાથી મન આહું અવળું ભટકતું નથી કે કોઈની નિંદા કુચલી કરવાથી થતા લડાઈ ઝઘડા પણ બંધ પડે છે. જહેનો, આ પ્રમાણે જો સ્ત્રીઓ, નવરાશનો વખત આવા ઉદ્યોગો શીખવામાં ગાળે તો તમે જોશો કે ઘણી આજસુ, ખરાબ સ્વભાવની અને કંકાશ કરનારી સ્ત્રીઓ કેવી કાર્યકુશળ અને નીતિવાળી થઈ શકશે. સ્ત્રીઓએ ટાપ-ટીપમાં ને આજસમાં બેસી રહેવાનો કે ચાર જણી ભેગી થઈ બીજાની નિંદા કુચલી કરવાનો સ્વભાવ છોડી દેવો જોઈએ. આશા છે કે જહેનો તમે પણ નવરાશનો વખત આવા કામમાં ગાળશો.

આપણે પણ અહીંયાં સ્ત્રી ઉપયોગી વિષયો ચર્ચવા સાથે પ્રથમથી જ ભરવાનું, ગુંથવાનું અને શીવવાનું કામ કરીએ છીએ. વાતો પણ થાય છે અને કામ પણ થાય છે. તમે જુવો કે તેના

ઉત્પન્નમાંથી આપણે કેટલાં બધાં પુસ્તકો ખરીદી આપણી લાયબ્રેરી બનાવી દીધી છે ? તેમ જ આ કામ શીખવાથી તમને તમારા ઘરમાં પણ કેટલા ખર્ચનો ખચાવ થયો હશે ? આવું કામ કરવામાં કશી પણ માનહાનિ સમજવાની નથી. દરેક સાધારણ, આખરદાર કે ગૃહસ્થ સ્ત્રી પણ આ કામ ઘેર ખેંદાં કરી શકે છે. આપણી સ્ત્રીઓ નવરાશનો વખત આવા કોઈ ઉપયોગી કામમાં ગાળે તો કેટલો બધો ફાયદો થાય ?

આપણે જ્યાં જોઈશું ત્યાં સ્ત્રીઓની લડવાડોનો પાર જણાશે નહિ; પુરુષો જેટલા નહિ લડતા હોય તેથી સો તો શું પણ હજાર-ધણી સ્ત્રીઓની લડવાડો જણાશે. આ બધું તેમની અજ્ઞાનતાનું ફળ છે, અને નવરાશના વખતમાં એક બીજની કાથાકુબલી કે નિંદા કરવામાં સમય ગાળવાનું ફળ છે.

માટે જુદો, તમારે હંમેશાં તમારા નવરાશના વખતનો સદુપયોગ કરતાં શીખવું જોઈએ. અને મિથ્યા આડી અવળી વાતોમાં કે નાહક લોકોના કાથાકુબલી કે ગામગપાટામાં તમારા ટાઇમને ગાળવો ન જોઈએ.

કેમ, જુદો, હવે તારે બંધ કરીશું. આજે તમે જે કાંઈ સાંભળ્યું છે તે પ્રમાણે હવે તમે પણ તમારો નવરાશનો વખત આડી અવળી વાતો કરવામાં ગુમાવશો નહિ એવી આશા છે. અને નવરાશના વખતમાં તમારે ઉત્તમ સ્ત્રી શિક્ષણનાં, નીતિનાં અને ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચવાં, ઉપરાંત આવા નાના નાના ઘરગતુ ઉદ્યોગો પણ શીખવા અને તેમાંથી બે પૈસાનો ખચાવ કરવો. તમારે તમારી પુત્રીઓને પણ નવરાશના વખતમાં આવી રીતે સારાં પુસ્તકો વાંચવાં કે હુન્નર ઉદ્યોગનું કામ કરતાં શીખવાડવું.

લ્યો તારે હવે બંધ કરું છું.

આ પછી સર્વે વેરાયાં. હું પણ ઘેર ગઈ અને મેં આજે જ એલી વાતચિતનો સાર મારા પતિને કહી સંભળાવ્યો.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

સ્રીઓએ પોતાના શરીરનું સંરક્ષણ શી રીતે કરવું ?

જા દિવસે પણ અમે બધાં શારદા બહેનને ત્યાં ગયાં. હવે દિવસે દિવસે સ્રીઓની પણ વધુ ઠંડ ગમવા માંડી. આજે સ્રીઓએ પોતાના શરીરની તંદુરસ્તી સાચવવા માટે શું કરવું તેને માટે કાંઈક બોલવાનું હતું.

આજે અમારાં બધાંના આવી ગયા પછી શારદા બહેન પોતાની વાત શરૂ કરી.

શારદા—“બહેન! આપણે માથે જેવી બધી જવાબદારીઓ છે તેવી જ આપણા શરીર રક્ષણની જવાબદારી છે. આપણે આપણા શરીરને શી રીતે તંદુરસ્ત રાખવું તે કદાચ રોગ થાય તો કેવા ઉપચારો કરવા તેનું જ્ઞાન પણ મેળવવાનું છે.

સ્વચ્છતાથી રહેવું, કપડાંલેતાં સ્વચ્છ રાખવાં, ઘરમાં પણ સ્વચ્છતા રાખવી, એ સ્રીનું કર્તવ્ય છે. તંદુરસ્તીને સાચવવાને માટે સ્વચ્છતા રાખવી એ ખાસ અગત્યનું છે. કોઈ પણ માણસ શરીરને સ્વચ્છ રાખ્યા વગર નિરોગી રહી શકતો નથી. આપણામાં કેટલીક સ્રીઓ સ્વચ્છ કપડાં પહેરનાર અને સ્વચ્છતાથી રહેનારને શાખી કહી વગોવે છે પણ તે ખોટું છે. દરેક માણસે સ્વચ્છતાથી રહેવું એ અનેક રોગોથી બચવા જેવું છે. શરીરમાં હળરો છિદ્રો હોય છે. આપણા શરીર ઉપર જેટલા વાળ હોય છે તેટલાં છિદ્રો હોય છે. તે છિદ્રોદ્વારા શરીરનો બગાડ હંમેશાં પરસેવા રૂપે બહાર નીકળે છે. જેથી

શરીરને નહાઇ ઘોઈ સ્વચ્છ કયાં વગર તે રોમરૂપ-છિદ્રો મેલાં થઇ તેમાં પરસેવારૂપે થયેલો મેલ ભરાઇ જઇ તે છિદ્રો પુરાઇ જાય છે. અને તે પછી શરીરનો ખગાડવાળો ભાગ અંદરથી બહાર નીકળતો નથી. એથી અનેક રોગ પેદા થાય છે. અને ચામડીના ઉપરના ભાગમાં હંમેશાં પરસેવાથી મેલનો જાડો થર બાઝી જાય છે. જે સાફ ચોળીને નહાવાથી નીકળી જાય છે. જે શરીરને સ્વચ્છ ન રાખે, તો સર્વ મેલ છિદ્રોમાં ભરાઇ રહે અને શરીરમાં જ રહે જેથી અનેક રોગ પેદા થાય છે માટે દરેક શ્રીએ હંમેશાં નહાઇ ઘોઈ શરીર સ્વચ્છ રાખવું અને પોતાનાં સંતાનોને પણ નહવરાવી સ્વચ્છ રાખવાં, અને શરીર ઉપર મેલ થવા દઇ છિદ્રોને પૂરાઇ જવાં દેવાં ન જોઈએ.

આજ પ્રમાણે શ્રીઓએ ખાવાની વસ્તુઓ પણ સ્વચ્છ રાખવી જોઈએ. દરરોજ અનાજને છડી, સ્વચ્છ કરી તેમાંથી કાંકરા વિગેરે વીણી રસોઇ બનાવવી. કચરાવાળી ચીજો ખાવાથી રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. માટે હંમેશાં તમે રસોઈ કરો તેમાં અનાજ વિગેરે સ્વચ્છ કરવાની કાળજી રાખશો. રસોઈ કરવાનાં વાસણ પણ ઉટપાં મેલ રહે નહિ કે કાટ રહે નહિ તેવાં સ્વચ્છ રાખવાં. રહેવાનું ઘર પણ સાફ કરવું જોઈએ. ઘરમાં યાતો આસપાસ મેલી વસ્તુઓ કે સળી જાય તેવા પદાર્થો પડી રહેવાથી ઘરની હવા ખગડે છે અને હવા ખગડતાં રોગ પેદા થાય છે. માટે ઘર ખૂણે ખોંચરેથી વાળા હંમેશાં સ્વચ્છ અને સુંદર બનાવી દેવું જોઈએ. ઘર જેવું જોવામાં સુંદર જણાય તેવું જ રહેવામાં પણ સ્વાધ્યત્ર દોષ જોઈએ. આ કામમાં તમારે કદીપણ આળસ કરવું યોગ્ય નથી.

ઘણી શ્રીઓ મેલાં કપડાં પહેરે છે અને મેલાં કપડાં પહેરવામાં મનની પ્રસન્નતાનો ત્યાગ થાય છે. મેલાં વસ્ત્રોથી મનમાં ગ્લાની પેદા થાય છે તેમ મન ઉદાસ રહે છે. એવી ગ્લાની અને ઉદાસીથી

આપણા આરોગ્યને બહુ જ નુકશાન થાય છે. ઘણી સ્ત્રીઓને મેલાં ગોઢાંમાં સુવા બેસવાને કે ગોઢાં ઉપર મેલી ગંધાતી ચાદર પાથરી સુવાને જરાપણ સંકાય થતો નથી. ઘણી સ્ત્રીઓને કપડાં જ મેલાં ગમે છે. તે બેસવા ઉઠવાની જગ્યામાં અને રસોડામાં પણ એવી ગંદકી રાખે છે કે જ્યાં હજારો માંખો બણુબણુ છે. મચ્છર ચાંચડોના ઉપદ્રવો રહ્યાં કરે છે. આથી શરીરતો મેલું થાય છે અને વળી રોગ પેદા થાય છે તે જુદા.

ઉનાળાના વખતમાં અનેક સ્ત્રીઓનાં શરીરમાંથી ઘણી જ દુર્ગંધ નીકળ્યાં કરે છે. જેથી મેલા રહેવું કે મેલાં કપડાં પહેરવાં એ આરોગ્યને નુકશાન કર્તા છે. આવી સ્ત્રીઓને શરીરે ગરમીથી પરસેવો થઈ મેલના થેપ બાઝે છે જે પછી ગંધાય છે માટે હંમેશાં દીલ ચોળાને ન્હાવું જોઈએ અને શરીર ઉપર જરા પણ મેલ ન થાય તેની કાળજી રાખતાં રહેવું જોઈએ. નાહ્યા પછી પણ સ્વચ્છ રૂમાલથી પોતાનું શરીર ઘૂંછી સ્વચ્છ કરવું જોઈએ કે જેથી મેલ રહે નહિ કે દુર્ગંધ આવે નહિ.

ઘણી શ્રાવકની એટલે જૈનોની સ્ત્રીઓ ચારપાંચ દહાડા સુધી ન્હાતી જ નથી. આથી તેમનાં કપડાં લત્તાંને શરીર પણ દુર્ગંધવાળાં થાય છે ને રોગના ધરૂપ થઈ રહે છે. સ્વચ્છતાથી ન રહેવું એ અયોગ્ય છે. જે સ્ત્રીઓ મેલી રહે છે તે અપવિત્રતાના ચિન્હરૂપ છે. મેલાં કપડાં પહેરવાથી ઘણે ભાગે દાદર, ખસ અને ખરજવાં વિગેરે ચામડીનાં દરદો થાય છે અને મેલ શરીરમાંથી બહાર ન નીકળવા પામતાં તાવ આવે છે, પાચનક્રિયાનાં દરદો થાય છે. મેલાં કપડાં પહેરનાર અને મેલાં શરીરવાળાં માણસોની પાસે બેસવાથી અને તેમનાં તેવાં કપડાંનો ઉપયોગ કરવાથી અનેક રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. સ્ત્રીઓ એ હંમેશાં સ્વચ્છતાથી જ રહેવું જોઈએ.

ધન, જન અને જીવન એ સર્વમાંથી જીવન સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. સર્વ કોઈ સુખ સ્વચ્છંદતાથી પોતાના જીવનને વ્યતીત કરવાનું ઇચ્છે છે. જો જન્મભર આ શરીર રોગના ધરૂપ બની રહે તો પછી ધન, જન અને જીવનથી શો લાભ થવાનો ? જ્યાં સુધી શરીર નીરોગી નથી રહેતું ત્યાં સુધી સંસારની કાષ્ઠપણ વસ્તુથી સુખ મળતું નથી.

આરોગ્ય એ અમૂલ્ય ધન છે. એ ધનની આગળ રૂપિયા, પૈસા, હીરા, મોતી સર્વ નકામું છે. જે માણસો આરોગ્ય સંરક્ષણના નિયમોનું પાલન કરતા નથી તેઓ બહેલા માંદા પડે છે. જે એકવાર શરીરમાં કાષ્ઠ રોગે પગપેસારો કર્યો તો પછી વૈદ્ય, ડાક્ટરો અને દવાદારમાં સેંકડો રૂપિયા ખર્ચ કરવા પડે છે. કદાચ તેમ છતાં પણ રોગ ન મટે તો અકાળે મૃત્યુ થતાં ધરવાળાના દુઃખનો પાર રહેતો નથી. એથી તો ધન અને જન બંનેને ખોવાં પડે છે.

આપણે જો પ્રથમથીજ તંદુરસ્તી સાચવવા ધ્યાન ન આપીએ, તો પાછળથી પછી ઘણી અડચણો પડવાની. આપણુ સ્ત્રી જાતમાં પોતાની તંદુરસ્તીને સાચવવાની બિલકુલ ટેવ નથી અને પોતાના શરીર તરફ બેપરવાઈ રાખે છે. આરોગ્ય બગડતાં જે દુઃખો ભોગવવાં પડે છે તેની તરફ તેનું ધ્યાન જતું નથી. તે કુદરતના નિયમોનું પાલન કરવાથી કે સામાન્ય તંદુરસ્તીના નિયમો પ્રતિ દુર્લભ આપવાથી હંમેશાં પોતાના શરીરને દુઃખનું ધર બનાવી દે છે. અને પાછળથી સેંકડો રૂપિયા ખર્ચતાં તે રોગ મટતો નથી ત્યારે પસ્તાવો કરે છે. જે માણસ રોગમાં સપડાય છે તેના દુઃખનું તો ઠેકાણું હોતુ નથી; પરંતુ તેનાં ધરનાં માણસોને પણ રાતદિવસ ચિંતા અને દુઃખ ભોગવવું પડે છે. માટે દરેક સ્ત્રીએ પોતાના શરીરની કાળજી રાખવી જોઈએ.

શરીરના રક્ષણને માટે ભોજનની આવશ્યકતા છે. ભોજનની

વસ્તુઓ પૌષ્ટિક અને સ્વચ્છ હોવી જોઈએ. પૌષ્ટિક ભોજનોથી આપણા શરીરમાં બળ પેદા થાય છે. ચોખ્ખા દાળ, દહીં, દુધ, ઘી એ વસ્તુઓ તેમજ બાજરી, કઠોળ વીગેરે પૌષ્ટિક અનાજ છે, રસોઇ કરવામાં તેને વીણી ઝાડકી સ્વચ્છ કરી ઊપયોગ કરવો, અને રસોઇ કાચી ન રહે તેની સાવચેતી રાખવી. કાચો ભાત, કે કાચી રોટલી નડે છે. માટે બરોબર રસોઇ ચઢવવી જોઈએ. વળી જન્મતી વખતે પણ ઘણી સાવધાની રાખવાની જરૂર છે. ઘણું જલ્દી જન્મવાથી અને આખું પાખું ચાવ્યું ન ચાવ્યું ખાવાથી આરોગ્યને નુકશાન થાય છે. દરેક કોળીયાને બરોબર ચાવીને પછીજ ખાવો જોઈએ. આપણને ભૂખ હોય તેથી વધારે ખાવું કે તેથી ઘણું ઓછું ખાવું તે પણ નુકશાન કર્તા છે. જેને વધુખાવાનો અભ્યાસજ હોય તેની વાત જુદી છે, પરંતુ જેને તેવો અભ્યાસ ન હોય અને તે જે એક બે કોળીયા વધુ ખાય તો તેને કષ્ટ થયા વગર રહેતું નથી. જીભની લોલુપતા અને સ્વાદની ખાતર વધુ ખાવાથી અનેક માણસો માંદા પડે છે, અને ઘણા ગળ ઉપરાંત ખાવાથી મરીપણુ જાય છે. ઇચ્છા વગર કે કોઇના આગ્રહથી વધુ જન્મવું નહિ.

ઘણી સ્ત્રીઓ પીરસતી વખતે ઘણા પ્રેમથી આગ્રહ કરે છે જેથી કેટલાંક માણસો વધુ જન્મે છે, તેમ સ્ત્રીઓ પણ ખીજના વધુ આગ્રહથી ઘણીવાર હદ ઉપરાંત જન્મે છે. પણ તે શરીરને નુકશાન કર્તા છે. દરરોજ એકનું એક જન્મવાનું ન જોઈએ કે હંમેશાં મિષ્ટાન્ન-પણુ ન ઉડાવવું જોઈએ. એથી પાચનશક્તિ કમ થઇ જાય છે. તેથી દરરોજ વારાફરતી જુદું જુદું ભોજન જન્મવું. ઘણા વિદ્યાર્થી પચનાર, તીખું તમતમું કે તેલના તળ્યા તાવ્યા પદાર્થો અધિક ખાવા તે હાનિકર્તા છે. માટે સ્ત્રીઓએ હંમેશાં આ બાબતની ધાનજ રાખવી જોઈએ. તેમણે જેમ પોતાના શરીરની સંભાળ રાખવાની છે

તેમ પોતાના પતિ, કુટુંબી જનો અને સંતાનોની પણ કાળજી રાખવાની છે.

માતાએ પોતાનાં બાળકોના ખાવા પીવાની તરફ ધ્યાન આપવું જોઈએ જેથી તે ન ખાવાની કે નુકશાન કર્તા વસ્તુઓ ખાય નહિ. નિયમસર જમનાર નિરોગી અને દીર્ઘજીવી થઈ શકે છે. પોતાની ભૂખ અનુસાર ભોજન કરવાથી શરીર હલકું અને સ્ફુર્તિમાન અને છે, અને અજીર્ણ થતું નથી. આ દેશની શ્રીઓને વાસી (ટાટું) ભોજન ખાવાનો વધુ અભ્યાસ પડી ગયો છે. અને તે આવી રીતે ન ખાવાની વસ્તુઓ ખાવાથી આખરે માંદી પણ પડી જાય છે. ઘણી શ્રીઓ સવારનું સાંજે અને સાંજનું વધેલું સવારે ખાય છે. અને તેમને આ પ્રમાણે ટાટું ખાવાનો અભ્યાસજ પડી ગયો હોય છે તેથી તેમનાં છોકરાં પણ તેવું ખાતાં શીખે છે અને આરોગ્યને બગાડે છે.

પાણી—જેવી રીતે ખાવાને માટે સાવધાની રાખવાની જરૂર છે તેવી રીતે પીવાના પાણીને પણ સ્વચ્છ અને નિર્મળ રાખવાની જરૂર છે. પાણી ઠારીને તેને જાડા કપડાથી ગાળીને ભરી મૂકવું, કેટલીક શ્રીઓ પાણી ગાળે છે ખરી, પણ માટલીને તળીએ સેવાળ વળગેલો હોય છે તે તરફ લક્ષ આપતી નથી માટે ખરોખર રીતે માટલી બહાર તથા અંદરથી સ્વચ્છ કરી તેમાં પાણી ગાળવું. રસોડામાં તેમજ પાણી-આરામાં આજુ બાજુ જળાં, કરોળીઆનાં ઘર કે ઘરોળાંને ભરાઈ રહેવાનાં રથળો ન રહેવાં જોઈએ, અને તેમાં જંતુઓ ન પડે તેની કાળજી રાખવી. તરસ લાગતાં થોડે થોડે પાણી પીવું. એકદમ અધિક પાણી પીવાથી પાચનક્રિયા ઉત્તમ રીતે થતી નથી. ઘણી શ્રીઓ જ્યારે મહેનત કરતાં કરતાં થાકી જાય છે, શ્વાસ ચઢે છે અને શરીરમાંથી પરસેવો નીકળવા માંડે છે તે વખતે પાણી પીવે છે.

જે વખતે મહેનત કરવાથી શરીરમાંથી પરસેવો નીકળે છે તે વખતે પાણી પીવાથી અનેક ભયંકર રોગો થાય છે. ઘણા માણસો આવા ઉકળાટ વખતે પરસેવો નીકળતો હોય છે; તે વખતે એકદમ જળ પીવાથી મરી જાય છે. એથી મહેનત કર્યા પછી કે થાક લાગ્યા પછી થોડીવાર વિશ્રાંતિ લીધા પછી જ શાંત થઈ પાણી પીવું જોઈએ. રસોઈમાં સ્વચ્છ પાણીને વાપરવું જોઈએ. મેલું કે ગાળ્યા વગરનું પાણી રસોઈમાં વાપરવાથી ઉદરના રોગો થાય છે અને ઘણીવાર તો અસાધ્ય રોગોના પંઝામાં સપડાવું પડે છે.

વાયુ-આપણે શ્વાસ લઈએ છીએ કે તેનો નસ્કારાં કે મોં દ્વારા ત્યાગ કરીએ છીએ ત્યારે હવા દૂષિત થાય છે, ધર કરતાં બહારની હવા સ્વચ્છ અને નિર્મલ હોય છે. એથી ધરમાં બહારની, સ્વચ્છ હવા આવે અને ધરમાંની દૂષિત હવા બહાર નીકળી શકે એવા બારી બારણાં ધરમાં હોવાં જોઈએ. શરીર, કપડાં, ધર, બારીબારણાં અને ધરની સર્વ વસ્તુઓને સ્વચ્છ રાખવાથી અચાનક કોઈ રોગના પંઝામાં સપડાવું પડતું નથી. રહેવાના ધરમાં સૂર્યનો તડકો આવવો જોઈએ. હવા અને તાપ સારી રીતે ધરમાં આવી શકે તેવા બારી બારણાં ધરમાં હોવાં જોઈએ. આપણે ઘણીવાર બારીઓની કીંમત સમજતાં નથી અને બારી બારણાં બંધ કરી મૂકીએ છીએ. ઘણી સ્ત્રીઓ બારીઓ અડકાવી ત્યાં કંઈ વસ્તુઓ ગોઠવી દે છે કે જેથી પછી તે જળા બારીઓને ઉઘાડતી નથી. આવી સ્ત્રીઓને આરોગ્યસંરક્ષણના નિયમોનું જ્ઞાન હોતું નથી.

ધરની જાજમો, ગોદડાં, બિછાનાં, ઉનનાં કપડાં વિગેરે વસ્તુઓને દશે પંદરે દિવસે તડકે નાંખવાં જ જોઈએ અને જો બીછનાં કે કપડાં વિગેરે મેલાં હોય તો ઘોઈ સ્વચ્છ રાખવાં જોઈએ.

જે તળાવ યા નદીનું પાણી ગંદુ હોય, જેમાં ગાય, બળદ વિગેરે દેરાં પડ્યાં રહી પાણી કાઢવાળું થઈ ગયું હોય, અને જ્યાં

મેલાં કપડાં ધોવામાં આવતાં હોય તેવા પાણીમાં સ્નાન કરવું ન જોઈએ. નાહ્યા પછી શરીરને ખરોખર ઘસીને સાફ ધુંધી નાંખવું જોઈએ. માથાના વાળને પણ હોળી ચોળી સ્વચ્છ રાખવા જોઈએ. માથામાં સાબુ ચોળવાથી માથાના વાળ ખાઝી જાય છે ને મેલ નીકળતો નથી જેથી સુકાં આંખળાને વાટી તેને તેલમાં ઉકાળી તે તેલ માથે ઘાલવાથી વાળ બહુ જ સાફ અને નરમ રહે છે. વળી છાસથી કે દહીંથી માથું ચોળી નહાવું એ ઘણું સાફ છે.

આજકાલ ઘણી જગ્યાએ લણેલી સ્ત્રીઓમાં સાબુનો પ્રચાર વધતો જાય છે. સાબુચોળવાથી શરીરની કાંતિ હીણ થાય છે અને તેમાં ખર્ચ પણ વધુ થાય છે. એથી તો સોડા ઘણો ઉત્તમ છે. તેથી મેલ પણ જાય છે શરીરની કાંતિપણ વધે છે અને સાબુનું ખર્ચ પણ બચે છે.

સ્ત્રીએ જેવી રીતે પોતાના શરીરની તંદુરસ્તી સાચવવાની હોય છે તેવી જ રીતે પોતાના બાળકોની તંદુરસ્તી સાચવવા પણ પૂરતી કાળજી રાખવી જોઈએ. નાનાં બાળકોના શરીરને દિવસમાં બે ત્રણવાર નવરાવી સ્વચ્છ રાખવાં કે જેથી તેના શરીરમાં મેલ રહેવા પામે નહિ. ઘણી સ્ત્રીઓ વરસાદ વખતે પોતાના બાળકોને વરસાદમાં ફરતાં અટકાવતી નથી. તે પોતે પણ વરસાદમાં પલળી પોતાના ધરતું કામકાજ કરે છે એમ કરવાથી અચાનક શરદી થઈ જાય છે કે તાવ આવે છે. બીનાં કપડાં પહેરવાથી શરદી થાય છે માટે હંમેશાં સુકાં અને સ્વચ્છ કપડાં પહેરી શરીરનું ટાઢથી રક્ષણ કરવું જોઈએ.

ઉંઘ—નીરોગી રહેવાને માટે ઉત્તમ ઉંઘ આવવી એ ખાસ જરૂરી છે. ઉત્તમ ઉંઘ ન આવવાથી કોઈ કામમાં મન લાગતું નથી. આળસ અને ઉદાસી થયાં કરે છે. ઉંઘ ન આવવાથી અનેક રોગ પેદા થાય

છે તે ધણીવાર લોકો મરી પણ જાય છે ઉંઘ ન આવવાના પણ અનેક કારણ છે. દિવસે સુવાથી રાત્રે સારી રીતે ઉંઘ આવતી નથી. વધુ ચિંતા, ભય, ક્રોધ વિગેરેને લીધે પણ ઉંઘ આવતી નથી તેથી ક્રોધ, ચિંતા, દ્વેષ, શોક, ભય અને ખેદનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. હાથ પગ ધોઈ કે રાત્રે નાહીને સુવું જોઈએ. જમીન ઉપર પથારી કરી સુવું સાફ નથી. સુવાનો ખાટલો બહુ ઉંચો તેમ બહુ નીચો ન હોવો જોઈએ. તેવી જ રીતે ગોઠવું પણ બહુ નરમ કે બહુ કઠણ ન હોવું જોઈએ. રાત્રે સુતી વખતે માથે મોઢિ ઓઢી સુવું એ ઘણું જ હાનિકર્તા છે, કેમકે મોં ઢાંકીને સુવાથી આપણા શ્વાસ દ્વારા દૂષિતવાયુનો આપણે ત્યાગ કરીએ છીએ તે પાંછો આપણા શ્વાસ દ્વારા અંદર જાય છે જેથી રોગ થાય છે.

ક્રોધ, દ્વેષ, શોક, ચિંતા અને ભય એ આરોગ્યને ઘણું જ નુ-કસાન પહોંચાડે છે. હંમેશાં ક્રોધ કરતા રહેવાથી આવરદા ઓછો થાય છે. શોક અને દુઃખથી બહુ અધીરા થઈ જવાથી ઘણા મા-ણસો ગાંઝા થઈ જાય છે. ઘણી સ્ત્રીઓ વધુ ભયથી અચેત થઈ જાય છે. એથી દરેક બહેનોએ તેનાથી બચવું જોઈએ.

ખાળકોને પણ વારંવાર ભય બતાવવો એ અયોગ્ય છે. કેમકે તેથી તે નાનપણમાંથી જ ખીકણ બની જાય છે, જેથી ભવિષ્યમાં દરેક રીતે ખીકણ જ રહ્યાં કરે છે. માટે તેમને હંમેશાં નાનપણથી જ નિર્ભય બનાવવા યોગ્ય કાળજી રાખવી જોઈએ.

શરીરનું રક્ષણ કરવાને માટે શારીરિક અને માનસિક બંને પ્રકારના પરિશ્રમને કરવો જોઈએ. કેમકે શરીરનો જે અવયવ કામ કરતો નથી તે પછીથી નિરૂપયોગી થઈ જાય છે, જેવી રીતે કામ ન કરવું એ હાનિકર્તા છે, તેવી જ રીતે વિશ્રાંતિ લીધા વગર રાતદહાડો

વધુ મહેનત કરવી એ પણ હાનિકારક છે. જેથી શરીરની મહેનત કરવાની હોય કે પછી માનસિક મહેનત હોય તો તેમાં એક સાથે ત્રણ ચાર કલાક તે કામ કરીને પછી એક કલાક આરામ લેવો જોઈએ. લાગલગાટ વિશ્રામ લીધા વગર મહેનત કરવાથી આરોગ્ય બગડી જાય છે.

આપણામાં સુવાવડ વખતે સૂવાના ઓરડા તરફ આપણે ઘણું ઓછું ધ્યાન આપીએ છીએ. સુવાવડી સ્ત્રીના ઓરડાને ચારે બાજુ બારી બારણાં બંધ કરી પડદા નાંખી હવા આવવા જવાના માર્ગને એકદમ બંધ કરી દેવામાં આવે છે. વળી ત્યાંની જગ્યા પણ ઘણી જ ગંદી રાખવામાં આવે છે. સુવાવડી સ્ત્રીઓ તે ગંદી જમીનમાં ગંદાં ખાટલાં ગોદડાંમાં સૂઈ રહે છે જેથી ઘણું જ નુકશાન થાય છે. ઘરની શ્રીઓએ હંમેશાં સુવાવડ વખતે સુવાવડના ઓરડાને સ્વચ્છ રાખવાની અને તેમાં હવા આવજા કરે તેની ખાસ કાળજી રાખવી જોઈએ: ત્યાંની જમીન સૂકી અને હવા આવી શકે તેવી હોવી જોઈએ. જો કે તેમાં વધુ હવા આવે કે ઠંડક રાખવી એ અયોગ્ય છે.

જેનો, વળી આપણને રોગ જણાતાંજ આપણે સાવધાન થઈ જવું જોઈએ. કોઈ રોગને સ્હેજ સમજી તેના પ્રતિ બેપરવાઈ રાખવી એ મૂર્ખતા છે, કારણ કે સ્હેજસાજ રોગપણ વધી જતાં ભયંકર રોગનું સ્વરૂપ પકડે છે અને તેથી મૃત્યુનો પણ ભય રહે છે. શરીર અસ્વસ્થ જણાતાં કે કાંઈક શરદી જણાતાં ગરમ પાણીથી નહાવું જોઈએ. ઘરનું કોઈ માણસ કદાચ માંદુ થાય તો તેની દવાદાર પણ ઘણી સાવધાનીથી કરવી જોઈએ. તેને માટે વિદ્યાર્થ્ય કરવો ન જોઈએ, ઘણી શ્રીઓ રોગને સાધારણ સમજી શરૂઆતમાં કાળજી રાખતી નથી; પરંતુ પાછળથી તે વધી જતાં અનેક પૈસા ખર્ચવા

છતાં પણ તે કદાચ મટતો નથી. જેથી રોગ થતાં જ કાબો નોંધાએ.

જહેનો, તમારે તમારા આરોગ્ય સંરક્ષણને માટે બેદરકારી રાખવી ન જોઈએ અને આશા છે કે આજે કહેલો વિષય સમજી તે પ્રમાણે વર્તી રોગ ન થાય તેને માટે કાળજી રાખશો. તમારે તમારી, તમારાં બાળકોની અને પતિ તથા કુટુંબી જનોની તંદુરસ્તી સાચવવા અને કદાચ બગડે તો તરત તેને સુધારવા યોગ્ય કાળજી રાખવી જોઈએ.

જહેનો, આજે રોજ કરતાં સમય વધુ થયો છે એટલે હવે બંધ કરીશું. ”

આ પછી અમે સર્વે આજે મોડું થવાથી શારદાજીને બંધ કરે એવુંજ ઇચ્છતાં હતાં. તેમણે પણ હવે બંધ કરવાની ઇચ્છા જણાવી. જેથી શારદાજીને કથા બંધ કરી અને અમે અમારે ઘેર ગયાં.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

સ્રીઓએ બાળકોનું લાલનપાલન શી રીતે કરવું ?

આજે પણ રોજના ક્રમ પ્રમાણે અમે સર્વે શારદા જીને ત્યાં ગયાં. મેં સર્વને આવેલાં જોઈ કહ્યું,—“ શારદા જીને, આજે બાળકોનું પાલન શી રીતે કરવું તે વિશે કંઈક કહો તો સાહે, સ્રીઓને માથે બાળકોને ઉછેરવાનો અને તેમને યોગ્ય શિક્ષણ આપવાનો એક મહાન બોલો છે. માટે તેનું પણ અમને જ્ઞાન હોવું જોઈએ. ”

શારદા—“ કૌમુદિની જીને, ખરી વાત છે. સ્રીઓને માથે બાળકોને કેળવવાની મોટામાં મોટી જવાબદાર છે. બાળકોના લવિષ્યના

સુખદુખનો આધાર તેની માતાની કળવણી ઉપર છે. માતાના ઉપર તેનાં બાળકોના રક્ષણનો આધાર છે. કેમકે માતા જ તેનાં બાળકોની સહાયક અને અવલમ્બન રૂપ છે. બાળક જન્મે છે ત્યારથી જ તે માતાના ખોળાના આશ્રયથી અને માતાના સ્તનનું દૂધ પીને તે ઉછરે છે અને મોટું થાય છે. બાળકોનું લાલનપાલન અને તેના શિક્ષણનો સમજો ભાર તેની માતાના ઉપર છે. માતા જ બાળકોને શિક્ષણ આપનારી અને પાલન કરનારી છે. આપણામાં છોકરાંને ઉછેરવાનું અને તેમનું પાલનપોષણ કરી તેમનામાં નાનપણથી જ ઉત્તમ સંસ્કારો પાડવાનું અજ્ઞાન હોય છે. કારણ કે શ્રીઓને તેમનાં બાળકોનું પાલન કરવા સંબંધી કંઈ શિક્ષણ જ આપવામાં આવેલું હોતું નથી. માતાની અજ્ઞાનતા અને બાળકો પ્રતિની બેદરકારીથી ભવિષ્યમાં તે બાળકોને જે હાનિ પહોંચે છે તેની હદ હોતી નથી.

જેનો, શ્રીઓને માટે બાળકોને ઉછેરવાનું એ ધણુંજ કઠિન અને જોખમદારીનું કામ છે, દરેક માતાએ આ સંબંધમાં યોગ્ય જ્ઞાન મેળવી પોતાની ફરજ શું છે તે જાણવી જોઈએ. જેવી રીતે વગર શી-ખેલા કુંભારના હાથનાં ધડેલાં બેડોળ વાસણો એકવાર સુકાઈ ગયા પછી પાછાં યોગ્ય ઘાટવાળાં થઈ શકતાં નથી, તેવીજ રીતે અભણ ને અજ્ઞાન, બાળકોને ઉછેરવાના જ્ઞાન વગરની, ખરાબ આચરણવાળી માતાના દોષથી બાળકોનાં કામળ હૃદય ઉપર અયોગ્ય સંસ્કારો પડે છે. અને તેના અંતઃકરણમાં નાના પ્રકારની કુટેવો પડી જાય છે. જે તેને મોટી ઉમ્મર થતાં જતી નથી. અને તેવાં બાળકો ભવિષ્યમાં સુધરી શકતાં નથી. અને નાનપણના ખરાબ સંસ્કારો કે માતાની બેદરકારીનું ફળ તેને જન્મભર ભોગવવું પડે છે.

બાળકોને નાનપણમાં સારું ખવરાવવું પીવરાવવું, સારાં લુગડાં કે જશુસો પહેરાવવી, અને તેને સર્વ પ્રકારની આપત્તિ

યોથી બચાવવા યત્ન કરવો. તેથી કાંઈ બાળકોને ઉછેરવાનું કામ પૂરું થતું નથી. બાળકોને સુચરિત્ર, વિદ્વાન, મહેનતુ અને લોકોમાં આદરણીય બનાવવા જોઈએ: તેમ ક્યાંવગર તેનો મનુષ્યજન્મ સાર્થક થતો નથી. સર્વ માણસો સારા અને સુશીલ બાળકોની ઇચ્છા કરે છે. મૂર્ખ અને કુચરિત્રવાળાં બાળકો થાય એવું કોઈ ઇચ્છતું નથી. મૂર્ખ અને દુરાચારી સંતાનોથી માતાપિતાનું સુખ અને નામ રહેતું નથી. પરંતુ તેમને પોતાનાં ખરાબ સંતાનોને લીધે અપમાન અને આપત્તિયોને સહન કરવી પડે છે. ધારો કે તમારું છોકરું નાનપણથી ચોરી કરતાં શીખ્યું અને જો તમે નાનપણથીજ તેની તે ટેવ બૂલાડો નહિ. અને હસી કહાડો તો પછી તેને મોડું થતાં ધીમેધીમે ચોરી કરવાની ટેવ પડી જવાની અને વખત મળતાં તે ચોરીયો કરતા શીખવાનું. એકવાર કદાચ તે ચોરી કરીને ખેસી જાય છે, પરંતુ અંતે જ્યારે તે પકડાઈ જાય છે ત્યારે તેને સજા ભોગવવી પડે છે. અને દુઃખ, તથા નિંદાને સહન કરવી પડે છે. નાનપણમાં બેદરકારી રાખવાથી બાળક મોટી ઉંમરે મોટી ચોરી કરે અને સજા થાય તે વખતે તમારી આખરૂં શી રહે? તમારાથી લોકોને મોં પણ બતાવાતું નથી. તમે વિચાર કરો કે દુરાચારી અને મૂર્ખ સંતાનોથી કેટલું દુઃખ, અપયશ અને વિટંબનાઓ તેનાં માબાપોને ભોગવવી પડે છે.

દામ્પત્ય-પ્રેમના અમૃત ફલસ્વરૂપ, સુશીલ અને સુશિક્ષિત સંતાનોથી માબાપને જેટલો આનંદ, ઉત્સાહ, અને સમાજમાં યશ મળે છે તેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. દરેક સ્ત્રીએ પોતાનાં બાળકોને નાનપણમાંથીજ સચરિત્ર અને સુશિક્ષિત બનાવવા માટે કાળજી રાખીને યત્ન કરવો જોઈએ અને તેમના કુમળા મગજ ઉપર કોઈ ખરાબ સંસ્કારો ન પડી જાય તેની કાળજી રાખવી જોઈએ.

માતાના ચરિત્ર ઉપર જ બાળકોના ચરિત્રોનો આધાર છે. માતાના ચરિત્રમાં જે ગુણદોષ હોય છે તેનું જ અનુકરણ તેનાં બાળકો કરે છે, તેથી જો માતા સારા ચરિત્રવાળી, સતી, સાધ્વી અને દયા-વંતી હોય છે તો તેનાં બાળકો પણ સદાચારી, દયાળુ, ન્યાયી અને કર્તવ્યનીષ્ઠ થાય છે. બાળકોના કોમળ હૃદય ઉપર માતાના ચરિત્રની જેવી છાયા પડે છે તે અનુસારજ બાળકોનું હૃદય બને છે. બાળક પોતાની માતાને જેવી રીતે વર્તતાં જુવે છે, જેવી રીતે બોલતાં ચાલતાં જુવે છે તે પ્રમાણે પોતે પણ ગુણપણે શીખે છે. માતા નાનપણમાં બાળકના કોમળ હૃદય ઉપર જેવા શિક્ષણનું બી રાષે છે તે અનુસાર ફળને તે બાળકને જન્મભર ભોગવવું પડે છે. ઘણે ભાગે જોષ્ઠનું તો માતાનામાં જે ગુણદોષો હોય છે તે અનુસાર તેના બાળકોમાં ગુણદોષો જણાય છે, જો કે બાળકો માતાના ગુણને કદાચ ન શીખે તો પણ તેના અવગુણને તો જરૂર શીખેજ છે જેથી બાળકોના ભાવી જીવનને સુખી કરવા માટે પણ માતાએ સંતાન થતા પહેલાંજ ઉત્તમ ચરિત્રશીલ અને સુશિક્ષિત થવું જોઈએ.

માતા જો સતી, સાધ્વી કે મધુર વાણી બોલનારી હોતી નથી તો તેનાં બાળકો પણ સુચરિત્ર અને મધુરવાણી બોલનારાં થઈ શકે છે. એટલે ખરુંજ છે કે આપણે જાતે ઉત્તમ થયા વગર બીજાને ઉત્તમ બનાવવાની ઇચ્છા રાખવી એ કઠિન યાતો અસંભવિત છે. એથી બાળકોમાં મનુષ્યત્વ લાવવાને માટે જે પ્રકારનું શિક્ષણ આપવાની જરૂર છે તે સર્વને માતાએ બાળક થતા પહેલાંથીજ શીખી પોતે ઉત્તમ શિક્ષણને પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. ક્યા ક્યા ઉપાયોથી બાળકોની નૈતિક-બળની વૃદ્ધિ થઈ શકે છે, કેવી સંગતિથી બાળકોનું ચરિત્ર બગડ-તું નથી, કઈ રીતે તેમનું આરોગ્ય ઉત્તમ અને શરીર બળવાન

અંધ શકે, કેવા શિક્ષણથી બાળકોના મનમાં ખરાબ કામોત્પત્તિ તિ-
રસ્કાર અને સારાં કામો ઉપર પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય, તે સર્વ બાળ-
તોનું જ્ઞાન માતાએ પ્રથમથીજ મેળવી લેવું ઘટે છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ
બાળકોને પાલન કરવાનું કામ સાધારણ સમજે છે અને તેમણે
જોઈએ તેટલી કાળજી રાખતી નથી તે તેમની મોટી ભૂલ છે. આ
સંસારમાં બાળકોનું પાલન કરવાનું અને તેમને નાનપણથીજ સુશિ-
ક્ષણ આપવાનું કામ તેમની માતાને માટે કઠિનમાં કઠિન છે અને
દરેક માતાના ઉપર તેનાં બાળકોને સુશિક્ષિત બનાવવાની મોટામાં
મોટી જવાબદારી રહેલી છે.

ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓએ ગર્ભાવસ્થાના સમયથીજ હોંશીઆરી ને
કાળજી રાખવી જોઈએ કેમકે તે વખતે માતાના મનની જેવી ગતિ
અને મતિ રહે છે તેની અસર તેનાં બાળકો ઉપર થયા વગર રહેતી
નથી, બાળક જન્મ્યા પછી માતાએ વધુ સાવચેતિ રાખવાની
જરૂર છે, કારણ કે તે વખતથીજ બાળકોના રક્ષણનો પ્રારંભ
થાય છે. માતાએ તે વખતથીજ સાવધાની રાખીને પોતાનાં બાળ-
કોની દેખરેખ રાખી તેમનું રક્ષણ કરવું જોઈએ. તે વખતથીજ તેમણે
ખૂબ સાવધાનીથી ચાલવું જોઈએ જેથી તેનું ચરિત્ર કોઈ દોષથી
દૂષિત થઈ જવા ન પામે કે કોઈ સ્વાભાવિક ભાવથી તેની મતિ કે
ગતિ વિકૃત થવા ન પામે. ધાવણું બાળક શું શીખી શકે કે તેનામાં
શિક્ષણ ગ્રહણ કરવાની શક્તિ ક્યાંથી હોય, એમ વિચાર કરી
એકાગળ ન રાખવી

એક સ્ત્રીએ એક વિદ્વાનને પૂછ્યું કે મહારાજ, મારા પુત્રની
ઉંમર ચાર વર્ષની છે, તેને હવે કેટલા વર્ષની ઉંમરે શિક્ષણ આ-
પવાનો પ્રારંભ કરું ? તેના જવાબમાં તે વિદ્વાને હસીને કહ્યું કે:-“જો

તમે તેને હજી સુધી શિક્ષણ આપવાનો આરંભ ન કર્યો હોય તો તેમાં તમે મોટી ભૂલ કરી છે, બાળકનો જન્મ થતા પહેલાંથીજ તેને શિક્ષણ આપવાનો આરંભ કરી દેવો જોઈએ. નહિ તો બાળક ભવિષ્યમાં વિદ્વાન, પોતાના કર્તવ્યને સમજનાર અને ક્ષમાશીલ થઈ શકતું નથી. ખૂંદેનો, માતાએ તો બાળકનો જન્મ થતા પહેલાંજ સુશિક્ષિત થવું જોઈએ કેમકે બાળકો નાનપણમાંથી માતાની પાસેથી જ શિક્ષણ મેળવે છે, તેને જન્મ સુધી તેનું ફળ ભોગવવું પડે છે. જેથી બાળકોના ભવિષ્યના સુખને માટે દરેક માતાએ સુશિક્ષિતા અને ઉત્તમ ચરિત્રશીલ થવું એ ઘણું જરૂરી છે.

જન્મકાળથીજ બાળકોને તેની માતાએ તેને શિક્ષણ આપવાનું શરૂ કરી દેવું જોઈએ. બાળકોને રડતાં છાનાં રાખવાં કે તોફાન કે આડછ કરતાં હોય તો તે વખતે તેને ‘બાવો’ આવ્યો, ‘વાધ’ આવ્યો, ‘હઉ’ આવ્યું, આવું કહી ભય બતાવવો એ અયોગ્ય છે. કારણ કે તેથી બાળક ડરકણ બની જાય છે અને ભવિષ્યમાં તેના ઉત્સાહનું મૂળ કપાઈ જાય છે અને કોઈ પણ કામ કરતાં ભયની શંકા કરે છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ બાળકોને નાનપણથી જુડી વાતો કહીને તેમને અસત્યતા અને છળ પ્રપંચ શીખવાડે છે બાળકો નાનપણમાં જ્યારે કોઈ વસ્તુની હઠ કરી રહે છે ત્યારે તેને જુડી લાલચો આપી ખેતરે છે જેથી બાળક પણ જુડું બોલી ખેતરતાં શીખે છે, બાળકોને નાનપણથી જુડું બોલવાનું શિક્ષણ આપવું એ મૂર્ખતાનું કામ છે. નાનપણમાં તેના કામળ હૃદય ઉપર એવી ખરાબ નીતિનાં સંસ્કાર પડવાથી તેને તે પ્રમાણે વર્તવાની ટેવ પડી જાય છે અને તે જીવતાં સુધી જતી નથી.

ખૂંદેનો, બાળકોને નાનપણથીજ કયું કામ સારું છે, કયું કામ કરવું જોઈએ, કયું કામ અયોગ્ય છે અને કયું કામ કરવું ન જોઈએ

તેનું શિક્ષણ આપવું જોઈએ. કદી તે જૂલે ચૂકે કાઈ અનુચિત કામ કરે તો તેને સ્નેહપૂર્વક તે કામ ન કરવા ઠપકો દઈ સમજાવવું જોઈએ હજારો પ્રકારનું નુકશાન થાય તેની ચિંતા નહીં, પણ તમારે તેના કાઈ ખરાબ કામને આશ્રય ન આપવો.

ધણાં માખાપો પોતાની પ્રસન્નતા ખાતર નાનાં બાળકોને ગાળો દેતાં કે ખરાબ બોલતાં શીખવાડે છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ મારતાં પણ શીખવાડે છે. મા કહે કે બાપને ગાળ ભાંડ, બાપ કહે કે આ સોટી તારી માને માર, આવું શિક્ષણ આપવું અયોગ્ય અને બાળકોનું બલિષ્ઠ બગાડનારું છે આથી બાળકો બગડી જાય છે અને મોટાં થતાં જોને મન ચાહે તેને ગાળો ભાંડવા શીખે છે. કેટલાક માખાપો કાલ-પણમાં પોતાનાં બાળકોને ગાળો ભાંડતાં જોઈ ખુશી થાય છે કદાચ કોઈ મોટા માણસને તે ગાળ ભાંડે કે સોટી મારે તો તેનાં માખાપ તે વખતે તે વાતને હસ્યામાં ઉડાવી દેઈ કહે છે કે, ઓકરું છે, કાંઈ સમજે છે ? તેનામાં કંઈ બુદ્ધિ છે ? આવી રીતે માખાપની બેદરકારીથી બાળકોને ખરાબ ટેવ પડી જાય છે.

બાળકો પ્રતિ નાનપણમાં બેદરકારી રાખવાથી અને કદાચ કોઈ અવગુણ તેનામાં હોય તો તે છોડાવવાની બેકાળજી રાખવાથી, કે યોગ્ય શીખામણ આપતાં તેનો તે ત્યાગ ન કરે તો મારનો ભય ન દેખાડવાથી, તે બલિષ્ઠમાં એવાં દુરાચારી થઈ જાય છે કે પછી તે કોઈની સાથે નમ્ર થઈને ચાલતાં નથી અને જેમ મનમાં આવે તેમ કર્યાં કરે છે, ઘણું જોઈશું તો ઓકરાં ઓકરાંની લડાઈમાં તેનાં માખાપોમાં લડાઈ સળગે છે પરંતુ તેવાં માખાપો પોતાનાં બાળકોના દોષને જોતાં નથી પણ પાછળથી એવી ખરાબ ટેવોથી બાળકોના સર્વ નાશનું કારણરૂપ બને છે. ઓકરાં ઓકરાંની લડાઈમાં તેના મા-

બાપોએ એક બીજા સાથે ન લડતાં પોતપોતાનાં છોકરોને ફરી ન લડે તેને માટે ઠપકો આપવો અને મારનો ભય બતાવી તેમને શી-ખામણુ આપવી એ ઉત્તમ છે.

માઆપે ખાસ કાળજી રાખવી જોઈએ કે પોતાનાં સુકુમાર શુદ્ધિનાં બાળકોના મનમાં કોઈ ખરાબ વાત ન પ્રવેશી જાય. માતાએ બાળકોને સારાં કાર્ય કરવામાં તેના ઉત્સાહને વધારવો. ધણું નીતિ વાક્યો તેને મોઢે યાદ રખાવી શિક્ષાચાર અને સત્ય બોલવાનો ઉપ-દેશ આપવો. તેમણે આવી રીતે વિનય, નમ્રતા, મોટપણુ અને આ-મોદપ્રમોદમાં રોજ ઉપયોગમાં આવે તેવી વાતોથી તેને આનંદ સાથે જ્ઞાન આપવું જોઈએ. પોતાનાં બાળકોને જે શિક્ષણુ આપવું તે પ્રેમથી આપવું. તેના ઉપર એટલો બધો પ્રેમ રાખવો કે તેના મનમાં એમ થાય કે જો કોઈ અયોગ્ય કામ કરીશ તો મારી માનો પ્રેમ ઓછો થઈ જશે. પોતાના બાળકો ઉપર એવી દેખરેખ અને ભય રાખવો જોઈએ કે, જેથી તેનું પ્રેમ અને રનેહથી લાલનપાલન થઈ હંમેશાં સુમાર્ગ ઉપર ચાલે. બાળકોને નાનપણમાં મોઢે ચઢા-વ્યાથી, અને તેમના અવગુણોને હસી કાઢવાથી તેમજ યોગ્ય ભય ન બતાવવાથી એવાં ઉપદ્રવી અને ઉદ્ધમી થઈ જાય છે કે પછી તેવાં બાળકોને કોઈ ચઢાતું નથી અને તેના ઉપર પ્રેમ પણ રાખતું નથી. ઉપદ્રવી અને ઉદ્ધમાત્મક બાળકો ગમે તેને ગાળો ભાંડે છે, ગમે તેને સોટીઓ મારે છે, અને તેનાં માઆપ ઉભાં ઉભાં તે જોઈ હસે છે; પરંતુ તેને જરાપણુ તેથી અટકાવતાં નથી કે ભયથી દબાવતાં નથી. તે છોકરાંનાં આવાં કામોને રમત સમજે છે, અને તેના આ કાર્યને ખરાબ માનતાં નથી. આવાં બાળકો મોટાં થતાં ધણાંજ વિવેકાત્મક નરનાર થાય છે અને સર્વ માણસોની સાથે સહેજમાં શત્રુતા

કરનારા હોય છે. યથાર્થમાં માતાપિતાના આ દોષથીજ બાળકો આ પ્રકારે બગડી જાય છે. જો તેમના ઉપર માબાપનો નાનપણથીજ દાબ રહે તો તે બગડતાં નથી. મૂર્ખ માબાપો સમજતાં નથી કે ખરાબ સંતાનોથી કેવું અનિષ્ટ થઈ જાય છે. બહેનો, તમારે તો તમારાં બાળકો ઉપર ખરોખર કાળજી રાખી આગ્રહથી તમારાં બાળકોને સદ્ગુણી બનાવવાં અને સપૂતની માતા બનવું. સપૂત કુળના બૂધણરૂપ અને કપૂત કુળના કલંકરૂપ છે.

બહેનો, જો વંશની માન મર્યાદા અને આબરૂ વધારવાની ઇચ્છા હોય, સપૂતવડે સમાજમાં મોટાઈ મેળવવી હોય, તો તમારે જાતે સાધ્વી, અને ઉત્તમ ચરિત્રવંતી બનીને બાળકોને ભવિષ્યમાં સુખી થાય તેવાં સદ્ગુણી બનાવવાં. તેમને સત્યપ્રિય, ન્યાયી, અને ઉત્સાહી બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવો. એમ ન સમજવું કે તેમને ખરાબ કામોથી દૂર રાખવાથીજ તે ચરિત્રવાન થઈ જશે, કે ચરિત્રવાન થઈને મનુષ્યની મહાન પદ્ધિને મેળવી શકશે. તમારે બાળકોનું ચરિત્ર ઉન્નત કરવાને અને તેના મનમાં જ્ઞાનનાં બીજ વાવવાને માટે જેવી અગત્ય છે તેવી જ તેને ઉત્તમ કાર્યમાં ઉત્સાહી બનાવવાની પણ જરૂર છે. બીજના દુઃખ વખતે દયા કરવી, નિઃસ્વાર્થપણે પરોપકાર કરવો, દયાળુતા, સરળતા વિગેરે સદ્ગુણોનું બાળકોને શિક્ષણ આપવું એ ધણુંજ જરૂરનું છે.

બાળકો ઉછેરવાં એ કાંઈ રમત વાત નથી. નાનપણમાં આપણા શિક્ષણ ઉપર તો તેના ભવિષ્યના હિતાહિતનો સધળો આધાર છે. એથી દરેક સ્ત્રીએ પોતાનાં બાળકોને નાનપણથીજ સારાં કેળવવા માટે સાવધાની રાખવી જોઈએ. ઘણી સ્ત્રીઓ પુત્રપુત્રીઓને કાંઈક અનુચિત કામ કરવાથી માર મારે છે, અને મારથી તે બાળકો એવાં

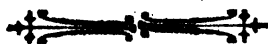
નકોર થઈ જાય છે કે પછી તે મારનો પણ હર ન રાખતાં ઘણી-વાર એવાં અનુચિત કામ કરે છે. બાળકોને ભય દેખાડવો ખરો, પણ તેથી એમ ન સમજવું કે તેમને નિર્દય થઈને ખૂબ મારજૂડ કરવી. શું માર્યાજૂડ્યા વગર ઠપકો કે ભય બતાવી શકાતો નથી! ખરાબ કામ કરે તો તેનો તિરસ્કાર કરી, યોગ્ય ભય બતાવી, ફરી તેવું કામ ન કરવા શીખામણ આપવી જોઈએ. તેમજ તેનાં સારાં કામ માટે સંતુષ્ટ થઈ તેની પ્રશંસા કરવી જોઈએ, પણ તેવી પ્રશંસા કે વખાણથી તે અહંકારી થઈ જાય નહિ તેની સાવચેતી રાખવી. બાળકોને બહુ ભય બતાવવો કે તેનાં બહુ વખાણ કરી મોઢિ ચઢાવવાં એ યોગ્ય નથી.

જેનો, આપણુ શ્રીઓ ઉપર બાળકોને ઉછેરવાની અને તેમનું પાલન કરી ઉત્તમ શિક્ષણ આપવાની મોટામાં મોટી જવાબદારી છે. શ્રીઓએ પોતાનાં બાળકોને ઉત્તમ શિક્ષણ આપીને જેવાં જોઈએ તેવાં ઉત્તમ ચરિત્રવાળાં, કાર્યદક્ષ, અને સજ્જન બનાવવાં જોઈએ. માબાપને પોતાના મનમાં પોતાનાં યોગ્ય સુશિક્ષિત બાળકોને જોઈ એક અપૂર્વ આનંદની લહેર ઉઠે છે. કેમકે બુદ્ધિમાન અને ચરિત્રવાન બાળકોદ્ધારાજ વંશનું નામ ઉજવળ અને માતાપિતાનું ગૌરવ વધે છે. એથી તમારે તમારાં બાળકોને નિરોગી, સુશીલ અને સફળ બનાવવાનો યત્ન કરવો જોઈએ. માતાપિતાએ આ કામમાં બેપરવાઈ અને ઉદાસીનતા બતાવવી એ યોગ્ય નથી. જે શ્રીઓ પોતાના બાળકોને ઉત્તમ શિક્ષણ આપવામાં અને તેમને સદાચારી બનાવવાને માટે બેદરકારી કે આળસ રાખે છે તે કુપુત્રની માતા થઈને લોકનિંદા અને અનેક પ્રકારનાં દુઃખને ભોગવે છે, તેમાં કાંઈ સંદેહ નથી. માટે દરેક શ્રીઓ પોતાની આ મોટામાં મોટી જવાબદારીને સમજવી અને

દરેક બહેનોએ તે પ્રમાણે વર્તી પોતાનાં બાળકોને નાનપણમાંથીજ સુશિક્ષિત બનાવવા, સત્ય બોલવા, વિનય અને નમ્રવાણી બોલવા, સાફ વર્તન કરવા અને દરેક ઉપર રોહ રાખતાં શિખવાડવું તથા નાનાં નાનાં કામ કરવામાં પણ તેમના ઉત્સાહને વધારી ભવિષ્યમાં મહાન થઈ શકે તેવી કળવણી આપવી જોઈએ. બાળકના એક પણ દુર્ગુણને આંખઆડા કાન કરી સહન કરવો નહિ, અને તેમને દુરાચારી થતાં કે ખોટી ટેવ પડતાં જરા પણ સહન કરી હસી કાઢવું નહિ, પણ તેવા ખોટા સંસ્કાર પડતાંજ તેને દૂર કરાવવા યત્ન કરવો.

લ્યો બહેનો, હવે તમારાં બધાંની મરજી હોય તો બંધ કરીએ. કારણ મોટું થયું છે અને વળી તમને સર્વને સાંભળી કંટાળો પણ આવ્યો હશે. ”

એ સાંભળી મેં કહ્યું:—“ બહેન, હા, હવે બંધ કરો, અમને કંટાળો તો નથી આવ્યો, પણ આપને શ્રમ ધણો પડ્યો છે. વળી આજે જે સાંભળ્યું તેનુંજ મનન કરીશું તો કાંઈ ઓછું નથી. આપણે દરેક સ્ત્રીઓએ આ વિષય ખાસ મનન કરવા યોગ્ય છે. તે પ્રમાણે પોતાનાં બાળકોને કળવણી આપવાથીજ આપણી પ્રજા સુધરી શકે છે. પ્રજાની ઉન્નતિ થવામાં સ્ત્રીઓજ કારણરૂપ છે એમ જે કહ્યું છે તે ખોટું નથી. લ્યો ત્યારે હવે રજા હોય તો ઉઠીએ. ” આ પછી સર્વ ઉઠી પોતપોતાને ઘેર ગયાં.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

ગૃહલિપદ-તેનું મુખ્ય કર્તવ્ય-ધરકામ અને તેમાં રાખવી જોઈતી કાળજી.

જે દિવસે અમે સર્વે શારદા જ્ઞેનને ત્યાં ગયાં તો ત્યાં સર્વે ભરાઈ બેઠાં હતાં. અમારા ગયા પછી મેં કહ્યું, શારદા જ્ઞેન-આજે તો અમારું જો ધરકામ કરવાનું મુખ્ય કામ છે તે વિષે કંઈ શીખવો તો સારું.”

શારદા—“ખરી વાત છે જ્ઞેન, શ્રીઓ ગમે તેટલી હેંશીયાર હોય છતાં પણ જો તેને પોતાના ધરનું કામકાજ આવડતું નથી હોતું તો તે સર્વ ભણેલું મિથ્યા છે. આજે હું તે વિષય ઉપરજ કંઈક કહીશ.

જ્ઞેનો, પુરુષોનું કામ બહાર ધંધો રોજગાર કરી, પૈસા કમાવાનું છે. પુરુષ તો કમાઈ ધરમાં લાવી આપે, પણ તેની વ્યવસ્થા કરવાનું કામ આપણું છે. શ્રી એ ધરની વક્ષમી છે. ગૃહલક્ષ્મી વગર ધરનું કામ કદી પણ દીપી નીકળતું નથી. ગૃહસ્થાશ્રમમાં જોટલું સુખ અને શાંતિ છે તે સર્વ ગૃહલક્ષ્મીના સદ્ગુણોના ફળરૂપ છે. ધરના કામથી પુરુષો હંમેશાં અગળણ રહે છે જેથી તે ધરનાં સધળાં કામ કરવાનો ભાર શ્રીઓ ઉપર મૂકી દે છે, અને તેથી તે ધરના કામ બાબત કદી પણ શ્રીને અડચણ કરી શકતા નથી. શ્રીઓના ઉપરજ જ્યારે ધરના સર્વ કામકાજનો અને હિતાહિતનો આધાર છે ત્યારે તેમણે પોતાના ધરના કામોની પ્રેરપ્રેરી સંભાળ રાખવી એ ખાસ જરૂરી છે. ઉમ્મરમાં મોટી, બુદ્ધિશાળી, ઉત્તમ ચારિત્ર્યવાળી, ધરકામકાજમાં ચતુર, ગંભીર અને દરેક પ્રકૃતિની શ્રી ગૃહલિપી નામને

ચોગ્ય છે, જે સ્ત્રીઓ પોતાનાજ સુખ અને સ્વાર્થની તરફ ધ્યાન આપે છે, અને ખીજને સુખી કરીને પોતે સુખી થવાનું જાણતી નથી, જે ખીજના સુખ અને અનુકુળતાને માટે પોતાની થોડીધણી હાનિને સહન કરી શકતી નથી તે સ્ત્રીઓ ગૃહિણીના પદને યોગ્ય નથી. આવી સ્ત્રીઓથી કુટુંબિયોના સુખમાં વૃદ્ધિ થતી નથી પણ ઉલ્ટુ સુખ ધટી જાય છે. જે સ્ત્રીઓ ખીજને સુખી કરીને પોતે સુખી થવાને ઇચ્છે છે, જે ખીજને ખવરાવીને પછી પોતે ખાય છે, જે ખીજના સુખ અને સુવ્યવસ્થાને માટે પોતાના સુખ અને અનુકુળતાનો ભોગ આપે છે તેવી સ્ત્રીઓજ ગૃહિણી પદને દીપાવી પોતાના કુટુંબિયોને સુખ અને શાંતિ આપી શકે છે. જેથી ગૃહિણીએ તો નિઃસ્વાર્થી થવું જોઈએ. પોતાના સ્વાર્થનું પોતાના કુટુંબિયોના સ્વાર્થમાં વિસર્જન કરવું એ જરૂરનું છે.

ગૃહિણીનું કર્તવ્ય ઘણુંજ જોખમનું છે, ઘરની સઘળી જવાબદારી તેના ઉપર છે. ગૃહિણી જે ઘરકામકાજમાં ચતુર ન હોય તો તેને ઘણી હાનિ વેઠવી પડે છે. સ્ત્રીનામાં ઘરની વ્યવસ્થાને માટે જે ગુણોને રહેવાની જરૂર છે તે ગુણો તેમાં ન હોય તો ઘર સ્મશાન જેવું બની જાય છે. સ્ત્રીઓમાં દયા, ક્ષમા, કર્તવ્યજ્ઞાન, સરળતા, સત્યનિષ્ઠતા, ખીજના દુઃખમાં ભાગ લેવાની ઇચ્છા, વિગેરે ગુણો જરૂર હોવાજ જોઈએ. સ્ત્રીએ કોઈ પણ વખતે કોઈ અયોગ્ય કામને કરવું ન જોઈએ. કદાચ કોઈ કામ ભૂલથી થઈ જાય તો તે કામ કરવાને માટે ખેદ પ્રકટ કરી ફરી તેવું કામ ન થઈ જાય તેને માટે સાવચેત રહેવું જોઈએ. ગૃહિણીએ સંકટ વખતે પોતાનું રક્ષણ કરવાનું સામર્થ્ય મેળવવું જોઈએ; કેમકે, આખા ઘરના રક્ષણનું અને વ્યવસ્થા કરવાનું જેનું કામ છે તે જો પોતે પોતાનું રક્ષણ ન કરી શકે તો પછી ખીજનું રક્ષણ શી રીતે કરી શકવાની? તેમજ જે ગૃહિણી પોતાને ખરાબ કાર્યોથી ન બચાવી શકે, તે ખીજને તેવી

અયોગ્ય કામો કરતાં શી રીતે રોકી શકે? જોયી દરેક શ્રીએ કે જે ગૃહિણીપદને દીપાવવાનું હોય છે તેનું રક્ષણ કરવું અને પોતાના ચિત્તને વશમાં રાખવું. એ એ ગુણો તો શ્રીઓમાં હોવાજ જોઈએ.

ગૃહિણીનાં કામ અનેક હોય છે તેમાં ધરની વ્યવસ્થા સારી રીતે કરવી તે, અને થોડા ખર્ચમાં સારી રીતે ગૃહસ્થાશ્રમ નિભાવવો આ એ ગુણો મુખ્ય કરીને તેનામાં હોવા જ જોઈએ. દરેક શ્રીએ જોટલી આવક હોય તે અનુસારજ ખર્ચ કરવું અને દર મહિને આવકમાંથી થોડો ધણો પણ ઉગારો થાય તેવું કરવું. એમ કરી ધન સંચય કરવાથીજ વૃદ્ધાવસ્થામાં દુઃખ પડતું નથી. ધણે ભાગે જોઈશું તો કેટલાંક માણસો પોતાની જુવાન વયમાં અને જહોજલાલી વખતે મિથ્યા ખર્ચ કરી, અને આવક કરતાં ધુલાઈ જઈને વધુ નાણાં ઉડાવવાથી થોડાજ દિવસોમાં પાયમાલ થઈ જાય છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં અનેક પ્રકારનાં મિથ્યા મોજ-શોખનાં કે મોટાઈનાં ખર્ચ હોય છે. તેમાં કેટલાંક શ્રી પુરુષોને એવી ટેવજ પડી ગઈ હોય છે કે ખર્ચમાંથી ઓછું ન કરવાથી પોતાની આખરૂને ઘોંકા લાગશે એમ માની ખર્ચ ઓછું કરતાં નથી. કેટલાંક મિથ્યા ખર્ચ, દેખાદેખી, અને કોઈ સારાં કહે તે માટે કરવામાં આવે છે. જેમને એવાં ખર્ચ નાનપણથી કરવાની ટેવ પડી ગઈ હોય છે તેમને પછી મોટાં થતાં તે ટેવ જતી નથી. જુવાનીમાં જ્યાં સુધી પતિ એ પૈસા કમાનાર હોય છે ત્યાં સુધી તો તેમને તે ભારે પડતું નથી પણ પાછળથી ઘણું વીતે છે.

જો શ્રીઓ સાવધાન રહે અને બુદ્ધિયુક્ત કરવા જેવાંજ ખર્ચ કરે અને જરૂરવગરનાં મિથ્યા ખર્ચ કમી કરવા યતન કરે, તો ધણો ખર્ચ ખચી જાય તેમ છે. રોજ ધરમાં શું ખર્ચ થાય છે, કંઈ વસ્તુને માટે વધુ ખર્ચ થાય છે. શામાં મિથ્યા ખર્ચ થાય છે. કંઈ વસ્તુની ખાસ જરૂર છે, કંઈ વસ્તુ ન હોય તો ચાલે તેમ છે, ધરની કંઈ કંઈ

વસ્તુઓ આપણી બેદરકારીથી બગડી જાય છે. કંઈ કંઈ ખાવા પીવાની વસ્તુઓમાં ઓછો ખર્ચ કરવાથી યા તો એક બે દિવસ પછી ખર્ચ કરવાથી ચાલે તેમ છે એ સર્વ બાબતોનું ધરની વ્યવસ્થાપક ગૃહિણીને જ્ઞાન હોવું જોઈએ.

કેટલીક વસ્તુઓ એવી હોય છે કે દરેક વખતે તેની જરૂર પડતી નથી, પરંતુ કદી કદી અચાનક અડધીરાતે તેની જરૂર પડી જાય છે. એવી વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરી રાખવાની ખાસ જરૂર હોય છે. એમ કરવાથી જ્યારે તેની જરૂર પડે છે ત્યારે તકલીફ પડતી નથી અને તે વસ્તુઓ તુરત મળી શકે છે. કેટલીક વસ્તુઓ જરૂર વખતે વધુ મૂલ્ય ખર્ચવા છતાં પણ મેળવવાને માટે ઘણી અડચણ પડે છે. કંઈ વસ્તુનો કેટલો ઉપયોગ થાય છે. કંઈ વસ્તુ અસાવધાનીથી પડી રહી છે, કંઈ વસ્તુ ક્યાં મૂકવાની જરૂર છે. જે વસ્તુની રાતદિવસ જરૂર હોય તેવી વસ્તુઓ ક્યાં મૂકવી કે જ્યારે જોઈએ ત્યારે શોધવામાં વખત ન જતાં ઝટ હાથ આવે, જે વસ્તુનો કોઈક વખત ઉપયોગ થતો હોય તે ક્યાં મૂકવી, વિગેરેને માટે ગૃહિણીએ ખાસ કાળજી રાખવી જોઈએ. ઘર કામકાજ વ્યવસ્થાસર કરવાની ખાસ જરૂર છે. વ્યવસ્થાસર અને નિયમસર કોઈ પણ કામ કરવાથી તે ઝટ અને થોડા સમયમાં સિદ્ધ થઈ જાય છે. અવ્યવસ્થા રાખવાથી અનેક વિધન વખતે અડચણો પડે છે. કોઈ પણ કામ હોય તે વ્યવસ્થા વગર ઉત્તમ રીતે થઈ શકતું નથી. જે વસ્તુને જ્યાં મુકવાથી જોઈએ ત્યારે જઈ શકે તેમ હોય તે વસ્તુને ત્યાં મૂકવી જોઈએ. ધરની ચીજોને આની અવળી ગમે ત્યાં નાંખી મૂકવાથી જ્યારે તેની જરૂર પડે છે ત્યારે તેને શોધવા માટે હેરાન થવું પડે છે અને ક્યાં મૂકી છે તેનું જ્ઞાન ન હોવાથી તેને શોધી કાઢવામાં ઘણો વખત ગુમાવી દેવો પડે છે. છતાં પણ તેની જ્યારે ખાસ જરૂર હોય છે ત્યારે તે જડતી નથી, તો ઘણીજ હેરાનગતિ અને નુકશાનને સહન કરવું

શ્રીઓનું મુખ્ય કર્તવ્ય-ધરકામ અને તેમાં જોઈતી કાળજી. ૨૧૫

પડે છે. એથી સર્વ કામોને માટે યોગ્ય વ્યવસ્થા અને નિયમ રાખવો એ ધણું જરૂરનું છે. ધરની દરેક વસ્તુ-અનાજ, વાસણ, ખીજ અનેક ઉપયોગી વસ્તુઓ. કપડાં વિગેરે ખરોખર વ્યવસ્થિત અને જમારે જોઈએ ત્યારે ઝટ મળી શકે તેવી રીતે ગોઠવીને મૂકવી જોઈએ. ધરની ગૃહિણીએ એ સર્વ વાતોને માટે સારી રીતે દેખરેખ રાખવી જોઈએ. નહિ તો ધરમાં અનેક પ્રકારનું નુકસાન થાય છે.

ધરના સર્વ સારા ખોટાનો આધાર ગૃહિણીની ઉપર છે. ધરની વ્યવસ્થા રાખનારી સ્ત્રી અને ભરદરીયામાં બહાણુ ચલાવનાર નાવિક એ બંનેના ઉપર સરખું જોખમ છે. નાવિક જો બુદ્ધિમાન, અને ચતુર હોય છે તો તે મોટાં મોટાં તોફાનોમાં પણ નાવને સારી રીતે ખચાવી શકે છે. એ રીતે જો ગૃહિણી ધર ચલાવવામાં ચતુર હોય છે તો ધર નષ્ટ થવા પામતું નથી. જેવી રીતે નાવિક બહાણુની કાળજી ન રાખે તો તેને ડૂબતાં વાર લાગતી નથી તેવીજ રીતે જો ગૃહિણી ધરના સર્વ કામકાજની ઉપર ખરોખર નજર રાખતી નથી તો ધરનું સત્યાનાશ વળી જાય છે. સ્ત્રીએ ધરનું કામકાજ ખરોખર રીતે કરવું. ઉપરાંત ધરનું દરેક માણસ પોતપોતાનું કામ ખરોખર રીતે કરે છે કે કેમ ! તેની સાવચેતી રાખવી જોઈએ. રસોડાની વ્યવસ્થા તો તેણે જાતેજ કરવી. બજારમાંથી જે જે વસ્તુઓ આવે તેને ગૃહિણીએ જાતે જોવી જોઈએ અને તેનો હિસાબ રાખવો જોઈએ. જે વસ્તુઓના ખાવા પીવાથી બાળકોને કે ધરમાં બીજાં માણસોને વિકાર થવાનો સંભવ હોય તેવી વસ્તુઓને ધરમાં લાવવા ન દેવી. કેટલાક લોકો ખાવા પીવાની વસ્તુઓ સોંધી અને સસ્તી ખરીદે છે, આવી સસ્તી વસ્તુઓ સડેલી કે ખરાબ હોય છે. એવી વસ્તુઓ ખરીદવાથી જો કે પૈસાનો થોડો ધણો બચાવ તો થાય છે, પરંતુ પાછળથી જો તેવી સડેલી વસ્તુઓ ખાવાથી ધરનું કોઈ માણસ માંદું પડી જાય છે તો તેને સાજા કરવાને માટે સેંકડો રૂપિયા ખર્ચ કરવા પડે

છે જેથી ખાવા પીવાની વસ્તુઓ સ્વચ્છ રાખવાને માટે ગૃહિણીએ પૂરેપૂરું ધ્યાન આપવું જોઈએ.

ઘરમાં જો કોઈ માદુર પડે તો તેની સેવા ચાકરી કરવાને અને તેની દવાદાર કરી તેને સાજા કરવા માટે ગૃહિણીએ યોગ્ય કાળજી રાખવી. વૈદ્ય રોગીને માટે જે પ્રકારનું ખાવાપીવાનું કહે, જે ન ખાવાનું કહે, તે સર્વની તેણે કાળજી રાખી ખવાય તેવી વસ્તુઓજ તેને આપવી. ઘરની બીજી સ્ત્રીઓને આ કામ કરવાનું સોંપી પોતે ખસી જવું નહિ.

કુટલીક સ્ત્રીઓ નાનાં કામની દેખરેખ રાખતી નથી. તે કહે છે કે તેના ઉપર હું શું દેખરેખ રાખું? એવી સુસ્તી રાખવી એ અયોગ્ય છે. ઘરની ગૃહિણીએ તો ઘરના દરેક કામકાજ નજર ઉપર રાખવી જોઈએ નહિ. તો, એક નાનામાં નાનું કામ બગડતા પણ ઘણીવાર મહાન વિપત્તિઓ આવી પડે છે.

ગૃહિણી કે જેનાઉપર આખા ઘરનો ભાર હોય છે તેણે પોતાનો સ્વભાવ શાંત અને ગંભીર રાખવો. જો તે ઉચ્છ્રંખલ, ચપલ અને ચંચળતાવાળા સ્વભાવની હોય છે તો તેનું કંઈક માનવું નથી, એથી ઘરના કામકાજમાં ઘણી ગડબડ થઈ જાય છે એથી ઘરની મુખ્ય સ્ત્રીએ તો પોતાના સન્માન અને મોટપણનો વિચાર કરીને ઘરનાં નાનાં મોટાં માણસોની સાથે એવી રીતે વર્તવું કે જેથી ઘરના સર્વ લોકો તેના ભય માને અને તેનું માન પણ રાખે. કુટલીક સ્ત્રીઓ જો પોતાને ત્યાં નોકરો હોય તો તેની કંઈક કસુર જણાતાં તેને ગાળો ભાંડે છે. પણ તેમ ન કરવું. તેને ગાળ ન ભાંડતાં મીઠી વાણીથી તેને ઠપકો આપવો એ સાફ છે. તેને તો શીખામણ આપી ફરી તેવું કામ ન થાય તેને માટે તાકીદ આપવી જોઈએ. નોકરો સાથે બહુ કચકચાટ કરવાથી આપણા ભારખોજ રહેતો નથી.

ગૃહિણીનું એક મુખ્ય કર્તવ્ય છે કે તેણે પોતાની પુત્રીઓનાં

કામજી હૃદયો ઉપર નાનપણથીજ ઉત્તમ સંસ્કારો પાડી તેના મનમાં ઉચ્ચ આદર્શોના ચિત્રો અંકિત કરવાં જોઈએ. નાનપણમાંથી જ તેના ઉપર ઉત્તમ પ્રભાવ પાડવાથી આગળ જતાં તે સારા માર્ગે ચાલે છે અને પછી તેને બગડવાનો ભય રહેતો નથી. એથી ગૃહિણીએ તેને નાનપણમાંથીજ યોગ્ય શિક્ષણ આપવાને માટે યોગ્ય કાળજી રાખવી જોઈએ. તેણે તેમને હંમેશાં ખરાબ કામમાંથી બચાવવા અને સારાં કામ તરફ વાળવા યત્ન કરવો જોઈએ. ધરનાં મોટી ઉમ્મરનાં સ્ત્રી-પુરુષો જો કંઈ ગુપ્ત વાતો કરતાં હોય તો ત્યાં છોકરાંને ન જવા દેવાં જોઈએ.

ગૃહિણીનું કર્તવ્ય ઘણુંજ મહાન છે. તેને સારી રીતે પાલન કરવામાં ઘણીજ ચતુરાઈની જરૂર છે. ગૃહિણીમાં ધીરજ અને સહન શીલતાનો ગુણ હોવો એ ખાસ જરૂરનું છે. ગૃહિણી બાળકોની એક માત્ર સ્નેહમયો માતા અને શિક્ષણ આપનારી છે. અને ધરની વહુ, દાસદાસીઓ વિગેરેની સ્વામિની છે. તેણે તે સર્વના ઉપર સમાન સ્નેહ, મમતા, આદર અને વાતસલ્ય રાખવું જોઈએ. કુંટુંબના કોઈ માણસનું ચારિત્ર્ય ઉત્તમ ન હોય તો તેને સુધારવા માટે ગૃહિણીએ તેને ઉપદેશ આપવો. માત્ર ઉપદેશ આપીનેજ બેસી ન રહેવું જોઈએ પણ ભૂંડાને ભલો બનાવવા ચૂકવું નહિ.

જહેનો, ગૃહિણી થવું રહેલું છે પણ તેની જવાબદારી મહાન છે. ગૃહિણી થતા પહેલાં પોતાની જવાબદારી અને ધરજી સમજવી જોઈએ. ધરનો બધો આધાર સ્ત્રી ઉપર છે. જો ગૃહિણી ઉત્તમ હોય છે તો પતિની કમાઈ દીપી નીકળે છે, ધરની વ્યવસ્થા ઉત્તમ રીતે ચાલે છે, બે પૈસાનો બચાવ થાય છે, ધર સ્વચ્છ અને વ્યવસ્થાસર રહી શકે છે, ધરમાં આવતાં જ પતિને સંતોષ અને આનંદ થાય છે, બાળકો કેળવાયલાં, શાંત અને આનંદી થાય છે, અને પતિને ધરની કશીપણ કાળજી રાખવી પડતી નથી. માટે તમારે તમારી

જવાબદારી સમજી તમારા ધરને સ્વર્ગ જેવું સુખના સ્થાનરૂપ બનાવો અને ધરનાં સર્વ માણસોને સુશિક્ષિત કરી આનંદ આપો અને લ્યો. બહેનો, હવે બંધ કરવા વિચાર છે. આજે કલા પ્રમાણે તમે સર્વ વર્તવા થોડો ઘણો પણ ચત્ન કરશો તો હું ખુશી થઈશ. ”

આ પછી સર્વે ઉઠી પોતપોતાને ઘેર ગયાં અને હું પણ મારે ઘેર ગઈ.

પ્રકરણ ૨૪ મું.

ગર્ભવતી સ્ત્રીનું કર્તવ્ય અને ધાવણા બાળકનું લાલન પાલન.

બહેનો, મારા સુરતમાં આવ્યા પછી આમ રોજ ગમ્મત અને આનંદમાં દિવસો જવા માંડ્યા. બેચારવર્ષ થતાં ઇશ્વર કૃપાએ મારા પતિને કાયમ મામલતદારની જગ્યા મળી એથી હવે અમને પગાર સારો મળતો જેથી ગરીબાઈની ચિંતા ઓછી થઈ. તેઓ સવારમાં ચઢેલું કામ ઘેર લાવતા અને બપોરે કચેરીમાં જતા. તેમને કામ એટલું બધું હતું કે તે નિરાંતે મારી સાથે બેસી વાતચિત પણ કરી શકતા નહોતા. નોકરી સારી મળતાં માન પ્રતિષ્ઠામાં પણ વધારો થયો હતો. હું પણ હવે કાંઈક ઉમ્મરે આવી હતી. શારદા બહેનને ત્યાં તો સ્ત્રીઓને સુધારવાનું કારખાનું ચાલતુંજ હતું. તેમણે હવે કમસર શિક્ષણ આપવા માંડ્યું હતું. હું તો રોજ ત્યાં જતીજ. હવે અમે નાની છોકરીઓનો પણ એક ક્લાસકાઢ્યો હતો. અને જેમ બને તેમ અમે અમારો તમામ સમય સ્ત્રીઓને સુશિક્ષિત બનાવવાના પ્રયત્નમાં ગાળવા માંડ્યો. મારા પતિની સાથે હવે પહેલાં કરતાં મારાં પણ માન આબરૂ વધ્યાં હતાં. જે તે સર્વ મારી સાથે વિવેકથી વર્તતાં. હું આથી પુલાઈ જઈ અહંકારી બની નહોતી પણ નાનાં મોટાં સર્વ સાથે વિવેક અને નમ્રતાથી વર્તતી. પ્રથમ કરતાં મારો સ્વભાવ હવે

કાંઇક ગંભીર અને ઠરેલુ બન્યો હતો. મારા વ્યવસાયને મારા પતિ તરફથી કશી પણ અડચણ આવતી નહિ.

એમ કરતાં ઇશ્વરકૃપાએ મને સારો દહાડો આવ્યો તેથી સર્વે સંબંધી અને સ્નેહીઓ ખુશી થવા લાગ્યાં. હું પણ મનમાં આનંદ માનતી પણ કાંઇક શરમાતી. મારાપતિ મારીસાથે હંમેશાં સ્નેહથી વર્તતા. કલેક્ટરના ચિટનીસ તરીકે પાંચેક વર્ષકામ કર્યા પછી મારા પતિની આ વખતે મામલતદાર તરીકે સુરતમાં જ નીમણુક થઇ હતી. હવે તે પ્રથમ કરતાં કાંઇક સ્વતંત્ર થયા હતા તેથી સવાર સાંજ ઘણે ટાઇમ તેમને મારી સાથે ગાળવાનો મળતો. તેમની સાથે વધુ સહવાસમાં રહી તેમની પાસેથી સારી સારી વાતો સાંભળવાની મને ઘણી ટેવ પડી હતી. તે પણ મને પ્રસન્ન રાખવા માટે તેમજ ભવિષ્યની ગૃહિણી બનાવવા માટે શિક્ષણ આપતા હતા. આ પ્રમાણે અમારો વ્યવહાર ઉત્તમપણે ચાલવા માંડ્યો. અને અમે એક ગરીબ કુટુંબ-માંથી સ્વપ્રયત્ને અને ઇશ્વરકૃપાથી અમારો ઉદ્ધાર કર્યો.

સ્ત્રીનાં માનઆયર સર્વ પતિના ઉપર આધાર રાખે છે. તેના પતિની સ્થિતિ અનુસાર તેનું ગૌરવ સચવાય છે, તે અનુસાર હવે મારો પણ ભાવ વધ્યો હતો. વધારામાં અમારા મંડળ-માં તો સર્વે મારી સાથે હેતુ રાખતાં જ હતાં, અને તેમાં આ પ્રમાણે મારા પતિનો દરજ્જો વધતાં સર્વે વધુ માનની નજરે જોતાં. આજે શારદા જુદેને મને સંબોધી ગર્ભવંતી સ્ત્રીનાં કર્તવ્યના વિષય રાખ્યો હતો. સર્વની પણ તેજ સાંભળવાની ઇચ્છા હોવાથી તેમણે કહેવા માંડ્યું કે; “જુદેનો, ગર્ભાવસ્થામાં ક્યા ક્યા નિયમોનું પાલન કરવું અને કેવી રીતે સાવધાની રાખવી એ સર્વ વાતોનું જ્ઞાન પ્રત્યેક સ્ત્રીને હોવું જ જોઇએ. ગર્ભાવસ્થા એ સ્ત્રીઓને માટે એક મહા સંકટનો સમય છે. ઘણા ખેદની વાત છે કે આ દેશની ઘણી સ્ત્રીઓને ગર્ભ વખતે ક્યા ક્યા નિયમોનું પાલન કરવું જોઇએ તેનું

ખિલકુલ જ્ઞાન હોવું નથી. અને તે અજ્ઞાનતાથી ધણું કરીને તેમને તે વખતે કષ્ટ ભોગવવું પડે છે. અને બાળકના સુખથી રહિત રહેવું પડે છે.

સ્ત્રીઓએ ગર્ભાવસ્થા વખતે સર્વ પ્રકારની સાવધાની રાખવી જોઈએ, તેમણે તે વખતે વધુ મહેનત કરવી, ઉપવાસ કરવા, ગરમ કે ભારે જમણુ જમવું, દિવસે સુવું, રાત્રે ઉજાગરા કરવા, ચિંતા, શોક ભય અને દુઃખથી વ્યાકુળ થવું, ગાડી કે ગાડામાં બેસી મુસાફરી કરવી, ઘણે વેગળે ગામ જવું, એ વિગેરેનો ખિલકુલ ત્યાગ કરવો જોઈએ. ઘણી ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓ ઘણી વખતે અનેક કારણોથી શારીરિક કે માનસિક અધિક મહેનત કરીને પાછળથી બહુ જ નુકશાનને સહન કરે છે. ઘણી ભણેલી સ્ત્રીઓ એવી મૂર્ખ હોય છે કે તે ગર્ભાવસ્થા વખતે અનેક કઠિન કઠિન વિષયોનાં પુસ્તકો વાંચે છે. સ્ત્રીઓએ આ વખતે અધિક માનસિક મહેનત કરવી એ યોગ્ય નથી, કેમકે ગર્ભાવસ્થા વખતે અધિક મહેનત કરવાથી બાળકના આરોગ્યને નુકશાન પહોંચે છે. તે વખતે આનંદનાં, નીતિનાં અને ધર્મનાં પુસ્તકો કે જે મનને પ્રસન્ન કરનારાં હોય તે રહેજ વાંચવાથી કાંઈ હાનિ નથી. પણ વાંચતાં મન ઉપર બોલે ન લાગવો જોઈએ.

ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓએ હંમેશાં પોતાના મનને પ્રસન્ન રાખવું જોઈએ ક્રોધપણુ પ્રકારના ખરાબ વિચારોથી મનને મલિન થવા ન દેવું જોઈએ. તેણે જેથી મનમાં શોક, દુઃખ, ભય કે ક્રોધ થઈને મન ચંચળ અને વ્યગ્ર બને તેવું ક્રોધ કામ ન કરવા, હંમેશાં કાળજી રાખવી જોઈએ. જો તે વખતે ઘરમાં કાંઈ અચાનક બનાવ બનવાથી કે કુટુંબના કોઈ માણસ ઉપર એકાએક વિપત્તિ આવી પડવાથી મનમાં કાંઈ ભારે ચિંતા કે શોક થયાનો સભવ આવે તો, તે વખતે ગર્ભવંતી સ્ત્રીએ વ્યાકુળ ન થતાં ક્રોધપણુ રીતે પોતાના મનને આનંદ થાય તેવો ઉપાય કરવો જોઈએ.

આ વખતે ખીજા માણસોની સાથે આનંદની કે સુખની આડી અવળી વાતો કરવાથી ઘણું ભાગે દુઃખ ઓછું જણાય છે. જેવી રીતે ગર્ભવંતીનું મન પ્રસન્ન રહે તેવી રીતે તેણે ચાલવું નોંધ્યું. આ વખતે કોઈપણ દિવસે કલહ કે લડાઈ ટંટો ભૂલે ચૂકે પણ ન કરવો નોંધ્યો. સારા શરીર વખતે પણ લડવા ઝડપવાથી કે ક્રોધ કરી કંકાસ કરવાથી શરીર થરથર કંપવા લાગે છે, ક્રોધની અધિકતાથી હૃદય ધડકવા લાગે છે, તો ગર્ભાવસ્થા વખતે ક્રોધાદિક કરવાથી કેટલું નુ-કશાન પહોંચે તેના બુદ્ધિમતી સ્ત્રીઓએ પોતેજ વિચાર કરવો ઘટે છે.

ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓનું મન ઘણું ચંચળ હોય છે, તે વખતે તેના મનમાં અનેક પ્રકારની અભિલાષાઓ ઉઠે છે, અનેક વસ્તુઓ ખાવાની ઇચ્છા થાય છે, જેતાં સુંદર લાગે તેવી વસ્તુઓને જોવાની અને મનને પ્રસન્ન કરી શકે તેવા ઉપભોગોને ભોગવવાની ઇચ્છા થાય છે, આ વખતે ગર્ભવંતીની આવી ઇચ્છાઓને પૂરી કરવી યોગ્ય છે, નહિ તો ગર્ભમાંના બાળકને હાનિ પહોંચે છે. જો ગર્ભવંતી સ્ત્રીને થતી ઇચ્છાઓને પૂરી પાડવામાં નથી આવતી તો ગર્ભસ્થ-અબાળકને ઘણી હાનિ થવાનો સંભવ છે. જો ગર્ભવંતીને સુંદર વસ્તુને જોવાની ઇચ્છા થાય અને તે જો પૂરી કરવામાં ન આવે તો બાળક નેત્રરોગી થવાનો સંભવ છે. એવી જ રીતે ગર્ભવંતી સ્ત્રીની અભિલાષાઓ પૂરી ન કરવાથી બાળક બહેરું, મૂંઝું, ખોડવાળું, આંધળું, આંખ કે અંગની ખોડવાળું કે અધુરા શરીરવાળું થાય છે. જો ગર્ભિણીનો સ્વભાવ ચંચળ હોય છે તો તેનાં સંતાનો પણ ચંચળ સ્વભાવનાં થાય છે. ગર્ભવંતીનું જેવું ચરિત્ર હોય છે તેવાંજ તેનાં સંતાનો થાય છે એથી ગર્ભવંતીએ પોતાનાં બાળકોની ભલામીને માટે ઘણી જ સાવધાનીથી ચાલવું નોંધ્યું.

ગર્ભાવસ્થામાં ખાવાપીવાની વસ્તુઓની અસુચી પેદા થાય છે. ખાવામાં તેને રૂચિ થતી નથી એ વખતે તેણે પૌષ્ટિક અને ઝટ-

પચી જાય તેવો સ્વાદિષ્ટ ખોરાક આવો જોઈએ. ગર્ભવંતીએ દુર્ગંધિ-
વાળી વસ્તુને સુંઘવી નહિ, લયંકર દેખાવની, ડર લાગે તેવી કે
ખરાબ લાગે તેવી વસ્તુઓને જોવી નહિ, જે વાત મનમાં સારી ન
લાગે તેવી વાત કહેવી નહિ, સાંભળવી નહિ, કે તેનો વિચાર પણ
કરવો નહિ; કર્કશ અને દુઃખ ઉપજાવે તેવી વાતોને સાંભળવી નહિ.
કઠિન, પડી જવાય કે ગપ્પડી પડવાનો સંભવ હોય તેવા આસન ઉપર
બેસવું નહિ. શરીરપર વધુ તેલ મસળાવવું નહિ. ખૂબ જોરથી શરીરને
ધસીને ચોળી ચોળીને નહાવું નહિ, ઉંચાઈવાળી જગ્યાએ ચઢવું નહિ
કે કુદવું નહિ, આ પ્રમાણે ગર્ભવંતિ સ્ત્રીએ વર્તવાની હંમેશાં
કાળજી રાખવી. ઉપરનાં કામ તેણે કરવાં નહિ કારણ કે તેથી વખતે
કસુવાવડ થઈ ગર્ભ અધુરે મહીને પડવાનો સંભવ રહે છે. ઘણી
સ્ત્રીઓ ગર્ભાવસ્થા વખતે તીખાં, તમતમાં, અને ખાટાંખારાં ખા-
વાની ઇચ્છા કરે છે. પણ આવી વસ્તુઓ ખાવાથી ગર્ભસ્થ બાળકને
હાનિ પહોંચે છે, ગર્ભવંતિ સ્ત્રીને હંમેશાં સારી રીતે ઉંઘ આવવાની
જરૂર છે, રાત્રે સારી રીતે ઉંઘ આવે તે માટે તેણે દહાડે ઉઠવું નહિ.
કેમકે દિવસે સુવાનો ત્યાગ કર્યા વગર રાત્રે સારી ઉંઘ આવતી નથી.
ગર્ભવંતિ સ્ત્રીઓને જો દિવસે ઉંઘવાની ટેવ હોય છે તો તેનાં
બાળકો આળસુ પેદા થાય છે. રાત્રે વધુ ઉગ્મગરો કરવો એ પણ
હાનિકારક છે. આ રીતે વધુ મહેનત કે અધિક શોક યા ચિંતા
કરવાથી ગર્ભમાંના બાળકનું ઘણું અનિષ્ટ થાય છે. ઘણી ગર્ભ-
વંતિ સ્ત્રીઓ સાલ્લો પાથરીને જમીન ઉપરજ સુઈ જાય છે. જમીન,
ગમે તો બીની હોય કે સફા તેનો તે કાંઈ વિચાર કરતી નથી. કેટ-
લીક સ્ત્રીઓ ઘણી વખતે ઇચ્છા થતાં રસોડામાં સૂઈ જાય છે. આમ
ગમે ત્યાં સૂઈ જવું એ ખરાબ છે. ગર્ભવતિ સ્ત્રીએ બીનાશવાળી કે
નીચાણવાળી જગ્યામાં સૂવું નહિ. સૂવાને માટે તો તેણે ખાટલોજ
રાખવો. કદી જમીન ઉપર સૂવું પડે તો પથારી કરીને સૂવું જોઈએ.

ઉંઘવાને માટે રાતનો વખત ધણોજ ઉત્તમ છે. તેણે ઓછામાં ઓછું રાત્રે ૬-૭ કલાક ઉંઘવું જોઈએ.

ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓને-સવારે અને સાંજે સ્વચ્છ હવાનું સેવન કરવાથી ધણોજ લાભ મળે છે. જો ધરમાં નિર્મળ હવા આવી શકતી હોય તો ધીમે ધીમે હેરાફેરા કરી તેણે સ્વચ્છ હવાને લેવાથી ધણોજ ફાયદો થાય છે.

સ્ત્રીઓએ સૂતિકાગૃહ માટે આગળ જણાવ્યા છે તે નિયમોનું પાલન કરવું જોઈએ. સૂતિકાગૃહમાં અંધારું, ભીનાશ કે અસ્વચ્છતા હોવાથી બાળકને ધણીજ હાનિ થાય છે. તે ધરમાં રાતદિવસ અગ્નિ બળતો રાખવો જોઈએ. ત્યાં ઘણી ઠંડી હવા પણ ન આવવી જોઈએ. ધરની મુખ્ય સ્ત્રીઓએ સૂતિકાગૃહ સર્વ પ્રકારથી ઉત્તમ અને ઉપયોગી રાખવું જોઈએ.

ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓએ શરીરનું રક્ષણ કરવાની ખાસ કાળજી રાખવી જોઈએ. આપણે ત્યાં તો સ્ત્રી ગર્ભવંતી થાય કે તેને તેના માઆપને ત્યાં મોકલી દેવામાં આવે છે, કેમકે ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓએ પતિની પાસે રહેવું એ ગર્ભને વિકૃતિકારક થઈ પડે છે. તે ઉપરાંત તે સાસરામાં ઘણે ભાગે વધુ પરતંત્ર રહે છે. તેનાથી થઈ શકે નહિ તોપણ તેણે કામ કરવું પડે છે, ઇચ્છાવિરૂદ્ધ ખોરાક મળે છે. જો તેને સાસરીયાંના વર્તનથી દુઃખ થાય છે કે કલેશ ઉત્પન્ન થાય છે તો તેની ખરાબ અસર ગર્ભસ્થ બાળકના મસ્તિષ્ક ઉપર થયાવગર રહેતી નથી. એથી ગર્ભવંતી સ્ત્રીને સ્વચ્છ હવા મળે. તેનું ચિત્ત હંમેશાં પ્રસન્ન રહે, તેના ઉપર ધરકામનો બોબો વધુ ન પડે, તેની પાસે ઝડતુને અનુકૂળ પહેરવા ઓઢવાનાં કપડાં રહે, તેને પુષ્ટિકારક અને હલકા ખોરાક મળે તેવી રીતે વર્તવું જોઈએ.

જો ધરમાં સાસુવહુને દિવસમાં ઘણીવાર નજીવાં કારણોથી લડવાડ થતી હોય, જ્યાં દેરાણીનેકાણીનાં મન ઉંચાં રહેતાં હોય,

જે ધર કુટુંબકલેશથી પરિપૂર્ણ રહેતું હોય તે ધરમાં જન્મ લેનાર બાળક હજુપુષ્ટ, દીર્ઘાયુ અને પ્રતિભાશાળી થઈ શકતું નથી. એથી આપણામાં ચાલતા આવેલા રીવાજ પ્રમાણે ગર્ભવંતી સ્ત્રીને તેના પિતાને ત્યાં મોકલવાની રીત ધણીજ ઉત્તમ છે. ત્યાં તે ઘણે ભાગે આ સમસ્ત દોષોથી બચી શકે છે.

પ્રસૂતિ વખતે પ્રસૂતા સ્ત્રી અને બાળકનું રક્ષણ કરવાની ખાસ અગત્ય છે. ધણીવાર પ્રસવવેદના પ્રસૂતિના વખત પહેલાં આઠ દિવસ પહેલાંથી જ થવા માંડે છે. આ વેદના ખરી છે કે ખોટી તે જાણવું જોઈએ. સ્વભાવિક રીતે પ્રસવ વખતે હોંશિયાર દાયણ કે નર્સને હાજર રાખવી જોઈએ. પ્રસવ થયાપછી નાલચ્છેદન અને પ્રસૂતિના શરીરનું રક્ષણ એ બે કામ ધણાંજ મહત્ત્વનાં હોય છે. નાલચ્છેદન કર્યા પછી બચ્ચાંના પેટ ઉપર એક પાતળો લુધડાનો કકડો બાંધી દેવો જોઈએ. અને તેને નહવરાવતી વખતે નાળ ખેંચાય નહિ તેની સાવધાની રાખવી જોઈએ. પ્રસવ થઈ ગયા પછી સર્વ કપડાં અને પથારી બેતજી કંલાક પછી બદલી નાંખવાં જોઈએ. સૂતિકાગ્રહમાં તે પછી ખૂબ શાંતિ રાખવી, અને સૂતિકાને ખૂબ ઉંઘવા દેવી તેના ઉંઘવામાં કાંઈ વિધન આવવા ન દેવું.

સુવાવડ પછી સુવાવડી સ્ત્રીને માટે ખાવાપીવાની ધણી જ સાવચેતી રાખવી પડે છે. તેને ૬ દિવસ સુધી તો હલકો ખોરાક આપવો જોઈએ. કારણકે ત્રીજે ચોથે દિવસે તેના સ્તનોમાં ધાવણ આવવાથી તેને તાવ આવે છે માટે જો ખોરાક હલકો ન આપવામાં આવે તો જ્વર ક્રોધિત થવાનો સંભવ રહે છે.

બાળકને માટે તો તેને તેની માતાનું ધાવણ એ ઉત્તમ ખોરાક છે. પણ ધણીવાર સ્ત્રીઓને સુવારોગ લાગુ પડવાથી કે કાંઈ એવા કારણથી સ્ત્રીનું શરીર બગડે છે, ત્યારે તેનું દૂધ પણ રોગિષ્ઠ થાય છે. તેથી તે વખતે ધાવણ બાળકને ગાયનું દૂધ પાવું પથ્ય આવે છે.

કદી ગાયનું, કદી માતાનું એમ વારા ફરતી તેને દૂધ પાવું. દૂધ પાવા માટે શીશીનો ઉપયોગ ન કરતાં ચમચાથી પાવું એ ઉત્તમ છે. કારણ શીશી અને તેની રખખડની ટોટી બરાબર સ્વચ્છ રહી શકતી નથી.

નાના બાળકને કદી દૂધ પાવાની જરૂર પડે તો નવ મહિના સુધી દૂધ સાથે તેટલુંજ ગરમ પાણી ઉમેરીને તે દૂધ પાવું. તેવીજ રીતે ફરી શ્રીએ રજો દર્શન વખતે પણ બાળકને ધવરાવવું ન જોઈએ તેમજ શ્રી ફરી ગર્ભવંતિ થાય ત્યારે તેણે બાળકને બૂલે ચૂકે પણ ધવરાવવું ન જોઈએ. જેને બાળકો જીવતાં ન હોય તેમણે બાળકને ગાયનું દૂધ પાવું અને થોડુંજ ધવરાવવું. દૂધમાં અર્ધો અથ ગરમ પાણી રેડી તે પાવાથી બાળકને કદી વિકાર થતો નથી.

શ્રીઓએ બાળકને નાનપણમાં થતા વ્યાધિની પણ બરાબર કાળજી રાખવી જોઈએ. બાળકને સર્વ રોગ પેટ અને આંતરડામાં વિકાર થવાથીજ થાય છે. માના ખાવાપીવાના પદાર્થો ઉપર પણ બાળકના રોગનો અને જીવનનો આધાર છે. બાળકને વિધાયતી દવામાં ક્યાલોમેલ, જલપ, સેંટેનાઇન, ઓમાઇડ આ ચાર દવા વગર બીજી કોઈ પણ અંગ્રેજી દવાઓ ન આપવી, બાળકના પેટ અને આંતરડાના વિકારથી તેને એક ચમચો ચોખ્ખું દીવેલ—(એરંડીયું તેલ પાવાથી તેના સર્વ રોગો મટી જાય છે. દેશી દવામાં હરડે, લીંડીપીંપર, આંબળાં, અતિવિષની કળી કરીયાતું વિગેરે દવાઓ ધણીજ હિતકારક છે. એક વૈદ્યે બાળકને માટે લખ્યું છે કે;—**દશ વૈદ્યો સ્તમો વન્દિ દશ માતા દરિતકિ !**” બાળકના પેટ ઉપર વનસ્પતિનાં પાંદાવતી શેક કરવો, બંધારણ બાંધવું એ દશ વૈદ્યની બરાબર છે. અને તેને હરડેનું સેવન રાખવું એ દશ માતાની બરાબર છે.

આપણે શ્રીઓએ આપણા શ્રીઓને થતા પ્રદરાદિ રોગો ઉપરાંત બાળકને રોજ રોજ થતા તાવ, વરાધ, વાવરી, ગળું પકવું, બાર રહેવો વિગેરેના ધરગતું વનસ્પતિના ઉપચારોનું જ્ઞાન મેળવવું

નેહએ અને તેને માટે હું હવે પછી તમને જણાવીશ માટે આજે તો આટલેથીજ પતાવીશ.

કૌમુદિની જહેન, આ બધા નિયમો તમારે પાળવાના છે, અને યોગ્ય જ્ઞાન મેળવવાનું છે. દરેક સ્ત્રી જે આ જ્ઞાનને મેળવશે તો તે નિરાગી રહી બાળકોને નિરાગ રાખી શકે છે.”

મેં કહ્યું, “ હા જહેન, આપ અમારા ઉપર કાંઈ ઓછી કાળજી રાખો છો ? જે વખતે જેની જરૂર હોય છે, તેવો બોધ આપી આપે અમારા ઉપર મહાન ઉપકારો કર્યા છે. હવે અમે તે પ્રમાણે ન વર્તીએ તો અમારા ભાગ્યનોજ વાંક. હ્યો જહેન, ત્યારે હવે ઉડીશું.

આ પછી સર્વ આડીઅવળી વાતો કરી ઉડી પોતપોતાને ઘેર ગયાં.

પ્રકરણ ૨૫ મું.

ગૃહસ્થાશ્રમમ્ સ્વર્ગીય સુખનો અનુભવ કરાવનાર,
સ્ત્રીઓએ જાણવા યોગ્ય વાતો.

બીજે દિવસે પણ શારદા જહેને રોજના નિયમ પ્રમાણે પોતાની કથા શરૂ કરી.

શારદા—“ જહેનો, સ્ત્રીઓએ કોઈ પણ કામ પોતાની મરજી પ્રમાણે સ્વતંત્રતાથી કરવું ન જોઈએ. સ્ત્રીઓએ સ્વતંત્ર થવું એ તેને હાનિકર્તા છે. કેમકે તેમનું હૃદય ઘણું જ દુર્બળ અને આવેગવાળું હોય છે. તેના મનમાં સારા યા ખોટા જે વિચાર અને આવેગ ઉઠે છે તેને તે પોતાની શક્તિથી ડાબી શક્તી નથી. એથી સ્ત્રીઓની સ્વતંત્રતાથી ઘણું ભાગે હાનિજ થાય છે. તે જે પોતાને ફાવે તેમ વર્તે તો તેમાં તેનું સર્વનાશ થાય છે. ભગવાન મનુ કહે છે કે:—“ સ્ત્રી-

ઓએ બાલ્યાવસ્થામાં પિતાને વશ રહેવું, યુવાન વયે પતિના વશમાં રહેવું અને પતિ મરી ગયો હોય તો પુત્રના વશમાં રહી તેની સલાહ પ્રમાણે સર્વ કામ કરવાં જોઈએ. ”

“ જુનેનો, તમારે સહનશીલ થવું જોઈએ. જે પતિ, સાસુ કે સસરા તમને કંઈ ખર્ચે ખોટું કહે તો તમારે તેમના કહેવાથી ખોટું ન લગાડતાં તેના ઉપદેશ અનુસાર ચાલવું જોઈએ. કેમ કે તે તમારાથી મોટાં છે અને પુણ્ય છે. તેમના અનુભવજ્ઞાન આગળ તમે બાળક છો, જે વાતના સારા ખોટાનું તમને જ્ઞાન નથી તેને તેઓ સારી રીતે સમજે છે માટે તેમના ઉપદેશ અનુસાર ચાલવામાં જ તમારું હિત થાય છે.

ધરના કામકાજમાં પણ તમારે સારી રીતે યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી લેવી જોઈએ. ધરની વસ્તુઓને સ્વચ્છ રાખીને તેને જે જગ્યાએ મૂકવી ઘટે ત્યાંજ મૂકવી. તમારે ઉદાર હાથે ખર્ચ કરવાનો સ્વભાવ ન રાખવો જોઈએ, પરંતુ તમારે તમારો સમ્પૂર્ણ કરકસરથી નિભાવવો જોઈએ. જે કામ કરવાથી તમારા આત્માને સંતોષ થાય તે કામને કરવાં યોગ્ય છે. તમારા અંતરાત્માની ઇચ્છાવિશ્લેષ કદી પણ કોઈ કામ ન કરો.

ઉત્તમ આચારથી અને સુલક્ષણથી જ આયુષ્ય, મનગમતાં બાળકો અને અક્ષય ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે; પરંતુ તે સર્વનો કુલક્ષણથી વિનાશ થાય છે. માટે તમારે હંમેશાં ઉત્તમ આચાર વિચારવાળાં થવું જોઈએ. તમારે હંમેશાં સત્ય, મધુર અને હિતકર વાણી બોલવી જોઈએ. જે સત્ય હોવા છતાં પણ બીજાને પ્રિય ન લાગે તેવી વાણી હોય કે જે બીજાને પ્રિય લાગે તેવી પણ અસત્ય વાણી હોય તેવી વાણી બોલવી નહિ.

સૂર્ય ઉદય વખતે અને સંધ્યાકાળ વખતે ભોજન કરવું, ધર-
માંથી બહાર જવું કે સૂવું એ અયોગ્ય છે. ગમે તે વખતે કે કવખતે
ન્યારે આવે ત્યારે ગૃહસ્થે આવેલા અતિથિને જમાડવો એ તેનું
કામ છે. અતિથિ સેવાથી પુણ્ય, ધન અને યશની પ્રાપ્તિ થાય છે.
તમારે ઘેર ન્યારે કોઈ અતિથિ આવે ત્યારે તમારે તેની સારી રીતે
સેવા ચાકરી કરી તેને જમાડી તેનું સન્માન સાચવવું.

જે સ્ત્રી પવિત્ર હૃદયવાળી, પતિના સુખે સુખી રહેનારી,
પતિના દુઃખે દુઃખી રહેનારી, અને પતિના ગૌરવથી ગૌરવ માનનારી
છે તેજ સતી છે. જે સ્ત્રી પતિના વિયોગથી વ્યાકુળ થાય છે અને
પતિના મરણથી મૃત્યુ પામ્યા જેવી થઇ જાય છે, જે સ્ત્રી પોતાના મન
અને પ્રાણોને પતિના ચરણોમાં અર્પણ કરી દે છે અને જે પતિનો
પ્રેમ મેળવવાને માટે હંમેશાં મગ્ન રહે છે તેજ સાચી સતી છે.

જેનો, તમારે સાચી સતી થવાનું છે. માટે આ બધાં લક્ષણોને
ધારણ કરવાં જોઈએ. સુખ સર્વને વ્હાલું છે. આ લક્ષણો વગર
સ્ત્રીને સુખ મળી શકતું નથી. માટે તમારે હંમેશાં આ લક્ષણોને
ધારણ કરી પતિ સેવા કરી પતિ પ્રેમને મેળવવો એજ તમારા સુખનો
સર્વોત્તમ માર્ગ છે.

તમારે હંમેશાં પ્રસન્ન રહેવું, કામ કરવામાં ઉત્સાહિત અને
સર્વપર સમાન પ્રીતિવાળાં રહેવું જોઈએ. ધરમાં ગમે તે થાય,
તોપણ સહનશીલતા અને ધૈર્યને ધારણ કરી કોઈની સાથે પણ
કલેશ કંકાશ કરવો ન જોઈએ. જે ધરમાં કલેશ થયાં કરે છે ત્યાં
લક્ષ્મી રહેતી નથી માટે હંમેશાં તમારે તમારા ધરમાં આનંદથી
રહેવું અને કુટુંબીયોને પણ સ્નેહાળ બનાવી દેવાં એ તમારું
મુખ્ય કર્તવ્ય છે.

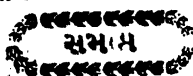
ધણી શ્રીઓ ગમે તેટલો સંબંધ હોવા છતાં પણ સ્હેજ વાતમાં આડોશીપાડોશી કે સગાંસંબંધીની જોડે લડતાં શરમાતી નથી. ધરમાં પણ નજીવાં કારણોથી પોતાનાં કુટુંબિયો સાથે લડી કંકાસ કરે છે. આ શ્રીઓ પત્ની નામને લાયક નથી, ધરમાં જો કોઈ મહેમાન આવે તો ધણી શ્રીઓને ત્રાસરૂપ લાગે છે. અતિથી સેવા કરવામાં કે મેમાન આવે તો તેનો આદરસત્કાર કરવાનું તે જાણતી નથી, તે ઘણું જ અયોગ્ય છે.

ધણી શ્રીઓને પ્રસંગ આવે ધરની કોઈ વસ્તુ કોઈ અડોશી પડોશીને વાપરવા આપવી પડે તો એ જીવને આવે છે. પણ તેમ રાખવું નહિ. શ્રીઓએ સર્વની સાથે હળીમળીને અને સંપીને રહેવું. અને હંમેશાં પોતાના પતિના પ્રેમને સંપાદન કરવા, બાળકોને ઉત્તમ શિક્ષણ આપવા અને ધરની વ્યવસ્થા કરવાને માટે ધણી જ કાળજી રાખવી જોઈએ.

જહેનો, હજી આપણે ઘણું જાણવાનું બાકી રહ્યું છે. આપણે, શ્રીઓને, બાળકોને અને ધરનાં માણસોને થતા સાધારણ દરદોને મટાડનાર ધરધતુ ઉપચારોનું જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ તેમજ હજી બીજી ધણી રહેણીકરણી શીખવાની છે તે આપણે હવે પછી અવકાશ કહીશું* માટે આજે તો હવે આટલેથી જ બંધ કરીશું. આટલું સમજી તે પ્રમાણે વર્તીશો તો કાંઈ ઓછું છે? ”

આથી મેં કહ્યું—‘સારું જહેન, આવી વાતો તો થોડી સારી. આટલું જાણીને તે પ્રમાણે વર્તીશું તો તે કાંઈ ઓછું છે. દ્યો જહેન, ત્યારે ઉડીએ છીએ. ”

આ પછી અમે સર્વે ઉડી પોતપોતાને ઘેર ગયાં.

* આ પુસ્તકનો બીજો ભાગ છપાય છે (જુઓ પાન ૨) માહક થઈ મંગાવી લ્યો. (વ્યવસ્થાપક બાગ્યોદય અમદાવાદ.)

૩. પાંચશો અર્થતાં ન મળે તે પુસ્તક માત્ર ૩. ૮ માંજ ફોજ-
દારી રેવન્યુ અને દીવાની તમામ કાયદાઓનો સંગ્રહ.

કાયદાનો શિક્ષક

(ખીજી આવૃત્તિ) એ પુસ્તકમાં તમામ કાયદાઓ છે. તેની બે હજાર નકલો ખપી જવાથી હાલમાં ખીજી અવૃત્તિ નવા સુધારા વધારા સાથે બહાર પાડી છે જે ખપી જવા આવી છે. જેમાં દોઢસો ઉપરાંત કાયદાઓ છે. જેમાં લગભગ તમામ કાયદા આવી જાય છે. જેવા કે,

ફોજદારીમાં—ફીમીનલ પ્રોસીજર કોડ (જરૂરી ટીકા સાથે) ઇન્ડીઅન પીલનકોડ જરૂરી ટીકા સાથે પુરો, ડીરટ્રીક્ટ પોલીસ એક્ટ, વીલેજ પોલીસ એક્ટ, ડબ્બાનો કાયદો, રેલ્વેનો કાયદો, આબકારી કાયદો, મ્યુનીનીપાલીટીનો કાયદો, પુરાવાનો કાયદો, પેટન્ટ, કોપીરાઇટનો, કંપનીનો, ટ્રાન્સેનો, વીમા કંપનીનો, હીંદુસ્તાનના રક્ષણનો, જુગારનો, પ્રેસનો, વૈધનો, અશીલનો, ફટકાનો, ગાંડાપણાનો, સરકારી વાતોનો મોટરનો, સેનીટરીનો, મીઠાનો બીજેરે ઘણા ફોજદારી કાયદાઓ છે.

દીવાનીમાં—સીવીલ પ્રોસીજર કોડ પુરો, ઓર્ડરો સાથે, મુદતનો કાયદો, હીંદુ લો, મુસલમાની સરેહ, કોર્ટશીનો, કરારનો, ઇન્જમેન્ટનો, ટ્રસ્ટનો, સ્ટાપન, ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી, કોર્ટ ઓફ વોર્ડસ, દક્ષીણના ખેડુતોનો, વારસાનું સરટીફિકેટ લેવાનો, હીંદુ વીધવાના પુનર્લગ્નનો, વાલી નીમવાનો, સમખાવાનો, બહેંચણ કરવાનો, નાદારીનો, પ્રોખેટનો, પારસીઓના લગ્ન ને વારસાનો બીજેરે ઘણા કાયદાઓ છે.

રેવન્યુ યાને મુલ્કીમાં—લેન્ડરેવન્યુ કોડ. પુરો—અગત્યની નોટ અને રૂલો સાથે સુધારેલો, મામલતદારની કોર્ટોનો કાયદો (કમ્પાઇન્ટનો), નરવાનો, તાલુકદારોનો, જકાતનો, ગરાસનો, વતનનો, તગાવીનો, લોકલફંડનો, ઇન્કમટેક્સનો, મતાદારોનો, બંદરોનો, બહાણોનો, જંગલોનો, વતનનો, ધરીગેશનનો બીજેરે ઘણા કાયદાઓ છે. કી. ૩. ૮ પો. ૦-૬-૦

મુખ્ય હાઈકોર્ટના જડજ નામદાર લલ્લુભાઈ શાહ લખે છે કે:—પુસ્તકમાં ઘણા નાના મોટા કાયદાઓનો સમાવેશ કરેલો જણાય છે. અગ્રેજી નહિ જાણનાર માણસોને આ પુસ્તક ઉપયોગી થાય તે સ્વાભાવિક છે.

લાખોદય ઓફીસ—અમદાવાદ.

શ્રી ચરક સંહિતા.

મૂળ સહિત ગુજરાતી ભાષાંતર-ભાગ ૧ લો—અયુર્વેદનું જીનામાં
જીનું અને અત્યંત ઉપયોગનું આ પુસ્તક છે જેના સંબંધમાં યુરોપી
યન એમ. ડી. થયેલા ડોક્ટરોએ તેને વખાણેલું છે. જેમાં એવી એવી
શોધો અને દવાઓ છે કે જેના ઉપરથી લોકોએ ખીજ હજારો ગ્રંથો
રચ્યા છે. કીંમત માત્ર રૂ. ૫. પોસ્ટ ૦-૮-૦

મુંબાઈ આયુર્વેદિય કોલેજના પ્રિન્સીપાલ સાહેબ મે. પોપટભાઈ
પ્રભુરામ વૈદ્ય-એલ. એમ. એન્ડ. એસ. જે. પી. લખે છે કે પુસ્તક
ઘણું ઉપયોગી ને દરેકના ઘરમાં રાખવા જેવું છે.

ભૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાળની વાત ઘેર બેઠાં તમારે
તમારી મેળેજ જેતાં શીખવી હોય તો

ભવિષ્યવેત્તા. (ત્રીજી આવૃત્તી.)

આ પુસ્તક ઉપરથી તમે તમારા ભવિષ્યમાં શું બનશે. સુખ
કે દુઃખ ક્યારે પૈસાદાર થઈ શકાશે, કયો ક્ષત્રી કરવાથી લાભ મળશે,
ક્યા ધંધામાં ખોટ જશે, ક્યારે નફો મળશે, વૃત્સાદ વરસસે કે નહિ,
રૂ, અનાજ, ચાંદીના ભાવ ક્યારે કેટલા વધશે અને કેટલા ઘટશે, ઉપ-
રાંત અમુક કામ ક્યારે સિદ્ધ થશે, અમુક કામનું પરિણામ શું આવશે
વિગેરે ભવિષ્યમાં બનવાની વાતો આ પુસ્તકના આધારે તમે જોઈ શકશો.

ઉપરાંત વર્ષદળ, જન્મકુંડળી ને જન્મોત્તરી તમે તમારે હાથે
બનાવી શકશો તે ઉપરથી તમે તેમાં જોઈ તમારું કે પારકાનું ભવિષ્ય
જોઈ શકશો, રાશી, દશા, ગ્રહો અને જન્મોત્તરી ઉપરથી ક્યારે કેવું
કેવું સુખ કે દુઃખ પડશે, પ્રજા થશે કે નહિ, સ્ત્રી મળશે કે નહિ તે
જોઈ શકશો. હસ્તરેખા ઉપરથી ભવિષ્યની વાત જોઈ શકાશે તેમાં
આપેલાં સામુદ્રિક અને સ્વરોદય શાસ્ત્ર ઉપરથી તેમજ રમણશાસ્ત્ર
ઉપરથી તમારા ને સામાના ભવિષ્યમાં બનનારા બનાવો તમે આર-
સીમાં જીવો તેવીજ રીતે પ્રત્યક્ષ જોઈ શકશો કી, રૂ. ૪-૦ પો, ૦૮

જેઠાલાલ કેવશંકર દવે—અમદાવાદ.

નવિન નવલ કથાઓ.
સર રવિન્દ્રનાથ ટાગોર કૃત.

રાજર્ષિ

નું ગુજરાતી ભાષાંતર. આ પુસ્તક ધણું જ ઉપયોગી, બાળક અને સ્ત્રી પણ વાંચી શકે તેમ છે. તેમાં એક રાજા રૂપિમય જીવન શી રીતે વિતાવે છે. રાજ્ય ખટપટ અને ધર્માધિતામાં ન ફસાતા દેવી સામર્થ્ય પ્રતિ આકર્ષાય છે. પોતાનું અહિત કરનારનું પણ હિત કરનાર તે રાજા બાળક પ્રતિ કેવા સ્નેહથી જોડાય છે, અંતે રાજ-પાટ છોડી ચાલ્યો જાય છે. પરંતુ છેવટે ધર્મનો જય થતાં કુર્મ કરનારાઓ તેને સ્વાધિન થાય છે અને રાજ્ય પાછું મળે છે બોધક અને ઉચ્ચગ્તાનથી ભરેલી રહસ્યમય વાર્તા પાકું પુરું કીમત રૂ. ૧-૦-૦

છળપ્રપંચ અને દુષ્ટ કર્મોથી બચવા માટે.

વિનોદચંદ્ર

વાંચો આ નવલકથામાં કુર્મ કરનારાઓ પોતાની જાળમાં સ્ત્રીઓને ફસાવવા ભૂંડે છે. ધર્મને જહાને વ્યાબિચાર કરવાની પ્રથા ચલાવનારાઓ ધર્મોષ્ટ સ્ત્રીઓને પોતાના પાસમાં સપડાવે છે. નિરપ-રાધિ જીવને દુઃખ આપે છે. અને તુરતમાં તાજા જણાતા લાભને મેળવી ખુશ થાય છે, અંતે પાપનો ધડો પુટે છે અને ધર્મનો જય થાય છે અને નીચ કર્મો કરનારાઓને દુઃખ પડે છે. વિગેરે વાંચવા-લાયક રસમયવાર્તા સ્ત્રીપુરુષોને ખાસ વાંચવા લાયક છે. કિં. રૂ. ૧.

અરેબીયન નાઇટસ જેવીજ રસીક વાંચનારી ભરેલી

પાર્શ્વમન નાઇટસ.

અરેબીયન નાઇટસ જેવીજ રસીક અને ચમત્કારપૂર્ણ વાંચનારી આ પુસ્તકમાં સમાવેશ છે. એકવાર વાંચ્યા પછી તેને હાથમાંથી મૂકવી ગમતી નથી. સાથે દરેક વાત બોધક છે. ગ્લેઝ કાગળ કી. રૂ. ૧.

ભાષ્યોદય ઓફીસ—અમદાવાદ.

ત્રિકાળ દર્શક દર્શણ યાને પ્રેતાવાહન વિધા.

આ નામનું ચમત્કારિક વિષયોથી ભરપુર—ચમત્કારિક વિંદીયો, આયનાઓ વિગેરે બનાવવાની રીત, ઉપરાંત હિન્દોદિગમ અને મેસ્મેરીઝમ શીખવાની રીત, પ્રેતને આવાહન કરી તેની સાથે વાતચીત કરવાની રીત વિગેરે અનેક ઉપયોગી અને માણસને આશ્ચર્ય પમાડે તેવા વિષયોથી ભરપુર બહાર પડશે. કીમત રૂ. ૨-૦.

હિંદુસ્તાનની યાત્રા યાને યાત્રાળુઓનો ભોમીયો.

આ નામનું દરેક યાત્રા કરનાર અને મુસાફરી કરનારને અત્યંત ઉપયોગી—હિંદુસ્તાનનાં હિંદુઓનાં પવિત્ર તીર્થયાત્રાઓનાં સ્થળો—દ્વારકા, જુનાગઢ, પોરબંદર, કાઠિયાવાડ, અંબાજી, આણરોડ, સિદ્ધપુર, કાંકરેલી, ડાકાર, ઉજ્જન, ઉદેપુર, કાશી, મથુરા, વંદાવન, શ્રીનાથદ્વારા, ગયા, જગન્નાથપુરી, દીલ્હી, કલકત્તા, અદ્રિકેદારનાથ કાશ્મિર, નાગપુર, નાશિક, ત્રંબક, શ્રીકાંચી, રંગપુર, સેતબંધુરામૈશ્વર, શ્રી સમેતશિખર, શંકરાચાર્યના આદે મઠ, વૈશ્વેનારાં તમામ તીર્થો, જૈનોનાં તીર્થો ઉપરાંત હિંદુઓનાં હિંદુસ્થાનમાં આવેલાં તમામ તીર્થો ત્યાં જવાના રસ્તા, તે તે તીર્થમાંના જોવા લાયક સ્થળો અને તેનો ઇતિહાસ વગેરેના સમાવેશવાળું, દરેક માણસને ઉપયોગી અને પાસે રાખવા લાયક આ પુસ્તક થશે. કી. રૂ. ૩.૫-૦. લખો—ભાગ્યેશ્વર ઝાંડેસી-અમદાવાદ.

ભૂખ લગાડી, ખાધું પચાવી, દસ્તની કબજીયતને તોડનાર આનંદવટી.

આ દવા ખાવથી ભૂખ ઘણી લાગે છે. કબજીયત મટે છે. ખાધેલું પચાવી દે છે. પેટનો મડગડાટ, અજીરણ ખાટા, ઝોડકાર, જેબેની મટે છે, ખાધું પચે છે ને દસ્તની કબજીયત તોડી શુદ્ધાસે દસ્ત થાય છે. સ્વાદીષ્ટ છે. કી. રૂ. ૧-૦.

પ્રમેહ નિવારણ પીલ્સ.

પ્રમેહ, મધુપ્રમેહ, પરમીયો પેશાબે અગત બળવી, મુત્રક્રંચ, વિગેરે મટે છે, ઘણા માણસોએ અનુભવ કર્યો છે, કી. રૂ. ૧-૦ અનુપાનની કી રૂ. ૨-૦ મળી રૂ. ૪-૦

દ્રવે કેમીકલ વર્ક્સ—અમદાવાદ.

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ભરપૂર સુચરિત્રોથી ભરપૂર

સ્વર્ગિય સુખ.

આ પુસ્તકમાં મનુષ્યે પોતાનું જીવન ઉચ્ચ શી રીતે કરે તેનું ઉચ્ચતમ પુરુષોનાં જીવનચરિત્રોના દર્શાવેલ ભરપૂર યત્ન આપવામાં આવ્યું છે. ખાળો અને સ્ત્રીપુરુષોએ સંસારમ સ્વર્ગના બેનું સુરમ્ય, શાંત અને આનંદીજીવન વિતાવવા આ પુસ્તક ખાસ ખરીદવા લાયક છે. કી. રૂ. ૧.

સર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરકૃત

વહુ ઠકુરાણી

અત્યુત્તમ નવલકથા વાચતાં આનંદ, ગમ્મન અને જ્ઞાન છે. એક સ્ત્રી પોતાના પતિનું જીવન શી રીતે સુધારી શકે છે, થી દુઃખનોને જીતી શકાય છે, રાજ્ય ખરપટ, રાજ્ય લોક અને મહાન પ્રજાદમાં તણાતો રાજા પોતાના પુત્ર, પુત્રીનું પણ સુખ નષ્ટ કરવા તૈયાર થાય છે. દરેક સ્ત્રીપુરુષને ખાસ વાંચવા લાયક. પાકું પુકું. કી. રૂ. ૨-૦.

ધરનો વૈદ- જેમાં શરીરનું ને તેની અંદર આવેલા અવયવોનું જ્ઞાન, મન્દિરોનું જ્ઞાન, અને તેની કીમા, વનસ્પતિ કોષ, કુદરતી ઉપચારો, દરેક રોગ, તેનાં ઇલાજો. લક્ષણ, અને તેના ઉપાયોનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કર્યો છે. કી. રૂ. ૨. ૨. પણ હાલ મંગાવનાર ખાસે માત્ર ૦-૮-૦.

વૈદકના પ થી ૧૦ રૂપિયાના પુસ્તકની બરોબરી કરનાર

વૈદ યાને વૈદક, ભાગ ૧-૨

આ પુસ્તકના પ્રથમ ભાગમાં વનસ્પતિનું ઓળખાણ, નામ, ગુણ, વનસ્પતિની દવાઓ બનાવવાની રીત, ક્વાથો, ગટીકા, નર્સી, દરેક રોગના આપુત્તમ દવાઓ બનાવવાની રીત છે.

બીજા ભાગમાં- ધાતુની જાઓ બનાવવી, રસો, ગાત્રા, ગટીકા, આસવો, અલેહ, તેજા બીજે બનાવવાની અને આ બીજક વૈદક દુગ્ધકોનો સંગ્રહ છે. એક ભાગની કી. ૩ ૦-૧૨-૦. બીજીની સાથે કી. ૨. ૧, બીજાદ્ય બોર્ડીસ-અમદાવાદ.

